

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს ს ს რ მ ე ც ნ ი ე რ ე ბ ა თ ა ა კ ა დ ე მ ი ა

კ. ძეგელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი

ძველი ქართული მწერლობის ოთხი ძეგლი

X—XII საუკუნეთა ხელნაწერების
მიხედვით

გამომცემლობა „მეცნიერება“

თ ბ ი ლ ი ს ი

1965

კრებულში ქმესულია ძველი ქართული მწერლობის
ოთხი ძეგლი.

ე. გაბიძაშვილის ნაშრომში ახლებურად არის დად-
გენილი ექვთიმე მთაწმიდლის სვინაქსარული ცხოვ-
რების შექმნის დროის, ავტორის ვინაობისა და წყა-
რების საკითხები.

ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორ თორნიკე
კუკიას ნაშრომში გარკვეულია, თუ საიდან არის
ამოღებული იოანე პეტრიწის განმარტების ბოლო-
სიტყვების ის ნაწილი, რომელშიც განხილული
არის სოლომონ ბრძნის სამი წიგნი.

გ. კიკნაძის ნაშრომში განხილულია გრიგოლ ნოსე-
ლის „თარგმანებაჲ ქებაჲ ქებათაჲსა“-ს გიორგი მთა-
წმიდლისეული თარგმანის ლექსიკა. „ქებაჲ ქებათა-
ჲსა“-ს კომენტარი ტექსტი, რომელსაც შეიცავს გრ.
ნოსელის თხზულება, შესწავლილი არის ამ ძეგლის
ქართულ რედაქციებთან მიმართებაში.

პროფ. ილია აბულაძის ნაშრომი ეხება საკითხს.
თუ რომელი ენიდან და როდის არის ქართულად
ნათარგმნი „მარტვილობაჲ ანდრიანისი და ანატო-
ლსი“.

სარჩევი — ОГЛАВЛЕНИЕ

1. ე. გაბიძაშვილი, ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების
სვინაქსარული რედაქცია . 7
 Э. П. Габидзашвили, Синаксарная редакция Жития Евфимия Мтацмидели . 68
2. თორნიკე ჭყონია, იოანე პეტრიწის „განმარტების“
ბოლოსიტუვაობის ახალი წყაროს შესწავლისათვის . 69
 Т'орнике Чкония, К изучению нового источника послесловия философского труда («Рассмотрения») Ионна Петрици . 125
3. გულნაზ კიკნაძე, გიორგი მთაწმიდლის ერთი თარგ-
მანის კიმენი და ლექსიკა . 126
 Г. И. Кикнадзе, Кпмен (архетип) и лексика одного из переводов Георгия Мтацмидели 169
4. ილია აბულაძე, ქართულ-სომხური ფილოლოგიური
შტუდიები: „მრავალთავის“ ზოგიერთი თავის წყარო
VI. მარტკლობაჲ ანდრიანსსი და ანატოლსსი 171
 И. В. Абуладзе, Штудии по грузинско-армянской филологии: источники некоторых глав «Многоглава». VI. Житие Адриана и Анатолии (Наталии) . 236

მ. გაბიაშვილი

ეკვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების სვინაქსარული ჩედაქცია

ათონის სალიტერატურო კერამ ქართული კულტურის ისტორიაში სამართლიანად დაიმკვიდრა ქართული მწერლობისა და განათლების უმნიშვნელოვანესი ცენტრის სახელი. მან, მართლაც, განუმეორებელი როლი შეასრულა ძველი ქართული საეკლესიო მწერლობის განვითარების საქმეში. იგი იქცა იმ შემაერთებელ ხიდად, რომელმაც საქართველო მკვიდროდ დაუკავშირა საბერძნეთის უძველეს და უმდიდრეს კულტურას. ათონის საგანმანათლებლო სკოლა, აკად. კ. კეკელიძის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „მუდამ მატარებელი იყო ქართული ეროვნული იდეისა საბერძნეთში, საიდანაც ჩვენში უხვად მოდიოდა ბიზანტიური კულტურის ნაკადი“¹. „ერთი სიტყვით, არც ერთ საგანმანათლებლო დაწესებულებას ისეთი მნიშვნელობა არ ჰქონია ჩვენი მწერლობისა და კულტურის ისტორიაში, როგორც ათონის ივერიის მონასტერს. უიმი-სოდ ჩვენი კულტურის ისტორიას, შეიძლება, სხვა სახე და ხასიათი მიეღო“².

ათონის ივერიის მონასტრის ასეთი ბრწყინვალე როლი ქართული სულიერი კულტურის ისტორიაში უშუალოდ დაკავშირებულია მისი ერთ-ერთი ფუძემდებლის—ეკვთიმე მთაწმიდლის მოღვაწეობასთან, რომლის ლიტერატურული შემოქმედების პროდუქცია შეადგენს იმ უძვირფასეს განძს, რომლითაც სამართლიანად ამაყოფს ჩვენი ძველი მწერლობის ისტორია.

მიუხედავად იმისა, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში „საკმაოდ გარკვეულია მისი დამსახურება ქართული კულტურისა და

¹ კ. კეკელიძე, ეუიუღები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. III, გვ. 69.

² მისივე, ათონის ლიტერატურული სკოლის ისტორიიდან, თბილისის სახელმწ. უნივერსიტეტის შრომები, VI, 1937, გვ. 312.

ლიტერატურის ისტორიაში, ...ყველაფერა მაინც არ ვიცი ამ სახელოვანი ადამიანის გარშემო, რიგი საკითხებისა მის შესახებ ჯერ კიდევ საკვლევი და საძიებელია“². ამდენად, გასაგებია ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი წყაროების უდიდესი მნიშვნელობა და მისი ყოველმხრივი შესწავლის აუცილებლობა.

გიორგი მთაწმიდლის ორიგინალური თხზულება — „ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი“ — არის ის ძირითადი წყარო, რომლის მეოხებითაც ჩვენთვის ცნობილია ამ დიდი მოღვაწის ცხოვრებისა და შემოქმედების ამსახველი ძირითადი მომენტები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ნათლადაა ნაჩვენები ამ თხზულების მნიშვნელობა³ და ავტორის მიერ გამოყენებული წყაროების უმეტესი ნაწილის რაობა⁴. გარდა ამ თხზულებისა არსებობს ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების მეორე, მოკლე რედაქცია, რომელიც შეტანილია გიორგი მთაწმიდლის მიერ თარგმნილ „დიდ სჯნაქსარში“, როგორც ორიგინალური ქართული სვინაქსარული ცხოვრების პირველი ნიმუში⁵. ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების არსებობა დიდი ხანია ცნობილია, მაგრამ, სამწუხაროდ, ქართული ლიტერატურის ისტორიის არც ერთ მკვლევარს არ გაუხდია იგი შესწავლის ობიექტად, მიუხედავად იმისა, რომ მას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს, როგორც ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის საკითხებთან დაკავშირებით, ასევე გიორგი მთაწმიდლის ლიტერატურული მუშაობის მეთოდების შესასწავლად.

ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების სვინაქსარული რედაქცია გამოცემულია 1946 წელს ექვთიმე მთაწმიდლის ვრცელი ცხოვრების რედაქციასთან ერთად ოთხი უძველესი „სჯნაქსარის“ ნუსხის მიხედვით (A—97, A—193, H—2211, H—1661)⁷. გამოცემის წინასიტყვაობა-

² მისივე, ეტიუდები, ტ. I, 1956, გვ. 155.

³ ივ. ჯავახიშვილი, ისტორიის მაზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლად, წ. I, ძველი საისტ. მწერლობა, II გამოცემა, 1926, გვ. 125—137. კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტ. ისტორია, ტ. I, 1960, გვ. 184—194; 231—233.

⁴ კ. კეკელიძე, ათონის სალიტერატურო სკოლის ისტორიიდან, თბილისი: სახ. უნივ. შრომები, ტ. VI, გვ. 139—160.

⁵ ვგულისხმობთ მთარგმნელის ხელიდან გამოსულ „დიდი სჯნაქსარის“ ნუსხას.

⁷ „ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი“; ვრცელი ცხოვრების ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა აკად. ივ. ჯავახიშვილმა, ხოლო სვინაქსარული ცხოვრების ტექსტი კი — მ. კახაძემ ივ. ჯავახიშვილის დავალებით და მითითებათა თანახმად.

ში ერთი სიტყვაც კი არ არის ნათქვამი ამ სვინაქსარული ცხოვრების რაობის შესახებ.

როდესაც ჩვენ ექვთიმეს სვინაქსარულ ცხოვრებასთან დაკავშირებულ საკვლევ საკითხთა შესწავლის ისტორიას თვალს გადავავლებთ, შევნიშნავთ, რომ ის, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ძალიან ღარიბია. ზოლოდ აკად. კ. კეკელიძეს აქვს აღნიშნული, ისიც გაკვირვებით, თითქოს ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელს უნდა ეკუთვნოდეს, რომელსაც იგი იოვანესა და ექვთიმეს ცხოვრების საფუძველზე უნდა შეედგინოს.

ჩვენთვის ნათელი არ არის, რა კვლევის შედეგებს ეყრდნობა მკვლევარი ასეთი ვარაუდის დაშვებისას, რადგან მის შრომებში ამ საკითხის შესწავლას არც ერთი სტრიქონი არა აქვს დათმობილი. საფიქრებელია, რომ მან ეს ზეპირი შენიშვნა გააკეთა ტრადიციის ზეგავლენით, რომლის მიხედვითაც რომელიმე მოღვაწის სვინაქსარული ცხოვრების წყარო ამავე მოღვაწის ვრცელი ცხოვრების რედაქციაა⁸; ავტორად გ. მთაწმიდლის დასახელება კი გამოწვეული უნდა იყოს იმით, რომ გიორგი, ერთი მხრით, ავტორია ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრებისა და, მეორე მხრით, ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება მის მიერვე შეტანილი ბერძნულიდან ნათარგმნ „დიდ სვინაქსარში“.

აკად. კ. კეკელიძის ეს აზრი გაიმეორა სოლ. ყუბანეიშვილმა მის მიერ შედგენილ „ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომატია“-ში⁹.

ექვთიმეს სვინაქსარულ და ვრცელ ცხოვრებათა ურთიერთობის საკითხს საგანგებოდ შევხოვლ. მინაშვილი სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციაზე წაკითხულ მოხსენებაში (ხელმძღვანელი აკად. კ. კეკელიძე)¹⁰. რადგან ეს ერთადერთი შრომაა, რომელიც უშუალოდ ეხება ჩვენთვის საინტერესო საკითხებს, ჩვენ აქ მოვიტანთ ამ ნაშრომის უმთავრეს დებულებებს:

1. „სვინაქსარის ავტორი არის XI საუკ. ქართველი მწერალი: მისი შრომა შედგენილი უნდა იყოს გ. ათონელის გარდაცვალების შემდეგ.

⁸ კ. კეკელიძე აღნიშნავს კიდევ: „ცნობილია, რომ სვინაქსარული თხზულებათა, ზოგადად, წყარო ყოფილა ვრცელი ცხოვრებანი და წამებანი“, ეტიუდები, IV, 296 გვ.

⁹ ძვ. ქართული ლიტერატურის ქრესტომატია, ტ. I, 1946, გვ. 177.

¹⁰ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა XXIII სამეცნიერო კონფერენცია (თეზისები), გვ. 149.

2. ის ფაქტი, რომ „იოვანეს და ექვთიმეს ცხოვრების“ სვინაქსარული რედაქცია შესულია გ. ათონელის „დიდ სვინაქსარში“, ვერ დაამტკიცებს უკანასკნელის ავტორობას. ეს მცირე საკითხავი შემდეგ უნდა შეეტანათ „დიდ სვინაქსარში“.

3. სვინაქსარის წყარო უნდა იყოს ათონის მთაზე 1074 წელს გადაწერილი კრებული¹¹.

ამ თეზისებიდან ნათელია, რომ ავტორი იზიარებს აკად. კ. კეკელიძის ვარაუდს ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების ვრცელი ცხოვრებიდან წარმომადგენლობის შესახებ, მაგრამ წინააღმდეგ ამავდევნევი მოსაზრებისა სვინაქსარული ცხოვრების ავტორად არ მიაჩნია გიორგი ათონელი. სვინაქსარული ცხოვრება მას გიორგი ათონელის გარდაცვალებისა და „ათონის კრებულის“ შეკრების (ე. ი. 1074 წ.) შემდეგ ჰგონია დაწერილი და „დიდ სვინაქსარში“ შეტანილი.

აი, ყველაფერი ის, რაც კი თქმულა და დაწერილა ამ საინტერესო საკითხის ირგვლივ.

უპირველესი საკითხი, რომელიც გარკვევას მოითხოვს, არის ექვთიმე მთაწმიდლის სვინაქსარულ და ვრცელ ცხოვრებათა ურთიერთმიმართების საკითხი, რომლის დადგენა, რა თქმა უნდა, შესაძლებლობის ფარგლებში, მოითხოვს მასთან დაკავშირებული სხვა საკითხების განხილვასაც.

ამ ცხოვრებათა ტექსტობრივი მასალა იძლევა თუ არა საბაბს, ვილაპარაკოთ მათ ორგანულ კავშირზე? ამ კითხვას დადებითად უნდა ვუპასუხოთ; ამის შესახებ არ შეიძლება ორი აზრი არსებობდეს: ექვთიმეს სვინაქსარულისა და ვრცელი ცხოვრების მრავალი საერთო ადგილი, მთლიანი ეპიზოდებისა და წინადადებების სიტყვა-სიტყვით განმეორება უექველსა ხდის მათ ურთიერთდამოკიდებულებას. თვალსაჩინოებისათვის მოვიტანოთ რამდენიმე პარალელი:

სვინაქსარული ცხოვრება

1. „არანმდ სხუასა ჟამსა აღძრა ეშმაკმან მებოსტნე მონასტრისაჲ და აზრაბა მოკლჳა წმიდისაჲ“ (60 გვ.)¹².

ვრცელი ცხოვრება

„კუალად სხუასა ჟამსა აღძრა ეშმაკმან მებოსტნე მონასტრისაჲ და აზრაბა მასცა მოკლჳა წმიდისაჲ მის“ (47, 106)¹³.

¹¹ ი. კ. ე.

¹² ექვთიმე მთაწმიდლის სვინაქსარულისა და ვრცელი ცხოვრების მითითებული ადგილები მოგვეყვას ივ. ჯავახიშვილის გამოცემიდან: „გიორგი მთაწმიდელი, ცხოვრება იოვანესი და ექვთიმეს“, 1946.

¹³ პირველი რიცხვი მიუთითებს გვერდს, მეორე — მუხლს.

2. „...მოუტდა ვინმე ჰურიამ სწავლული შჯულსა და ენება ცილობით სიტყვსა ყოფაჲ მის თანა წესითა ჰურიამბრივითა.

ხოლო ნეტარსა მას უძნდა საქმე ესე. არამედ ბრძანებითა იოვანესითა იიძულა ზრახვად მის თანა. და ვითარცა იწყო ჰურიამან ცილობად და კითხვად, აღუქსნიდა მას ყოველსა უადრეს ცნობისა. და იხილა რაჲ ძლეულებაჲ თჳსი, იწყო მზაკუვარმან მან თქუმად სიტყუათა გმობისათა. შეუძნდა ესე სანატრელსა მას და ჰრქუა, ვითარმედ: „ჰურიამო, უკუეთუმცა სიტყუასა წერილთასა იკითხევდ, განგიმარტეთმცა, და უკუეთუმცა ჩუენ გუკითხევდ, მიგიგეთმცა. ვინაჲთგან კულა გმობასა მალლისა მიმართ იტყვ, დაიყავნ პირი პენი, რომელი იტყვს სიტყუევსა!“ და მეყსეულად უტყუ იქმნა მგმობარი იგი პირი მისი და ხვალისა დღე სულნი წარჰდეს“. (გვ. 58).

3. „...ამისთჳსცა პოვა სწყალობელი ვინმე, სახითა მონაზონი...და აღლესა იგი მოკლვად წმიდისა. რამეთუ გამოუჩნდა და ჰრქუა: „უკუეთუ მოჰკლა მბრძოლი ჩემი ეფთჳმი, ფრიადი კეთილი ვყო შენ თანა“. ვინაჲცა შეიმზადა დანაკი ფრიად დიდი და ეძიებდა ჟამსა მოკლვად მისა. არამედ ცუდ ყო ღმერთმან განზრახვაჲ მისი...“ (გვ. 59).

„...ვინმე ჰურიამ შჯულის მეცნიერი და სწავლული ფრიად და განთქმული ცილობასა ზედა, ზუაობითა ჰურიამბრივითა მოუტდა მამასა ეფთჳმეს და ენება სიტყუად.

ხოლო ნეტარსა მას უძნდა საქმე ესე, არამედ ბრძანებითა იოვანესითა იიძულა ზრახვად მისა. და ვითარცა იწყო ცილობად და კითხვად, აღუქსნიდა მას და განუმარტებდა ყოველსავე უადრეს ცნობისა. და მზაკუვარმან მან, ვითარცა იხილა ძლეულებაჲ თჳსი, იწყო თქუმად სიტყუათა გმობისათა. შეუძნდა ესე სანატრელსა მას და ჰრქუა, ვითარმედ: „უკუეთუმცა სიტყუასა წერილთასა იკითხევდ, განგიმარტეთმცა და, უკუეთუმცა ჩუენ გუკითხევდ, მიგიგეთმცა. ვინაჲთგან კულა გმობასა მალლისა მიმართ იტყვ, დაიყავნ პირი შენი მგმობარი“. და ვითარცა ესმა, მეყსეულად უტყუ იქმნა და ხვალისა დღე სულნი წარჰდეს“ (32, 54).

„და პოვა ვინმე საწყალობელი, სახითა მონაზონი, და აღძრა იგი მოკლვად წმიდისა მის; რამეთუ გამოუჩნდა და ჰრქუა მას, ვითარმედ: „უკუეთუ მოჰკლა მბრძოლი ჩემი ეფთჳმი, ფრიადი კეთილი ვყო შენ თანა“. ვინაჲცა შეიმზადა მახვლი და ენება მოკლვაჲ მისი, არამედ ცუდ ყო ღმერთმან განზრახვაჲ მისი“ (46, 105).

ასეთი მაგალითების მოტანა გაცილებით მეტი რაოდენობით შეიძლებოდა, მაგრამ, ვფიქრობთ, რომ სურათი ახლაც ნათელია; თუმცა, შეიძლება დაიბადოს ეჭვი, რომ ნაჩვენები ადგილები ეხება ექვთიმეს ცხოვრების ფაქტობრივ მხარეს და ამდენად ავტორი ერთგვარად შეზღუდულია წყაროს გამოყენებისას თავის ლიტერატურულ გემოვნებას ანგარიში გაუწიოს; ან კიდევ, რომ ეს საერთო ადგილები ორივე ცხოვრებაში, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად, ერთი და იგივე წყაროდან მომდინარეობს; ამიტომ უფრო საგულისხმოა ამ ცხოვრებათა ისეთი ადგილების ჩვენება, რომელიც ექვთიმეს „სათნობათა“ შესახებ ზოგადი ხასიათის თხრობას შეიცავს, და სადაც ავტორის დამოუკიდებელი შემოქმედებითი ფანტაზია უფრო ნათლად უნდა გამოჩნდეს; მაგრამ აქაც იგივე სურათია:

სვენაქსარული ცხოვრება

1. „ყოველთა მათ თანა სათნოებათა... აქუნდა ესეცა დიდი სათნოებაჲ, რომელ თჳნიერ მოძღუროსა არაარას იქმოდა ყოვლადვე, რამეთუ იტყუნ, ვითარმედ: „მინდობაჲ თავისა თჳსისაჲ და თჳსსა ნებასა დამტკიცებაჲ კარი არს წარწყმედისაჲ.. ხოლო განკითხვაჲ—წინამძღუარი ცხოვრებისაჲ.. ვითარცა თქუეს წმიდათა მამათა ჩუენთა“. და ესე წესი ვიდრე აღსასრულამდე თჳსსა დაიმარხა“ (გვ. 60).

2. „ხოლო არნ სამოსლად მისა ქუეშე კერძო ძაძაჲ და ზედა ძაძისა მის ჯაჭჳ მძიმე... რომელიცა ვინ მცნებაჲ გამოიძიოს, პოოს მის მიერ აღსრულებულად“ (გვ. 60—61).

3. „იყო წმიდაჲ მამაჲ ჩუენი ეფთჳჲმე სახითა მყუდრო და წრფელ და გონებითა მდაბალ და გუჳმითა ძლიერ და ჰასაკითა

ვრცელს ცხოვრება

„ყოველთა მათ სათნოებათა თანა აქუნდა ესეცა დიდი სათნოებაჲ, რამეთუ თჳნიერ განკითხვისა არაარას იქმოდა ყოვლადვე, რამეთუ იტყოდა, ვითარმედ: „მინდობაჲ თავისა თჳსისაჲ და თჳსსა განზრახვისა შედგომაჲ წარწყმედელი არს სულისაჲ, ხოლო განკითხვაჲ, წინამძღუარი არს ცხოვრებისაჲ, ვითარცა თქუეს წმიდათა მამათა ჩუენთა“. და ესე წესი ვიდრე აღსასრულამდე თჳსად დაიმარხა“ (46, 107).

„ხოლო არნ სამოსლად მისა ძაძაჲ და ძაძისა მის ზედა ჯაჭჳ მძიმე. და რომელიცა ვინ სათნოებაჲ გამოიძიოს, მის თანა პოოს მის მიერ აღსრულებულად კეთილად და შეუენიერად“. (47, 108).

„იყო წმიდაჲ მამაჲ ჩუენი ეფთჳჲმე სახითა მყუდრო და გონებითა წრფელ და მდაბალ და სულითა განათლებულ და წმიდა

ზომიერ და თვნიერ წამებისა წერილთაჲსა არარას დაამტკიცებდა თავით თვსით გინა იტყოდა, და ეკლესიას დგომასა მგნე, რამეთუ დგან იგი თვნიერ კუერთხისა და კედელსა მიყრდნობისა, ჯელ-მოჰდობით ვითარცა სუეტი შეუძრველად და პირი და თუალნი მისნი იყენიან ქუეყანად მიმართ მხედველ.

ხოლო სენაკსა შინა მოღუაწებანი მისნი ვინ აღრაცხნეს, რომელნი-იგი ღმერთმან ხოლო მხოლომან უწყნის!“ (გვ. 60).

აღნიშნული საერთო ადგილები უეჭველსა ხდის ამ ორი ცხოვრების უშუალო, მჭიდრო დამოკიდებულებას. ამ ურთიერთობის შეფასება კი ორგვარად შეიძლება: ან სვინაქსარული ცხოვრებაა შედგენილი ვრცელიდან ადგილების გამოკრების გზით, ან კიდევ ვრცელმა ცხოვრებამ გამოიყენა არსებული სვინაქსარული ცხოვრება ერთ-ერთ ძირითად წყაროდ. სწორედ ამ საკითხის გარკვევაა საინტერესო.

სურათი ნათელი იქნებოდა, რომ ჩვენამდე მოღწეულ წყაროებში შემონახულიყო სარწმუნო ცნობა „დიდი სვინაქსარის“ თარგმნისა და „ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი“-ს დაწერის ზუსტი ქრონოლოგიის შესახებ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ასე არ არის. საქმე ისაა, რომ გ. მთაწმიდლის ბიოგრაფის—გიორგი ხუცეს-მონაზონის—მოწმობით მან ორივე შრომა დეკანოზობაში შეასრულა. ასეთი ზოგადი განცხადების შედეგად საკითხი მთლიანად ნათელი არ არის: „სვინაქსარის“ თარგმნა უსწრებს „ცხოვრების“ დაწერას, თუ პირიქით; თუ ორივე სამუშაო პარალელურადაა შესრულებული.

და გუამითა ძლიერ...და ჰასაკითა წესიერ, და თვნიერ წამებითა წერილთაჲთა არარას დაამტკიცებნ თავით თვსით, გინა იტყვნ. და ეკლესიასა დგომასა მგნე, რამეთუ დგან იგი თვნიერ კუერთხისა და კედელსა მიყრდნობისა ჯელ-მოჰდობით ვითარცა სუეტი შეუტყეველი. და პირი და თუალნი მისნი იყენიან ქუეყანად მიმართ მხედველ.

ხოლო სენაკსა შინა მოღუაწებათა მისთა აღრაცხვაჲ ვისმცა ძალ-ედვა, რომელნი-იგი ღმერთმან მხოლომან უწყნის!“ (46—47, 108).

სანამ აღბრულ საკითხს შევეხებოდეთ, საჭიროა გავარკვეოთ მასთან დაკავშირებული ერთი საკითხი. როდესაც ჩვენ „დიდი სვინაქსარის“ თარგმნის თარიღზე ვლაპარაკობთ, ვგულისხმობთ, რომ ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება „დიდი სვინაქსარის“ ქართული ნუსხის

განუყრელი ნაწილია, ე. ი. ეს სვინაქსარული ცხოვრება გიორგი ათონელის მიერ ნათარგმნი ლიტერატურული ძეგლის ავტორისეულ ნუსხაშივე შევიდა. ამრიგად, „დიდი სვინაქსარის“ თარგმნის თარიღი აზღერად სვინაქსარული ცხოვრების შექმნის ქრონოლოგიის დასადგენად გვანტერესებს. ამის შესახებ მსჯელობა ზედმეტად მოგვეჩვენებოდა, რომ არ გამოთქმულიყო აზრი, თითქოს ექვთიმეს სვინაქ. ცხოვრება „დიდ სვინაქსარში“ გიორგი ათონელის გარდაცვალების შემდეგ, უფრო ზუსტად, „ათონის კრებულის“ შექმნის (1074 წ.) შემდეგ უნდა შეეტანათ. ამ აზრის უსაფუძვლობას მრავალი გარემოება ადასტურებს:

1. ჩვენამდე მოაღწია გიორგი ათონელის ნათარგმნმა „დიდი სვინაქსარის“ 50-ზე მეტმა ნუსხამ; ყველა მათგანი შეიცავს, როგორც წესი, ექვთიმეს სვინაქსარულ ცხოვრებას. ნუთუ „სვინაქსარის“ არც ერთი ხელნაწერი არ გადარჩა მთარგმნელის ხელიდან გამოსული ნუსხის რედაქციისა, რომელიც, ზემოაღნიშნული აზრით, არ შეიცავდა ექვთიმეს სვინაქსარულ ცხოვრებას? მით უმეტეს, რომ გიორგი ათონელის მიერ თარგმნილი ძეგლები, და მათ შორის „დიდი სვინაქსარიც“, როგორც ცნობილია, თარგმნისთანავე მრავალ ეგზეგეზურად გადაიწერა და გავრცელდა საქართველოში თუ საზღვარგარეთის ქართულ სამწერლობო კერებში.

2. ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების „დიდ სვინაქსარში“ შეტანა გიორგის მიერ ყოველმხრივ გამართლებულია. რომ არაფერი ეთქვათ ექვთიმეს უდიდესი დამსახურების შესახებ ქართული სასულიერო მწერლობისა და კულტურის წინაშე, ის სიცოცხლეშივე წარმოადგენდა ერთ-ერთ უდიდეს ავტორიტეტს არა მარტო ქართველთა სასულიერო წრეებში, არამედ ათონისა და საერთოდ საბერძნეთის სასულიერო პირთა და სახელმწიფო ხელისუფალთა თვალშიც. როგორც გ. ათონელი აღნიშნავს: „რამეთუ არცა პროტი, არცა სხუანი მამასახლისნი თჳნიერ მისისა ბრძანებისა არარას იქმოდეს და იშვათი დღჳ გარდაჲდის, რომელსა ათი ანუ ათხუთმეტი მამასახლისი არა მოვიდის მათ წინაშე“¹⁴. განა მისი ავტორიტეტის აღიარება არაა ის ფაქტი, რომ ათანასე ათონელმა თავისი სამეფო დიდი ლავრის „განგება“ მას მიანდო¹⁵ და არა რომელიმე ბერძენს? ამრიგად, ექვთიმეს სვინაქ. ცხოვრების შეტანა გიორგი ათონელის მიერ „დიდ სვინაქსარში“ არამცთუ

¹⁴ ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, 41,88.

¹⁵ იქვე.

შესაძლებელი გეგონია, არამედ აუცილებლობითაც კი უნდა იყოს გამოწვეული.

3. „დიდი სვნაქსარის“ ქართულ ნუსხაში შეტანილია მოსახსენებელი იოვანე ათონელისა სვინაქსარული ცხოვრების გარეშე. იოვანეს, მიუხედავად დიდი დამსახურებისა ათონის ივერთა მონასტრის დაარსებისა და განმტკიცების საქმეში, ექვთიმესთან შედარებით მაინც ნაკლები ღვაწლი მიუძღვის ქართული, თუ, გინდ, ბერძნული ეკლესიის წინაშე. ამასთანავე, საინტერესოა, რომ იოვანეს მოსახსენებელი, რომელიც ქართულმა ეკლესიამ 14 ივნისს დააწესა, ასეთი სახითაა შეტანილი „დიდ სვნაქსარში“: „...ამასვე დღესა მიცვალემაჲ წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოვანესი, ეფთჳმის მამისაჲ, კეშმარიტისა მის მონაზონისა და ქრისტეს ნების-ყოფელისაჲ, რომელსა პირველ აბულ(ჰ)ერით ერქუა ერის მთავრობასა“¹⁶.

თუ კი ჩვენ საეკვოდ არ მივიჩნევთ იმასაც, რომ იოვანეს მოსახსენებელიც თავიდანვეა შეტანილი „დიდ სვნაქსარში“, მაშინ უდავოა ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების „დიდი სვნაქსარის“ თავდაპირველ ნუსხაში არსებობა, რადგან, როგორც ვნახეთ, იოვანე ათონელის ვინაობა ექვთიმეს მეშვეობითაა გადმოცემული, რაც შეილის მეტ პოპულარობაზე მიუთითებს.

4. „ათონის კრებულის“ ექვთიმეს სახსენებელი დღის „განგებაში“ მითითებულია სვინაქსარის საკითხავზე: „განრომასა ზედა წარდგომად და კითხვაჲ სვნაქსარისაგან“¹⁷. ეს ფაქტიც ადასტურებს იმ გარემოებას, რომ ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება ვერ შეიქმნებოდა „ათონის კრებულის“ შედგენის შემდეგ, რადგან ამავე კრებულში მითითებული „კითხვაჲ სვნაქსარისაგან“ სხვა არაფერი შეიძლება იყოს, თუ არა ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება, მოთავსებული „სვნაქსარში“ ცამეტი მაისის დღეს.

5. „დიდი სვნაქსარის“ რამდენიმე ხელნაწერის ჩვენება გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება მოიპოვებოდა გ. მთაწმიდლის სიცოცხლეში გადაწერილ „სვნაქსარში“. „სვნაქსარის“ შემცველი ერთ-ერთი უძველესი ხელნაწერი ყოფ. საეკლესიო მუზეუმის ფონდისა — A-193 თ. ჟორდანიაში მიიჩნია გიორგი ათონელის სიცოცხლეში გადაწერილად¹⁸,

¹⁶ A—193, 215 ო; A—97, 239 ო. H—2211, 277 ო და სხვა.

¹⁷ ათონის კრებული, გვ. 109.

¹⁸ მ. ჟორდანია, Описание рукописей и старопечатных книг Церковного Музея духовенства Грузинской епархии, кн. I, стр. 216.

რასაც იზიარებს აკად. კ. კეკელიძე¹⁹. საერთოდ, განმტკიცდა აზრი, რომ ეს ხელნაწერი უძველესია ჩვენამდე მოღწეულ „სჯნაქსართა“ ნუსხებს შორის. როგორც მოსალონელი იყო, ეს ხელნაწერი შეიცავს ექვთიმეს სვინაქსარულ ცხოვრებას და იოვანე ათონელის ხსენებას.

შავ მთაზე გადაწერილი „სჯნაქსარის“ მეორე უძველესი ნუსხა საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფ. მუზეუმისა (H—2211) იძლევა საფუძველს, როგორც ეს ელ. მეტრეველმა გაარკვია, რომ ის გიორგი ათონელის სიცოცხლეში გადაწერილად მივიჩნიოთ²⁰. ხელნაწერის გადამწერის იოანე ჯიბისძის ანდერძი²¹ ბევრ საყურადღებო ცნობას შეიცავს. არც ერთ სხვა „სჯნაქსარის“ ნუსხაში არ არის აღნიშნული ის ფაქტი, რომ, ეს ძეგლი, რომელიც „ითარგმნა ბერძენთა ენისაგან ქართულად გიორგის მიერ, რამეთუ დიდი შრომითა და ხარკებითა ..., ათარგმნია მოძღუარმან მისმან გიორგი დაყუდებულმან“²². ზოგადი ხასიათის ცნობა, რომ გიორგი მთაწმიდელმა მთარგმნელობით მუშაობას გიორგი დაყუდებულის იძულებით მოჰკიდა ხელი, გ. მთაწმიდლის ცხოვრებასა²³ და ათონის № 55 ხელნაწერის გიორგი დაყუდებულის ანდერძშიც არის აღნიშნული²⁴. ხოლო „სჯნაქსარის“ ამ ანდერძში ამ ზოგადი ცნობის ერთადერთი კონკრეტული დადასტურება გვაქვს.

ამ ხელნაწერისა და შატბერდს 1035 წ. გადაწერილი ხელნაწერის (A—135) ანდერძების შეჯერებისა და ანალიზის საფუძველზე ელ. მეტრეველმა დაადგინა, რომ „სჯნაქსარის“ ეს ნუსხა გადაწერილია არა უგვიანეს 1065 წლისა, ე. ა. გ. მთაწმიდლისა და გ. დაყუდებულის სიცოცხლეში. სხვა საბუთებთან ერთად მკვლევარი აღნიშნავს, რომ „ორივე გიორგის ხსენება ყოველგვარი მალალფარდოვანი ეპითეტების, მათი ღვაწლის, დამსახურების, წმინდანობისა და სულიერი ღირსებების აღნიშვნის გარეშე გვაფიქრებინებს, რომ ანდერძი იწერებოდა ორივეს სიცო-

¹⁹ კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძვ. ქართ. ლიტ. ისტორიიდან, ტ. IV, გვ. 150.

²⁰ ელ. მეტრეველი, შავი მთის მწიგნობრული კერის ისტორიისათვის XI საუკ. პირველ ნახევარში, საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე, XX—B, 1059.

²¹ გამოცემულია ზემოაღნიშნული ნაშრომის დამატებად, გვ. 99—102.

²² იქვე, გვ. 101.

²³ ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა, გვ. 294.

²⁴ Н. Марр, Агиографические материалы по грузинским рукописям Ивера, ტ. 1, გვ. 45. კ. კეკელიძე, ძვ. ქართ. მწერ. ისტორია, ტ. 1, გვ. 191.

ცხლეში²⁵. მართლაც, ძნელია ამ ხელნაწერის გადაწერის თარიღი უფრო გვიან გადმოვიტანოთ, რადგან იოანე ჯიბისძე, გადამწერი ამ ხელნაწერისა, და დავით ჯიბისძე, სულიერი მამა და ხორციელი ბიძა იოვანესი და მოჰგებელი ამ ხელნაწერისა, ამავე როლებში (ე. ი. იოვანე გადამწერი, დავითი მომგებელი) გვევლინებიან 30 წლით ადრე, 1035 წ. გადაწერილი ხელნაწერის (A—135) ანდერძშია²⁶.

როგორც ანდერძშია ნათქვამი, „დაინუსხა წმიდაჲ ესე წიგნი... მონახონთა სიმრავლითა განაუენებულსა რომანა წმიდას...“²⁷, სადაც გ. მთაწმიდელმა 3 წელი იღვაწა მის ათონზე გაგზავნაძე. საფიქრებელია, რომ გ. მთაწმიდელმა თავისი ნათარგმნი წიგნის ერთი პირველი ეგზემპლართაგანი, შესაძლებელია, თავისივე ხელით გადაწერილი, რასაც ის რიგ შემთხვევებში აკეთებდა²⁸, გაუგზავნა რომანაწმიდის მონასტერს. ამ აზრის სასარგებლოდ უნდა ლაპარაკობდეს გადამწერის სიტყვები: „მუნ იყო (ე.ი. რომანაწმიდას) დედაჲ უცთომელი და მართალი“²⁹, რომელიც „...მოილო მთით წმიდით...“³⁰. ასეა თუ არა, საეჭვო არ უნდა იყოს ელ. მეტრეველის აზრი, რომ „სჯნაქსრის“ ეს ნუსხა, რომელიც ექვთიმეს სვინაქსარულ ცხოვრებას შეიცავს, გიორგი მთაწმიდელის სიცოცხლეშივეა გადაწერილი.

ზემოთქმულის მიხედვით ნათელი უნდა იყოს, რომ ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება არ შეიძლება „სჯნაქსარში“ შეეტანათ გიორგი ათონელის გარდაცვალებისა და ათონის კრებულის შედგენის შემდეგ. იგი „დიდი სჯნაქსრის“ პირველსავე ქართულ ნუსხაში შევიდა.

ახლა დაეუბრუნდეთ „სჯნაქსრის“ თარგმნისა და ექვთიმეს ცხოვრების ვრცელი რედაქციის დაწერის ქრონოლოგიური ურთიერთმიმართების საკითხს. გიორგი მთაწმიდლის ცხოვრებიდან

²⁵ ელ. მეტრეველი, ზემოდასახ. ნაშრომი, გვ. 93.

²⁶ გახოცებულია ელ. მეტრეველის მიერ ზემოდასახ. ნაშრომის დამატებად, გვ. 102.—104.

²⁷ იქვე, გვ. 101.

²⁸ ათონის კრებული, გვ. 310.

²⁹ ელ. მეტრეველი, ზემოდასახ. ნაშრ., გვ. 101.

³⁰ იქვე.

ჩვენ ვიცით, რომ „დიდი სჯაქსარი“ არის მისი მთარგმნელობითი და, საფიქრებელია, საერთოდ მისი ლიტერატურული მუშაობის პირველი პროდუქტია.

გიორგი ხუცეს-მონაზონი, გ. მთაწმიდლის ბიოგრაფი, გადმოგვცემს, რომ გიორგი შეყენებულმა ის სპეციალურად გამოგზავნა ათონის მთაზე ექვთიმეს მიერ დაწყებული საქმიანობის გასაგრძელებლად—საღმრთო წიგნთა მთარგმნელად. მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ საკმაოდ დრო გაეიდა გიორგის მთაწმიდაზე მოსვლიდან, „გუწყა ნეტარსა მას ბერსა მოძღუარსა მისსა გიორგის, ვითარმედ წუთ არც მღვდლობისა პატივი მიუღებდეს და არცაა წერილთა მთარგმნებად უწყის“³¹. გიორგი შეყენებული ძალიან შეწუხებულია და თავისი მოწაფის თედორეს პირით „დიდი მღვრვა მიუმცნო არა ადსრულებისათვის ნებისა მისისა“³². მხოლოდ ამის შემდეგ შედგომია გიორგი მთაწმიდელი დავალების შესრულებისათვის ზრუნვას და, „ვითარცა ბრძენმა ხუროთმოძღვარმა, პირველად კეთილი საფუძველი დადვა, იწყო რაა შენებად ღვთისაჲ ეკლესიისა. და პირველ ყოვლისა სჯაქსარი მთარგმნა, რამეთუ ესე არს საფუძველი ეკლესიისა. რამეთუ რომელსა ეკლესიასა სჯაქსარი არა ჰქონდინ, დაღაცათუ ყოველნი წიგნნი ჰქონდინ, თაფლსა სქამს, ხოლო სიტყობებასა სასა ვერ სცნობს“³³.

„ცხოვრების“ ამ ადგილიდან ჩანს, რომ გიორგის „პირველ ყოვლისა“ „სჯაქსარი“ მთარგმნია, ე. ი. თავისი ლიტერატურული მოღვაწეობა ამ ძეგლის მთარგმნით დაუწყია. ეს შრომა, როგორც გიორგის ბიოგრაფი გადმოგვცემს, რასაც ადასტურებს „სჯაქსარის“ ნუსხების ავტორისეული თუ გადამწერთა ანდერძებიც, გიორგის დეკანოზობაზე შეუსრულებია: „ხოლო იმთარგმნა წმიდაჲ ესე წიგნი სჯაქსარი... მთაწმიდას მონასტერსა ქართველთასა ჴელითა გიორგი დეკანოზისაჲთა“³⁴.

გიორგი მთაწმიდლის ცხოვრების მოწმობით ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრებაც ამავე პერიოდშია შექმნილი: „რამეთუ პირველითგანე, ვინაჲთგან მოვიდა იგი წმიდასა ამას მთასა, ყოვლითა მოსწრაფებითა... გამოიკითხა და გამოიძია მოწაფეთგან და მეგობართა წმიდისა მამასა ეფთჳმისთა უსხეულოთა მიმსგავსებუ-

³¹ ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისაჲ, ათონის კრებული, 1901, გვ. 297.

³² იქვე.

³³ იქვე.

³⁴ S—1245, გვ. 534 და სხვ.

ლი... ცხოვრება და მოქალაქეობა მისი და ნეტარისა მამისა მათისა იოვანესი და სხუათაჲ წმიდათა ბერთაჲ... ესე ყოველნი აღწერით დაგვტევნა... და ესე აღწერა ვიდრე-ღა იყო იგი დეკანოზად²⁵.

როგორც ვხედავთ, ორივე ძეგლზე მუშაობის დაწყება-დასრულება ზუსტად ერთი დროის მონაკვეთშია ნაგულისხმევი: ერთის მხრივ, თუ გიორგიმ „სენაქსარი“ „პირველ ყოვლისა“ თარგმნა, მეორეს მხრივ, ექვთიმეს „ცხოვრებაზე“ მუშაობას „პირველთაგანვე, ვინაჲთგან მოვიდა იგი წმიდასა ამას მთასა“, შედგომა. ცნელი გასარკვევია, რომელი სამუშაოა შესრულებული გიორგის მიერ უფრო ადრე—„სენაქსარის“ თარგმნა, თუ „ცხოვრების“ დაწერა? ვფიქრობთ, რომ „სენაქსარის“ თარგმნა წინ უსწრებს „ცხოვრების“ დაწერას. აი რატომ:

1. როგორც აღვნიშნეთ, გიორგი მთაწმიდელმა „პირველ ყოვლისა“ „სენაქსარი“ თარგმნა.

2. გიორგი მთაწმიდლის ათონზე წარმოგზავნის ძირითადი მიზანი „საღმრთო წიგნთა“ თარგმნა იყო. ამიტომ გასაგებია გიორგი დაყუდებულის გულისტკივილი, როდესაც მან გაიგო, რომ გიორგი მთაწმიდელს „არცაჲ წერილთა თარგმნაჲ უწყიეს“, რისთვისაც შავი მთიდან საეკიალურად გამოგზავნილი მოწათის პირით „დიდი მღურვა მიუმცნო მას“ და კვლავ მოაგონა მასზე დაკისრებული მოვალეობა და მისი შესრულების აუცილებლობა²⁶.

ცნელი დასაჯერებელია, რომ ასეთი გაფრთხილების შემდეგ გიორგის ჯერ ექვთიმეს ცხოვრება დაეწეროს, ხოლო მთარგმნელობითი მუშაობა შემდეგ დაეწყოს; პირიქით, მთარგმნელობით მოღვაწეობაში გამომჟღავნებული ლიტერატურული უნარის დანახვის შედეგად შეეძლოთ ათონის „მამათაჲ სულიერთა“ დაევალებინათ მისთვის ექვთიმეს ცხოვრების დაწერა, როგორც ამას გიორგი მთაწმიდელი მისი თხზულების შესავალში ამბობს „...და მამათაჲ ჩემთა სულიერთა მიბრძანეს ამისი ჯელყუთაჲ“-ო²⁷.

²⁵ ცხოვრება გ. მთაწმიდ., ათონის კრებული, თბ., 1991, გვ. 299.

²⁶ როგორც საერთოდ მთარგმნელობითი მუშაობა, ასევე გიორგის მიერ პირველ სათარგმნელ ძეგლად „სენაქსარის“ შერჩევა მისი მოძღვრის ბითითებით უნდა მომხდარიყო. ამას ადასტურებს შავ მთაზე გადაწერილი ზემოაღნიშნული „სენაქსარის“ (H—2211) ანდერძი: „...ათარგმნია მოძღუარმან მისმან გიორგი დაყუდებულმან“. ელ. მეტრეველი, ზემოაღნიშნული, გვ. 101.

²⁷ ცხ. იოვანესი და ეფთჳმესი, 1946, გვ. 14, 3.

3. გიორგი მთაწმიდელი ექვთიმეს ცხოვრების შესახებ ცნობების შეგროვებას შესდგომია „პირველთაგანვე, ვინაჲთჲან მოვიდა იგი წმიდასა ამას მთასა“, და არა „ცხოვრების“ წერას, როგორც ეს ჩვენ ერთი შეხედვით შეიძლება გვეგონოს, როდესაც „ცხოვრების“ მითითებულ ადგილს ვკითხულობთ. ხოლო „ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი“ „ესე აღწერა ვიდრე და იყო დეკანოზად“. გიორგი ხუცეს-მონაზონის ამ სიტყვებს, ჩვენის აზრით, დაზუსტება ესაპირობება. ჩვენამდე მოღწეული უცვლელის ტექსტი ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრებისა, რონელიც „ათონის კრებულშია (A.—558) მოთავსებული, შეიცავს ავტორის შენიშვნას, რომლითაც მთავრდება ეს თხზულება: „მე მამამან გიორგი, მამობასა ჩემსა მოეცუალენ ნაწილი წმიდისა ეფთჳმესნი ნათლის-მცემლის ეკლესიით დიდსა ეკლესიასა ღმრთის-მშობლისასა...“²⁹. გიორგი მთაწმიდელის ამ ანდერძიდან ჩანს, რომ ამ თხზულების დასრულებისას ექვთიმეს „წმ. ნაწილები“ უკვე „მოცულია“; ხოლო, რადგან ექვთიმეს გადმოსვენების ფაქტი გიორგის წინამძღვრობაშია დადასტურებული, ამიტომ ნათელია, რომ „ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი“ გიორგი მთაწმიდელს წინამძღვრობაში დაუსრულებია. მაინც წინამძღვრობის რომელ პერიოდში შეიძლება ვივარაუდოთ გიორგის მიერ ამ თხზულებაზე მუშაობის დამთავრება? ამ კითხვაზე შედარებით ზუსტ პასუხს (მართალია, თარიღზე მოუთითებლად) გვაძლევს გიორგი ათონელის ბიოგრაფი: „...ამან ნეტარმან (ე. ი. გიორგიმ), რაჲმს კუერთხი წინამძღვრობისა მიიღო, ყოვლისა პირველად... მოსცუალნა ნათლის-მცემლისა ეკლესიით დიდებულსა ანას ეკლესიასა შინა ყოვლად წმიდისა ღმრთის-მშობლისასა“³⁰ „წმიდანი ნაწილნი“ ექვთიმესნი-ო. ამის შემდეგ გიორგი ხუცეს-მონაზონი განაგრძობს თხრობას და აღნიშნავს, რომ მალე გიორგიმ „აღწიოცჳანნა ნაწილნი წმიდისა მანისა იოვანესი... და შეილსა თჳსსა თანა დაჰკრძალნა“³¹. აქედან გამომდინარე ექვთიმესა და იოვანეს „ნაწილების“ გადმოსვენება გიორგის მიერ წინამძღვრობის პილებისთანავე მომხდარა. გიორგი ათონელის ანდერძში, რომელიც ექვთიმეს ვრცელ ცხოვრებას ერთვის და რომლის დასაწყისი ზემოთ მოვიტანეთ, იოვანეს „წმ. ნაწილთა“ „მოცულის“ შესახებ არაფერია ნათქვანი. ხომ არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ გიორგის

²⁹ ათონის კრებული, 1901, გვ. 67—68.

³⁰ იქვე, გვ. 299.

³¹ იქვე, გვ. 301.

ეს ცნობა მხედველობიდან გამორჩა, ან მისი აღნიშვნა საჭიროდ არ მიიჩნია? უფრო ახლოს ვიქნებით ჰენმარიტებასთან, თუ ვიფიქრებთ, რომ, როდესაც ეს ანდერძი იწერებოდა, იოანეს ნაწილები ჯერ კიდევ გადმოსვენებული არ იყო, თორემ ეს ფაქტი აღუნიშვნელი არ დარჩებოდა, მით უმეტეს, რომ გიორგის თხზულებას ეწოდება „ცხოვებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი“ და ამდენად ამ ფაქტის აღნიშვნა ისეთივე აუცილებლობით იქნებოდა გამოწვეული, როგორც ექვთიმეს „წმ. ნაწილების“ გადმოსვენების აღნიშვნა. ამრიგად, გიორგი მთაწმიდელს ამ თხზულების წერა დეკანოზობაში დაუწყია, ხოლო დაუსრულებელია იგი წინამძღვრობის მიღების პირველსავე წლებში, კერძოდ, ექვთიმეს „წმ. ნაწილების“ გადმოსვენების შემდეგ და იოანე ათონელის „წმ. ნაწილების“ მოკვლამდე“.

ამრიგად, ამ მაგალითის საფუძველზედაც ჩანს, რომ „დიდი სჯნაქსარის“ თარგმნა „ცხოვებაჲ იოანესი და ეფთჳმესი“-ს შექმნაზე აღრეა სავარაუდებელი.

4. როგორც ცნობილია, გიორგი მთაწმიდელმა იოვანესა და ექვთიმეს ცხოვრებაში მოთავსებული ექვთიმეს ნათარგმნ თხზულებათა სია გადმოიწერა იოვანე ათონელის ანდერძიდან, რომელიც ერთვის ექვთიმეს ნათარგმნი სახარების მათეს თავის თარგმანებას (A—136). ამ ორი სიის შედარება გვიჩვენებს, რომ „ნუსხა სიტყვა-სიტყვით არის გადმოწერილი“¹¹. განსხვავებულია მხოლოდ ექვთიმეს თარგმნილი „სჯნაქსარის“ სახელწოდება, რომელსაც იოვანეს ნუსხით ეწოდება „სჯნაქსარი ბერძული, რომელ არიან კრებანი“¹², ხოლო გიორგი მთაწმიდლის ნუსხით კი „სჯნაქსარი საწელიწდოჲ, უმცროსი“¹³. რატომ შეცვალა გიორგიმ ამ თხზულების სახელწოდება თავისებურად? საფიქრებელია, რომ „ცხოვრების“ წერის მომენტში გიორგის უკვე ნათარგმნი ჰქონდა „დიდი სჯნაქსარი“ და, რომ მკითხველს ეს ორი თხზულება ერთი და იგივე ძეგლის ორჯერ ნათარგმნად არ მოჩვენებოდა, ექვთიმეს ნაშრომს „უმცროსი“ უწოდა თავისი „დიდი სჯნაქსარის“ საპირისპიროდ, რადგან, როგორც ცნობილია, ექვთიმეს ნათარგმნი ძეგლი, მართლაც, შემოკლებითაა გადმოღებული.

¹¹ ი. ვ. ჯავახიშვილი, ცხოვებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, წინასიტყვაობა, გვ. 10.

¹² იქვე, გვ. 9.

¹³ იქვე.

5. ექვთიმესა და იოვანეს ცხოვრების დაწერამდე „სჯნაქსრის“ თარგმნის სასარგებლოდ უნდა ლაპარაკობდეს „ცხოვრების“ ერთი ადგილი: „და ვითარცა იყო ნეტარი მაჰაჲ ჩუენი ეფთჳმე სავსე ზეგარდამოხთა მადლითა, ეგრეთვე საღმრთონი წესნი და განგებანი დაესხნეს მონასტერსა თჳსსა: პირველად წესნი ეკლესიისანი და განგებანი ყოვლისა წელიწადისანი, ვითარცა წერილ არს დიდსა სჯნაქსარსა, სრულებით და დაუკლებლად“⁴¹. ექვთიმეს რომ ბერძნული ეკლესიის ლიტურგიული პრაქტიკა ზედმიწევნით სცოდნოდა და მის მიხედვით დაედგინა თავისი მონასტრის „განგება“, არ არის საკვირველი, მაგრამ ძნელი დასაჯერებელია, რომ ის იცნობდა მაინცდამაინც „დიდი სჯნაქსრის“ ბერძნულ დედანს, რადგან ასეთი სახელწოდების სვინაქსარული კრებული, ზუსტი შესატყვისი გიორგის ნათარგმნი „დიდი სვინაქსრისა“, არა გვგონია არსებობდეს ბერძნულად: ასეთ სახელწოდებას მხოლოდ ქართული თარგმანი ატარებს. ამდენად, „დიდი სჯნაქსრის“ მოხსენიება „ცხოვრებაში“ უნდა მიუთითებდეს, რომ ეს ძეგლი უკვე თარგმნილია ქართულად. გიორგი მთაწმიდელმა ექვთიმეს მიერ დასხმული წესები შეადარა და გააიგივა „დიდი სჯნაქსრის“ „განგებასთან“, რათა ხაზი გაესვა ამ წესების სრულყოფისათვის. ამრიგად, რომ შევაჯამოთ ის, რაც აღინიშნა ამ ორი ძეგლის შექმნის ქრონოლოგიაზე ერთმანეთთან მიმართებით, შეგვიძლია ვთქვათ:

1. „დიდი სჯნაქსარი“ თარგმნილი უნდა იყოს ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრების დაწერამდე.

2. რადგან ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება „დიდი სჯნაქსარში“ თარგმნისთანავე შეტანილი გვგონია, ამიტომ მისი არსებობა ვრცელი ცხოვრების დაწერამდე დასაშვები ფაქტია.

3. ზემოთ ნაჩვენები შეხვედრები ამ ორი ცხოვრებისა უნდა ადასტურებდეს, რომ სჯნაქსარული ცხოვრება ვრცელი ცხოვრების ერთ-ერთი წყაროა.

ამ საკითხის გარკვევა მართლოდენ ზემოაღნიშნული ზოგადი თეორიული ხასიათის დაშვებათა საფუძველზე საკმარისი არ არის. სვინაქსარული და ვრცელი ცხოვრების დამოკიდებულების საკითხი ძირითადად მათი ტექსტობრივი მონაცემების საფუძველზე უნდა დადგინდეს. მართლაც, ჩვენ მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას

⁴¹ ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, 33,58.

საფუძველს უმაგრებს ამ „ცხოვრებათა“ მრავალი ადგილის ჩვენება:

1. პირველ ყოვლისა შევეხოთ ამ ძეგლთა ცნობას ექვთიმეს დასაფლავების ადგილის შესახებ. სვინაქსარული და ვრცელი ცხოვრებიდან ცნობილია, რომ ექვთიმე მოულოდნელად გარდაიცვალა კონსტანტინეპოლში, ხოლო „პატიოსანნი იგი ნაწილნი მისნი აღმოიყვანნეს“ „მთაწმიდასა და დასხნეს ტაძარსა შინა წმიდისა იოანე ნათლის-მცემლისასა, ქართველთა მონასტერსა, მათ მიერვე აღშენებულსა“⁴⁵. ეს ცნობა ერთნაირი სიზუსტითაა დაცული ორივე ძეგლში. სვინაქსარულში სხვა რაიმე დამატებითი ცნობა არ მოიპოვება, ხოლო ვრცელი ცხოვრების ბოლოს, ავტორის ანდერძში დაცულია ასეთი შენიშვნა: „...მე, მამამან გიორგი, მამობასა ჩემსა მოვცვალენ ნაწილნი წმიდისა ეფთჳმესნი ნათლის-მცემლის ეკლესიით დიდსა ეკლესიასა ღმრთის-მშობლისასა“⁴⁶.

აქედან ნათელია, რომ სვინაქსარული ცხოვრება დაწერილია ექვთიმეს ნაწილების ნათლის-მცემლის ეკლესიიდან გადმოსვენებამდე და ვრცელი ცხოვრების შექმნამდე, რომელშიაც ექვთიმეს გადმოსვენების ფაქტი აღნიშნულია. სვინაქსარული ცხოვრება რომ ვრცელს იცნობდეს, ეჭვი არ არის, გადმოსვენების ფაქტი სვინაქსარულშიაც აღინიშნებოდა, როგორც ეს დადასტურებულია ილარიონ ქართველისა და სხვა წმინდანთა სვინაქსარულ ცხოვრებებში. საერთოდ, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ წმინდანის დაკრძალვისა და მისი ნაწილების „მოცვლის“ აღნიშვნა სვინაქსარულ ცხოვრებათა ერთ-ერთი ძირითადი ნაწილია.

2. სვინაქსარული ცხოვრება აღნიშნავს ექვთიმეს გარდაცვალების მხოლოდ თვესა და რიცხვს, ხოლო წელს კი არ უჩვენებს: „აღესრულა წმიდაჲ და სამგზის სანატრელი ღმერთშემოსილი მამაჲ ჩუენი ეფთჳმი თუესა მაისსა იგ, ქალაქსა შინა სამეფუოსა, წყლულებითა მით...“⁴⁷ ვრცელ ცხოვრებაში კი დამატებით გარდაცვალების წელიცაა მოცემული: „... აღესრულა სამგზის სანატრელი მამაჲ ჩუენი ეფთჳმი თუესა მაისსა ათჳამეტსა, დღესა ორშაბათსა, ინდიქტიონსა ათერთმეტსა, წელთა დასაბამითგან

ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი, 49,114; სვინაქსარული რედაქცია გვ. 61.

⁴⁵ იქვე. 54,119.

⁴⁷ ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი, გვ. 61.

სოფლისადაც ექუს ათას ხუთას ოც და მეთექუსმეტესა წელსა⁴⁸. სვინაქსარული ცხოვრება რომ ვრცელზე იყოს დამოკიდებული, არა გვგონია, მას ვრცელი ცხოვრების ეს მონაცემები უყურადღებოდ დაეტოვებინოს. პირიქით, ვრცელმა შეავსო სვინაქსარული ცხოვრების არასრული მითითება ექვთიმეს გარდაცვალების თარიღზე.

3. სვინაქსარულის ვრცელ ცხოვრებაზე ადრინდელობის სასარგებლოდ უნდა მეტყველებდეს სვინაქსარული ცხოვრების ერთი წინადადება, რომელიც ვრცელი ცხოვრების შესატყვისად გილას არ მოიპოვება, მიუხედავად იმისა, რომ სვინაქსარულისა და ვრცელი ცხოვრებათა ეს ადგილები თითქმის ერთმანეთის ზუსტ განმეორებას იძლევიან:

სვინაქსარული ცხოვრება

„ხოლო სვინაქსა შინა მოლუაწე-
ბანი მისნი ვინ აღრაცხნეს, რო-
მელნი-იგი ღმერთმან ხოლო მხო-
ლომან უწყნის!

რამეთუ აქუნდა ესეცა დიდი
სათნოებაჲ: დაფარეაჲ სათნოე-
ბათა თჳსთაჲ და ამისათჳს
უმრავლესნი სათნოებანი
მისნი აღუწერელად დაშ-
თეს.

ხოლო არნ სამოსლად მისსა
ქუეჲ კერო ძაძაჲ და ზედა ძა-
ძისა მის ჯაჰჲ მძიმე“ (გვ. 60).

როგორც ვხედავთ, სვინაქსარული და ვრცელი ცხოვრების ეს ადგილები თითქმის სიტყვა-სიტყვით იმეორებენ ერთმანეთს, მაგრამ სვინაქსარული ცხოვრება დამატებით შეიცავს ფრაზას: „ამისათჳს უმრავლესნი სათნოებანი. მისნი აღუწერელად დაშთეს“.

შეეძლო თუ არა სვინაქსარული ცხოვრების ავტორს, თუ კი მან ეს ცხოვრება ვრცელი ცხოვრების მიხედვით შეადგინა, თავის ნაშრომში მეტანა ეს ფრაზა მაშინ, როცა მან იცოდა სრულ ცხოვრებაში აღწერილ ექვთიმეს „სათნოებათა“ შესახებ? ვფიქრობთ, რომ—არა. ეს ფრაზა სვინაქსარული ცხოვრების საკუთ-

ვრცელი ცხოვრება

„ხოლო სვინაქსა შინა მოლუა-
წებათა მისთა აღრაცხეაჲ ვის-
მცა ძალ-ედეა, რომელნი-იგი
ღმერთმან მხოლომან უწყნის!
რამეთუ ყოველნივე ფარულად
აღესრულებოდეს მის მიერ.

ხოლო არნ სამოსლად მისსა
ძაძაჲ და ძაძისა მის ზედა ჯაჰჲ
მძიმე“ (47,108).

რებაა. ხოლო ვრცელი ცხოვრების ავტორმა შეგნებულად არ შეიტანა იგი თავის თხზულებაში, რადგან იგი, მართლაც, არა ბუნებრივი იქნებოდა მას შემდეგ, რაც დაიწერა ვრცელი ცხოვრება ექვთიმესი, რომელშიც ვრცლადაა მოთხრობილი ექვთიმეს ცხოვრებისა და ზოღეაწეობის ყველა უნნიშვნელოვანესი ეპიზოდი, „უმრავლესნი სათნოებანი მისნი“. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ განხილული ადგილიც სვინაქსარული ცხოვრების ადრინდელობაზე მიუთითებს.

4. ვილაც მონაზონის მიერ ექვთიმეს სიცოცხლეზე ხელყოფის ეპიზოდი ორივე ცხოვრებაში ერთნაირადაა გადმოცემული, მაგრამ ვრცელი ცხოვრება ერთ წინადადებას უფრო გავრცობილი სახით გადმოგვცემს, რაც დამატებით ახალ შინაარსობლივ დეტალებს გვაძლევს სვინაქსარულ ცხოვრებასთან შედარებით:

სვინაქსარული ცხოვრება

„მბრძოლი იგი წმიდათა და ნოწურნე კაცთა ცხოვრებისა ბელიარ, ხედვითა რაჲ წყაროსა მას უკუდავებისასა, აღმომდინარესა პირით მისით, რომელ არს თარგმანებაჲ წიგნთა საღმრთოთაჲ, განიხერხებოდა და განიებოდა შურიტა ბოროტითა“ (გვ. 59).

ვრცელი ცხოვრება

„მბრძოლი იგი წმიდათა და ნოწურნე კაცთა ცხოვრებისა ბელიარ, ხედვითა რაჲ სულიერთა ამათ წესთა, რომელ დაესხნეს მამასა ჩუენსა ეფთჳმეს. და წარმატებასა მათასა და თარგმნასა წიგნთა საღმრთოთასა, ფრიად ელმოდა და განილეოდა შურიტა“ (46,105).

საიდან გაჩნდა ვრცელ ცხოვრებაში ფრაზა: „...სულიერთა ამათ წესთა, რომელ დაესხნეს მამასა ჩუენსა ეფთჳმეს, და წარმატებასა მათასა?“

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ, რადგან ვრცელი ცხოვრების ეს ეპიზოდი უშუალოდ მოსდევს ექვთიმეს მიერ „დასხმულ“ „სულიერთა წესთა“ და „წარმატებასა მათასა“ შესახებ ვრცელ თხრობას, ავტორმა ეს ფრაზა წყაროდ გამოყენებულ სვინაქსარული ცხოვრების ამ ადგილს იმ მიზნით დაუმატა, რომ თხრობის ერთი მომენტიდან მეორეზე გადასვლა ბუნებრივი გაეხადა. მეორის მხრივ, მან ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ ექვთიმეს მიმართ ბოროტი განზრახვის გამომწვევი მიზეზი არა მარტო „თარგმანებაჲ წიგნთა საღმრთოთაჲ“ იყო, როგორც ეს სვინაქსარულ ცხოვრებაშია ნათქვამი, არამედ ის მკაცრი „სულიერი“ წესებიც, „რომელნი დაესხნეს მამასა ჩუენსა ეფთჳმეს“.

5. გვალვის ეპიზოდის აღწერაში სვინაქსარულსა და ვრცელ ცხოვრებას შორის კოტაოდენი უთანხმოება შეიმჩნევა.

სვინაქსარულ ცხოვრებაში მოკლელაა მოთხრობილი, რომ „იქნა ოდესმე უწკმროებაჲ ფრიადი მთასა ათონისასა“⁴⁹, მაგრამ ექვთიმეს სასწაულებრივი ლოცვის შედეგად მოვიდა წვიმა და „...ყოველნივე დაილტვნეს სიმძაფრითა მით წკმისათა“⁵⁰.

გიორგი მთაწმიდელს ამ დიდი გვალვის სვინაქსარისეული აღწერა უეფექტოდ მიუჩნევია და, რომ ექვთიმეს მიერ მოხდენილი სასწაულის ცხოველყოფლობა და დიდი ძალა უფრო კარგად ეჩვენებია, გვალვის საშინელების აღწერაში მეტი დრამატიზმი შეუტანია: „იქნა ოდესმე გუალვაჲ ფრიადი და მაისი და ივნისი და ივლისი და აგვსტოსი უწკმრად გარდავლო და დიდად მისჭირდა ქუეყანასა, ვიდრელა ფურცელი ხეთა და ვენაქთაჲ გაქმა და სცოდა, და დიდსა ურვასა შინა იყვნეს კაცნი“⁵¹.

გიორგი განაგრძობს თხრობასა და აღნიშნავს, რომ ექვთიმემ ეს სასწაული მოახდინა „ეითარ მოიწია დღესასწაული წმიდისა ელიაჲსი, პირველ დღისა“⁵². აქ გიორგის შეცდომა მოსვლია. ჯერ ერთი, სვინაქსარულში არაფერია ნათქვამი ამ დღესასწაულის შესახებ. აღნიშნულია მხოლოდ, რომ იოვანეს ბრძანებით ექვთიმემ და „ძმათა“ გადაწყვეტეს ასელა „ლიტანიითა ვიდრე ეგუტერადმდე ელია წმიდისა“⁵³. ექვთიმე „ეითარცა აღვიდა ელია წმიდად და იწყო შეწირვად მსხუერპლისა, მეყსეულად გარდამოჭდა წკმაჲ ფრიადი“⁵⁴. როგორც ჩანს, გიორგი ათონელს სვინაქსარული ცხოვრების „ელია წმიდის ეგუტერის“ ხსენება რატომღაც ელია წმიდის დღესასწაულისათვის დაუკავშირებია.

დაუშვათ, რომ სვინაქსარულ ცხოვრებაშიც წვიმის მოსვლა ელია წმიდის დღესასწაულის დღეს იგულისხმება. მაშინ საფუძველს მოკლებულია გიორგი მთაწმიდლის განცხადება, რომ „მაისი-და ივნისი და ივლისი და აგვსტოსი უწკმრად გარდავლო“-ო⁵⁵, რადგან წვიმა ელიაობის დღესასწაულის პირველ დღეს, ე.ი. 20 ივლისს მოსულა და ამდენად „ივლისი და აგვსტოსი უწკმრად“

⁴⁹ ცხოვრებაჲ იოვანესი და ფეთჲესი, სვინაქსარული რედაქცია, გვ. 58.

⁵⁰ იქვე, გვ. 59.

⁵¹ ცხოვრებაჲ იოვანესი და ფეთჲესი, გვ. 32, 55.

⁵² იქვე.

⁵³ იქვე, გვ. 58.

⁵⁴ იქვე, გვ. 59.

⁵⁵ იქვე, 32, 55.

ველარ გავიდოდა⁵⁵. აქაც კარგად ჩანს ვრცელი ცხოვრების მიერ სვინაქსარული ცხოვრებით სარგებლობისა და მისი გადმოკეთების ფაქტი.

6. ვრცელი ცხოვრება ექვთიმეს პიროვნებისა და მოღვაწეობის დამახასიათებელ სხვა მომენტებთან ერთად აღნიშნავს: „ხოლო არნ სამოსლად მისა ძაძა და ძაძისა მის ზედა ჯაჭვ მძიმს. და რომელიცა ვინ სათნოებაჲ გამოიძიოს, მის თანა პოოს მის მიერ აღსრულებულად“...⁵⁷.

სვინაქსარული ცხოვრება, თუ კი მას ვრცელიდან მომდინარედ მივიჩნევთ, ამ ადგილს, თუ შემოკლებულად არა, ამავე სახით მაინც გადმოიღებდა, მაგრამ სვინაქსარული ცხოვრება დამატებით შეიცავს ჩართულ წინადადებას, რომელიც ასეთი მომდინარეობის სასარგებლოდ არ უნდა ლაპარაკობდეს: „ხოლო არნ სამოსლად მისსა ქუეშე კერძო ძაძა და ზედა ძაძისა მის ჯაჭვ მძიმე და, რაჲთა შემოკლებულად ვთქუა, რომელიცა ვინ მცნებაჲ გამოიძიოს, პოოს მის მიერ აღსრულებულად“⁵⁶.

ეფიქრობთ, რომ გიორგი მთაწმიდელმა ზედმეტად ჩათვალა ეს წინადადება ვრცელი ცხოვრებისათვის, რადგან თხზულების წინა ფურცლებზე უკვე იყო საუბარი ექვთიმეს მიერ „სათნებათა“ და „მცნებათა“ „აღსრულებაზე“. მას უფრო შეეძლო ეთქვა „ვითარცა ვთქვ“ და არა „რაჲთა შემოკლებულად ვთქუა“. სვინაქსარულში ეს ფრაზა ბუნებრივია, რადგან ექვთიმეს პიროვნების შესახებ შესაძლებელი ვრცელი თხრობა ამ წინადადებით შემოკლებულია.

ახლა შევეხოთ იმ ადგილებს, სადაც იგრძნობა ვრცელი ცხოვრების ავტორის ტენდენცია, განაზოგადოს სვინაქსარული ცხოვრების ზოგიერთი კონკრეტული ფაქტი.

1. სვინაქსარული ცხოვრებით „ყოველთა მათ თანა სათნებათა, რომელნი აქუნდეს წმიდასა მამასა ეფთჳმის, აქუნდა ესეცა“

⁵⁵ ექვთიმეს ამ სასწაულს უსპენსკი უკავშირებს იმ დიდ გვალვიანობის პერიოდს, რომელსაც, კედრენის ცნობით, 1026—1027 წლებში ჰქონია ადგილი. (М. Успенский. История Афона, т. III, стр. 161).

ეს თარიღი არ ეთანხმება სვინაქსარული და ვრცელი ცხოვრების ჩვენებას. რადგან მათ მიხედვით ექვთიმემ ეს სასწაული მოახდინა მამის—იოვანე ათონელის ბრძანებით, ხოლო ის კი 1005 წელს გარდაიცვალა. ასე, რომ ამ წყაროთა მიხედვით ეს დიდი გვალვა 1005 წლამდე იგულისხმება.

⁵⁶ ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, 47, 109.

⁵⁷ იქვე, გვ. 60—61.

დიდი საფრთხეა, რონელ თჯნიერ მოძღუროსა არარას იქ-
მოდა ყოვლადვე, რამეთუ იტყვნ, ვითარმედ: „მინდობაა თავისა
თჯნისა და თჯნისა ნებასა დამტკიცებაა კარი არს წარწყმედისა
და ფსკერი ჯოჯოხეთისა, ხოლო განკითხება— წინამძღუარი ცხო-
რებისა და ბქე სასუფეველისა, ვითარცა თქუეს წმიდათა მა-
ნათა ჩუენთა. და ესე წესი ვიდრე აღსასრულამდე თჯნისა დაიმარ-
ხა“⁵⁹.

ეს ადგილიც თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ვრცელ
ცხოვრებაშიც, მხოლოდ იქ, სადაც სვინაქსარულში გვაქვს: „თჯნიერ
მოძღუროსა არარას იქმოდა ყოვლადვე“. ვრცელში სიტყვა-
„მოძღუროსა“ შეცვლილია „განკითხვისა“-თი: „თჯნიერ გან. კით-
ხვისა არარას იქმოდა ყოვლადვე“⁶⁰. შემთხვევითია თუ არა ეს
შენაცვლება? ვრცელი ცხოვრების სხვა ადგილებში სვინაქსარული
ცხოვრების ლექსიკის ასეთი შეცვლა უმეტეს შემთხვევაში შეიძლე-
ბა მხოლოდ სტილისტურ ხასიათს ატარებდეს, მაგრამ აქ კი ეს
ოპერაცია შეგნებულად, თითქმის შინაარსის შეცვლის მიზნითაა
გაქეთებული: ავტორი ცდილობს ხაზი გაუსვას ექვთიმეს ხელმძღვა-
ნელობის დემოკრატიულ პრინციპს: რადგან სამონასტრო საქმეებ-
ზე მხოლოდ მოძღვართან ბჭობა, როგორც ეს სვინაქსარულ ცხოვ-
რებაშია, ერთპიროვნულ მართვებობასთან მაინცდამაინც დაშო-
რებულად არ მოსჩვენებია; გიორგის, მისი აზრით, უფრო შე-
საფერისი ფორმა „განკითხვისა“ მოუძებნია, რომელიც რამდენი-
მე პირთან თათბირზე მაინც მიუთითებს.

2. ექვთიმეს ნათარგმნ „წიგნთა სიტკბოებისა“ და საერთოდ
მოღვაწეობის უდიდესი მნიშვნელობის შესახებ თხრობა ორივე
ცხოვრებაში გადმოცემულია ქართულ საეკლესიო მწერლობაში
კარგად ცნობილი მხატვრული შედარებებით და რიტორიკული
ენაწყლიანობით. ორივე ცხოვრების ეს ადგილები მხატვრული სიტ-
ყვის შესანიშნავ მაგალითს იძლევა. მიუხედავად მათი ფრაზეოლო-
გიური განსხვავებისა, ეს ადგილები შინაარსობლივად ორგანიულ
კავშირში იმყოფებიან:

სვინაქსარული ცხოვრება

ვრცელი ცხოვრება

„რამეთუ წყალობამან ღმრთი- „რამეთუ, ვითარცა წამებენ
საზნან აღმიდგინა ჩუენ ახალი ოქ- მის მიერ თარგმნილთა წიგნთა

⁵⁹ ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი, გვ. 60.

⁶⁰ იქვე, 46, 107.

როპირი და მისცა პირსა მისსა ენაჲ ცეცხლისაჲ და აღძრა თარგმანებად წიგნთა საღმრთოთა და ვითარცა მდინარითა ედემისაჲთა მორწყო ქუეყანაჲ ქართლისაჲ და განანათლნა ეკლესიანი და განავრცელა და განასრულა ნაკლულევანებაჲ ენისა ჩუენისაჲ“ (გვ. 57).

შინა აღწერილნი ანდერძნი, ანის ღირსისა მოღუაწებითა განსწავლულ იქმნა ყოვლითა სიბრძნითა განმანათლებელად და შემანავლებელად ეკლესიათა ჩუენთა, რომლისა-იგი ნამუშავენი ახარებს შორიელთა და მახლობელთა, და თარგმნილთა მისთა წიგნთა სიტყბოებაჲ ვითარცა ნესტჳ ოქროსაჲჲ კნა-მაღალი, ოხრის ყოველსა ქუეყანასა, არა ხოლო ქართლისასა, არამედ საბერძნეთისასაცა“ (15.5).

როგორც ვხედავთ, სვინაქსარული ცხოვრების ამ ნაწყვეტში ხაზგასმულია, რომ ექვთიმემ ნათარგმნი წიგნებით „ვითარცა მდინარითა ედემისაჲთა მორწყო ქუეყანაჲ ქართლისაჲ და... განასრულა ნაკლულევანებაჲ ენისა ჩუენისა“. ვრცელი ცხოვრების ავტორი, თითქოს ეკამათება რა სვინაქსარულში განითქმულ აზრს, საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ „თარგმნილთა მისთა წიგნთა სიტყბოებაჲ“ მოგვჩინა მთელ ქრისტიანულ სამყაროს, „ყოველსა ქუეყანასა“, ხოლო განსაკუთრებით „არა ხოლო ქართლისასა, არამედ საბერძნეთისასაცა“.

ამრიგად, სვინაქსარულ ცხოვრებაში ექვთიმეს მოღვაწეობა მხოლოდ თავისი ქვეყნის წინაშე დამსახურებით არის შემოღობულული, ხოლო ვრცელი ცხოვრება კი პატრიოტული სიამაყით აღნიშნავს მისი ღვაწლის ინტერნაციონალურ ხასიათს. მართალია, სვინაქსარული ცხოვრებაც ზოგადად ეხება იმ ფაქტს, რომ ექვთიმემ ქართულიდანაც თარგმნა ბერძნულად „რაოდენნიჲ წიგნნი“, მაგრამ იგი ამის საფუძველზე ბერძნული ეკლესიის წინაშე მისი დამსახურების არაერთარ განზოგადებას არ აკეთებს, როგორც ეს ვრცელ ცხოვრებაშია, სადაც, კიდევ რომ არ იყოს კონკრეტულად ლაპარაკი ექვთიმეს მიერ ქართულიდან ბერძნულად ნათარგმნ „ბალავპარზე“ და „აბუკურაზე“, მაინც იგრძნობა ექვთიმეს მოღვაწეობის უდიდესი მნიშვნელობა საერთოდ ქრისტიანული და კერძოდ, ბერძნული ეკლესიისათვის.

3. გვალვის ეპიზოდის აღწერას სვინაქსარული ცხოვრება ასე იწყებს: „იქმნა ოდესმე უწჳშროებაჲ ფრიადი მთასა ათონისასა“. ვრცელ ცხოვრებაში გიორგის „მთასა ათონისასა“, როგორც ჩანს,

წეგნებულად გამოუტოვებია, რადგან, მისი აზრით, გვალვა ვრცელდებოდა არა მარტო ათონის მთაზე, არამედ საერთოდ „ქუეყანასა ზელა“, რაც აღნიშნულია კიდეც: „იქმნა ოდესმე გუალვაჲ ფრიალი... და დიდად მისქირ და ქუეყანასა“. აქ, როგორც ვხედავთ, სვინაქსარული ცხოვრებით ათონისათვის კერძო მოვლენად მიჩნეული ფაქტი განზოგადებულია და, თუ ქვეყანაში მიწა არ იგულისხმება, ქვეყნის საერთო მოვლენადაა ნაგულისხმევი.

სვინაქსარული ცხოვრება, გარდა ექვთიმეს მოღვაწეობის ზოგადი დახასიათებისა, შეიცავს მის ცხოვრებასთან დაკავშირებულ რამდენიმე კონკრეტულ ეპიზოდს. ჩვენ ჩამოვთვლით ეპიზოდებს, რომლებიც ამჟამად გვაინტერესებს, იმავე რიგით, როგორც ეს სვინაქსარულშია: 1. ექვთიმეს კამათი ურიასთან და ქრისტეს „მგმობარი“ ურიის დამუნჯება და სიკვდილი ექვთიმეს ზებუნებრივი სასწაულის შედეგად. 2. წვიმის მოსვლა დიდი გვალვის დროს ექვთიმეს ლოცვის შედეგად. 3. იმპერატორის სურვილი ექვთიმეს „კჳპრიის“ მთავარეპისკოპოსად „ქელდასხმისა“. 4. ფერისცვალების დღესასწაულზე მომხდარი სასწაული. 5. ექვთიმეს მოკვლის განზრახვა „უღირსი“ მონაზონის მიერ. 6. მონასტრის მებოსტნის მიერ ექვთიმეს მოკვლის ცდა⁶¹.

სვინაქსარულ ცხოვრებაში ყველა ეპიზოდი ერთმანეთის მიყოლებითაა მოთავსებული, ვრცელი ცხოვრება კი შეცვლილ სურათს იძლევა: ჯერ ერთი, ეს ეპიზოდები საერთო ნიშნის მიხედვით გაყოფილია ორ ჯგუფად: 1. ექვთიმეს სასწაულებრივი მოქმედების აღმნიშვნელი⁶²; 2. ექვთიმეს სიცოცხლეზე ხელყოფის ცდები⁶³, და ცხოვრების სხვადასხვა ადგილასაა მოთავსებული; მეორეც, სვინაქსარული ცხოვრების პირველი ოთხი ეპიზოდი ვრცელ ცხოვრებაშიც ერთადაა მოცემული, მაგრამ განსხვავებული რიგით: 1. ურიასთან კამათი; 2. გვალვის ეპიზოდი; 3. ფერისცვალების ეპიზოდი; 4. ექვთიმეს მთავარეპისკოპოსად დანიშვნის ცდის ეპიზოდი. როგორც ვხედავთ, სვინაქსარული ცხოვრების მესამე ეპიზოდი ვრცელშია ბოლოში, მეოთხე ადგილზე გადმოიტანა. ერთი შეხედვით ეს შემთხვევითაც კი შეიძლება მოგვეჩვენოს, მაგრამ, საფიქრებელია, რომ გ. მთაწმიდელმა გადაადგილება შეგნებულად გააკეთა. ადვილი შესამჩნევია, რომ სვინაქსარულისა და ვრცელი ცხოვრების ამ

⁶¹ ცხოვრებაჲ იოვანესი და ფოთჳმესი, გვ. 58—60.

⁶² ცხოვრებაჲ იოვანესი და ფოთჳმესი, 32,54—55; 33,56—57.

⁶³ იქვე, 46,105—106.

ოთხი ეპიზოდიდან სამი ექვთიმეს სასწაულებრივ მოქმედებას გადმოგვცემს, ხოლო ერთი კი მისი ბიოგრაფიის რეალურ ფაქტს შეიცავს (მთავარებისკოპოსად დანიშვნის ცდა). სვინაქსარული ცხოვრების ეს ეპიზოდები გიორგი მთაწმიდელმა ვრცელ ცხოვრებაში, უნდა ვიფიქროთ, ამ შინაარსის მიხედვით დაალაგა და ამიტომ ექვთიმეს მთავარებისკოპოსად განწესების ეპიზოდი, რომელიც სვინაქსარულში „გვალვისა“ და „ფერისცვალების“ შორის იყო მოთავსებული, ბოლოს, „ფერისცვალების“ ეპიზოდის შემდეგ გადმოიტანა. ამრიგად, ნან ამ ეპიზოდების განლაგებას ვრცელ ცხოვრებაში სისტემატური ხასიათი ჰქონდა.

თუ კი ჩვენ დაუშვებთ პირობით, რომ სვინაქსარული ცხოვრება ვრცელი ცხოვრებიდან მომდინარეობს და ამდენად მან ეს ეპიზოდები ვრცელიდან გადმოიტანა, მაშინ ექვიც არ არის, რომ მათი თანამიმდევრობა ისეთივე დარჩებოდა, როგორც ეს ვრცელ ცხოვრებაშია, რადგან მათ გადაადგილებას არავითარი აზრი არ ჰქონდა. აქაც კარგად ჩანს ამ დაშვების უსაფუძვლოება; გადაადგილების ეს მაგალითიც ვრცელი ცხოვრების სვინაქსარულზე დამოკიდებულების სასარგებლოდ ლაპარაკობს.

აქვე შევნიშნავთ, რომ ექვთიმეს მოკვლის განზრახვის ორივე ეპიზოდი ვრცელ ცხოვრებაში თითქმის ცხოვრების ბოლოშია გადატანილი. ესეც ავტორის კომპოზიციური ხერხი უნდა იყოს, რათა ექვთიმეს მოღვაწეობის მთლიანი სურათის დახატვის შემდეგ მის სიცოცხლეზე ხელყოფის მთელი სიბოროტე უფრო ნათლად გამოაჩინოს.

მოკლედ შევხვით ვრცელი ცხოვრების ისეთ ადგილებს, რომელთა ასახვა სვინაქსარულ ცხოვრებაში მოსალოდნელი იყო. თუ კი დავუშვებთ, რომ სვინაქსარული ვრცელი ცხოვრებიდან მომდინარეობს.

აღნიშნული ეპიზოდების გარდა ვრცელი ცხოვრება შეიცავს დამატებით სხვა ეპიზოდებსაც. აქედან ჩვენ ამჟამად გვაინტერესებს ექვთიმეს სასწაულებრივი მოქმედების ამსახველი ორი ეპიზოდი, რაც არ მოიპოვება სვინაქსარულ ცხოვრებაში. ერთი მათგანი ეხება სჯულის საკითხებზე ექვთიმეს კამათს ურიასთან თესალონიკეში და მის გაქრისტიანებას⁶¹; მეორე კი—ექვთიმეს სიჭაბუკეში

⁶¹ ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი, 32,53.

ღვთისმშობლის გამოცხადებას და მის მცირე სენისაგან სასწაულებრივ განკურნებას: ამის შემდეგ ექვთიმემ თავისუფლად დაიწყო ლაპარაკი ქართულად, რაც მას აქამდე უჭირდა, რადგან იგი ბავშვობიდანვე ბერძნულს უფრო კარგად დეჟულა^ა. ვრცელი ცხოვრების ამ ეპიზოდთან დაკავშირებით ის აზრია გამოთქმული, რომ ექვთიმეს მთარგმნელობითი მოღვაწეობა ღვთისმშობლის ნებასუფილით იყო ნაკარნახევი: „და სიყრმითგანვე მაღლი ღმრთისაჲ იყო მის ზედა და ღმრთისაგან მიეცა გულისხმის-ყოფაჲ წერილთაჲ და სულიაჲ წმიდისა მაღლითა აღივსო, ვითარცა ეუწყა ნეტარსა იოვანეს, მამასა მისსა, გამოცხადებითა წმიდისა ღმრთისა-მზობელისაჲთა“-^ბ.

საერთოდ ცნობილია, რომ სვინაქსარული ცხოვრება წმინდანის სასწაულმოქმედებას გაცილებით მეტ ყურადღებას უთმობს, ვიდრე მისი ცხოვრების რეალური ფაქტების ასახვას. ასევე ითქმის ღვთაებრივ სასწაულზე წმინდანის მიმართ, რადგან ეს ნიშნავს, რომ წმინდანის ყოველგვარი მოქმედება ზეციური განგების მატარებელია.

ჩვენ ამით ის გვინდა ვთქვათ, რომ, თუ კი სვინაქსარული ცხოვრება ვრცელზეა დამოკიდებული, ეს ეპიზოდები, განსაკუთრებით ღვთისმშობლის გამოცხადების ეპიზოდი, ჩვენის აზრით, მოკლედ მაინც აისახებოდა სვინაქსარულ ცხოვრებაშიც, თუნდაც იმიტომ, რომ ღვთისმშობლის გამოცხადების ეპიზოდი უფრო ნეტს იტყოდა ექვთიმეს მოღვაწეობის ზეციური ბუნების შესახებ, ვიდრე სვინაქსარული ცხოვრების სხვა რომელიმე ეპიზოდი. უფრო ბუნებრივია. ვიფიქროთ, რომ სვინაქსარულისაგან ამ ეპიზოდების არსებობა ცნობილი არ იყო: ისინი გიორგი მთაწმიდელმა სხვა წყაროებიდან, საფიქრებელია, „კაცთა სარწმუნოთაგან“ გაგონილის საფუძველზე შეიტანა ვრცელ ცხოვრებაში.

როგორ უნდა აიხსნას ის მდგომარეობა, რომ სვინაქსარული ცხოვრების ზოგიერთი ფაქტობრივი დეტალი, თუ ეპიზოდი არა გვაქვს ვრცელ ცხოვრებაში?

1. სვინაქსარული ცხოვრება იწყება ექვთიმეს დაბადების ადგილისა და მშობელთა შესახებ ცნობათა გადმოცემით ისევე, როგორც ეს სვინაქსარული ცხოვრების ყალიბისათვისაა დამახასია-

^ა იქვე. 27-28.

^ბ იქვე.

თებელი. შემდეგ აღნიშნულია, რომ „ვიდრე ჩჩულა იყო იგი იზარდებოდა წიაღთა დედისა თჳსისათა“, ხოლო, როდესაც მამამისმა ცოლშვილი დატოვა და მონოზენად შედგა, „სანატრელი ფუთჳში წარიყვანა დედისაგან თჳსისა პააჲან მისმან, კაცმან წარჩინებულმან და ძლიერმან, და ზრდიდა მას ყოვლითა ფუფუნებითა“⁶⁷. როგორც ვხედავთ, აქ, მართალია, ორიოდ სიტყვით, მაგრამ მაინც მოცემულია ცნობა ექვთიმეს აღრეული ბავშვობის შესახებ.

ვრცელ ცხოვრებაში ცნობები ექვთიმეს აესახებ გვხვდება მხოლოდ მისი კონსტანტინეპოლში მცველად ჩამოყვანის შემდეგ. იქვე აღნიშნულია, რომ ბიზანტიის იმპერატორს მძევლად მოჰგვარეს იგი „ცოლის ძმათა მამისა იოვანესთა“⁶⁸. აქ არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, რომ ექვთიმეს ზრდიდა ბაბუა, რაც სვინაქსარულ ცხოვრებაში ხაზგასმულია. სვინაქსარული ცხოვრების ეს ცნობა რომ სარწმუნოა, ეს იქედან ჩანს, რომ ექვთიმე მეფის კარზე ბაბუამ ჩამოიყვანა, რაც გარკვევითაა აღნიშნული სვინაქსარულ ცხოვრებაში და იგულისხმება ვრცელშიაც. რადგან ექვთიმეს ირგვლივ იმპერატორის კარზე გამართულ ცილობაში იოვანეს წინააღმდეგ ექვთიმეს ბაბუა—აბუჰარბი გამოდიოდა და არა ბიძები⁶⁹. ამდენად, ვრცელი ცხოვრების მიერ „ცოლის ძმათა“ დამოწმება აბუნდოვნებს კიდევ აზრს, თუ კი, რა თქმა უნდა, არ იგულისხმება, რომ ექვთიმეს საბერძნეთში ჩამოყვანაში ბაბუასთან ერთად ბიძებიც მონაწილეობდნენ.

2. სვინაქსარულ ცხოვრებას შემოუნახავს ბიზანტიის მეფის ნიკიტორეს (963—969 წწ.) სახელი, რომლის წინაშე „საქმისა რომლისათჳსმე“ მოვიდა ექვთიმეს ბაბუა ექვთიმეთურთ⁷⁰.

ვრცელში აღნიშნულია, რომ „საქმისა რომლისათჳსმე“ ყოფილა მძევლების მიყვანა ბიზანტიის მეფის კარზე, მაგრამ არ არის ნახსენები მეფის სახელი, რომელმაც „ზემონი ქუეყანანი დავით კურაპალატს მისცნა და აზნაურთა შვილნი მცველად ითხოვნა მისგან“⁷¹. ხოლო, როდესაც ექვთიმე, სვინაქსარული ცხოვრებით, „წინაშე ნიკიტორე ღმრთის-მსაუბრისა მეფისა“ მიიყვანეს, ვრცელი აქ უჩვენებს არა ერთ მეფეს: „მეფენი მეცნიერ იყვნეს აბუჰარბისა

⁶⁷ ცხოვრება იოვანესი და ფუთჳმესი, გვ. 56.

⁶⁸ ცხოვრება იოვანესი და ფუთჳმესი, 16,10.

⁶⁹ იქვე 16,11, სვინაქსარული რედაქცია, გვ. 56.

⁷⁰ იქვე, გვ. 56.

⁷¹ იქვე, 16,10.

...და იოვანესდაცა ფრიადი სიყუარული აჩუენეს მის ზედა და კეთილად მოიკითხეს⁷².

აკად. კ. ქეკელიძის აზრით, „ზემონი ქუეყანანი“ დავით კურაპალატისათვის რომანოზ იმპერატორს (961—963 წწ.) უნდა დაეთმო და ამასთან დაკავშირებით მძევლებიც მასვე უნდა გამოეთხოვა, მაგრამ იგი მძევლების კონსტანტინეპოლში ჩამოყვანამდე გარდაცვლილა, ამიტომ ექვთიმეს ბიზანტიის სამეფო ტახტზე „მეფენი“ დახვედრიან, რომლებშიც რომანოზის მცირეწლოვანი შვილები ბასილი და კონსტანტინე იგულისხმებიან⁷³.

თუ ჩვენ ვრცელი ცხოვრების ამ ადგილს რეალურობის თვალთ შევხედავთ, ძნელი დასაჯერებელია, რომ ბასილსა და კონსტანტინეს, რომელთაგან ბასილი ამ დროს 3 წლის თუ იქნებოდა, ხოლო კონსტანტინე კი უფრო ნაკლებისა⁷⁴, შესძლებოდათ იოვანეს „კეთილად“ მოკითხვა და მის მიმართ „სიყუარულის“ ჩვენება, ან კიდევ, რომ ისინი „მეცნიერ“ ყოფილიყვნენ აბუჰარბისა, როგორც ეს „ცხოვრების“ ამ ადგილასაა ნათქვამი ამ „მეფეთა“ მისამართით. დაუჯერებელია, რომ „ბჭობითა მეფეთაჲთა“-ში ეს მცირეწლოვანი ბავშვები იგულისხმებოდნენ.

მაშ როგორ უნდა აიხსნას გიორგი მთაწმიდლის მიერ „მეფენი“-ს არაერთგზის ხსენება? გადაკრით ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა ძნელია. თუ გიორგი „მეფენში“ ბასილსა და კონსტანტინეს გულისხმობს, მაშინ ამ შემთხვევაში მისთვის მთავარია ფორმალური მხარე, რადგან მან იცის, რომ ისინი ამ დროს იმპერატორის ტიტულის ფაქტიური თუ არა, ფორმალური მატარებელნი მაინც არიან. შეიძლება, „მეფენ“-ში მათთან ერთად რეგენტებიც—მათი დედა თეოფანია და ნიკიფორე ფოკა—იგულისხმებოდნენ. (ნიკიფორე ფოკა, სხვათა შორის, რომანოზის სიკედილიდან 5 თვის შემდეგ ბიზანტიის ოფიციალური იმპერატორი გახდა)⁷⁵. თუ ეს ასეა, მაშინ ვრცელი ცხოვრების ამ ადგილის შინაარსობლივი მხარე ნაწილობრივ მაინც იქნება გამართლებული.

განსხვავებულ ვითარებას გვიხატავს სვინაქსარული ცხოვრება. აქ პირდაპირაა ნათქვამი, რომ ექვთიმე მიიყვანეს „წინაშე

⁷² იქვე.

⁷³ კ. ქეკელიძე, ვტიუდები ძვ. ქართული ლიტერ. ისტორიიდან, ტ. IV, გვ. 92—93.

⁷⁴ М. Успенский, История Абхаз, т. III, стр. 73.

⁷⁵ იქვე.

ნიკიფორე ღმრთის-მსახური მეფისა¹⁶. სარწმუნოა თუ არა სვინაქსარული ცხოვრების ჩვენება?

ცნობილია, რომ იმპერატორი რომანოზ უმცროსი 963 წლის 15 მარტს გარდაიცვალა და მცირეწლოვანი ტახტის მემკვიდრეების რეგენტად მათი დედა თეოფანია დაინიშნა. 963 წლის 2 ივლისს ბიზანტიის სახელმწიფოს სრულუფლებიანი მართვა ცნობილ დომესტიკოს ნიკიფორე ფოკას მიენდო, რომელიც იმავე წლის 16 აგვისტოს ბიზანტიის სამეფო ტახტზე აკურთხეს¹⁷.

სვინაქსარული ცხოვრების მიხედვით სწორედ ნიკიფორეს გამეფების შემდეგ მიუყვანიათ ექვთიმე ბიზანტიის სამეფო კარზე, რაც სარწმუნო ჩანს.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ სვინაქსარული ცხოვრება უფრო კარგად ასახავს მდგომარეობის რეალურ მხარეს, ხოლო ვრცელი კი საკითხს ფორმალურ „მეფეთა“ სასარგებლოდ წყვეტს, და ამიტომ ნიკიფორე მეფის სახელი მიჩქმალულია. ამის შედეგად უნდა იყოს დაშვებული შინაარსობლივი შეუსაბამობა ვრცელ ცხოვრებაში.

3. ბიზანტიის მეფის კარზე გამართული ცილობის შესახებ სვინაქსარული და ვრცელი ცხოვრებები ერთნაირი ფრაზეოლოგიური სისრულით არ მოგვითხრობენ, თუმცა შინაარსობლივად მათ შორის განსხვავება არ არის.

ვრცელი ცხოვრების ერთ წინადადებაში ნათქვამია, რომ იოვანემ „ესერთ განგებითა საღმრთოთა და ბქობითა მეფეთათა თჳსი შვილი მიიყვანა და კუალად ულუმბადვე უკუნიქცა“¹⁸. ამ წინადადებიდან ნათელი არ არის, რაში გამოიხატებოდა „საღმრთო“ განგება, ან ბქობა „მეფეთაჲ“ რაში მდგომარეობდა. ეს წინადადება რალაც ბუნდოვან შთაბეჭდილებას ტოვებს. როგორც ჩანს, ეს ადგილი ვრცელში სვინაქსარული ცხოვრებიდან უნდა იყოს შემოტანილი, მაგრამ ძალზე შემოკლებული სახით. ამ წინადადების სრულ შინაარსს სვინაქსარული ცხოვრება ასე გადმოგვცემს: „იუწყა მეფესა და განბქო ესრეთ: რაჲთა დადგენ ორივე-იგი (იოვანე და მისი სიმამრი — ე. გ.) და თითოეულმან მოუწოდენ და რომლისაცა თანა მივიდეს, მანცა მიიყვანოს ყრმაჲ. და ყვეს ბრძანებისაებრ მეფისა. ეჴა საკჳრველი დიდებული! რამეთუ რომელი-იგი კნინლა-და არცა უწყოდა, იგი მზრდელსა მას და შუენიერად შემყო-

¹⁶ М. Успенский, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 73.

¹⁷ ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი, 16, 11.

ბილსა აღირჩია და სრბით მივიდა და შთაეარდა წიალთა მამისა თჳსისათა. რამეთუ ყოველივე ღმრთისა მიერ განეგებოდა. და ესრეთ ნეტარმან იოვანე, ვითარცა ღმრთისა მიერ ბოცებული, მიიყვანა შვილი თჳსი და სახე მონაზონებისაჲ შეჰმოსა⁷⁸.

ახლა, სვინაქსარულ ცხოვრებასთან მიმართებით, ნათელია ვრცელი ცხოვრების წინადადების შინაარსი, რომ „განგებითა საღმრთოჲთა“ ნიშნავს ღვთაებრივ სასწაულს, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ ექვთიმემ „აღირჩია“ ცოდნებით შემოსილი, მისთვის თითქმის უცნობი ადამიანი და მასთან დარჩა. ხოლო „ბჭობითა მეფეთაჲთა“ კი გულისხმობს მეფის მიერ მოგონილ ხერხს იოვანესა და მის სიამარს შორის გამართული ცილობის გადასაჭრელად, რაც ექვთიმეს არჩევანში მდგომარეობდა. აქ კი ნათლად უნდა ჩანდეს ვრცელი ცხოვრების სვინაქსარულზე დამოკიდებულება, პირიქით დაშვება კი შეუძლებლად გვეჩვენება. მაგრამ გაურკვეველია, რატომ სრულად არ გამოიყენა ვრცელმა ცხოვრებამ ეს ეპიზოდი?

საერთოდ ცნობილია, რომ რომელიმე მოღვაწის სვინაქსარული ცხოვრება, რომელიც შედგენილია ვრცელი ცხოვრების საფუძველზე, გამოკრეფილ ხასიათს ატარებს და ამდენად ვრცელი ცხოვრების ადგილები და წინადადებანი მასში შემოკლებულ სახეს იღებს. მაგრამ იშვიათია შემთხვევები, როდესაც სვინაქსარული ცხოვრება ამა თუ იმ მომენტთან დაკავშირებით უფრო ვრცელ ფრაზეოლოგიას გვაძლევს, ვიდრე ვრცელი. ასეთ შემთხვევაში მნელია ლაპარაკი სვინაქსარულის ვრცელიდან მომდინარეობის სასარგებლოდ.

ექვთიმე მთაწმიდლის სვინაქსარული ცხოვრება ასეთი შემთხვევების არც თუ ისე ცოტა მაგალითებს იძლევა. ზოგიერთ მათგანზე უკვე გვქონდა საუბარი: მაგ., იოვანესა და აბუჰარბს შორის ექვთიმეს თაობაზე გამართული ცილობის ეპიზოდი, რაც სვინაქსარულში გაცილებით ვრცელადაა მოთხრობილი, ვიდრე ვრცელში. მოვიტანოთ რამდენიმე სხვა მაგალითიც:

სვინაქსარული ცხოვრება

ვრცელი ცხოვრება

„...ანძისთჳს(აპოვა საწყალობელი „...და პოვა ვინმე საწყალობელი, ვინმე, სახითა მონაზონი, რო- სახითა მონაზონი, და აღძრა იგი

მელ შემძლებელ იყო და-
ტევნად ყოველსა ძალსა
მისსა; ამისსა გულსა შე-
ვიდა და აღლესა იგი მოკლვად
წმიდისა“ (გვ. 59).

„...რამეთუ დღესა ერთსა, აღ-
ვიდა მამაჲ ეფთჳმი გოდლად
ჯამსა ცისკრისასა, ვიდ-
რე ბნელ-ლა იყო, შეიყვა
ნა წმიდაჲ იგი სენაკად
ერთმან მოწაფეთა მისთა-
განმან და თჳთ განვიდა
მიერ და დაჰკრძალა კარი სე-
ნაკისაჲ და შთავიდოდა თჳსსა
სენაკად სანატრელი იგი
მოწაფე [ბ]ერისაჲ (ვარიანტ.
„მამისაჲ“) (გვ. 60).

„ვინაჲცა შეიშადა დანაკი
ფრიად დიდი და ეძიებდა
ჯამსა მოკლვად მისა. არამედ
ცუდ ყო ღმერთმან განზრახვაჲ
მისი და წყალობისათჳს
ნათესავისა ჩუენისა არა
უტევა მიახლებად მისა“
(გვ. 59).

„...და აზრახა მოკლვაჲ წმიდი-
საჲ ხოლო მან, ვითარცა ჯელ-
-ყო და აღიღო მახული,
რამეთჳცა უხეთქნა, მეყსე-
ულად იქმნა ჯელი მისი უჰმარ
ვითარცა შეშა“ (გვ. 60).

„ხოლო ქალწულებჲჲ ესოდენ
შეუხებელი და უბიწოჲ დაე-
მარხა, ვითარცა ანგელოზთა შო-
რის მყოფსა და არა ქუეყანა-
სა ზედა სავსესა ცოდვი-
თა“ (გვ. 61).

მოკლვად წმიდისა მის“ (46,105).

„...რამეთუ დღესა ერთსა აღ-
ვიდა რამ გოდლად და დაჰკმა
კარი მოწაფემან და თეთ შთა-
ვიდოდა თჳსსა სენაკსა“ (46,105).

„ვინაჲცა შეიშადა მახული და
ენება მოკლვაჲ მისი, არამედ
ცუდ ყო ღმერთმან განზრახვაჲ
მისი“ (46,105).

„...და აზრახა მოკლვაჲ წმიდი-
საჲ მის. და ვითარცა ჯელ-ყო,
მეყსეულად უქმ იქმნა ჯელი მისი
და დაშთა ვითარცა შეშაჲ გან-
ჰმელი...“. (46,106).

„ხოლო სიწმიდე და ქალწუ-
ლებჲჲ შეუხებელი და უბიწოჲ
დაემარხა, ვითარცა ანგელოზსა
ღმრთისასა და ცათა შინა მყოფ-
სა“ (47,108).

„ხოლო არნ სამოსლად მისაა „ხოლო არნ სამოსლად მისაა ქუეშე კერძო ძაძა და ზედა ძაძა და ძაძისა მის ზედა ჯაქვ ძაძისა მის ჯაქვ მიიმე“ (გვ. 61). მიიმე“ (47,108).

ეს მაგალითები არ გვგონია, რომ სვინაქსარული ცხოვრების რცელზე დამოკიდებულების სასარგებლოდ ლაპარაკობდეს. რატომ დასჭირდებოდა სვინაქსარული ცხოვრების შემდგენელს ვრცელიდან გადმოღებული ამ ადგილების გავრცობა, მით უმეტეს, რომ შინაარსობლივად არაფერი ახალი არ დაუმატებია მისთვის?

პირიქით, აქ ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მხოლოდ გიორგი მთაწმიდლის რედაქტორულ მუშაობაზე სვინაქსარული ცხოვრების ამ ადგილების გამოყენებისას.

გიორგის აზრით, სვინაქსარული ცხოვრების ზედმეტი სიტყვებისა და ფრაზების ამოღება თხრობას უფრო საკმიან და ლაქონიურ სახეს მისცემდა. მოტანილ მაგალითებში ეს კარგად ჩანს. ავიღოთ თუნდაც უკანასკნელი მაგალითი: როგორც ვხედავთ სვინაქსარულში მეტია „ქუეშე კერძო“, რაც ვრცელს გამოუტოვებია, რადგან მის გარეშეც ტექსტს შინაარსობლივად, მართლაც, არაფერი არ აკლდება, რადგან ნათელია, რომ თუ ექვთიმე ძაძის ზემოდან ჯაქვს ატარებდა, ცხადია ჯაქვის ქვეშ ძაძა იქნებოდა.

ეს პრინციპი უნდა იყოს ამოსავალი ყველა მოტანილ მაგალითში. აქაც ცხადი უნდა იყოს ვრცელი ცხოვრების მეორე უღლება სვინაქსარულ ცხოვრებასთან მიმართებით.

სვინაქსარული და ვრცელი ცხოვრების საერთო ადგილები ხშირად სხვადასხვა ლექსიკურ ერთეულებს გვიჩვენებენ, რაც მხოლოდ სტილისტურ განსხვავებას ქმნის.

სვინაქსარული ცხოვრება

„...ბელიარ ხედვიდა რაჲ წყაროსა მას უკუდავებისასა... განიხერხებოდა და განიპებოდა შურიტა ბოროტიტა“ (გვ. 59).

ვრცელი ცხოვრება

„...ბელიარ, ხედვიდა რაჲ სულიერთა ამათ წესთა...ფრიად ელმოდა და განილეოდა ძურითა“ (46,105).

„...და აღლესა იგი მოკლვად წმიდისა“ (იქვე).

„...და აღძრა იგი მოკლვად წმიდისა მის“ (იქვე).

„ვინაჲცა შეიმზადა დანაკი ფრიად დიდი და ეძიებდა და ენება მოკლვამ მისი“ (იქვე).
 ჟამსა მოკლვად მისა“ (იქვე).

„...შეემთხვა მას ბორგნეული იგი მონაზონი“ (გვ. 60). „შეემთხვა მას განცოფებუ-
 ლი იგი მონაზონი“ (იქვე).

„იქმნა ოდესმე უწყმაროებაჲ ფრიადი“... (გვ. 58). „იქმნა ოდესმე გუალვაჲ
 ფრიადი“ (32, 55).

ჩვენ გვგონია, რომ აქ გიორგი მთაწმიდლის რედაქტორული ხელი უნდა ჩანდეს. იგი სვინაქსარული ცხოვრების ლექსიკას სინონიმებით ცვლის, ალბათ, იმიტომ, რომ ან წყაროს სიტყვა-სიტყვით განმეორებას ერიდება, ან სვინაქსარული ცხოვრების მონაცემები არადამაკმაყოფილებლად მიაჩნია და ცდილობს უფრო შესაფერისი გამოთქმებით შეცვალოს იგი. მართლაც, გიორგი მთაწმიდლის ლიტერატურული მუშაობის ეს თავისებურება შეიმჩნევა მის სხვა ორიგინალური ხასიათის თხზულებებშიაც, სადაც, მიუხედავად წყაროს ზუსტი გამოყენებისა, მიმართავს ასეთ ოპერაციებს. მაგალითისათვის ავიღოთ გიორგის იოდასაფის საგალობელი და მისი უშუალო წყარო, იერუსალიმის № 42 ხელნაწერში მოთავსებული ამავე წმინდანის სახელობის საგალობელი¹⁹. მათი საერთო ადგილების ტექსტობრივი შედარება იგივე სურათს იძლევა, რაც ექვთიმეს სვინაქსარულსა და ვრცელ ცხოვრებაში გვქონდა:

Ier 42 (წყარო)

გიორგის „თუენი“ (H—1710)

„...და ძლიერად წინა აღუდგ მეფესა მას საშინელსა აბენესერს მამასა შენსა და დასთრგუნე ძალი მისი ძალითა ღმრთისაჲთა ურღვეველითა“ (გვ. 47).

და სიძვნი თ წინა-განეწყვე, იოდასაფ დიდებულო, მამასა შენსა ზარსა და დასთრგუნე ძალი მისი ძალითა ღმრთისაჲთა ძლიერითა“ (იქვე, პარალელური ტექსტი).

„და აღმოჰფხურენ ტადარნი კერპთანი და დაამტკიცენ ეკლესიანი“ (გვ. 46).

„და დაამტუნენ ტადარნი კერპთანი და აღჰმართენ ეკლესიანი“ (იქვე).

¹⁹ გ. მთაწმიდლის „თუენში“ და Ier № 42 ხელნაწერში მოთავსებული იოდასაფის საგალობლების ურთიერთმიმართება შეისწავლა და პირველის მიერ მეორის წყაროდ გამოყენების ფაქტი დაადგინა ე. ჯ. დამაიაშ. საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, ტ. III, გვ. 33—57. აქვეა გამოცემული იოდასაფის ორივე საგალობელი, რომლის მიხედვითაც ვუთითებთ გვერდებს.

„სანათელი ხარ შენ მათებარე
სასანთლესა ზედა მალალსა“
(გვ. 46).

„და სრულად ცალი მათი
დათრგუნე“ (გვ. 46).

„ანინათჳა ექმენ მშობელ მშო-
ბელსა შენსა განაპრცნე იგი
საღმრთოთა მით მეცნიერებითა“
(გვ. 47).

ამრიგად, ჩატარებული ტექსტობრივი შედარებისა და წყა-
როების ჩვენებითა საფუძველზე ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ
ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება ვრცელზე ად-
რეა დაწერილი. გიორგი მთაწმიდელმა ეს ძეგლი
წეიტანა „დიდი სჯნაქსრის“ პირველსავე ქართულ
ნუსხაში და ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრების შექმნის
დროს ერთ-ერთ წყაროდ გამოიყენა იგი. მაგრამ ყოვე-
ლივე ეს არაფერს გვეუბნევა სვინაქსარული ცხოვრების დაწერის
დროსა და ავტორის ვინაობაზე.

სვინაქსარული ცხოვრების გიორგი მთაწმიდლის ავტორობის
სასარგებლოდ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სამეცნიერო ლიტერა-
ტურაში გამოთქმულია აზრი (კ. კეკელიძე, ს. ყუბანეიშვილი),
ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ მან სვინაქსარული ცხოვრება თით-
ქოს მისივე წარმის, ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრების, საფუძველზე
შეადგინა, რაც, ჩვენი აზრით, გამორიცხულია, რადგან სვინაქსა-
რულის ვრცელზე ადრე არსებობა ფაქტია. ამდენად, გიორგის სვი-
ნაქსარული ცხოვრების ავტორობა მხოლოდ ასეთი სახით შეგვეძ-
ლო წარმოგვედგინა: „სჯნაქსრის“ თარგმნის პროცესში, როდესაც
წარმოიშვა საჭიროება ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების ამ
ძეგლში შეტანისა, გიორგის შეეძლო ექვთიმეს შესახებ უკვე მის-
თვის ცნობილი მასალების მიხედვით შეექმნა ეს მოკლე ცხოვრება;
და თუ ამ ორ ცხოვრებას შორის რაიმე შეუთანხმებლობა არსე-
ბობს, ისიც შეიძლება აიხსნას იმ გარემოებით, რომ ვრცელ ცხოვ-
რებაზე შენდგომმა ნუშაობამ ავტორს დაანახა, მისი აზრით, სვი-
ნაქსარულის ზოგიერთი ადგილის უზუსტობა და ვრცელ ცხოვრე-
ბაში მისი გამოსწორების საშუალებაც მიეცა. მაგრამ ეს მხოლოდ
დროებით დაშვებული ვარაუდია: მთელი რიგი გარემოებები გვაფიქ-
რებინებს, რომ გიორგი მთაწმიდელი არ შეიძლება იყოს
ავტორი ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრებისა.

„სანთელი ხარ შენ მათებარე
სასანთლესა ზედა საღმრთო-
სა“ (იქვე).

„და ცალი მათი დასთრგუნე
ახოვნებით“ (იქვე).

„ვინაჲცა ექმენ მშობელ მშო-
ბელსა შენსა და განაწათლე
საღმრთოთა მით მეცნიერები-
თა“ და სხვა წრავალი.

ამ საკითხის გარკვევისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ელ. მეტრეველის მიერ გამოვლენილ ბასილი ბაგრატის ძის ექვთიმე მთაწმიდლის სახელზე დაწერილ საგალობელს, რომელიც გიორგი მთაწმიდლის მაისის თვის „თუნენშია“ შესული⁸⁰. ამ საგალობლის აღმოჩენამდე ცნობილი იყო ბასილი ბაგრატის ძის მხოლოდ პიროვნება, ხოლო მის ორიგინალურ-ლიტერატურულ მოღვაწეობაზე ექვთიმე კი არ არსებობდა.

ბასილი ბაგრატის ძის ვინაობისა და მოღვაწეობის შესახებ ქართული წყაროებიდან ცოტა რამაა ცნობილი. გიორგი მთაწმიდლის ცხოვრებიდან ვიცით, რომ, როდესაც პატარა გიორგი ხახულის მონასტერში მოიყვანეს, ბასილი ბაგრატის ძე „მოძღუარი და განმანათლებელი ქუეყანისა ჩუენისა“, როგორც მას გიორგი ხუცეს-მონაზონი უწოდებს, ხახულს იმყოფებოდა. გიორგი „დიდსა მასაცა ბასილის ბაგრატის ძესა მოჰუარეს და წმიდაჲ კურთხევაჲ მისი მიღებად სცეს“⁸¹. ამ ეპიტეტებიდანაც კარგად ჩანს, რომ ბასილი ბაგრატის ძე უთუოდ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პიროვნება იყო იმ დროის ქართულ საეკლესიო კულტურის სამყაროში.

ექვს არ უნდა იწვევდეს ელ. მეტრეველის აზრი, რომ ბასილი ბაგრატის ძე ხახულიდან ათონზე უნდა მოსულიყო ექვთიმეს მოღვაწეობის ბოლო წელს თუ არა, მისი გარდაცვალებისთანავე. ამასვე გვაფიქრებინებს, ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, მის მიერ შექმნილი ექვთიმეს საგალობელი, რომელიც თვითმხილველის თუ არა მისი ცხოვრების ძალიან ახლოს მცოდნის მიერ უნდა იყოს დაწერილი⁸². აპრიგად, იმ მრავალრიცხოვანი საგალობლებიდან, რომელიც კი ექვთიმეს შესახებ დაწერილა და ჩვენთვისაა ცნობილი, ბასილი ბაგრატის ძის საგალობელი ყველაზე უძველესია.

რამდენადაც ექვთიმეს სახელზე დაწერილი საგალობლებას უმეტესია გიორგის თხზულების „ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი“ შემდეგ არიან შექმნილი, გასაკვირიც არ არის, რომ ისინი იმ

⁸⁰ ელ. მეტრეველი, ქართული ორიგინალური ჰიმნოგრაფიის ისტორიისათვის XI საუკუნეში, პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. XI, 1952. ამავე ნაშრომშია გამოცემული ბასილი ბაგრატიძის ძის ექვთიმეს სახელობის საგალობელი. ქვემოთ გვერდებს მივუთითებთ არ გამოცემის მიხედვით.

⁸¹ ათონ კრებული, გვ. 289.

⁸² ელ. მეტრეველი, დასახ. შრომა, გვ. 197.

თხზულებას ეყრდნობიან. სხვა სურათი გვაქვს ბასილი ბაგრატიის ძის ექვთიმეს საგალობელთან დაკავშირებით, რომლის დაწერაც დიდი ხნით უსწრებს წინ აღნიშნული თხზულების შექმნას.

ბასილი ბაგრატიის ძის ექვთიმესადმი მიძღვნილი საგალობელი გამოირჩევა თავისი მხატვრული ღირსებებით, მაგრამ განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი სიმდიდრე ფაქტიური მასალით, რომლითაც, როგორც ეს აღნიშნული აქვს ელ. მეტრეველს, იგი ენათესავება გიორგი მთაწმიდლის თხზულებას „ცხოვრება იოანესი და ეფთჳმესი“⁸³, და ჩვენი მხრივ დავუმატებთ, რომ ექვთიმეს სვინაქსარულ ცხოვრებასაც.

ამ სამი ძეგლის ტექსტობრივი შედარება უეჭველსა ხდის იმ ვარაუდს, რომ ექვთიმეს საგალობელი და ვრცელი ცხოვრება სვინაქსარულ ცხოვრებაზე არიან დამოკიდებული, რომ სვინაქსარული ცხოვრება არის წყარო, როგორც ერთისათვის, ისევე მეორისათვის. მოვიტანთ მაგალითებს ამ დებულების დასამტკიცებლად:

საგალობელი	სვინაქსარული ცხოვრება	ვრცელი ცხოვრება
„დაღაცათუ გე- ბძანა მეფისა მი- ერ კჳპრიისა მლ- დელ მოძღურო- ბაჲ, მშჳდო და წრფელო,... არა თავს იდევე სიყუა- რულითა სიმდაბ- ლისაჲთა“ (გვ. 211).	„ჴამთა ბასილი მე- ფისათა აღესრულა მთავარ-ეპისკოპოსი კჳპრიისაჲ... მეფე- მან... ჴელ-ყო დარწმუნებად... რაჲთამცა იქმ- ნა მთავარ-ეპის- კოპოს კჳპრი- სა...ხოლო მშჳდ- მან მან და წრფელმან არა თავს-იდევა ყოვ- ლადვე, რამეთუ სიმ- დაბლე სრული მო- ეპოვა და ამპარტავა- ნებაჲ მოეკუდინა“ (გვ. 59).	„ჴამთა ბასილი მეფე- სათა ოდესმე აღეს- რულა მთავარეპისკო- პოსი... და ფრიად აი- ძულა მეფემან ნეტა- რსა ეფთჳმეს, რაჲთა მიითუალოს განგებაჲ მისი. ხოლო მან ყო- ვლადვე არა თავს-იდ- ვა, რამეთუ ყოვლითა მოსწრატებითა ევლ- ტოდა დიდებასა“ (33, 57).

⁸³ იქვე, გვ. 191.

„შესხმანი წმიდათანი განაშუენენ და ცხოვრებანი მათნი აღგვწერენ და ენაჲ ჩუენი ნაკლულევანი განავერცელე, მამაო ეფთჳმი (გვ. 212).

„ს უ ლ ი შ ე ნ ი წ მ ი დ ა ჯ ე ლ თ ა ღ მ რ თ ი ს ა თ ა შ ე ჰ ვ ე დ რ ე“ (გვ. 213).

„არა დაფარნა ღმერთმან შრომანი შენნი, არამედ განაბრწყინვა სასწაულითა, ვითარცა რაჲ მოსე, მთასა ათონას ცეცხლებრ ხილვითა სუეტად ცად აღწევნილად“ (გვ. 211).

„უხილავთა მათ საჰურველთა თანა ხილულიცა საჰურველნი შეგიმოსნიეს: ძაძაჲ იგი ფიცხელი და ჯაჰჳ მძიმე“ (გვ. 112).

„...და განავერცელა და განასრულა ნაკლულევანებაჲ ენისა ჩუენისაჲ“ (გვ. 57).

„ყოვლად წმიდაჲ სული თჳსი ქელთა ღმრთისათა შეჰვედრა“ (გვ. 58).

„ხოლო ნეტარი იგი ღვა ვითარცა სუეტო ცეცხლისაჲ მიუდრეკელად“ (გვ. 59).

„რამეთუ აქუნდა ესეცა დიდი სათნოებაჲ: დაფარვაჲ სათნოებათა თჳსთაჲ... ხოლო არნ სამოსლად მისსა ქუეშე კერძო ძაძაჲ და ზედა ძაძისა მის ჯაჰჳ მძიმე“ (გვ. 61).

„განანათლა ქართველთა ენაჲ და ქუეყანაჲ“ (15,5).

„და ესრეთ ლოცვასა შინა და მადლობასა ღმრთისასა გარდაიცვალა სამგზის სანატრელი იგი და... ფრიადი მწუხარებაჲ მოიწია ჩუენ ზედა“ (49,113).

„იხილეს მამაჲ ჩუენი ეფთჳშე ვითარცა ცეცხლი მგზნებარჲ“ (33, 56).

„რამეთუ ყოველნივე ფარულად აღესრულებოდის მის მიერ. ხოლო არნ სამოსლად მისა ძაძაჲ და ძაძისა მის ზედა ჯაჰჳ მძიმე“ (47,108).

„არცა დასცხერ შრომათაგან, და ესრეთ განამრავლე ტალანტი რწმუნებული შენდა და მრავალწილად მიუჟყარ ღმერთსა“ (გვ. 213).

„რამეს მოვიტყენოთ ჩუენ წესიერად ქცევამ და დგომამ შენი სურვილითა შენითა მრავლითა ცრემლითა აღვივებით“ (გვ. 211).

„მეორე ოქროპირად გიცნობთ ქართველნი“ (გვ. 211).

„მარჯუნამან ღმერთისამან, ყოვლად ძლიერმან, უქმყოველი ღეონისი, რამეს-იგი, აღძრულსა მტრისაგან ენება მოკლვამ შენი, არამედ

ხოლო მან ნეტარმან არა დამალა ტალანტი მოცემული ღმერთისა მიერ, არამედ მრავალწილად აღაორძინა და...ვიდრე სიკუდილადმდე არა დასცხრა პატიოსანი იგი პირი მისი საღმრთოჲსა მისგან შრომისა“ (გვ. 57).

„და ეკლესიას დგომასა მკნე, რამეთუ ღგან იგი თჳნიერკუერთხისა და კედელსა მიყრდნობისა, ჳელ-მოჳდობით ვითარცა სუეტი შეუძრველად და პირი და თუალნი მისნი იყენიან ჳუეყანად მიმართ მხედველ“ (გვ. 60).

„აღმიდგინა ჩუენ ახალი ოქროპირი“ (გვ. 57).

„არამედ სხუასა ჟამსა აღძრა ეშმაკმან მებოსტნე მონასტრისაჲ და აზრაზა მოკლვამ წმიდისაჲ. ხოლო მან, ვითარცა ჳელყო და აღილო მახ-

...ესე ყოველნი და ამათსა ფრიად უმრავლესნი წიგნნი თარგმანნა... და ესრეთ აღაორძინა მისდა რწმუნებული იგი ტალანტი“ (30,50).

„და ეკლესიას დგომასა მკნე, რამეთუ ღგან იგი თჳნიერკუერთხისა და კედელსა მიყრდნობისა ჳელმოჳდობით ვითარცა სუეტი შეურყეველი. და პირი და თუალნი მისნი იყენიან ჳუეყანად მიმართ მხედველ“ (47,108).

„ჩუენთა ამათ ჟამთა ახალი ოქროპირი გაზოაჩინა“. (28.48).

„ჳუალად სხუასა ჟამსა აღძრა ეშმაკმან მებოსტნე მონასტრისაჲ და აზრაზა მასცა მოკლვამ წმიდისაჲ მის. და ვითარცა ჳელყო, მეყსტულად უქმ იქმნა ჳელი მისი და

შენ ლოცვითა
განკურნე, მშდო
და სახიერო, და უფ-
როდსი სიყუარული
მიჰყინე“ (გვ. 212).

ვილი, რაჟთამცა
უხეთქნა, მეყსეუ-
ლად იქმნა ჯელი
მისი უკმარ, ვი-
თარცა შეშაჲ, ვიდ-
რემდის აღიარა ყო-
ველი. და ლოცვი-
თა წმიდისაჲთა
მოიღო კურნე-
ბაჲ“ (გვ. 60).

დაშთა ვითარცა შე-
შაჲ განწმელი, ვიდ-
რემდის აღიარა ყო-
ველი და ლოცვითა
მისითა მიიღო კურ-
ნებაჲ და აღიდებდა
ღმერთსა“ (46, 106).

„უფსკრულისა ვე-
შაპი, წინამძღუარი
ბოროტთაჲ, მტერი
მოშურნე ვერ თავს-
იდებდა შენთა სიტ-
ყუათა წყლულებასა,
ნეტარო, აღძრა მო-
შურნემან მან სადგუ-
რი თჳსი დაბნელებუ-
ლი, კოჴმა, რაჟთამცა
დაადუმა პირი შენი,
ღმერთ შემოსილო.
ძლიერმან მარ-
ჯუენამან
ღმრთისამან ჩუ-
ენისა ცხოვრე-
ბისათჳს დაგიც-
ვა და წმიდათა თანა
შენთჳს მოკლულნი
აღიდნა. უბრალოთა
მათ ზედა ორთა მო-
წადეთა შენთა ნეტარ-
თა სიკუდილი მახვლი-
თა, სასოჲ ცხოვრე-
ბისაჲ, აღლესა. რა-
ჟამს-იგი ენება მზაკუ-
ვარსა მას სიკუდილი

„მბრძოლი იგი წმი-
დათაჲ და მოშურნე
კაცთა ცხოვრებისაჲ
ბელიარ ხედვიდა რაჲ
წყაროსა მას უკუდა-
ვებისასა, აღმომდი-
ნარესა პირით მის-
ით...განიხერხებოდა
და განიპებოდა შუ-
რითა ბოროტითა.
ამისთჳსცა პოვა სა-
წყალობელი ვინმე,
სახითა მონაზონი,
რომელი შემძლებელ
იყო დატევენად ყო-
ველსა ძალსა მისსა;
ამისსა გულსა შევიდა
და აღლესა იგი მო-
კლვად წმიდისა.

„მბრძოლი იგი წმი-
დათაჲ და მოშურნე
კაცთა ცხოვრებისაჲ
ბელიარ, ხედვიდა რაჲ
სულიერთა ამათ წეს-
თა...ფრიად ელმოდა
და განილეოდა შუ-
რითა.

და პოვა ვინმე საწყ-
ალობელი სახითა
მონაზონი და აღძრა
იგი მოკლვად წმიდისა
მის.

...არამედ ცუდ
ყო ღმერთმან
განზრახვაჲ მი-
სი და წყალობ-
ისათჳს ნათე-
სავისა ჩუენისა
არა უტევა მია-
ხლებად მისა.

...არამედ ცუდ-ყო
ღმერთმან განზრახვაჲ
მისი.

შენი, წმიდაო, მორჩი-
ლსა მისსა თანა
მართლმსაჯულისა ღმ-
რთისაგან მოიკლა“
(გვ. 211).

...და ესრეთ იცი-
ლებოდეს რაჲ,
დაჩხუება დანიკითა
მით ნეტარი იგი
ძმაჲ...და ივლტოდა
რაჲ, კუალად შეემთ-
ხვა მას სხუაჲცა მო-
წაფე ბერისაჲ და
იგიცა დაჩხუება მა-
ხვლითა. და ესრეთ
აღესრულნეს მონანი
იგი ქრისტესნი და
გვრგვნითა მოწამეთა-
ჲთა შემკობილნი
წარვიდეს წინაშე
ღმრთისა. ხოლო ბო-
როტმან მან... აღი-
არა უკუანაჲსკ ნელ...
და სატანჯველად სა-
უქუნოდ მიიცვალა“
(გვ. 60).

... განცოფებულმან
მან იჲადა მახვლი
იგი საეშმაკოჲ და
ესრეთ უწყალოდ და-
ჩხუება სანატრელი
იგი ძმაჲ...და ვითარ
იგი ივლტოდა, შეემ-
თხვა მას სხუაჲცა
მოწათჲ მამისაჲ და
იგიცა დაჩხუება მა-
ხვლითა... და ესრეთ,
გვრგვნითა წამებისაჲ-
თა შემკულნი მიიც-
ვალნეს წინაშე ღმრ-
თისა. ხოლო მედგარ-
მან მან აღიარა მტე-
რისა-მიერი იგი აღძრ-
ვაჲ თჳსი და, ღირ-
სად უკეთურებისა თჳ-
სისა, მწარედ წარჰჳ-
და უბადრუკი იგი
სული მისი“ (46,105).

ნაჩვენები პარალელური ადგილების ფრაზეოლოგიური დამთ-
ხვევები და შინაარსობლივი იგივეობა უეჭველსა ხდის საგა-
ლობლის მჭიდრო ურთიერთობას სვინაქსარულ
ცხოვრებასთან. რაც შეეხება ვრცელ ცხოვრებას, იგი ამ ად-
გილების გადმოცემაში მთლიანად დამოკიდებულია სვინაქსარულ
ცხოვრებაზე, და არც ერთ ისეთ მაგალითს არ იძლევა, რაც შეი-
ძლება იყოს საგალობელში და არ იყოს სვინაქსარულ ცხოვრებაში.

სვინაქსარულსა და ვრცელ ცხოვრებასთან შედარებით საგა-
ლობელმა ორი დამატებითი დეტალიც კი შემოგვინახა.

სვინაქსარული და ვრცელი ცხოვრება შეიცავს ექვთიმეს
ცხოვრებიდან ორ ეპიზოდს, სადაც გადმოცემულია ექვთიმეს მო-
კვლის ცდა; პირველად „მოშურნე კაცთა ცხოვრებისა ბელიარ“-ის
მიერ, ხოლო მეორედ მონასტრის მებოსტნის მიერ. ამ ეპიზოდებ-
ში არ არის მოხსენებული ბოროტმოქმედთა სახელები. საგალო-
ბელში კი, როგორც ეს სვინაქსარული ცხოვრების პარალელურად
მოტანილი ტექსტებიდან ჩანს, ექვთიმეს ცხოვრების ამავე ეპიზო-

დებთან დაკავშირებით აღნიშნულია მათი სახელები: კოზმა და ლეონი.

წელი ასახსნელია, თუ რატომ არ არის მოხსენებული ეს სახელები სვინაქსარულსა და ვრცელ ცხოვრებაში. სვინაქსარული ცხოვრების ავტორისათვის ექვთიმეს სიცოცხლეზე ხელმყოფთა სახელები ცნობილი უნდა ყოფილიყო, რადგან იგი თვითმხილველი თუ არა, ამ ამბების კარგად მცოდნეა. საფიქრებელია, რომ მან ბოროტგანმზრახველთა სახელები შეგნებულად არ შეიტანა სვინაქსარულ ცხოვრებაში, რადგან ლიტურგიკული დანიშნულების ძეგლში, რომელიც ექვთიმეს დღესასწაულზე ეკლესიაში უნდა წაეკითხათ, უწმინდურთა სახელების ხსენება უხერხული იქნებოდა⁸⁴.

საინტერესოა, რომ ექვთიმე მთაწმიდლის ვრცელი ცხოვრებაც არ იხსენიებს მათ სახელებს. საფიქრებელია, რომ გიორგი მთაწმიდლისათვის მათი სახელები ცნობილი არ იყო, რადგან მისი ძირითადი წყარო—სვინაქსარული ცხოვრება მათ არ ახსენებდა; ან, თუ კი ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრების წერის პროცესში გიორგი მთაწმიდლისათვის ბასილი ბაგრატიძის საგალობლის არსებობა ცნობილი იყო⁸⁵, მან ისევე, როგორც სვინაქსარული ცხოვრების ავტორმა, შეგნებულად არ შეიტანა მათი სახელები „ცხოვრებაში“.

ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების სვინაქსარულ რედაქციაში ბოროტგანმზრახველთა სახელების მოუხსენებლობა ძირითადად გამომწვეული უნდა იყოს აღნიშნული ცხოვრების ლიტურგიკული დანიშნულებით. მაშ, რატომ აღინიშნა ეს სახელები ბასილი ბაგრატიძის საგალობელში, რომელსაც ისეთივე ლიტურგიკული დანიშნულება ჰქონდა, როგორც სვინაქსარულ

⁸⁴ ჩვენს მიერ გამოთქმულ ვარაუდს მხარს უჭერს ერთი გვიანდელი აგიოგრაფიული ძეგლი—ქეთევან დედოფლის „წამების“ ვრცელი რედაქცია, რომლის ავტორი ბოდიშს იხდის, რომ იძულებულია „უსჯულო კაცის“, კოსტანტინე კახთა მეფის სახელი ახსენოს: „არა ვგებოდა, ვინაჲთგან ცხოვრებაჲ და წამებაჲ აღუწერეთ დედოფალისაჲ, რაჲთამცა ეკევითარი უსჯულო კაცი შემოვიზუნე და ამის მეორე განვაგარძენე სიტყუანი ჩენნი და მათსა ცხოვრებასა მცირედ ეამდრო ვეც, არამედ რაჲდენცა მრავლის-ვმეტყველებდე უსჯულოასა ამისთჳს, გვრეთცა უმეტესად იდიდოს სახელი მოწამისა ამის“. „ცხოვრება და წამება ქეთევან დედოფლისა“, ტრ. რუხაძის გამოცემა, ლიტ. ძიებანი. V, გვ. 151.

⁸⁵ ვამბობთ „ვრცელი ცხოვრების წერის პროცესში“, რადგან უფრო გვიან „თუნენზე“ მუშაობის დროს გიორგი უკვე იცნობს ამ საგალობელს და შეაქვს კიდევ მაისის თვის „თუნენში“, ოღონდ „სხუა“ საგალობელთა რიგში (H—1710, 66 r—70 v).

ცხოვრებას, და შევიდა კიდეც ისეთ ლიტურგიკულ კრებულში, როგორიცაა გიორგი მთაწმიდლის მიერ ბერძნულიდან ნათარგმნი და ნაციონალური საგალობლებით შევსებული „თუენი“? გადაჭრით ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა გვიჭირს, მაგრამ ბასილი ბაგრატიის ძის საგალობელში „უწმიდურთა“ სახელების შეტანას ხომ არ აქვს რაიმე კავშირი იმ გარემოებასთან, რომ ექვთიმესადმი მიძღვნილი ეს საგალობელი, რომელიც გამოირჩევა თავისი მხატვრული ღირსებებით, ფაქტობრივი მასალის სიმდიდრით და ამასთანავე უძველესია ექვთიმეს სახელზე დაწერილ საგალობლებს შორის, შევიდა „თუენის“ „სხუა“ საგალობელთა რიგში და არა ძირითად ნაწილში? ამიტომ ხომ არ შეიზღუდა ამ საგალობლის გავრცელების არე, რაც იმაში გამოიხატება, რომ იგი ერთადერთი ნუსხითაა ცნობილი? რომ „ათონის კრებულში“ შესულ ექვთიმეს სახელობის მრავალრიცხოვან საგალობლებს შორის არ არის ბასილი ბაგრატიის ძის საგალობელი? ერთი სიტყვით, სვინაქსარულსა და ვრცელ ცხოვრებებში ბოროტგანმზრახველთა სახელების აღუნიშვნელობა დიდად გასაკვირი არ უნდა იყოს.

სვინაქსარული ცხოვრებისა და საგალობლის ტექსტების შედარების საფუძველზე ჩვენ უკვე დავასკვნით, რომ საგალობელისათვის სვინაქსარული ცხოვრება უნდა იყოს ამოსავალი წყარო, რადგან საგალობლის ფაქტურა მთლიანად სვინაქსარული ცხოვრების ტექსტზეა დამყარებული. ამ არგუმენტაციას მხარს უნდა უჭერდეს ზოგიერთი თეორიული ხასიათის ფაქტიც.

1. უნდა ვიფიქროთ, რომ ექვთიმე მთაწმიდლის „მოსაჯსენებელი“, რომელსაც სვინაქსარული ტიპის მოკლე ცხოვრების სახე ექნებოდა, ლიტურგიკული საჭიროებისათვის, მისი დღესასწაულის განგებასთან დაკავშირებით, ექვთიმეს გარდაცვალებისთანავე შეიქმნა.

ასეთ „მოსაჯსენებელთა“ შექმნა ამ ეპოქისათვის თითქმის აუცილებლობით უნდა იყოს გამოწვეული, რადგან ბერძნულ სასულიერო სამყაროსთან სიახლოვე, მისი ლიტურგიკულ მასალათა შესწავლა-შეთვისება თავისებურ კვალს ტოვებდა ქართულ ლიტურგიკულ პრაქტიკაზე. ბერძნული ეკლესიისათვის უკვე IX საუკუნიდან ცნობილია სვინაქსარული ცხოვრების შედგენისა და მისი ღვთისმსახურებაში გამოყენების პრაქტიკა. ეს პრაქტიკა, რა თქმა

უნდა, ქართველ ათონელთათვის ძალიან კარგად იქნებოდა ცნობილი, რადგან მათ მკიდრო ურთიერთობა ჰქონდათ ათონის ბერძნულ მონასტრებთან და, განსაკუთრებით, ათანასე ათონელის დიდ სამეფო ლაფრასთან, რომლის მკვიდრნიც ისინი წლების განმავლობაში იყვნენ, ხოლო ცოტა გვიან იოვანე და მის შემდეგ ექვთიმე ამ ლაფრის მზრუნველადაც კი ითვლებოდნენ. სხვას რომ თავი დავანებოთ, ექვთიმეს მიერ გადმოთარგმნილი „მცირე სჯაქსარი“-თაც ამ პრაქტიკის ცოდნა მშვენივრად დასტურდება. ასეთი ორიგინალური ხასიათის „მოსაქსენებლების“ არსებობა „დიდი სჯაქსარის“ თარგმნამდე თვით იოვანესა და ექვთიმეს ცხოვრების მიხედვითაც იგულისხმება.

გიორგი მთაწმიდელს ამ ცხოვრებაში შეტანილი აქვს იოვანე ათონელის ანდერძი, რომელიც მან სიკვდილის წინ „წარმოთქუა და აღწერით დაუტევა“ ექვთიმესა და ქართული მონასტრის ყველა „ცმას“. სხვათა შორის, იოვანე ამ ანდერძის ბოლოს ითხოვს: „...და მილოცევდით და მაქსენებდით, საყუარელნო შეილნო და ძმანო ჩემნო, მარადის, რაჟთა ყოს ღმერთმან წყალობაჲ საწყალობელისა და ცოდვათა შინა განჴრდილისა სულისა ჩემისა თანა და შემინდვნეს ყოველნი ცოდვანი ჩემნი. და ეგრეთვე სულიერსა ძმასა ჩუენსა იოვანე სჯგელოზსა, რამეთუ ფრიადითა სარწმუნოებითა მოვიდა ჩუენდა წმიდასა აბას მთასა, და სულიერისა მამისა ჩუენისა ათანასეს საქსენებელსა წლითი-წლად აღასრულებდით და მოიქსენებდით წმიდათა ჟამის-წირვათა შინა“⁹⁵.

ანდერძის ამ ადგილიდან ჩანს, რომ თვალსაჩინო მოღვაწეთა „მოსაქსენებლის“ დადება აუცილებელი ტრადიციად ქართული და საერთოდ მართლმადიდებლური ეკლესიის ღვთისმსახურების პრაქტიკაში. მოტანილი ადგილით დასტურდება, რომ იოვანე სჯგელოზისა და ათანასე ათონელის „მოსაქსენებლების“ „აღსრულება“ „ჟამის წირვათა შინა“ უკვე იოვანეს სიცოცხლეშივე სრულდებოდა, და ანდერძის მიხედვით კი იოვანე ერთხელ კიდევ მოაგონებს მათ, რომ ეს ტრადიცია „პემდეგშიაც გაგრძელდეს და „წლითი-წლად“ აღასრულონ მათი ხსენება. ასევე „მოსაქსენებლის“ დადებას ითხოვს იგი მათგან მისი გარდცვალების შემდეგ, რაც აუცილებლად შესრულდებოდა, რადგან, ჯერ ერთი, იოვანეს ჯეროვანი დამსახურება ჰქონდა თუნდაც მარტო იმით, რომ მან

⁹⁵ ცხორება იოვანესი და ეფთჳმესი, 27,42.

დააარსა, განავრცო და მომავლისათვის საფუძველი გაუმაგრა ქართული საეკლესიო კულტურის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ათონის სამონასტრო კერას. მეორეც, იოვანეს ანდერძი, როგორც მონასტრის წინამძღვრის ანდერძი, აუცილებლად უნდა შესრულებულიყო, როგორც ამას ითვალისწინებს 1046 წ. ათონის მონასტრებისათვის შექმნილი ერთიანი „წესდების“ პირველი, სადაც აღნიშნულია, რომ ყველაფერი სრულდებოდეს, როგორც ეს ძველს წესდებაშია (971 წ.) არის ნათქვამი, წინამძღვრის მიერ დატოვებული ანდერძის მიხედვით-ო⁸⁶.

ზემოთქმულის საფუძველზე ნათელი უნდა იყოს, რომ ექვთიმეს „მოსაქსენებელის“ გარეშე დატოვება მისი გარდაცვალებისთანავე შეუძლებელი იქნებოდა.

2. ქართულ საეკლესიო ლიტერატურის ისტორიაში არ მოიპოვება არც ერთი მაგალითი, რომ საგალობელი ამა თუ იმ წმინდანისა შექმნილიყოს ამავე წმინდანის ცხოვრების (ვრცელის თუ სვინაქსარულის) დაწერამდე. როგორც წესი, საგალობელი საკირო მასალას „ცხოვრებიდან“ კრებს.

ჩვენ არ გვგონია, რომ ექვთიმეს ბასილი ბაგრატიძის საგალობლისა და სვინაქსარული ცხოვრების ურთიერთმიმართებაში რაიმე გამონაკლისთან გვექონდეს საქმე. საექვო არ უნდა იყოს, ეს საგალობელი ეყრდნობა სვინაქსარულ ცხოვრებას. თუ დაბრკოლებას ქმნის ის გარემოება, რომ საგალობელი სვინაქსარულთან შედარებით უჩვენებს ზოგიერთ ზედმეტ დეტალს (სახელები), ეს მაინც არ გამოდგება იმის საბუთად, რომ შებრუნებული დასკვნა გავაკეთოთ. ანალოგიური მაგალითი სხვაც მოიპოვება: აბოს საგალობელი, დაწერილი იოანე საბანისძის მიერ, შეიცავს ერთ ეპიზოდს ქრისტიანის მაჰმადის სჯულზე მიქცევისას, რაც არ არის აბოს ცხოვრებაში, რომელიც ამ საგალობელზე აღრეა დაწერილი და ექუთენის იმავე იოანე საბანიძეს⁸⁷. ამ მაგალითს რომ თავი დაეანებოთ, ამის შესაძლებელი გამომწვევი მიზეზის შესახებ ზემოთაც გვექონდა საუბარი.

ამრიგად, ზემოხსენებულ დაკვირვებათა საფუძველზე შეიძლება დაეასკვნათ, რომ ექვთიმე მთაწმიდლის სვინაქსარული

⁸⁶ Θ. Успенский, История Афона, ч. III, стр. 175.

რა თქმა უნდა ზემოაღნიშნულ „მოსაქსენებელში“ ჩვენ ვგულისხმობთ სვინაქსარული ხასიათის მოკლე ცხოვრებას და არა ალაპის ტიპის მოსახსენებელს, რომელიც იღებოდა შედარებით უმნიშვნელო დამსახურებისათვისაც კი.

⁸⁷ ძველი ქართული ლიტერატურის კრესტომატია, ტ. I, გვ. 70, 1947.

ცხოვრება ექვთიმეს ვრცელი ცხოვრებისა და ბასილი ბაგრატიის ძის ექვთიმეს საგალობლის ერთ-ერთი ძირითადი წყაროა.

უზრო დამაჯერებელი რომ გახდეს გიორგი მთაწმიდლის მიერ თავის თხზულებისათვის სეინაქსარული ცხოვრების წყაროდ გამოყენების შესაძლებლობა, მოკლედ შევხვით მისი ლიტერატურული მუშაობის იმ მეთოდებს, რაც წყაროებით სარგებლობას შეეხება.

ცნობილია, რომ იოვანეს და ექვთიმეს ცხოვრებაზე მუშაობის დროს გიორგი სარგებლობდა არა მარტო ზეპირი წყაროებით, რომელთაც იგი შეიტყობდა ხოლმე „კაცთა სარწმუნოთაგან და სულიერთა მამათა, რომელთა-იგი ეხილვნეს და ემსახურა მათა“⁸⁸, არამედ უმთავრესად იმ წერილობითი წყაროებით, რომელთა კვალი უმეტეს შემთხვევაში კარგად ჩანს ამ თხზულებაში. ეს საკითხი შესწავლილი აქვს აკად. კ. კეკელიძეს; იგი მიუთითებს კიდევ იმ მასალაზე, რომელიც გიორგის თითქმის უცვლელად შეუტანია თავის ნაწარმოებში: 1. იოვანე ათონელის ანდერძი; 2. სახარების მათეს თავის განმარტებაზე დართული იოვანე ათონელის ანდერძის ექვთიმე მთაწმიდლის ნათარგმნ წიგნთა სია; 3. ექვთიმეს „ნუსხა“, რომელშიაც ჩამოთვლილია ის „დიდი საფასენი“, რაც ათონის ქართულმა მონასტერმა „შეწირნა“ ათონის ჰელის სხვა მონასტრებს; 4. ექსცერპტები ტიბიკონის დისციპლინარული ნაწილისა; 5. ქართველ-ბერძენთა გამწვანებული ურთიერთობის ამსახველი „მოსაქსენებელი“ და სხვა. აგრეთვე, როგორც აკად. კ. კეკელიძე აღნიშნავს, იოანეს და ექვთიმეს ცხოვრების შესავალს ეტყობა ექვთიმე მთაწმიდლის ნათარგმნი მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრების შესავალის აშკარა გავლენა⁸⁹.

წყაროების გამოყენების ასეთმა სიუხვემ კ. კეკელიძეს, შეიძლება ცოტა გადაჭარბებულადაც, ათქმევინა, რომ „გიორგის საქმიანობა ამ თხზულების დაწერისას მდგომარეობდა აღნიშნული წერილობითი მასალებისა და იმ ცნობების, რომელნიც მას მოუთ-

⁸⁸ ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი, 14,4.

⁸⁹ კ. კეკელიძე, ათონის ლიტერატურული სკოლის ისტორიიდან, თბილისის სახ. უნივერსიტეტის შრომები, ტ. VI, გვ. 139—160.

ბრეს „კაცთა სარწმუნოთა და სულიერთა მამათა“ სისტემატურად დალაგებაში და ერთიმეორეზე გადაბმაში“⁹⁰.

წყაროების თითქმის უცვლელად გამოყენების ფაქტები შეინიშნება გიორგი მთაწმიდლის სხვა ორიგინალურ თხზულებებშიაც, რომელთაგანაც იოდასაფის გიორგისეულ საგალობელსა და მის წყაროზე ზემოთ გვქონდა საუბარი.

ამავე თვალსაზრისით ჩვენ გვაინტერესებს „დიდ სჯნაქსარში“ მოთავსებული მაქსიმე აღმსარებლის სვინაქსარული ცხოვრება, რომელიც სრულიად მოულოდნელად ნახევრად თარგმნილი და ნახევრად ქართული წყაროს საფუძველზე შედგენილი ძეგლი აღმოჩნდა.

როგორც აკად. კ. კეკელიძემ გვიჩვენა, თხზულების დასაწყისი წარმოადგენს მაქსიმე აღმსარებლის სვინაქსარული ცხოვრების იმ ბერძნული ტექსტის თარგმანს, რომელიც მოთავსებულია პატნოსის ბიბლიოთეკის № 266 IX—X ს. სვინაქსარში, ხოლო დანარჩენი ნაწილი, სიტყვებიდან: „ესე ძლიერად წინა აღუდგებოდა წვალებასა მათსა ბოროტსა“, ექვთიმეს ნათარგმნი მაქ. აღმსარებლის ცხოვრების სათანადო ადგილების გამოკრეფით არის შედგენილი⁹¹.

ამ თხზულებათა სათანადო ადგილების შედარებამ გვიჩვენა, რომ ეს წყარო გიორგის ჩვეული სიზუსტით აქვს გადმოღებული. მოვიტანოთ ზაგალითები:

მაქსიმე აღმსარებლის სვინაქსარული ცხოვრება

„...და შემდგომად მცირედი-
სა ჟამისა გამოიყვანნეს სეხნანი
იგი ძმანი ციხეთა მათგან და წა-
რიყვანნეს ხუცესი ანასტიოს ცი-
ხესა სჯანთა სოფლისასა და ვიდ-
რე არღა ჩიწეწულ იყო ცი-
ხესა მას... ჩივიდა წინაშე უფ-
ლისა“ (A — 193, 259“).

მაქსიმეს ექვთიმესეული ვრცელი ცხოვრება

მერმე შემდგომად მცირედი-
სა ჟამისა გამოიყვანნეს სეხნანი
იგი ძმანი ციხეთა მათგან და
წარიყვანნეს ანასტიოს ხუცესი
ციხესა სჯანთა სოფლისასა... და
ვიდრე არღა მიწვეწულ იყო ცი-
ხესა მას, აღესრულა და მივიდა...
სასუფეველსა ცათასა“ (კიშენი
ტ. I, გვ. 94).

⁹⁰ იქვე, გვ. 241.

⁹¹ კ. კეკელიძე, მტკიცებები ძვ. ქართული ლიტ. ისტორიიდან, ტ. VII, გვ. 14.

„... და წარიყვანეს მაქსიმე განკათული სენთაგან და შეაწყუდიეს ციხესა, რომელსა ეწოდებოდა ჰიმარ, მახლობელად ქუეყანასა ოვსეთისასა. და მოწაფე მისი ანასტიოს შეაყენეს ციხესა აფხაზეთისასა, რომელსა ეწოდების კოტორი და მეორე მოწაფე მისი ანასტასიოს შეაყენეს ციხესა სახელით ბუკელეს საზღვართავე ოვსეთისათა“ (A — 193.259 v).

„ხოლო აღესრულების საჯსენებელი მისი ამასცა დღესა და კუალად იანვარსაცა კა, ოდეს იგი დაჰკუეთნეს ენანი და ჯელნი მათნი, ვითარცა განაწესეს წმიდათა მამათა მეექუსისა კრებისათა“ (A — 193.259').

როგორც ჩანს, გიორგის ასეთი ოპერაცია უნდა ჩაეტარებინა შემდეგი მოსაზრებით: სვინაქ. ცხ-ის ბერძნულ ტექსტში მაქსიმეს სამეგრელოში მოყვანისა და ტყვეობის ამსახველი ადგილები გაკერიოთაა ნახსენები. ამიტომ, რადგან მისთვის ცნობილი იყო ქართულად თარგმნილი წყარო, რომელიც ბევრ საინტერესო ცნობას შეიცავდა მაქსიმეს საქართველოში ყოფნისა და მისი უკანასკნელი დღეების შესახებ, მან გვერდი აუარა სვინაქსარული ცხოვრების მეორე ნახევრის ჩვენებას და შეცვალა იგი ქართული წყაროდან ამოღებული ცნობებით²².

ამ წყაროს განოყენებაში ჩვენ ზუსტად გიორგის ლიტერატურული მუშაობისათვის დამახასიათებელ სურათს ვხედავთ. იგი გამოკრებს უმნიშვნელოვანეს ადგილებს მაქსიმეს ვრცელი ცხოვრე-

“და ნეტარი იგი და წმიდაა მაქსიმე უძლურებასა შინა დიდსა იყო... წარიყვანეს და შეაწყუდიეს ციხესა, რომელსა ეწოდების ჰიმარ, მახლობელად ქუეყანასა ოვსეთისასა და ძმაა ანასტიოს... შეაყენეს ციხესა აფხაზეთისასა, რომელსა ეწოდების კოტორი და მეორე ანასტიოს... შეაყენეს ციხესა სახელით ბოკელეს საზღვართავე ოვსეთისა“ (გვ. 94).

„ხოლო აღესრულების საჯსენებელი მისი მას დღესაცა და კუალად აღესრულების თთუესა იანვარსა ოც და ერთსა, ოდეს იგი ტანჯეს და დაჰკუეთნეს წმიდა იგი ენა და ჯელი მისი, რამეთუ ესრეთ განაწესეს წმიდათა მამათა მეექუსისა მის კრებისათა“ (95,14).

²² როგორც ცნობილია, ექვთიმეს მიერ თარგმნილი მაქსიმე აღმსარებლის ცხოვრება განსხვავდება ბერძნულ ენაზე არსებულ მაქსიმეს ცხოვრების 3-ვე რედაქციისაგან და ზოგიერთი ადგილი ექვთიმეს შრომისა ორიგინალური შემოკმედების ნაყოფი უნდა იყოს.

ბიდან, მაგრამ გამოყენებული ადგილი თითქმის უცვლელად გამოაქვს. „თითქმის“ ვამბობთ იმიტომ, რომ აქაც იგრძნობა გიორგის ზემოხსენებული სტილისტური ზუსტობის კვალი; მაგ. ვრცელში გვაქვს: „დაჰკუთვნეს ენანი და ჯელნი მათნი“, სვინაქსარში კი — „აღმოკუთვნეს ენანი მათნი და დაჰკუთვნეს ჯელნი მათნი“. „წარავლინა ექსორიობად სამეგრელოს“ — „ექსორია ყვნეს სამეგრელოს“. „ვიდრე სიკუდილადმდე მეფისა მის“ — „ვიდრე მოკუდა მეფე იგი“. „მოღუაწებნითა დიდითა აღასრულა ცხოვრებაჲ თჳსი“ — „და სიწმიდით აღასრულა ცხოვრებაჲ თჳსი“. „მივიდა სიხარულით სასუფეველსა ცათასა“ — „მივიდა წინაშე უფლისა“ და სხვ. მრ.

ამრიგად, გიორგი მთაწმიდლის მიერ თავის თხზულებაში „ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი“ გამოყენებულ წყაროთა რიცხვს, ჩვენის აზრით, უნდა მივმატოვოთ კიდევ ერთი წყაროც — ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება, რომლითაც გიორგი ზუსტად იმავე პრინციპებით სარგებლობს, როგორც ის ამას სხვა წყაროების გამოყენებისას აკეთებს:

1. მისი აზრით, სვინაქსარულის ბუნდოვანი ადგილები მას გამოუტოვებია ან თავისებური მოსაზრებით გადაუკეთებია.

2. სვინაქსარულის ზოგიერთი ადგილი მან შეამოკლა, ისე რომ ამას შინაარსის სისრულის გადმოცემაზე კვალი არ დაუმჩნევია.

3. სვინაქსარულ ზოგიერთ კერძო ფაქტს მან უფრო განზოგადოებული შინაარსი მისცა.

4. ხშირად ზიარტავს სვინაქსარული სიტყვების სინონიმებით შეცვლის ხერხს, ხანდახან ცვლის წინადადების კონსტრუქციასაც.

5. სვინაქსარულის მიერ ფაქტების ზოგადი აღნიშვნა მან შეავსო კონკრეტული ისტორიული ფაქტებით.

6. სვინაქსარულს დაუმატა ზოგიერთი ისეთი ხასიათის ეპიზოდი, რომლის მსგავსი სვინაქსარულშიც ზოიპოვებოდა (თესალონიკეში ურიასთან კამათი), ან ისეთი, რომელსაც ექვთიმეს მოღვაწეობაში ღვთაებრივი ზემოქმედების ნათელი სურათის მოცემა შეეძლო (ღვთისმშობლის გამოცხადების ეპიზოდი).

შესაძლებელია თუ არა, თუნდაც ვარაუდით, მიუთითოთ ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების ავტორის ვინაობაზე? სამწუხაროდ ამის შესახებ რაიმეს თქმა მიახლოებითაც გაჭირდება.

საქმე ისაა, რომ სვინაქსარული ტიპის ცხოვრების ავტორის მიგნება ყოველთვის დიდ სიძნელეებთანაა დაკავშირებული. ჯერ ერთი, სვინაქსარული ცხოვრებები მოთავსებულია ღვთისმსახურების ისეთ კრებულებში, როგორიცაა „სვინაქსარი“, „გულანი“, „სადღესასწაულო“, რომლებიც არასოდეს არ გვიჩვენებენ სვინაქსარული ცხოვრების შემდგენლის ვინაობას.

მეორეც, ასეთი ცხოვრების შექმნა მთლიანად დაკავშირებულია ლიტურგიკულ პრაქტიკასთან; ძირითადად მისი შედგენა სათანადო ვრცელი ცხოვრების მონაცემების საფუძველზე ხდება, და ამდენად სვინაქსარული ცხოვრების ავტორი გამოძკრებულ რედაქტორის როლში გვევლინება და ნამდვილი ავტორის პრეტენზია არცა აქვს. ალბათ, სხვა მიზეზებიც შეიძლება არსებობდეს იმის ასახსნელად, თუ რატომაა ბნელით მოცული სვინაქსარული ცხოვრების შემქმნელის ვინაობა. ჩვენ შეგვიძლია თამამად ვთქვათ, რომ ჩვენამდე მოღწეული არც ერთი ქართველი მოღვაწის სვინაქსარული ცხოვრების, ადრინდელის თუ გვიანდელის, ავტორის ვინაობა ჩვენთვის ცნობილი არ არის, და თუ ვინმეს დასახელება შეიძლება, მხოლოდ მიახლოებით, ვარაუდით⁹³.

როგორც აღვნიშნეთ, ძირითადად სვინაქსარული ცხოვრება მეორეული, დამოკიდებული ნაწარმოებია, მაგრამ ეს არ გამორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ ზოგიერთი სვინაქსარული ცხოვრება ამავე წმინდანის ვრცელ ცხოვრებაზე ადრე შექმნილად მივიჩნიოთ. ჩვენის აზრით, ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება ამის კარგ მაგალითს იძლევა. არის სხვა შემთხვევებიც, რომ რომელიმე მოღვაწის მხოლოდ სვინაქსარული ცხოვრება დაწერილა, ვრცელი კი არც მანამდე არსებულა და არც შემდეგ შექმნილა (პრობორეს, ლუკა იერუსალიმელის და ნიკოლოზ დვალის სვ. ცხოვრებანი), თუმცა აქაც, ალბათ, ტრადიციის ზეგავლენით, ცდილობენ, ასეთი მოღვაწის შესახებ დაწერილი ვრცელი ცხოვრება, სვინაქსარულზე ადრე შექმნილი, დაკარგულად ჩათვალონ⁹⁴, რაც

⁹³ გვიანდელი სვინაქსარული ცხოვრებიდან გამონაკლისს შეადგენს შიო გარეჯელის XVII ს. სვინაქსარული ცხოვრება, რომლის ავტორი სათაურშივეა მოხსენებული. მაგრამ ამ ცხოვრებას, რომელსაც საგალობლებიც და მთელი დღიის განგება ახლავს, უფრო ვრცელი ცხოვრებია პოეტუნხია აქვს.

⁹⁴ კ. კეკელიძე, ძველი ქართ. ლიტ. ისტორია, გვ. 541, 1960; Д. К и п ш и д з е, Житие Прохора, Муч. Лукы и муч. Николая Двали, Известия Кавказского Историко-Археологического Института, т. II, 1917—1925 г. стр. 36; 46 (სქოლიოში).

არავითარი ნიშნებით, წყაროების არავითარი მონაცემებით არ დასტურდება.

ამრიგად, ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება დაიწერა ვრცელი ცხოვრების შექმნამდე და ექვთიმესადმი მიძღვნილი ყველა საგალობლის შედგენამდე. სვინაქსარული ცხოვრების მასალა შემდეგ აისახა თითქმის ყველა ძეგლში, რაკკი ექვთიმე მთაწმიდლის შესახებ შექმნილა.

ავტორის ვინაობის შესახებ რაიმეს თქმა, მართალია, ძნელია, მაგრამ, ხომ არ შეიძლება დავუშვათ, რომ ბასილი ბაგრატიის ძე—ექვთიმეს პირველი საგალობლის შემდგენელი—იყოს ამავე დროს ავტორი ექვთიმეს „მოსაქსენებელისა“, რომელმაც ჩვენამდე ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების სახით მოაღწია? ეს ექვი შეიძლება წარმოშვას საგალობლისა და სვინაქსარული ცხოვრების ფრაზეოლოგიურ-შინაარსობლივმა მსგავსებამ.

აგრეთვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამა თუ იმ წმინდანის ხსენების დღის განგებას, რომელიც შეიცავს ამ წმინდანის სვინაქსარულ ცხოვრებასა და საგალობელსაც, ხშირად ერთი პირი ადგენდა. შესაძლებელია, აქაც იგივე მდგომარეობა გვქონდეს, მით უმეტეს, რომ ბასილი ბაგრატიის ძის საგალობელი სწორედ ექვთიმეს დღის განგებისათვის უნდა იყოს შედგენილი.

ზემოთქმულის საფუძველზე შესაძლებელია, ასეთი დასკვნები გავაკეთოთ:

1. გიორგი მთაწმიდლის „დიდი სვნაქსარის“ მთარგმნელის ხელიდან გამოსულ ნუსხაში ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების სვინაქსარული რედაქციის არსებობა უეჭველი ფაქტია.

2. „დიდი სვნაქსარი“ გიორგი მთაწმიდლის არა მარტო პირველი ნათარგმნი ძეგლია, არამედ საერთოდ მისი ლიტერატურული შემოქმედების პირველი პროდუქცია.

3. „დიდი სვნაქსარი“ ნათარგმნია „ცხოვრებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი“-ს დაწერამდე.

4. გიორგი მთაწმიდლის ბიოგრაფის ცნობა, რომ იოვანესა და ექვთიმეს ცხოვრება ავტორმა დეკანოზობაში დაწერა, მოითხოვს კორექტივს: ამ ძეგლის წერა, მართლაც, დეკანოზობაშია დაწყებული, მაგრამ დამთავრება გიორგი მთაწმიდლის წინამძღვრობის პირველ წლებში უნდა გადავიტანოთ ამ ძეგლის ავტორისეული ანდერძის საფუძველზე.

5. წინააღმდეგ ტრადიციულად განმტკიცებული აზრისა ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრება ვერ შეიქმნებოდა ვრცელი ცხოვ-

რების საფუძველზე, რადგან სვინაქსარული ცხოვრება ვრცელზე აღრიხდელი ჩანს.

6. ამ ცხოვრებათა ტექსტობრივმა შედარებამ გვიჩვენა მთელი რიგი ეპიზოდურ-ფრაზეოლოგიური იგივეობა, რაც უნდა აიხსნას იმით, რომ ვრცელმა ცხოვრებამ სვინაქსარული გამოიყენა თავის ერთ-ერთ ძირითად წყაროდ.

7. სვინაქსარული ცხოვრების ავტორი არ შეიძლება იყოს გიორგი მთაწმიდელი, ეს ცხოვრება უფრო ადრე უნდა იყოს შექმნილი.

8. ბასილი ბაგრატის ძის ექვთიმეს სახელზე დაწერილი საგლობელი, რომელიც 1029—33 წწ. უნდა იყოს შექმნილი, წყაროდ იყენებს იმავე სვინაქსარულ ცხოვრებას, რასაც ამტკიცებს მათი იდეურ-შინაარსობლივი იგივეობა და ფრაზეოლოგიური შეხვედრის მრავალი მაგალითი.

9. სვინაქსარული ცხოვრება შექმნილი უნდა იყოს ექვთიმე მთაწმიდლის გარდაცვალებისთანავე, რა თქმა უნდა, ათონის ქართველთა მონასტრის ექვთიმეს თანამედროვე მოღვაწის მიერ 1028—29 წწ.

10. ექვთიმეს სვინაქსარული ცხოვრების ავტორად შეიძლება ეივარაუდოთ იგივე ბასილი ბაგრატის ძე (ექვთიმეს პირველი საგლობელის ავტორი), თუმცა ამის დამამტკიცებელი საბუთები ჯერჯერობით არ მოგვეპოვება.

* * *

ცხოვრების სვინაქსარული რედაქცია

ხელნაწერები

ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების სვინაქსარული რედაქციის ტექსტი პირველად 1946 წ. გამოიცა მის ვრცელ რედაქციასთან ერთად წიგნში „ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი“. სვინაქსარული ცხოვრების ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა მ. კახაბემ, ვრცელი ცხოვრების გამომცემლის, აკად. ივ. ჯავახიშვილის მითითებათა საფუძველზე.

აღნიშნული გამოცემა ემყარება ოთხი უძველესი ნუსხის მონაცემებს (A—97; A—193; H—2211, H—1661), რომელთაგან ძირითად ნუსხად აღებულია A—97.

ექვთიმე მთაწმიდლის ცხოვრების სვინაქსარული ვარიანტი შესულია გიორგი მთაწმიდლის თარგმნილ „დიდი სვინაქსარ“-ის ჩვენამდე მოღწეულ ყველა, დაახლოებით 70 ნუსხაში. ამ ხელნაწერებიდან ჩვენ შევარჩიეთ 16 ძველი ნუსხა, რადგან ყველა ნუსხის გამოყენება ტექნიკურად შეუძლებელი აღმოჩნდა. ჩვენს მიერ

შერჩეული ნუსხებიდან ყველაზე გვიანდელი ნუსხა არ სცილდება XIII ს. ფარგლებს, ხოლო უმეტესობა XI—XII საუკუნეებისაა.

წინა გამოცემისაგან განსხვავებით ჩვენ ძირითად ნუსხად ავიღეთ ყოფილი საკლესიო მუზეუმის ფონდის (A) № 193 ხელნაწერი, რადგან „დიდი სჰნაქსრის“ ეს ნუსხა მთარგმნელის სიცოცხლეში გადაწერილად და საერთოდ „სჰნაქსრის“ ნუსხებს შორის უჩველესადაა მიჩნეული.

გამოცემისათვის გამოყენებული ხელნაწერები შემდეგი ლიტერებით აღენიშნეთ:

A: A—193 (XI ს.)	G: ლენინგრ. საჯ. ბიბლ. № 222 (იოვ. ბატ. კოლექ. XII ს.)	M: Jer—80 (XII—XIII ს.)
B: H—2211 (XI ს.)		N: A—569 (XII—XIII ს.)
C: A—97 (XI ს.)	H: A—839 (XI—XIII ს.)	O: A—635 (XII—XIII ს.)
D: Jer—24 ^b (XI ს.)	J: H—1661 (1156 წ.)	P: Jer—45 (XIII ს.)
E: Sin—4 ^b (XI ს.)	K: H—886 (XII ს.)	Q: Jer—77 (XI—XII ს.)
F: H—626 (XII ს.)	L: A—222 (XII—XIII ს.)	

ტექსტში კვადრატულ ფრჩხილებში ჩასმული ციფრები მიუთითებენ ძირითადი ხელნაწ. გვერდებს.

[193] ამასვე *დღესა¹ წმიდისა და² ნეტარისა მამისა ჩუენისა ეფთჳმისი³.

ესე სამგზის სანატრელი მამაჲ ჩუენი ეფთჳმი⁴ აღმოეცენა ქუეყანასა ტაოხასასა⁵, მშობელთაგან⁶ მორწმუნეთა და ღმრთის-მსახურთა და მერმე მდიდართა და წარჩინებულთა. და ვიდრე ჩჩჳლ-ლა⁷ იყო⁸ იგი⁹, იზარდებოდა¹⁰ წიაღთა¹¹ დედისა თჳსისათა, ვითარცა ტრედი უმანკოჲ. რომლისა მამაჲ იყო ფრიად ახოვან¹² და განთქმულ¹³ და სახელოვან¹⁴ წყობათა შინა. ხოლო უფროჲ-

¹ დღესა D; დესა M. ² და ნეტარისა]—CMP. ეფთჳმისი ეფთჳმისი EFHL; ეფთჳმე ქართველისა A (მიმატ. გვინდ. ხელით) O; ეფთჳმი თარგმნიჲაჲ N; ეფთჳმი ქართველისაჲ, რ-ი მკვდრ იყო მთასა ათონას M. ⁴ ეფთჳმი]—E. ⁵ ტაოხ-სა BM; ტაოხსა OP. ⁶ მშობელთა I. ⁷ ჩჩჳლ E. ⁸ იყო-ლა E. ⁹ იგი]—M] და P. ¹⁰ იზარდებოდა]— იგი EO. ¹¹ წიაღითა C. ¹² ახოვან E. ¹³—სახელოვან და განთქმულ M; სახელოვან და განთქმულ O. ¹⁴ სახელოვან E.

* იგულისხმება: „თუჲსა მამისა ი-გ (13) ქსენებაჲ...“

სად სახელოვან იქმნა წყობასა შინა სულთა უკეთურთასა და განთქმულ¹ გუნდსა შორის² მონაზონთასა.

და³ რამეთუ დაუტევა ყოველივე⁴ საქმე⁵ სოფლისაჲ და სიყუარულითა ქრისტესითა⁶ უცხოთა და შორთა ქუეყანათა წარვიდა⁷ და მორჩილებითა და სინდაბლითა თავსა სათნოებათასა აღიწია⁸. ხოლო⁹ ეწოდა ნეტარსა მას იოვანე¹⁰, წესსა¹¹ რაჲ¹² მონაზონებისა მოვიდა.

ხოლო სანატრელი ეფთჳმი¹⁷ წარიყვანა დედისაგან თჳსისა¹⁴ პაპამან მისმან, კაცმან წარჩინებულმან და ძლიერმან¹⁵ და ზრდიდა მას ყოვლითა ფუფუნებითა.

ხოლო შემდგომად ეამთა რაოდენთამე¹⁶ წარვიდა¹⁷ ყრმითურთ¹⁸ სამეუფოდ ჭალაქად საქმისა რომლისათჳს-მე წინაშე ნიკიფორ¹⁹ ღმრთის-მსახურისა²⁰ ზეფისა. და,²¹ ვინაჲთგან ყოველივე²² ზეგარდამო განეგებოდა,²³ აღვიდა იოვანეცა წინაშე²⁴ თჳთმპყრობელისა და ეუწყა შეილისა თჳსისაჲ²⁵, ვითარმედ მუნ²⁶ არს. და ღმრთისა მიერითა აღწრვითა იწყო თხოვად²⁷ მისა²⁸ წარჩინებულისა მისგან, ხოლო მან არა თავს-იდგა მიცემაჲ. და იქმნა მათ შორის ცილობაჲ, ვიდრემდის ეუწყა მეფესა და განბჰო ესრეთ, რაჲთა დადგენ ორნივე²⁹-იგი და თითოეულმან³⁰ მიუწოდენ და თუ³¹ რომელსაცა თანა მივიდეს³², მანცა³³ მიიყვანენ³⁴ ყრმაჲ. და³⁵ ვითარცა³⁶ ყვეს ბრძანებისაებრ ზეფისა, ეპა საკვრველი³⁷ დიდებული³⁸ რამეთუ³⁹ რომელი-იგი კნინლა და არცა თუ⁴⁰ უწყოდა იგი⁴¹ მზრდელსა მას და შუენიერად⁴² შემკობილსა აღირჩია⁴³ და სრბით მივიდა და შთაეარდა წიალთა მამისა [ვ] თჳსისათა, რამეთუ ყოველივე ღმრთისა მიერ განეგებოდა⁴⁴.

¹ განთქმული C. ² შორის| შა M. ³ და|—CNO. ⁴ ყოველი EG. ⁵ საქმე H. ⁶ ქრისტესითა| ღთისათა E. ⁷ წარივიდა| განვიდა N. ⁸ აღიწია| აღვიდა BCG. ⁹ ხოლო| და G. ¹⁰ იოვანე D, იოვანე H. ¹¹ წესს E. ¹² რაჲ|—B. ¹³ ეფთჳმე E; ეფთჳე O. ¹⁴ თჳსისა| მისისა OQ. ¹⁵ ძლიერმან|— და მდიდარმან E. ¹⁶ რაჲ-დენთამე CM. ¹⁷ წარივიდა B. ¹⁸ ~ ქალქად სამეუფოდ ყრმითურთ E. ¹⁹ ნიკიფორეს-სა M; ნიკიფორე EOPQ; ~ ღმრთის-მსახურისა ნიკიფორე E; ღმრთის-მსახურისა ნიკიფორ FHL. ²⁰ ~ მეფისა ღმრთის-მსახურისა O. ²¹ და| ხოლო C. ²² ყრ O. ²³ გზეგებოდა BN. ²⁴ წინაშე|—O. ²⁵ თჳსისა| მისისა N. ²⁶ მონ D. ²⁷ თხოვად B; თხოვად DJP; თხოვად E. ²⁸ მისა C. ²⁹ ორნი G. ³⁰ თჳთუველმან G. ³¹ თუ|—BCDEFGHJLMNOPQ. ³² მივიდენ F. ³³ მანცა| მან N. ³⁴ მიიყვანოს BO; მიიყვანეს C; წარიყვანენ MQ. ³⁵ და ვითარცა... მეფისა|—O. ³⁶ ვითარცა|—BCDEFGHJLMNPQ. ³⁷ საკვრველი+ და M. ³⁸ დიდებულ O. ³⁹ რამეთუ|—H. ⁴⁰ თუ|—BCDEFGHJLMNOP. ⁴¹ იგი|—O. ⁴² შუენიერად CNO. ⁴³ აღირჩია|+ და E. ⁴⁴ განეგებოდა B.

და ესრეთ ნეტარმან იოვანე, ვითარცა ღმრთისა მიერ ბოძებული¹, მიიყვანა შეილი თჳსი და სახე² მონაზონებისაჲ³ შეჰმოსა⁴ და ყოვლითავე⁵ სწავლულებითა განსწავლა, რამეთუ სიმახვლითა გონებისაჲთა და უფროჲსად⁶ მადლითა სულისა წმიდისაჲთა⁷ კნინ-ლა და ყოველნი წიგნნი ზეპირით დაისწავლნა⁸ და თავსა სიბრძნისასა აღვიდა და სიერცე გულისაჲ და სიბრძნე⁹ გონიერი, ვითარცა ქჳშაჲ¹⁰ ზღვსაჲ, მსგავსად სოლომონისა¹¹, მოეცა მას.

და კუალად, ვითარცა ჰასაკად მოიწია¹², შეჰმოსა მას¹³ წმიდაჲ სქემაჲ ჯელითა ათანასე¹⁴ ღირსად ქსენებულისაჲთა და მერმე¹⁵ პატიესა მღდელობისასა აღიყვანა. და ესრეთ დღითი-დღე¹⁶ წარემატებოდა სიბრძნითა და ჰასაკითა სულიერითა და¹⁷ გორციელითა და ვითარცა უტორცოჲ ცხოვრდებოდა¹⁸. რამეთუ შიში¹⁹ ღმრთისაჲ, ვითარცა დედაჲ²⁰ სათნოებათაჲ²¹ მოიგო²² და ყოვლითავე სათნოებითა შეიმკო²³ და ყოველივე ენებულნი და უჯეროჲ გულის-თქუმაჲ ძირითურთ აღმოჰფხურა²⁴. ამისთჳსცა მადლმან სულისა წმიდისამან მდიდრად დაიუნჯა²⁵ მის შორის²⁶, რომლისა მიერ იქმნა წინამძღუარ უტომელ და მკურნალ სულთა, ვიდრემდის განჰდა ჯმაჲ სათნოებათა მისთაჲ ყოველსა სოფელსა. რამეთუ წყალობამან ღმრთისამან აღმიდგინა ჩუენ ახალი ოქროპირი და მისცა პირსა მისსა ენაჲ ცეცხლისაჲ და აღძრა²⁷ თარგმანებად წიგნთა საღმრთოთა და, ვითარცა მდინარითა ედემისაჲთა, მორწყო²⁸ ქუეყანაჲ ქართლისაჲ და განანათლნა ეკლესიანი და განავრცელა და განასრულა და შეამკო²⁹ ნაკლულევანებაჲ ენისა ჩუენისაჲ.

ხოლო მან³⁰ ნეტარმან არა დამალა ტალანტი იგი³¹ მოცემული³² მისდა³³ ღმრთისა მიერ, არამედ მრავალ წილად აღაოჩინა³⁴ და ფრიდანი წიგნნი³⁵ თარგმნნა³⁶ მრავლითა ღუაწლითა³⁷ და

¹ ბოძებული | მონიკებული M. ² სახე H; სახედ O. ³ მონაზონებისაჲ N. ⁴ შეჰმოსა | + მას O. ⁵ ყითა N. ⁶ უფროსად E. ⁷ წიგნთა A (ააცხოველებულია). ⁸ დაისწავნა B; დაესწავლნა E; ისწავლნა F. ⁹ სიბრძნე H | ცნობაჲ M. ¹⁰ მქჳშაჲ FL. ¹¹ სოლომონისა BCDNOHPQ. ¹² მიწია E; მოაწია MN | მოვიდა O. ¹³ მას |—M. ¹⁴ ათანასე E; ათანასე H; ათანასი O. ¹⁵ მერმე II |—Q. ¹⁶ დღე DHJ; დღედ NO. ¹⁷ დაქრ E. ¹⁸ ცხოვრებოდა BCDEFHJLNOP. ¹⁹ შიში | შეჯლი A (გაცხოვ.). ²⁰ დედა O. ²¹ სათნოებათა O. ²² მოიგო CMP. ²³ შეამკო M. ²⁴ აღძრებოდა EQ. ²⁵ დაიუნჯა AM | დაიმკდრა O. ²⁶ შორის | თანა EM. ²⁷ აღძრა N. ²⁸ მორწყო | ეკლესიაჲ და O. ²⁹ და შეამკო |—BCD EFGHJLMNOPQ. ³⁰ მან C |—EN. ³¹ იგი |—CO. ³² მოცემული A (გაცხ.) NO; მიცემული B. ³³ მისდა |—BCDEFGHJMNOPQ. ³⁴ აღაოჩინა A. ³⁵ წიგნი C. ³⁶ თარგმან-ნა D. ³⁷ ~ შრომითა და ღუაწლითა BCG.

შრომითა¹ და ვიდრე სიკუდილადმდე² არა დასცხრა³ პატროსანი იგი პირი მისი საღმრთოაჲსა მისგან შრომისა⁴. და არა ხოლო⁵ ბერძენი [194]საგან ქართულად⁶ თარგმნნა⁷ ღრმანი და ძნიად სათარგმანებელნი⁸ წიგნნი, არამედ რაოდენნიმე⁹ ბერძულადცა ქართულისაგან¹⁰.

და სანატრელმან იოვანე ნებითა¹¹ ღმრთისაჲთა და თანა-მოლუაწებითა წმიდისა მამისა¹² ეფთუმისითა¹³ აღაშენა მონასტერი შუენიერი¹⁴ და შეკრიბნა ძმანი სულიერნი, რამეთუ¹⁵, იხილა¹⁶ რაჲ სიმრავლე¹⁷ ძმათა¹⁸ მომავალთაჲ¹⁹, არღარა ჯერ-ირჩინა ლავრასა მამისა²⁰ ათანასესსა²¹ ყოფაჲ. და ვიდრე ეამ რაოდენადმდე²² უძლო-და ძმათა მათ ყოვლითა მოლუაწებითა.

და ოდეს ჯერ-ირჩინა ღმერთმან წოდებაჲ მისი, მოუწოდა შვილსა თჳსსა²³ და აკურთხა იგი ყოვლითა²⁴ კურთხევითა, *ვითარცა²⁵ მოსცა²⁶ ღმერთმან²⁷ პირსა მისსა.

და თავადმან კელთა შინა მისთა²⁸ სული²⁹ თჳსი ღმერთსა³⁰ შეჰვედრა და ესრეთ იძულებითა ფრიადითა მოლუაწებაჲ და ზრუნეაჲ მონასტრისა თჳსისაჲ არწმუნა მას.

ხოლო მან³¹ ნეტარმან ეამ რაოდენნიმე³² თავს-იდუა მცნებისათჳს მშობელისა³³ და ბერმე³⁴ შეჰვედრა სხუასა ძმასა თჳსსავე ნათესავესა და თავადი მყუდროებით ცხოვნდებოდა³⁵ და წმიდასა მას³⁶ მსახურებასა მღვდელობისასა შესწირვიდა ღმრთისა და თარგმანებასა წიგნთასა განკრძალულ იყო და მოლუაწებით³⁷ ცხოვნდებოდა³⁸ მსგავსად პირველთა მათ და განთქმულთა³⁹ მამათაჲსა, ვიდრემდის ბრძანებითა თვთმპყრობელთაჲთა⁴⁰ დაწყნარებისათჳს ამბოხისა⁴¹ და შფოთისა მთაწმიდელთაჲსა და უფროჲსლა დიდისა

¹ შერომითა HL. ² სიკუდილადმდე BDJ; სიკუდილადმდე H; სიკუდილადმდე N. ³ დააცხრა N. ⁴ შერომისა HL. ⁵ ხოლო — თუ DEJMPQ; — N. ⁶ ქართულად — N. ⁷ თარგმნნა D; თარგმნა N. ⁸ სათარგმანელნი E. ⁹ რაოდენნიმე DJ; რაგდენნიმე M. ¹⁰ ქართულნი E. ¹¹ ნებითა] + და O. ¹² მამისა] + ჩნისა G. ¹³ ეფთუმისითა DFHINOQ; ეფთუმისითა E; ეფთუმისითა M. ¹⁴ შუენიერი GJ-NPO. ¹⁵ რამეთუ] ხოლო Q. ¹⁶ იხილნა M. ¹⁷ სიმრავლე H. ¹⁸ ძმათა G. ¹⁹ მომავალი O. ²⁰ მამისა] — J. ²¹ ათანასესა EFP; ათანასისა O. ²² რაოდენადმდე BCDEJMP; რაოდენადმდე FL; რაოდენნიმე G; რაოდენადმდე H; რაოდენადმდე O; რაოდენნიმე Q. ²³ თჳსთა C. ²⁴ ყოვლითა] — P. ²⁵ ვითარცა] ვ-Q; ²⁶ — ლ- მოსცა N. ²⁷ ღმერთმან] — M. ²⁸ მისთა] ღმრთისათა G. ²⁹ — შეჰვედრა სული თჳსი G. ³⁰ ღმერთსა] — G. ³¹ ~ ნეტარმან მან C. ³² რაოდენნიმე A (გაბ.) ³³ მშობლისა M. ³⁴ ბერმე H. ³⁵ ცხოვნდებოდა BCDFJMP; ცხოვდებოდა N. ³⁶ მას] — M. ³⁷ მოლუაწებითა AN. ³⁸ განთქმულთა მამათაჲსა] გრთქმულთაჲსა M. ³⁹ თვთმპყრობელთაჲთა FHLHP. ⁴⁰ ამბოხებისათს M.

* აქედან E (Sin-4a) ხელნაწერს აკლია შუა ნაწილი.

ლაერისა, რომლისა განგება¹ და ზრუნვა² ათანასეს მიერ რწმუნებულ იყო მისდა, აღვიდა სამეუფოდ და მცნებისათჳს უფლისა³, რომელ არს მოწყალება, მსგავსად იობისა⁴ განცდილმან წყლულებითა ყოვლად წმიდა სული თჳსი ჯელთა ღმრთისათა შეჰვედრა.

რამეთუ იყო რაჲ სამეუფოსა ქალაქსა, დღესა⁵ ერთსა მივიდოდა⁶ რაჲ უბნათა შინა⁷, აღდგა ვინმე დავრდომილი თხოვად⁸ ქველის-საქმისა და ვითარცა ეგულებოდა მოცემაჲ, მიხედნა⁹ საჯედარმან¹⁰, რომელსა ზედა ჯდა, და¹¹ ვითარცა არს ბუნებაჲ ჯორისაჲ [v] სავსე¹² მანკიერებითა, იხილა რაჲ გლახაკი იგი მოსილი ღონებითა, განჰკრთა და იწყო ვითარცა ეშმაკეულმან სიელტოლად¹³. და ეცემოდა რაჲ¹⁴ აქა და იქი, მოწყლა ძლიერად თავი და რაოდენნიმე¹⁵ ასონი ღმერთშემოსილისა ეფთჳმისნი¹⁶. და ესრეთ გუემულმან¹⁷ მცირედთა¹⁸ დღეთა¹⁹ შემდგომად შეისუენა²⁰ თუესა²¹ მაისსა²² ათცამეტსა²³ და წარვიდა სიხარულსა გამოუთქუმელსა ჴუებად²⁴ წინაშე უფლისა²⁵.

ხოლო²⁶ ესე სამგზის სანატრელი²⁷ მამაჲ ჩუენი ეფთჳმი²⁸ ვიდრე²⁹ იყო-ლა ჰაბუკ, მოუჰდა ვინმე³⁰ ჰურიია სწავლული ჴჯულსა და ენება ცილობით სიტყჳსა ყოფად³¹ მის თანა წესთა ჰურიებრივითა³². ხოლო ნეტარსა მას უძნდა³³ საქმე³⁴ ესე³⁵, არამედ ბრძანებითა იოვანესითა იიძულა³⁶ ზრახვად მის თანა. და ვითარცა იწყო ჰურიამან მან³⁷ ცილობად და კითხვად, აღუქსნიდა მას ყოველსა³⁸ უაღრეს³⁹ ცნობისა. და იხილა რაჲ ძლეულებაჲ თჳსი, იწყო მზაკუვარმან⁴⁰ მან თქუმად⁴¹ სიტყუათა გმობისათა. შეუძნდა ესე სანატრელსა მას და ჰრქუა, ვითარმედ⁴²: „ჰ ჰურიო, უკუეთუეცა სიტყუასა⁴³ წერილთასა⁴⁴

¹ განგებაჲ გონებაჲ N. ² უფლისა|ლი³სა FHL. ³ იობისა CGMOQ.

⁴ დღშა D. ⁵ მოვიდოდა M. ⁶ შინა|ზ⁷აG. თაოადDG.

⁸ მიჰხედნაFGHL. ⁹ საჯედარმან¹⁰ + მან GMO. ¹⁰ და|—M. ¹¹ სავსე H. ¹² სიელტოლა G. ¹³ რაჲ|—M. ¹⁴ რაოდენნიმე BC. ¹⁵ ეფთჳმისნი CMNOP. ¹⁶ გუემულმან GHN; გუემულმან M. ¹⁷ ~შემდგომად მცირედთა დღეთა M; შ¹⁸დ დღეთა მცირედთა Q. ¹⁹ დღშა D. ²⁰ შეისუენა GNO; შეისუენა M. ²¹ თუესა მაისსა... წინაშე უფლისა|—G. ²² მაისსა M. ²³ ათცამეტსა|ი²⁴გ BCD FHLJLMNOPQ. ²⁴ ჴუებად JN. ²⁵ უფლისა|ლი²⁶სა FHLMNOP. ²⁶ ხოლო|—C. ²⁷ სანატრელი + წაჲ G. ²⁸ ეფთჳმი BDFJLNO; ეფთჳმი H. ²⁹ ~ვიდრე-ლა იყო M. ³⁰ ეინმე|ვინ J; ~ჰურიია ვინმე ჴჯულსა სწავლული FHLJQ. ³¹ ყოფად C| გებაჲ M. ³² ჰურიებრივითა CGNOP; ჰურიებრივითა M. ³³ უძნდა B. ³⁴ საქმე H|—O. ³⁵ ესე|იგი G. ³⁶ იძულა M; იძულა N. ³⁷ მან|—C. ³⁸ ყოველსა|—M. ³⁹ უაღრეს GQ. ⁴⁰ მზაკუვარმან B. ⁴¹ ~სიტყუათა გმობისათა ვითქუმად M. ⁴² ვითარმედ|—G. ⁴³ სიტყუათა M. ⁴⁴ წერილისათა M.

იკითხევდ¹, განგიმარტემცა², და უკუეთუმცა ჩუენ გუკითხევდ³, მოგიგეთმცა⁴. ეინაფთგან კულა გმობასა მალლისა მიმართ იტყჳ⁵, დაიყავნ⁶ შირი შენი, რომელი იტყჳს სიცრუესა⁷. და მეყსეულად უტყჳ⁸ იქმნა გმობარი იგი პირი მისი და ხვალისა⁹ დღე¹⁰ სულნი წარჳდეს¹¹.

იქმნა ოდესმე უწჳმროება¹² ფრიადი¹³ მთასა ათონისასა. მაშინ ჰრჳჳა ღირსმან იოვანე ნეტარსა ეფთჳმის: „აღვედ, შეილო, ლიტანიითა ვიდრე ეგუტერადმდე¹⁴ ელია¹⁵ წმიდისა, რომელი-იგი¹⁶ არს ზედა-კერძო მონასტრისა¹⁷, და წარიხუენ¹⁸ შენ თანა საწჳმარნი“. ესმა რაჲ ესე ზუნ ზდგომარეთა მათ¹⁹ ძმათა, დაუკჳრდა²⁰ ფრიად და განჰკრთეს. ხოლო ნეტარსა ეფთჳმეს²¹, ვითარცა აქუნდა მორჩილება²² უზაკუეელი²³, ყო სიტყჳსა [195]ებრ ბერისა. და²⁴ ვითარცა აღვიდა ელია წმიდად და იყჳო შცწირვად მსხუერპლისა²⁵, მეყსეულად გარდამოჳდა წჳმაჲ ფრიადი და სხუანი იგი ყოველნი²⁶ დაილტენეს²⁷ სიმძაფრითა მით²⁸ წჳმისაჲთა, ხოლო ეფთჳმი შეიმოსნა²⁹ საწჳმარნი³⁰ თჳსნი და ჰმადლობდა ღმერთსა სიმრავლესა მას³¹ თანა ძმათასა და აკუროთხევდა კეთილსა³² და³³ კუროთხელსა მამასა თჳსსა იოვანეს³⁴.

ჟამთა ბასილი მეფისათა აღესრულა მთავარ-ეპისკოპოსი³⁵ კჳპრიისაჲ³⁶. ხოლო ზეფემან მრავლითა იცულებითა ჴელ-ყო დარწმუნებად ნეტარისა ეფთჳმისა³⁷, რაჲთამცა იქმნა³⁸ მთავარ-ეპისკოპოს³⁹ კჳპრიისა⁴⁰ და ვითარმედ⁴¹ მაღალ არს და პატიოსან საყდარი დიდისა⁴² ეპიტანესი⁴³. ხოლო მწჳდმან მან და წრფელმან არა

¹ იკითხევდი M. ² განგიმარტემცა M. ³ გუკითხევდი M. ⁴ მოგიგეთმცა M. ⁵ იტყჳს F. ⁶ დაიყავნ M. ⁷ სიცრუეა BDJ; სიცრუეა O. ⁸ უტყჳ G. ⁹ ხვალის F. ¹⁰ დღე DH; დღეა N. ¹¹ წარჳდეს BCDPFLKLMNOPQ. ¹² უწჳმროება F; უწჳმროება K; უწჳმროება N. ¹³ ფრიადი —MP. ¹⁴ ეგუტერადმდე B; ეგუტერადმდე C; ეგუტერადმდე FM; ეგუტერადმდე H; ეგუტერადმდე N. ¹⁵ ელი N. ¹⁶ რომელი-იგი M. ¹⁷ მონასტრისა J. ¹⁸ წარიხუენ B; წარიხუენ H. ¹⁹ მათ —M. ²⁰ დაუკჳრდა D. ²¹ ეფთჳმის CMNOQ. ²² მორჩილებაჲ ჩუეულება მორჩილებისა P. ²³ უზაკუელი M. ²⁴ და —MN. ²⁵ მსხუერპლისა GJ. ²⁶ ყოველნივე CP. ²⁷ დაილტენეს GJ; დაილტენეს M. ²⁸ მით —G. ²⁹ შეიმოსნა M. ³⁰ საწჳმარნი B. ³¹ მას —DJKPQ. ³² კეთილსა|+მას FGH JKLN|PQ. ³³ და კუროთხელსა —M. ³⁴ იოვანე H. ³⁵ მთავარ-ეპისკოპოსი BDGJ| ეპისკოპოსი M. ³⁶ კჳპრიისა BFHJLNOP. ³⁷ ეფთჳმისა CGN; ეფთჳმესა DFHJKLQ; ეფთჳმესა M; ეფთჳმესა O. ³⁸ იქმნა|+იგი FHL. ³⁹ მთავარ-ეპისკოპოსი BJMP. ⁴⁰ კჳპრიისა BCFGHLNP; კჳპრეს M. ⁴¹ ვითარმედ|ვითარ GMN. ⁴² დიდა|დიდი M. ⁴³ ეპიტანესი FHLM.

* აქამდე K (H—886) ხელნაწერს აკლია.

თავს-იდვა ყოვლადვე, რამეთუ სიმდაბლე ¹ სრული მოეპოვა და ამპარტავანებაჲ მოეკუდინა.

დიდებულსა ფერისცვალებასა უფლისა ჩუენისა² იესუ³ ქრისტესსა არს ჩუეულებაჲ⁴ მთაწმიდელთაჲ, რამეთუ აღვლენ თხემსა ზედა მაღლისა მის მთისასა და იქმან ღამის-თევასა და წირვენ ჯამსა და კჳლად წარვლენ თჳსთა მონასტერთა.

ერთგზის უკუე⁵ ამას დღესასწაულსა⁶ აღვიდა წმიდაჲ ღამაჲ ეფთჳმი და, ვითარცა იყო ყოველთა შორის დიდებულ და წარჩინებულ, ევედრნეს მას, რაჲთა მან აღასრულოს მას დღესა⁷ წმიდაჲ⁸ ჯამის-წირვაჲ. და ვითარცა თქუეს¹⁰: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს უფალი საბაოთ“¹¹ და შემდგომი¹², მეყსეულად იქმნა ელვაჲ საძინელი და ბრწყინვალებაჲ¹³ მესაძრწუნებელი¹⁴ და ყოველნი იგი გარემოჲს მდგომარენი დაცუვეს პირთა ზედა თჳსთა¹⁵, ხოლო ნეტარი იგი დგა ვითარცა სუეტი¹⁶ ცერცხლისაჲ მიუღრეკელად. მაშინ, ვითარცა იყო უცხო¹⁷ ზუაობისაგან¹⁸, ჰრქჳთა ქუე-მდებარეთა¹⁹ მათ ბერთა, ვითარმედ²⁰: „ნუ გეშინინ²¹, რამეთუ ღმერთმან აღიდა დღესასწაული²² თჳსი და ნათლითა მის-მიერთთა განანათლა“. და მიერთებან არღარა²³ ოდეს²⁴ აღვიდა კრებასა მას, რამეთუ ყოვლითა ღონის-ძიებითა ევლტოდა²⁵ იგი²⁶ ცუდსა²⁷ დიდებასა²⁸ [v].

მბრძოლი იგი წმიდათაჲ და მოშურნე კაცთა ცხორებისა²⁹ ბელიარ, ხედვიდა³⁰ რაჲ წყაროსა მას უკუდავებისასა³¹ აღმომდინარესა³² ძირით მისით, რომელ არს თარგმანებაჲ³³ წიგნთა საღმრთოთაჲ, განიხერხებოდა და განიპებოდა³⁴ შურითა ბოროტითა. ამისთჳსცა პოვა³⁵ საწყალობელი ვინმე, სახითა მონაზონი, რომელი შენძლებელ იყო დატევნად ყოველსავე³⁶ ძალსა მისსა; ამისასა³⁷ გულსა შევიდა და აღლესა იგი მოკლვად³⁸ წმიდისა. რამეთუ გამოუჩნდა და ჰრქჳთა, ვითარმედ³⁹: „უკუეთუ⁴⁰ მოჰკლა⁴¹

¹ სიმდაბლჳ H. ² მოეპოა GJKP. ³ ჩნი A. ⁴ იქჳ M. ⁵ ჩუეუეულებაჲ D: ჩცჳელებაჲ GNO. ⁶ უკუე AGHNO PQ. ⁷ დღესასწაულსა D. ⁸ დღესა D. ⁹ წმიდაჲ—M... წმიდა არს... წმიდა არს—K (ფურცლის ბოლო სტრიქონი ჩამოკრილია). ¹⁰ თქუეს GQ; თქჳს L. ¹¹ საბაოთ LNP—M. ¹² შემდგომითა O. ¹³ მბრწყინვალებაჲ FHL. ¹⁴ შესაძრწუნებელი B: შესაძრწუნები C] გამოუთქმული O. ¹⁵ თჳსთა—BC. ¹⁶ სუეტი JNO. ¹⁷ უცხო C. ¹⁸ ზუაუობისაგან FHL. ¹⁹ ქუე-მდებარეთა O] ქუე—მდგომარეთა F. ²⁰ ვითარმედ] არამედ O—M. ²¹ გეშინ F.M. ²² დღესასწაული D. ²³ არღარა]არა H. ²⁴ ოდეს—BCDFGHIKL-MNPQ. ²⁵ ევლტოდა MO. ²⁶ იგი—O. ²⁷ ცუდად M. ²⁸ დიდებასა]+რ FHL. ²⁹ ციარებისა ANO. ³⁰ ხედვიდა FHL. ³¹ უკუდავებისა CI. ³² აღმომდინარით X. ³³ სღთოთა A. ³⁴ განიპებოდა—N. ³⁵ პოა BDJKP. ³⁶ ყლსა C. ³⁷ ამისსა] ამისთჳსცა M. ³⁸ მოკლად M. ³⁹ ვითარმედ—BC. ⁴⁰ უკუეთუ]უკუ C. ⁴¹ მოკლა D.

მპრძოლი ჩემი ეფთჳმი, ფრიად¹ კეთილი ვყო შენ თანა“. ეინაჲცა შეიმზადა² დანაჲი ფრიად დიდი და ეძიებდა ეანსა³ მოკლვად⁴ მისა⁵. არამედ ცუდ ყო ღმერთმან განზრახვად მისი და⁶ წყალობისათჳს ნათესავისა⁷ ჩუენისა არა უტევა მიახლებად მისა. რამეთუ დღესა ერთსა, აღვიდა⁸ რაჲ⁹ მაჲჲ ეფთჳმი¹⁰ გოდლად ჟამსა ცისკრისასა, ვიდრე ბნელა იყო, შეიყვანა¹¹ წმიდაჲ¹² იგი სენაკად ერთმან მოწაფეთა მისთაგანმან და თჳთ განვიდა მიერ და დაჰკრძალა კარი სენაკისაჲ და შთავიდოდა თჳსსა¹³ სენაკად სანატრელი იგი მოწაფე¹⁴ მაშისაჲ¹⁵. და¹⁶ ვითარცა მცირედ¹⁷ შთავლო¹⁸ კიბეთა გოდლისათა, შეემთხვა¹⁹ მას ბორცხელნი²⁰ იგი მოწაზონი²¹. ხოლო²² ნეტარმან მან მან იწყუ²³ სიტყუად ეშმაკეულისა მის²⁴, ვითარმედ: „არა ჯერ-არს ესრეთ უჟამოდ აღსლვად²⁵ მაშისა“. ხოლო უკეთური იგი ეტყოდა, ვითარმედ²⁶: „არა ეგეზი, ვითარმცა არა აღვიდ“. და ესრეთ რაჲ²⁷ იცილებოდეს²⁸, მეყსეულად ჰმყოფო ეშმაკეულმან მან და დაჩხუება²⁹ დანაკითა მით³⁰ ნეტარი იგი მმაჲ და კემმარიტი მოწაფე³¹ ქრისტესი და თჳთ იწყო სიელტოლად. და ივლტოდა რაჲ, კჳლად შეემთხვა მას სეჟაჲცა³² მოწაფე³³ ბერისაჲ და იგიცა დაჩხუება³⁴ მახვლითა. და ესრეთ აღესრულნეს მონანი იგი ქრისტესნი და გვრგვნითა მოწამეთაჲთა შემკობილნი³⁵ წარვიდეს წინაშე³⁶ ღმრთისა. ხოლო ბოროტმან მან და მედგარმან აღიარა უკუანაჲსკნელ, ვითარმედ ეშმაკისა მიერ აღძრულ იყო და ღირსად სიბოროტისა თჳსისა საკლველ არა წმიდათა ეშ[196] მაჲთა იქნნა და სატანჯველად საუკუნოდ მიიტყალა.

კჳლად³⁷ სხუასა ჟამსა აღძრა³⁸ ეშმაკმან ნებოსტენი³⁹ მონასტრისაჲ და აზრახა მოკლვად წმიდისაჲ. ხოლო მან, ვითარცა ჯელ-ყო⁴⁰ და

¹ ფრიადი BCDEFGHJKLMNOPQ. ² შეიმზადა M; შემზადა P. ³ მოკლვად ჟამსა F. ⁴ მისსა მოკლვად G. ⁵ მისსა NO. ⁶ და—P. ⁷ ჩუენისა ნათესავისა G. ⁸ აღვიდოდა EFGHKMIQ. ⁹ რაჲ—EC. ¹⁰ ეფთჳმი A; ეფთჳმი O. ¹¹ შეიყვანა M. წმიდაჲ—FHI. ¹² და—P. ¹³ თჳსა AFHL; თჳსა B; თჳსად DJKMFCLQ. ¹⁴ მოწაფე H]+ბერისა G. ¹⁵ მაშისაჲ ბერისა C; მაშისა]+ეფთჳმისი G. ¹⁶ და ვითარცა... გოდლისათა—O. ¹⁷ მცირედ H. ¹⁸ შთავლო M. ¹⁹ შეემთხვა]+შემთხვა O. ²⁰ ბორცხელი K. ²¹ მოწაზონი]+შთასავლსა კიბეთა გოდლისათა O. ²² ხოლო... ეშმაკეულსა მის—K (მანობრილია). ²³ იყო M. ²⁴ მის]+მანბრთ G. ²⁵ აღსლვად M. ²⁶ ვითარმედ—NQ. ²⁷ იცილებოდეს რაჲ C. ²⁸ იცილებოდეს G. ²⁹ დაჩხუება FGJNO. ³⁰ მით—N. ³¹ მოწაფე H. ³² სხუასა MN. ³³ მოწაფე H. ³⁴ დაჩხუება NO. ³⁵ შემკულნი L. ³⁶ წინაშე კს G. ³⁷ კჳლადიად C. ³⁸ აღძრა G. ³⁹ ნებოსტენი D, ნებოსტენი H. ⁴⁰ ჯელ-ყო ჰმყოფო N

აღიღო მახვილი, რამეთუა უხეტენა¹, მეყსეულად² იქმნა ჯელი მისი უკმარ ვითარცა შეშაჲ, ვიდრემდის აღიარა ყოველი³. და ლოცვითა წმიდისაჲთა⁴ მიიღო⁵ კურნებაჲ.

ყოველთა⁶ მათ სათნოებათა თანა, რომელნი აქუნდეს წმიდასა მამასა⁷ ეფთჳმის⁸, აქუნდა ესეცა დიდი სათნოებაჲ¹⁰, რომელ თჳნიერ მოძღუროსა არარას იქმოდა ყოვლადეჲ. რამეთუ იტყუნ, ვითარმედ¹¹: „მინდობაჲ თავისა თჳსისაჲ და თჳსსა¹² ნებასა დამტკიცებაჲ კარი არს წარწყმედისაჲ და ფსკერი *ჯოჯოხეთისაჲ, ხოლო განკითხვაჲ—წინამძღუარი ცხოვრებისაჲ და ბჳე სასუფეველისაჲ, ვითარცა თქუეს¹³ წმიდათა¹⁴ მამათა ჩუენთა“. და ესე წესი ვიდრე აღსასრულადმდე¹⁵ თჳსად¹⁶ დაიმარხა¹⁷.

იყო წმიდაჲ¹⁸ მამაჲ ჩუენი ეფთჳმი¹⁹ სახითა მყუდრო და წრფელ და²⁰ გონებითა მდაბალ²¹ და გუამითა ძლიერ და ჰასაკითა ზომიერ. და თჳნიერ წამებისა წერილთაჲსა არარას დაამტკიცებდა თავით თჳსით, გინა იტყოდა. და²² ეკლესიას²³ დგომასა მჴნე, რამეთუ დგან²⁴ იგი თჳნიერ კუერთხისა²⁵ და კედელსა²⁶ მიყრდნობისა, ჯელ-მოჴდობით²⁷ ვითარცა სუეტი²⁸ შეუძრველად²⁹ და პირი და თუალნი მისნი იყენიან³⁰ ქუეყანად³¹ მიმართ³² მხედველ.

ხოლო სენაკსა შინა³³ მოღუაწებანი მისნი ვინ აღრაცხნეს, რომელნი-იგი³⁴ ღმერთმან³⁵ ხოლო³⁶ მხოლომან უწყნის³⁷!

რამეთუ აქუნდა ესეცა დიდი სათნოებაჲ: დაფარვაჲ სათნოებათა³⁸ თჳსთაჲ. და³⁹ ამისთჳს უმრავლესნი სათნოებანი მისნი აღუწერელად დაშთეს⁴⁰. ხოლო⁴¹ არნ⁴² სამოსლად⁴³ მისა⁴⁴ ქუეშე⁴⁵ კერძო⁴⁶

¹ უხეტენა] + მას F. ² მეყსეულად] ყოვლად F. ³ ყოველი] — M. ⁴ წმიდისაჲთა] — O. ⁵ მიიღო C; მოიღო M. ⁶ ყოველთა] პლ^რთა M. ⁷ ~ თანა სათნოებათა BCDGJKMNOP; სათნოებათა] — FHL] + მისთა P. ⁸ მამასა] — O. ⁹ ეფთჳმეს BDFHJKLO. ¹⁰ სათნოებაჲ B. ¹¹ ვითარმედ] + არა ჯერ-არს P. ¹² თჳსსა] + და თჳსსა C. ¹³ თქუეს Q. ¹⁴ წითა O. ¹⁵ აღსასრულადმდე BCDGJKN; აღსასრულადმდე H. ¹⁶ თჳსა BDEFGHJKLMPQ; თჳსსა CON. ¹⁷ დაიმარხა M. ¹⁸ წმიდაჲ] + ესე M. ¹⁹ ეფთჳმე BCDEFHJKBO; ებთჳმე M. ²⁰ და] — MP. ²¹ მდაბალ] — G. ²² და] — M. ²³ ეკლესიას ... მიყრდნობასა] — K (ჩამოჴრილია). ²⁴ დგან BH-LQ; დგანან F. ²⁵ კუერთხისა GHJNO. ²⁶ კედლისა E; კედელსა] — ზა G. ²⁷ ჯელ—მოჴდობილი A. ²⁸ სუეტი CJNO. ²⁹ შეუძრველად B] შეუზრველად EMN; შეუძრავად O. ³⁰ იყენეს N. ³¹ ქუეყანად] — M. ³² მიმართ] მართ. M. ³³ შინა] მისსა M. ³⁴ რი—იგი M. ³⁵ ~ მხოლომან ღ^მ G. ³⁶ ხოლო] — DGJKM-OP. ³⁷ უწყნის M. ³⁸ ~ თს^რთა სათნოებათაჲ E; სათნოებათა] + და G. ³⁹ და] — DGJKP. ⁴⁰ დარჩეს A. ⁴¹ ხოლო] რამეთუ N. ⁴² არ^ნ C. ⁴³ ~ ქუეშე კერძო სა მოსლად მისა M. ⁴⁴ მისსა CGO. ⁴⁵ ქუეშე GHN ⁴⁶ კერძო] + მისა DJKP.

* აქედან გომელდება E ბელნაწერი.

ძაძაჲ და ზედა¹ ძაძისა მის ჯაჰჲ² მძიმე³ და, რაჲთა შემოკლებულად ვთქუა, რომელიცა ვინ მცნებაჲ გამოიძიოს⁴, პოვოს⁵ მის მიერ აღსრულებულად კეთილად⁶ და შუენიერად და მალლად⁷. ხოლო ქალწულებაჲ ესოდენ⁸ შეუხებელი⁹ და უბიწოჲ დაემარხა, ვითარცა ანგელოზთა¹⁰ შორის მყოფსა და არა ქუეყანასა ზედა საესესა ცოდვითა. ხოლო თარგმანებაჲ წიგნთაჲ ნამეტნავად¹¹ და¹² გვრგვანად¹³ და სართად და კიდევანად¹⁴ ყოველთა სათნო[ვ]ებათა მოეგო, რომელი იგი ფრიად საკურველ არს, თუ ესოდენთა¹⁵ მოლუაწებათა თანა ვითარ-ლა¹⁶ აღწერნა ესოდენნი¹⁷ თარგმანებანი¹⁸, გინათუ ესოდენთა თარგმანებათა თანა ვითარ-ლა¹⁹ უძლო აღსრულებად²⁰ ესოდენთა მოლუაწებათა! გარნა ძალითა ღმრთისაჲთა ქმნა ორივე²¹ ესე ფრიად²² მალლად და დიდებულად.

აღესრულა²³ წმიდაჲ და სამგზის სანატრელი ღმერთ-შემოსილი²⁴ მამაჲ ჩუენი ეფთჳმი²⁵ თუესა მაისსა²⁶ ი²⁷გ, ქალაქსა შინა სამეფუფოსა წყლულებითა მით²⁷ ზემოტსენებულითა.

ხოლო აღმოიყვანნეს პატიოსანნი²⁸ ნაწილნი მისნი მთაწმიდას და დაისხნეს ტაძარსა შინა წმიდისა იოვანე ნათლის-მცემელისასა, ქართველთა მონასტერსა, მათ მიერვე²⁹ აღშენებულსა. და რომელნი სარწმუნოებით მოუტდებიან, აღმოივსებენ³¹ მადლსა კურნებათასა³² უხუებით³³ კადნიერებითა მისითა წინაჲ ღმრთისა, რომლისაჲ³⁴ არს დიდებაჲ უკუენითი უკუენისამდე³⁵, ამინ³⁶.

¹ ~ ძაძისა მის ზედა G. ² ჯაჰჲ E. ³ მძიმე H. ⁴ გამოაძიოს M. ⁵ პოვოს BCDJKMNO; პოვს E; პოს P. ⁶ კეთილად მალლადჲ—C. ⁷ მალლად]მართლიად EFL. ⁸ ესოდენ MO. ⁹ ~უბიწოჲ და შეუხებელი E. ¹⁰ ანგელოზთა HL; ანგელოზთა M. ¹¹ ნამეტნავად EFHL. ¹² და—P. ¹³ გვრგვანად]გრეგნად O. ¹⁴ კიდევანად EMP. ¹⁵ ესოდენთა MO. ¹⁶ ვითარ-ლა]ვითარ CO. ¹⁷ ესოდენნი MO. ¹⁸ თარგმანებანი... თანა—P. ¹⁹ ვითარ-ლა]ანუ ვითარ P. ²⁰ აღსრულებად]—O. ²¹ ~ ესე ორივე M. ²² ფრიად]ღირსად N. ²³ აღწარულა D. ²⁴ ღმერთ-შემოსილი—P]+წჲ O. ²⁵ ეფთჳმე BDEFG JKLOP. ²⁶ მაისსა M. ²⁷ მით—DJKP ²⁸ პატიოსანნი] წმიდანი E. ²⁹ დაესხნეს M. ³⁰ მიერ MP. ³¹ აღმოვსებენ M. ³² კუნებათასა M. ³³ უხუებით FGHNO. ³⁴ რომლისაჲ... ამინ—K (ჩამოკრილია). ³⁵ უკუ C; უკუენისამდე H. ³⁶ აწ—CO.

Э. П. ГАБИДЗАШВИЛИ

СИНАКСАРНАЯ РЕДАКЦИЯ ЖИТИЯ ЕВФИМИЯ МТАЦМИДЕЛИ

Р е з ю м е

Литературная деятельность и вопросы, связанные с жизнью Евфимия Мтацмидели, всегда являлись предметом внимания грузинских исследователей. Тем не менее, почти без внимания оставлена краткая редакция Жития Евфимия Мтацмидели, вошедшая в „Великий Синаксарий“, переведенный с греческого языка в 1042—44 годах другим крупным представителем древнегрузинской письменности Георгием Мтацмидели.

По мнению К. Кекелидзе и С. Кубанелишвили, синаксарное житие Евфимия Мтацмидели составлено Георгием Мтацмидели на основе пространной редакции Жития Евфимия, принадлежавшей его же перу.

Вследствие детального изучения и сравнения пространной редакции Жития Евфимия Мтацмидели с синаксарной редакцией, нами установлено, что:

1. Краткая редакция Жития Евфимия вошла в первый же список «Великого Синаксария».
2. Перевод «Великого Синаксария» Георгием Мтацмидели предшествует пространной редакции Жития Евфимия.
3. Краткое житие создано раньше пространного и поэтому последнее не может быть источником синаксарной редакции жития.
4. Краткое житие является одним из источников (при том основным) пространного жития.

Георгий Мтацмидели нельзя признать автором краткой редакции жития, так как краткое житие является литературным источником песнопения Василия Багратиш-дзе, посвященного Евфилию и написанного в 1029—33 гг., т. е. задолго до появления Георгия на церковно-литературном подприще.

Надо полагать, что краткое житие создано в 1028—1029 годах, сразу после смерти Евфимия Мтацмидели и его автором является тот же Василий Багратиш-дзе.

ጥጥሩና ሕይወቱ

იოანე კებორჩის „განმარტების“ გოლგოთაჟაობის
ახალი წყაროს შესწავლისათვის

ცნობილი რუსი მეცნიერის ე. ბოლხოვიტინოვის შრომაში (ეს შრომა დაიბეჭდა 1802 წელს¹⁾) მოხსენებულია გამოჩენილი ქართველი ფილოსოფოსი იოანე პეტრიწი (XI–XII საუკ.), რომელმაც „თარგმნა მრავალი ბერძნული ფილოსოფიური და თეოლოგიური წიგნი ქართულ ენაზე“².

XIX საუკუნეში, ე. ბოლხოვიტინოვის შემდეგ, არა ერთ მკვლევარს აქვს უფრო ზუსტად აღნიშნული, რომ იოანე პეტრიწს თარგმანებს გარდა ეკუთვნის ორიგინალური ფილოსოფიური ნაშრომი („განმარტებაჲ პროკლესთჳს დიადოხოსისა და პლატონურისა ფილოსოფიისათჳს“), მაგრამ საფუძვლიანად მისი შესწავლა მაშინ არაგის უკდია.

¹ Историческое изображение Грузии в политическом, церковном и учебном ее состоянии, в Санктпетербурге, 1822.

1803 წლის 12 მარტს გერმანიაში გამოქვეყნდა ამ წიგნის გრძელი (რეცენზია, რომელშიაც იკითხება: „Johann Petrizij übersetzte viele griechische philosophische und theologische Bücher in seine Landessprache“ (Göttingische gelehrte Anzeigen unter der Aufsicht der königl. Gesellschaft der Wissenschaften, 42. Stück, den 12. März 1803, S. 421).

1804 წელს გამოიცა ე. ბოლხოვიტინოვის წიგნის გერმანული თარგმანი: Georgien oder historisches Gemälde von Grusien in politischer, kirchlicher und gelehrter Hinsicht. Aus dem russischen übersetzt von Fr. Schmidt, doktor der philosophie. Riga und Leipzig. 1804.

² Историческое изображение Грузии в политическом, церковном и учебном ее состоянии, в. Санктпетербург, 1802, стр. 72.

ცნობები ამწიგნის შესახებ იხ. შრომებში: კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 1, თბილისი, 1960, გვ. 17—18; ა. მაკავარიანი, ერთი საყურადღებო წიგნის შესახებ, კარლ მარქსის სახელობის საქართველოს სსრ სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკის შრომები, წიგნი III, 1937, გვ. 212—220.

თ. ეორდანია³ 1903 წელს⁴ გამოაქვეყნა მოკლე აღწერილობა თბილისის საეკლესიო მუზეუმში დაცული ამ ნაშრომის ორი (A—69 და 74) ხელნაწერისა⁵. 1909 წელს მ. ჯანაშვილმა მისთვის ადრევე ცნობილ A—69 ხელნაწერში⁶ შეამოწმა ტექსტის შედგენილობა⁷ (მაჩვენებელი შინაარსისა, წინასიტყვაობა, შესავალი, ტექსტი და ბოლოსიტყვაობა) და გამოთქვა აზრი, რომ ბოლოსიტყვაობა „მთლად ეკუთვნის⁸ პეტრიწის კალამს-ო“⁸.

1940 წელს გამოცემულ იქნა იოანე პეტრიწის მიერ თარგმნილი პროკლე დიდოზოსისა პლატონურისა ფილოსოფოსისა კავშირი ნ.წ. რ.მ.გ.ლ.ს.ც. ერთვის მოსე გოგიბერიძისა და სიმ. ყაუხჩიშვილის გამოკვლევები.

პროფ. სიმ. ყაუხჩიშვილის ნაშრომში განხილულია მის მიერ გამოვლინებული წყაროები იოანე პეტრიწის „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობისა. როგორც ამ ნაშრომიდან ჩანს, იოანე პეტრიწს გამოუყენებია პლატონის, არისტოტელის, გრიგოლ ნაზიანზელის და სხვ. თხზულებანი, აგრეთვე ნაზიანზელის ზოგიერთი თხზულების კომენტატორთა შრომებიც⁹.

³ 1902 წელს გაზეთი „ივერია“ (№ 79) აღწყებდა თავის მკითხველებს, რომ ორი წლის წინათ იმერეთში, ერთ ოჯახში აღმოჩენილა „ერთი ძველი მეტად ძვირფასი ხელნაწერი თხზულება „კავშირად“ წოდებული, რომელიც შეიცავს ნეოპლატონიანის ფილოსოფოსის დიდოზოსის თხზულებას ქართველ ფილოსოფოსის იოანე პეტრიწის მიერ თარგმნილს და მისგანვე განმარტებულს. წიგნი სულ 211 თავია. თითოეულს თავს დიდოზოსის თხზულებიას ზედ მოსდევს ფრიად ვრცელი განმარტება იოანე პეტრიწისა. თვით ხელნაწერი პალეოგრაფიულის ნიშნებით ეკუთვნის XII—XIII საუკუნეს“.

⁴ Ф. Жордания, Описание рукописей Тифлисского церковного музея, книга I, Тифлис, 1903, стр. 67: 73—74.

⁵ М. Джанашивили, Тифлисское церковное древнехранилище, Тифлис, 1898, стр. 36.

⁶ მ. ჯანაშვილი, ქართული მწერლობა, II. ტფილისი. 1909. გვ. V—VIII.

⁷ ნ. მარმა 1909 წელს, მ. ჯანაშვილის ნაშრომის გამოქვეყნებამდე, მხოლოდ ის აღინიშნა, რომ ბოლოსიტყვაობა ეკუთვნის იოანე პეტრიწს (Н. Мερр. Иоанн Петрицкий, грузинский неоплатоник XI—XII века, Санкт-петербург. 1909, стр. 32).

⁸ მ. ჯანაშვილი, ქართული მწერლობა, II, გვ. VII.

⁹ იოანე პეტრიწის შრომები, ტომი I, პროკლე დიდოზოსისა პლატონურისა ფილოსოფოსისა კავშირი ნ.წ. ქართული ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო სიმ. ყაუხჩიშვილმა, შესავალი სტატია მოსე გოგიბერიძისა, თბილისი, 1940.

¹⁰ იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. I, გვ. XXVI—II.

1941 წელს სიმ. ყაუხჩიშვილმა მიაკვლია „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობის კიდევ ერთ წყაროს¹¹.

იმავე წელს გამოქვეყნდა აკად. კ. კეკელიძის „ქართული ლიტერატურის ისტორია“ (ტ. I, მეორე გამოცემა), რომელშიაც ავტორს, სიმ. ყაუხჩიშვილისაგან დამოუკიდებლად, აღნიშნული აქვს „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობის წყარო—გრძოლ ნაზიანზელის (ლეთისმეტყველის) მიერ დაწერილი „ეპიტაფია“ ბასილი დიდისა¹².

კ. კეკელიძე ეხება აგრეთვე საკითხს, თუ როგორია იოანე პეტრიწის დამოკიდებულება ქრისტიანულ დოგმატიზმთან. იგი წერს: „იოანე პეტრიწი ისეთივე დამცველია ეკლესიური დოგმატიზმისა, როგორც მისი წინამორბედნი თუ თანამედროვენი. ეს ჩანს შემდეგიდან: 1) ბიზანტიაში სოლომონ ბრძენის სამს წიგნში—ეკლესიასტეში, იგავნში და ქება-ქებათაში,—ხედავდნენ ფილოსოფიის სამს დარგს: ბუნებითს—ეკლესიასტეში, ეთიკურს—იგავნში და მეტაფიზიკურს—ქება-ქებათაში. ასე იქცევა პეტრიწიც, როდესაც ამბობს: „სამნი არიან უზესთბრძნისისა სოლომონის მოთარღულობანი: თანად „იგავი“ და „ეკლესიასტე“ და „ქებაჲ ქებათაჲ“. არამედ იგავი უკუე წურთაჲ არს ქცევითაჲ და ვნებათაგან აღმართებაჲ და საქმართა წინადადებანი გშირნი. ხოლო „ეკლესიასტე“, ბუნებისმეტყუელებისა შემხები, გამოაცხადებს აწინდელისა ცხოვრებისა ამაოებასა. ხოლო „ქებაჲ ქებათაჲ“ გუარსა აჩუენებს სულთა სისრულისასა, სახისა მიერ სიძისა და სძლისასა ღმრთისა და სიტყჳსა მიმართ სულისასა წარმომაჩინებელი საკუთრებასა“¹³.

აკად. კ. კეკელიძეს მხედველობაში რომ ჰქონოდა იოანე პეტრიწის მიერ გამოყენებული ერთი ძეგლი, რომელშიაც განხილულია სოლომონ ბრძენის თხზულებანი, ბიზანტიის¹⁴ ნაცვლად დაიპოვნებდა ერთ ძეგლს ისე, როგორც ნაჩვენები აქვს გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულება „ეპიტაფია“ ბასილი დიდისა¹⁵.

¹¹ ს. ყაუხჩიშვილი, მასალები იოანე პეტრიწის „განმარტების“ წყაროთა შესწავლისათვის. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე. ტ. II, № 8, 1941, გვ. 755—60.

¹² კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1941, გვ. 277—79.

¹³ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1941, გვ. 276—77.

¹⁴ კ. კეკელიძის „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“ I ტომის მეოთხე გამოცემაში (1960) იკითხება არა „ბიზანტია“, არამედ „ქრისტიანული შეგნება“, რობელსაც „ბიზანტიასთან“ შედარებით აქვს კიდევ უფრო ფართო მნიშვნელობა.

¹⁵ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1941, გვ. 277—79.

ცხადია, აკად. კ. კეკელიძე მიაკუთვნებს იოანე პეტრიწს ბიზანტიის მიღებული თვალსაზრისით სოლომონის სამი წიგნის განხილვას, რასაც მოწმობენ მისივე სიტყვები: „ასე იტყევა პეტრიწი, როდესაც ამბობს-ო“. მაგრამ ირკვევა, რომ პეტრიწი არაფერს ამბობს. ბოლოსიტყვაობის დასკვნითი ნაწილი, სადაც განხილულია სოლომონ ბრძნის სამი თხზულება, ეკუთვნის არა იოანე პეტრიწს, არამედ შეიცავს ბასილი დიდის (IV საუკ.) თხზულებიდან („ἐπεὶ ἔρχηται ὁ κύριος Ἰσακιδάδης“) ამოღებული ვრცელი ციტატის თარგმანს. მას წინ უძღვის ბასილი დიდის ქება.

მ. გოგიბერიძემ ყურადღება მიაქცია იმ გარემოებას, რომ ბოლოსიტყვაობის დასკვნით ნაწილში იწყება ახალი გამოკვლევის თემა: იგი „შეეხება ცნობილ თეოლოგი ბასილი დიდის ღვაწლისა და მნიშვნელობის დალაგებას“¹⁶. მ. გოგიბერიძე სვამს საკითხს: „რა დანიშნულებიათვის უნდა დაეწერა პეტრიწს ეს ტრაქტატი? ან იმისათვის, რათა გაემაჩულებია თავისი წამოწყება და პლატონის გამოყენების მაგალითი ეჩვენებია ქრისტიანობაში, ანდა შეიძლება ეს იყოს წინასიტყვაობა ბასილი დიდის რუმელიად შრომის ქართული თარგმანისათვის“¹⁷.

ნაწილობრივ მართლდება მ. გოგიბერიძის მოსაზრება. ბასილი დიდის სხენება „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობაში რამდენაღერე მაინც დაკავშირებულია ამ მწერლის თხზულების ნაწყვეტთან.

ბასილი დიდის თხზულება (განმარტება სოლომონის იგავთა) ძველ ქართულ ლიტერატურაში ცნობილი იყო უფრო ადრეე ექვთიმე ათონელას (გაღ. 1023 წ.) თარგმანი¹⁸.

იმის გასარკვევად, თუ როგორ აქვს იოანე პეტრიწს გამოყენებული ბასილი დიდის თხზულება „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობაში, ერთმანეთს შევუპირისპირებთ ამ ორ ტექსტს, აგრეთვე ექვთიმე ათონელის თარგმანსაც პეტრიწის ტექსტთან შედარების მიზნით.

ექვთიმე ათონელის იოანე პეტრიწის
თარგმანი

Γρεῖς τὰς πᾶσας სამნი გუიხილვან სამ არიან უზესთ-
ჯყოიძე პრავლადეჯ ჩუენ წიგნი იგი ბრძნესისა სოლომო-

¹⁶ პროფ. მოსე გოგიბერიძე, იოანე პეტრიწი და მისი მსოფლსხედველობა, იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. I, გვ. XXXI.

¹⁷ იქვე, გვ. XXXII.

¹⁸ 981 წელს უკვე თარგმნილი იყო „ითაკა“ (კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1962, გვ. 235, შენ. 6), რომლის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს „დაწყებისათს სოლომონის იგავთაისა“ (II—2251, ფ. 254r—278r).

¹⁹ ან თარგმანიდან ციტატები გამოკვლევაში დამოწმებულია ჩვენი გამოცემის მიხედვით.

έχες γάρ συμφωνίαν
νύμφης καὶ νυμφεύου·
ταυταῖσι, ψυχῇς οὐκ ἐξέ-
ωσιν πρὸς τὸν Θεὸν
Ἀόγον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ
προκείμενον ἐπαυξάν-
ωμεν.

Παρουσία: Σω-
λομὼντος ἡμεῖς
Δαβὶδ, ἔξ
σήμερον ἐν Ἰσ-
ραήλ.

Τὸ τὸν παρουσίαν
ὁνομαζόμενον τὸν θεῶν
δωδεκάθετον λόγον παρὰ
τοῖς ἔξωθεν τῶν ἁγίων
καὶ ἐπὶ τὸν ἐν ταῖς ὁδο-
ῖς λαλοῦντων, ὡς καὶ
πολλοὶ οἱ τοῦ γὰρ παρ',
ἀποστολῆς ἡ δὲ δὲ ὁνομαζέ-
ται, ἔθεν καὶ τὴν παρ-
ουσίαν ὁρίζονται, ἡμεῖς
παρόντων τῶν ἁγίων
ἐν τῇ χριστῶν τὸν πολ-
λῶν, καὶ ἄπο ἐκείνων
ἐπὶ πλεονάζοντα ἡμεῖς

სიტყუაჲ და პირი
შეერთებისა სძლისა
და სიძისა, ესე იგი
არს შეერთებაჲ
სულისაჲ სიტყუსა
მის მიმართ ღმრთისა
უფლისა ყოველთაჲ-
სა. არამედ ჩუენ
წინამდებარისა ამის
მიმართ მივიდეთ.

იგავნი სულ-
მუნისნი ძისა
დავითისნი, რო-
მელი იქმნა მე-
ფე ისრაელსა
ზედა²⁰ (გვ. 88 - 89).

სიძისა და სძილისასა
ღმრთისა და სიტყუსა
მიმართ სულისასა
წარმომადგინებელი სა-
კუთრებასა.

სახელი ესე იგავ-
თა, რომელ არს პარკ-
შიე, უსაეროესთა ზედა
გარეშეთა მიერ და-
წესებულ არს სიტყუა-
თა და გზათა ზედა
ზრახულთა, ვითარ უმ-
რავლჯერეს, რამეთუ
ვმოს „გზაჲ“. ვინაჲ-
ცა პარკმად განასაზღ-
ვრებენ სიტყუასა საგ-
ზესა და მწყილსა კუ-
მევითა მრავალთაჲთა
და მცირედთაგან უმ-

²⁰ „იგავნი სოლომონისნი. ძისა დავითისნი, რომელი მეფობდა ისრაელსა ზედა“ იოანე პეტრიწი გადატანილი აქვს „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობაში იქ, სადაც იწყება ბასილი დიდის თხზულებიდან ამოღებული ვრცელი ციტატი.

ταλῆφαι· ἦν ἄμει-
νον²¹.

რავლესთა მიმართ
მსგავსადვე გარდაღე-
ბად შესაძლებელსა²².

ექვთიმე ათონელის თარგმანში ზოგან შემოკლებულია ტექსტი, ზოგან გავრცობილი. იოანე პეტრიწს გამოყენებული აქვს არა ძველი ქართული, არამედ ბერძნული ტექსტი ბასილი დიდის თხზულებისა²³.

ეს ძველი (ბასილი დიდის თხზულება) მრავალმხრივ არის საინტერესო. ჩვენ გვინდა განვიხილოთ ზოგიერთი საკითხი.

გამოთქმულია აზრი, რომ იოანე პეტრიწს მოცემული აქვსო თავისი ნაშრომის ბოლოსიტყვაობაში „პარკმიე-ს“ (παρκμειε) განმარტება. ბოლოსიტყვაობის ახალი წყაროს გამოვლინების შემდეგ საფუძველი ეცლება ამ მოსაზრებას. როგორც გამოიჩვენა, „პარკმიე-ს“ განმარტებას შეიცავს ბასილი დიდის თხზულების ის ნაწილი, რომელიც პეტრიწის მიერ არის თარგმნილი და მისი ნაშრომის ბოლოსიტყვაობაში შეტანილი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, „პარკმიე-ს“ განმარტება ეკუთვნის არა ქართველ მწერალს, არამედ ბასილი დიდს.

ბოლოსიტყვაობაში ყურადღებას იქცევს თავისი ფორმით სიტყვა „მწყილი“²⁴. იოანე პეტრიწის „განმარტებ-ის“ ერთ ხელნაწერში (H—2235) იკითხება „სიტყუასა საგზესა დამწყილსა“, ოთხ (A—69, 74, 1150 და II—2363). ხელნაწერშია²⁵ „სიტყუასა საგზესა და მწყილსა“.

„განმარტებ-ის“ ბოლოსიტყვაობის სათანადო ადგილის შედარება ბერძნულ წყაროსთან (სოლომონის იგავთა განმარტებასთან) გვაძლევს საფუძველს ვითიქროთ, რომ ანგარიშგასაწევია H—2235 ხელნაწერის მოწმობა. „და“ არ არის საჭირო ცალკე გამოიყოს კავშირის სახით (მისი შესაბამისი სათანადო ადგილას არ მოიპო-

²¹ Migne, Patr. gr. t. XXXI, col. 388.

²² იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. II, განმარტებაჲ პროკლესთჳს დიადოხოსისა და პლატონურისა ფილოსოფიისათჳს, ტესქტი გამოცეცს და გამოკვლევა დაურთეს შ. ნუცუბიძემ და ს. ყაუხჩიშვილმა, ტფილისი, 1937, გვ. 226—27.

²³ თარგმანი კარგად არის შესრულებული, მაგრამ აქა-იქ მას აკლია რამდენიმე სტრიქონი ბასილი დიდის თხზულებისა.

²⁴ იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. II, გვ. 227.

²⁵ ხელნაწერები: A—69, 74, 1150, H—2235 და 2363 დაცულია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

თხზულების ბერძნული ტექსტი და მისი ლათინური თარგმანი³¹ ასეა დასათაურებული:

Ἐκ τῆς αὐτῆς παραγγραφέως, καὶ eodem tractatu. cap. 51.
ფაქ. 14.

ჩანს, სიტყვა „მოთარღულობა“, რომელიც იოანე პეტრიწის „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობაშიც არის გამოყენებული, ნიშნავს წიგნს, ტრაქტატს ანუ ნაშრომს.

„განმარტების“ ბოლოსიტყვაობა თითქმის მთავრდება სოლომონის სამი წიგნის ანუ „მოთარღულობის“ შესახებ მსჯელობით. სამი წიგნი აქ შემთხვევით არ არის განხილული. იოანე პეტრიწს საგანგებოდ აინტერესებს რიცხვი „სამი“ სამების საკითხთან დაკავშირებით³². მას სურს დაამტკიცოს სამების ერთიანობა, რისთვისაც ეძებს საპირო მასალებს ბერძნულ ფილოსოფიასა და ლიტერატურაში, თავისი დროის ბუნებისმეტყველებასა, მათემატიკასა და მუსიკის თეორიაში³³ და სხვ. შეიძლება დაისვას ასეთი კითხვა: რატომ იხილავს იოანე პეტრიწი „სამი-ს“ საკითხს დეტალურად. ხომ არ ჰქონდა „სამი-ს“ საკითხის გაშუქებას რაიმე კავშირი ქართულ სინამდვილესთან? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემისას უნდა მოვიგონოთ ეფრემ მცირის (XI საუკ.) ცნობა, რომ XI საუკუნეში ქართულ ნიადაგზე გამოცოცხლდა არიანული მწველბლობა³⁴. როგორც ცნობილია, იგი უარყოფდა სამების ერთიანობას, ერთარსებობას, კერძოდ, მამა ღმერთისა და ძე ღმერთის თანასწორობას.

იოანე პეტრიწმა სცადა „სამი-ს“ ერთიანობის საკითხის ყოველმხრე გაშუქება, დასაბუთება „სამობით ხედვისათვის საღმრთოებასა ბუნებისა“, რაც უშუალოდ ეხმაურებოდა არიანობის გადმოწამის წინააღმდეგ ქართლში გაჩაღებულ ბრძოლას.

ბასილი დიდის თხზულება „დაწყებისათვის სოლომონის იგავთაჲსა“ ჩვენთვის საინტერესოა არა მარტო იოანე პეტრიწის თხზულების ბოლოსიტყვაობის წყაროთა შესწავლასთან დაკავში-

³¹ Migne, Pat. r. gr. t. XCI, col. 45—46.

³² შალვა ნუცუბიძე. ქართული ფილოსოფიის ისტორია, ტომი მეორე. თბილისი, 1958, გვ. 41.

³³ მოსე გოგიბერიძე, იოანე პეტრიწი და მისი მსოფლმხედველობა, იოანე პეტრიწის შრომები, ტომი I, 1940, გვ. XVIII—XXI.

³⁴ კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თბილისი, 1955, გვ. 17.

რებით, არამედ როგორც ექვთიმე ათონელის მიერ თარგმნილი დიდი ძეგლის „ითიკ-ის“ შემადგენელი ნაწილიც. მასში გამოთქმულია იგავთა განმარტებისას ზოგიერთი მოსაზრება სწავლა-აღზრდის საკითხებზე. მაგრამ ვიდრე ამ აზრებს განვიხილავდეთ, ეფიქრობთ, ზედმეტი არ იქნება ვიცოდეთ, როგორაა გასამარტავი მასალა წარმოდგენილი ბასილი დიდის თხზულების ქართულ თარგმანში.

ბასილი დიდს დამოწმებული აქვს, სოლომონის იგავთა განმარტებისას, ციტატები ბიბლიის სხვა წიგნებიდანაც. ექვთიმე ათონელის მიერ თარგმნილ ამ ციტატებს შორის გამოირჩევიან ფსალმუნები „დავითნი-ს“ ძველ ქართულ რედაქციებთან³⁵ სიახლოვით³⁶. სოლომონის იგავეებს უფრო იშვიათად ეძებნებათ შესატყვისები ბიბლიის ქართულ რედაქციებში.

³⁵ ფსალმუნის ძველი ქართული რედაქციები X—XIII საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა მ ხ ე ქ ა ლ ა შ ა ნ ი ძ ე მ, თბილისი, 1960.

³⁶ ფსალ. VI, I	ექვთიმე ათონე-	ფსალმუნნი დავი-
ბასილი დიდის	ლის თარგმანი	თისნი (ძველი ქართუ-
თხზულებაში.	უფალო, ნუ გულისწო-	ლი რედაქციები)
<i>Κύριε, μή τῷ θύμῳ</i>	მითა შენითა მამხილებ	უფალო, ნუ გულის
<i>οὖν ἐλέγξῃς με, μήτῃ</i>	მე, ნუცა რისხვითა შენი-	წყრომითა შენითა მამ-
<i>ἀργῇ οὖν παιδεύσῃς με</i>	თა მსწაველი მე (გვ. 95)	ხილებ მე, ნუცა რისხვითა
(Migne, Patr. gr. t. XXXI, col. 396).		შენითა მსწაველი მე.

ასეთივე სიზუსტით შეესატყვისებიან ერთმანეთს ზემოთ აღნიშნული თარგმნები შემდეგი ფსალმუნებისა: 25, 1; 33, 9; 36, 11; 68, 3; 118, 103; 122, 1. მაგრამ ზოგიერთი ფსალმუნი ნაწილობრივ გვიჩვენებს სხვაობას. ასე, მაგალითად.

ფსალ. VII, 9	ექვთიმე ათონე-	ფსალმუნნი დავი-
ბასილი დიდის	ლის თარგმანი	თისნი (ძველი ქართუ-
თხზულებაში		ლი რედაქციები)
<i>Κρίσθι με, Κύριε, κα-</i>	მისაჯე მე, უფალო, სი-	მისაჯე მე, უფალო, სი-
<i>τὰ τῆς δικαιοσύνης μου</i>	მართლითა ჩემითა და	მართლითა შენითა და
<i>καὶ κατὰ τῆς ἀναχίας</i>	უბიწოებითა ჩემითა	უბიწოებითა შენითა
<i>μου ἐπ' ἐμοί</i> (Migne, Patr. gr. t. XXXI, col. 409 და შემ. 35).	ჩემდამო (გვ. 105).	ჩემდამო.

ექვთიმე ათონელია თარგმანი VII, 9 ფსალმუნისა სადაც შორდება „დავითანი-ს“ ძველი ქართული რედაქციების ტექსტებს, იქ მას უახლოვდება

ზოგიერთი იგავის თარგმანი ზუსტად არ მისდევს სოლომონის იგავთა იმ ტექსტებს, რომელთაც შეიცავენ ოშკისა (გადაწ. 978 წ.) და მცხეთის (A—51, გადაწ. XVIII საუკ. პირველ ნახევარში²⁷) ბიბლიის ნუსხები, აგრეთვე ბაქარის ბიბლია (დაბეჭდილი 1743 წ.). ეს სხვაობა უმთავრესად სტილისტური ხასიათისაა და ქართულ ნიადაგზე უნდა იყოს წარმოშობილი.

იგავნი სოლომონისნი ბასილი დიდის თხზულებაში	ექვთიმე ათონელის თარგმანი	ოშკის ბიბლია რამათა მიჰსცეს უმანკოთა მეცნიერე- ბაჲ და ყრმათა ჩჩულ- თა ცნობაჲ და გუ- ლის ჳმის-ყოფაჲ.
“Ινα δὲ, φησιν, ἀχθ- χοις παυσσρχίζαν, πα- δὲ δὲ νῆψ ἀνσφῆσιν τε χαὶ ἐννοια ²⁸ (I, 4).	კოთა მრავალღონეო- ბაჲ და ყრმასა მცი- რესა ცნობაჲ და გუ- ლისჳმის-ყოფაჲ (გვ. 104).	

მცხეთის ბიბლია (A—51)

რამათა მისცეს უმანკოთა მეცნიერე-
ბაჲ და ყრმათა ჩჩულთა ცნობაჲ და გულის-
ჳმის-ყოფაჲ.

ბაქარის ბიბლია

რამათა მისცეს უმანკოთა ჳელღვნებაჲ,
ხოლო ყრმათა ჳაბუჳთა, ხლო ცნობად და
გულისხმის-ყოფად,

Τὼνδὲ γὰρ ἀχθῆσιν σφῆδς σφῶσφῆδς ἔσ- ται ²⁹ (I,5).	რამეთუ ესენი ის- მინნეს თუ ბრძენმან უბრძნეს იყოს (გვ. 110).	რომელთა იგი ესმის ბრძენთა, და უბრძნეს იყოს.
---	--	---

მცხეთის ბიბლიაში (A—51) დაცული დავითის ფსალმენი:

ექვთიმე ათონე- ლის თარგმანი	მცხეთის ბიბლია (A—51)	ფსალმენი დავი- თისნი (ძველი ქართუ- ლი რედაქციები)
მისაჯე მე, უფალო, სი- მართლითა ჩემითა და უბიწოებითა ჩემითა ჩემ- დამო.	მისაჯე მე, უფალო, სი- მართლითა ჩემითა, და უმანკოებითა ჩემითა ჩემ- დამო.	მისაჯე მე, უფალო, სი- მართლითა შენითა და უბიწოებითა შენითა ჩემ- დამო.

²⁷ ხელნაწერი A—51 და ოშკის ბიბლიის ფოტოპირები დაცულია საქარ-
თველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა
ინსტიტუტში.

²⁸ Mig n e, Patr. gr. t. XXXI, col. 408.

²⁹ იქვე, გვ. 416.

მცხეთის ბიბლია (A—51)

რომელთა ესმეს ბრძენსა და უბრძენს იყოს.

ბ ა ქ ა რ ი ს ბ ი ბ ლ ი ა

რამეთუ ამათ, რომელთა ესმეს სიბრძნე უბრძენს იყოს.

Ὁ δὲ νοῦμων χυβέρ-
νισ·ν κτίσεται:¹⁰ (I, 5).

ხოლო გონიერმან ხოლო მეცნიერმან
მენავეთ-მოძღურობაჲ მოღუაწებაჲ მოიპო-
მოგოსო (გვ. 111). ჴოს.

მცხეთის ბიბლია (A—51)

მენავეთ-მოძღურობაჲ მოიპოროს.

ბ ა ქ ა რ ი ს ბ ი ბ ლ ი ა

და მეცნიერმან მოღუაწებაჲ მოიგოს.

Σοφία ἐν ἐξῆθις
ὑμνεῖται, ἐν δὲ πλατε-
ιαῖς παρρησιᾶν ἄγει,
ἐπ' ἄκρων δὲ τευχέ-
ων κηρύσσεται:¹¹ (I,
20—21).

სიბრძნე განსლვა. სიბრძნე გამოსავალ-
თა შინა იქების და თა იქების, და უბან-
უბანთა შინა კადნი- თა ზედა განცხადე-
ერებასა მიიღებს ბულად იქცევის, ზე-
და თავთა ზედა ზღუ- და წუერთა ზღუდი-
ლისათა იქადაგების სათა იქადაგების.
(გვ. 92).

მცხეთის ბიბლია (A—51)

სიბრძნე გამოსავალთა იქებინ, და
უბანთა ზედა განცხადებულად იქცევის, ზედა
წუერთა ზღუდეთასაჲ იქადაგების.

ბ ა ქ ა რ ი ს ბ ი ბ ლ ი ა

სიბრძნე გამოსავალთა შინა იქნებინ,
ხოლო უბანთა ზედა კადნიერებით იქცევის,
ხოლო წუერთა ზედა ზღუდისასა იქადაგების.

Ὁ Θεὸς τῆ σοφίας
ἐμπνεύσας τῇν γῆν:¹²
(III, 19).

ღმერთმან სიბრძნი- ღმერთმან სიბრძნი-
თა დაამყარა ქუეყა- თა თჳსითა დააფუძ-
ნაჲ (გვ. 91). ნა სოფელი.

¹⁰ Migne, Patr. gr. t. XXXI, col. 417.

¹¹ იქვე, გვ. 392.

¹² იქვე, გვ. 392.

მცხეთის ბიბლია (A—51)

ღმერთმან სიბრძნითა თჳსითა დააფუძნა სოფელი.

ბაქარის ბიბლია

ღმერთმან სიბრძნითა დააფუძნა ქვეყანაჲ.

Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν ἀβρυῖν⁴³ (VIII,22).

უფალმან დამბადა უფალმან დამამტკიცისაბამად გზათა ცა მე დასაბამად გზათა მისთა (გვ. 92).

მცხეთის ბიბლია (A—51).

უფალმან დამამტკიცა მე დასაბამად გზათაჲ მისთა.

ბაქარის ბიბლია

უფალმან აღმაგო მე დასაბამად გზათა მისთა.

Παυσιργος δὲ, ἀκχ-
ων ἐπερχομένην, ἀπε-
κρίθη⁴⁴ (XXVII, 12).

და მოსლესა ბო- გონიერი იგი მო-
როტასა მრავალ- წევნასა ბოროტისასა
ლონე დაიმალა (გვ. დაეფარა.
106).

ბაქარის ბიბლია⁴⁵

ტელოვნებამან ბოროტთამან ზედა მო-
მაგალთა დაჰფარნეს.

ასეთივე სახითაა დაცული ექვთიმე ათონელის თარგმანში შემდეგი იგავები: I, 2; III, 14—15; IV, 6; IV, 25; V, 3; VII 4; VIII, 10; VIII, 27—30; IX, 2; IX 4; XII, 5; XXII, 17; XXIII 13—14 და XXIV, 23.

ბასილი დიდს გამოყენებული აქვს სამი იგავი (IV, 6,8; XX, 10 და XXIV, 13) შემოკლებულად. ასევეა სამივე იგავი წარმოდგენილი ბასილი დიდის თხზულების ქართულ თარგმანში.

სამი იგავის (I, 7; I, 28 და III, 35) თარგმანის სრული შესატყვისის მოეპოვება ოშკის ბიბლიას.

⁴³ Migne, Patr. gr. t. XXXI, col. 392.

⁴⁴ იქვე. გვ. 409.

⁴⁵ მცხეთის ბიბლიას (A—51) აკლია იგავი XXVII, 12.

რვა იგავის (II, 21; IX, 12; IX, 18; XII, 23; XIII, 13; XIV, 6; XIX, 23 და XX, 10) სხვაობა, რომელიც ჩანს ბასილი დიდის თხზულების ქართულ თარგმანსა და ოშკის ბიბლიაში, მომდინარეობს აღნიშნულ იგავთა ბერძნული ტექსტის ვარიანტებიდან.

იგავნი სოლომონისნი

ბასილი დიდის თხზუ-
ლებაში

იგავნი სოლომონისნი

ძველი აღთქმის ბერძ-
ნულ თარგმანში (სეპტან-
ტაში).

Ἀνὴρ γὰρ πανοἰσργὸς φρόνους
αἰσθησεως¹⁶ (იგავი XII, 23).

ἀνὴρ συγερὸς φρόνους αἰσθησε-
ως¹⁷.

რამეთუ კაცი მრავალლო-
ნე საყდარი არს მეცნიერებისაჲ
(ექვეთიმე ათონელის თარ-
გმანი, გვ. 106).

კაცი გულისხმის-მყოფე-
ნი საყდარი არს მეცნიერებისაჲ
(ოშკის ბიბლია).

Ἰὼ, ἔαυ σοφοὺς γένῃ σεαυτῷ,
σοφοὺς ἔσῃ καὶ τοῖς πλησίον σου¹⁸
(IX, 12).

Ἰὼ, ἔαυ σοφοὺς γένῃ σεαυτῷ,
σοφοὺς ἔσῃ καὶ τοῖς πλησίον.

ძეო, უკუეთუ ბრძენ იქმნე,
თავისა შენისა იყო ბრძენ და მა-
ხლობელთაცა შენთა (გვ. 93).

შვილო, უკუეთუ ბრძენ იყო,
თავისა შენისა ბრძენ იყო და
მოყვსისაცა.

Μὴ ἐρείσῃς σὸν ἄμμα πρὸς
ἀντὶν¹⁹ (IX, 18).

μὴδὲ ἐπιστῆσῃς τὸ σὸν ὄμμα
πρὸς ἀντὶν.

ნუ მიაველენ მისსა თუალ-
თა შენთა (გვ. 190).

ნუცა მიადგამ თუალთა
შენთა მას.

Ζητήσετε παρὰ κακοῖς σοφίαν,
καὶ οὐχ ἐνρήσετε²⁰ (XIV, 6).

ζητήσετε σοφίαν παρὰ κακοῖς
καὶ οὐχ ἐνρήσετε.

ეძიებდეთ უკეთურთა თანა
სიბრძნესა და არა ჰპოვოთ (გვ.
96).

ეძიებდენ სიბრძნესა უკე-
თურთა ზედა, არა ჰპოვო.

¹⁶ Migne. Patr. gr. t. XXXI, col. 409.

¹⁷ Septuaginta edidit Alfred Rahlfs, vol. II.

¹⁸ Migne, Patr. gr. t. XXXI, 393.

¹⁹ იქვე, გვ. 413.

²⁰ იქვე, გვ. 393.

Ἄφοβοι δὲ ἐν πύλαις ἀβλισθήσονται⁵¹ (XIX, 23).

უზიზნი ბქეთა ზედა იქცეო-
დინ (გვ. 95).

Στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν
βδελυστὰ παρὰ κυρίῳ⁵² (XX, 10).

საზომი დიდი და მცირე სა-
დაგელ არიან უფლისა (გვ. 103).

Ἀκαχοι δὲ κληρονομήσουσι γῆν⁵³
(II, 21)

უბიწოთა დაიმკუდრონ
ქუეყანაჲ (გვ. 110).

Υἱὸν δὲ σοφῶν εὖοιδοι ἔσονται:
πράξει⁵⁴ (XIII, 12).

შვილისა ბრძნისა საქმენი
განმარჯუებულ იყვნენ (გვ. 94).

ოშკის ბიბლიას აქლია XI, 4 იგავი, რომელსაც შეიცავენ სოლომონ ბრძნის თხზულების ებრაული⁵⁵ და ბერძნული ტექსტები. აღნიშნული იგავის ქართული თარგმანები შემოუნახავთ ბასილი დიდის თხზულებას („დაწყებისათჳს სოლომონის იგავთაჲსა“), მცხეთისა (A—51) და ბაქარის ბიბლიას. ამ თარგმანების სხვაობაც დაკავშირებულია ბერძნული ტექსტის ვარიანტებთან.

იგავი XI, 4

ბასილი დიდის თხზულებათაში.

ὁ δὲ ἀφοβὸς ἀβλισθήσεται: ἐν τῶποις...

ხოლო უზიზნი იგი შეცთომილად ბქეთა ზედა იქცეოდის ადგილთა მათ...

στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν καὶ μέτρα διστά, ἀκάθαρτα ἐνώπιον κυρίου.

სასწორი დიდი და მცირე და საწყაული მრჩობლი არაწმინდა არს წინაშე ღმრთისა.

χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς.

რამეთუ წრფელთა დაიმკუდრონ ქუეყანაჲ.

οἰκίτην δὲ σοφῶν εὖοιδοι ἔσονται: πράξει.

ხოლო მონასა ბრძენსა წარემართნენ საქმენი და განემარჯოს გზაჲ.

ძველი აღთქმის ბერძნულ თარგმანში

⁵¹ Migne, Pat. gr. t. XXXI, col. 393.

⁵² იქვე, გვ. 405.

⁵³ იქვე გვ. 416.

⁵⁴ იქვე, გვ. 395.

⁵⁵ შტრ. „Gut hilft nicht am Tage des Zorns“ (Die heiligen Schriften des Alten Testaments hebräisch und deutsch, I, Theil, Wion, 1872).

Ὁὐκ ᾠφελήσει: ἀπαρχοντα ἐν
ἡμέρᾳ κακῇ⁵⁶.

Ὁὐκ ᾠφελήσει ἀπαρχοντα ἐν
ἡμέρᾳ φθιμένη⁵⁷.

ექვთიმე ათონელის
თარგმანი

მცხეთის ბიბლია (A—51).

არა სარგებელ არიან მონა-
გებნი დღესა ბოროტსა (გვ.
110).

არა სარგებელ ეყოს მონაგე-
ბი დღესა რისხვასა.

ბაქარის ბიბლია

არა სარგებელ ეყუნეს მონა-
გები დღესა წყრომისასა.

ის ფაქტი, რომ ოშკის ბიბლიისათვის უცნობი იგავი XI, 4 დაუკულია მცხეთისა⁵⁸ (A—51) და ბაქარის⁵⁹ ბიბლიაში, გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენს ძველი აღთქმის ქართული რედაქციების შესწავლის თვალსაზრისით.

მაგრამ ჩვენს მიზანს შეადგენს არა ბიბლიის რედაქციების შესწავლა, არამედ, სოლომონის რამდენიმე იგავის განმარტებასთან დაკავშირებით, ბასილი დიდის მიერ გამოთქმული ზოგიერთი აზრის მოკლედ განხილვა.

თხზულების („დაწყებისათჳს სოლომონის იგავთაჲსა“) დასაწყის ნაწილში განმარტებულია სოლომონის იგავთა მნიშვნელობა და დანიშნულება: „რამეთუ იგავთა წიგნი სწავლაჲ არს წესიერებისა და ვნებათაჲ ბრძოლისა და მოძღურება ცხორებისა, რო-

⁵⁶ Migne. Patr. gr. t. XXXI, col. 416.

TA BIBLIA (1821 წ. გამოცემა).

⁵⁸ „გადაწერილია ის უძველესი ხელნაწერიდან, რომელშიაც ბიბლიის ტექსტი დაყოფილი არ ყოფილა თავებად და მუხლებად. ტექსტის შესახებ უნდა შევნიშნოთ, რომ ის აღმოსავლურ-სირიული ტრადიციების მატარებელია, თუმცა უფრო ხშირად ბერძნულ სექტანტას მისდევს (კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1960, გვ. 419).

⁵⁹ „ამ გამოცემას საფუძვლად უძველესი ისეთი ხელნაწერები, რომელთაც დაუცავთ უძველესი აღმოსავლურ-სირიული ტრადიციები ბიბლიის ტექსტისა. რა ხელნაწერები იყო ეს ხელნაწერები, სადაური ან როდის გადმოთარგმნილ-გადმოწერილი, ჩვენდა სამწუხაროდ, გამომცემელს ეს არ აღუნიშნავს“ (კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1960, გვ. 419).

შელ იტყვს საქმეთა მათ, რომელთა ჯერ-არს ქმნაჲ და რომელთაგან სივლტოლად⁶⁰ (გვ. 89).

იმის გამო, რომ „იგავისა სიტყუასა შინა განცხადებულებაჲ არლარა არს“, საჭიროა განმარტება. სოლომონის იგავებში ჩაქსოვილი აზრების, სიბრძნის განმარტებისას ბასილი დიდი გამოთქვამს თავის შეხედულებას სწავლა-აღზრდის საკითხებზეც. სწავლის მიღება—ამბობს იგი—თავიდანვე „არა ჩანს სიხარულისა მიზეზად“, ამიტომ „მრავალნი შრომასა მას შინა და ქირსა მცირედისა ჟამისასა სულმოკლე იქმნებიან და სარგებელსა მას აღსასროლისასა არა მოელიან უგუნურებისაგან, არამედ იელტიან ქირისაგან სწავლელებისა და ესრეთ სენსა მას შინა უსწავლელობისასა დაშთებიან-ო“ (გვ. 95).

უსწავლელობის გამოცხადება სნეულებად იმას ნიშნავს, რომ ბრძოლა უსწავლელობასთან ისევე აუცილებელია, როგორც სნეულებასთან. სწავლა-აღზრდის დარგში ზოგჯერ საჭირო არის იძულებითი ზომების გამოყენებაც. ბასილი დიდის მოწოდებებს სოლომონ ბრძნის სიტყვებს: „ნუ დასცხრები სწავლად ჩჩჴლისა, რამეთუ უკუეთუ მოსწყლა იგი კუერთხითა არა მოკუდეს. რამეთუ შენ სწყლა იგი კუერთხითა, ხოლო სული მისი იჴსნა სიკუდილისაგან“ (გვ. 96).

ყველა ბავშვი ერთნაირი ხალისით არ ეწაფება სწავლას. მზარდული (παῖδαγαγιοῦς) ან მასწავლებელი (διδάσκαλος) ცემით შესძლებს ზარმაცი ბავშვის გამოსწორებას. „ყრმანი იგი ჩჩჴლნი, რაჟამს სულმოკლე იქმნიან სწავლისა მიმართ, შემდგომად გუემისა მის, რომელი მოაწიიან მათ ზედა მოძღუართა ანუ მზარდულთა მათთა, განკრძალოლ იქმნებიან და იწყებენ მოსწრაფებით სწავლად“ (გვ. 96).

სწავლა ორგვარია: კეთილი ანუ კარგი, სასარგებლო და ცუდი, უსარგებლო. საჭიროა სასარგებლოს ცნობა და არჩევა. „კეთილ არს გულისჴმის-ყოფაჲ სწავლისაჲ გამორჩევად კეთილისა და სივლტოლად უსარგებლოთაგან და მავნებელთა“ (გვ. 98).

სწავლით ეუფლება ადამიანი ცოდნის სხვადასხვა დარგს⁶¹, მაგრამ სათნოების თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანია სიბრ-

⁶⁰ „*Ἡ μὲν γὰρ Παροιμία παίδευσιν ἐστὶν ἡμῶν, καὶ παμῶν ἐπαγρυπῶσις, καὶ ὁλῶς διδασκαλία πρὸς, πρὸς τὴν τὴν ἀποστολὴν πεινέχουσαν τὴν πρακτικὴν*“ (Migne, Patr. gr. t. XXXI, col. 388).

⁶¹ ბასილი დიდს აღნიშნული აქვს ზოგიერთი დარგი, რომელსაც ეუფლებიან ადამიანები: ქუეყანისა ზომისა კულოვნება (*γεωμετρία*), მასკულავთ-მრიცხველობა (*ἀριθμητική*), ფილაფოზოზა (*φιλοσοφία*), მეტყუელება (*ῥητορική*)

ძნე (φρόνησις). „სიბრძნე უკუე არს ერთი სათნოებათა მათ პირველთაგანი, რომელნი-იგი მშობელ არიან ხსუათა სათნოებათა, ვითარ-იგი ვიქნებით მეცნიერ კეთილისა და ბოროტისა“ (გვ. 98).

ორი სახისაა სიბრძნე: ერთია—„თჳსისა უმჯობესისაჲ ძიებაჲ ვნებითა წით მოყუსისაჲთა“. ასეთი სიბრძნე არ წარმოადგენს სათნოებას. „მეორე არს ქეშმარიტი იგი სიბრძნე, რომელ არს ცნობაჲ საქმეთაჲ, რომელთაჲ ჯერ-არს კმნაჲ და რომელთაჲ არა“ (გვ. 98). ნბოლოდ ქეშმარიტი სიბრძნეა სათნოება. ეს განსაკუთრებით ნათლად ჩანს მსაჯულის მოქმედებაში.

მსაჯული, რასაკვირველია, უნდა იყოს მცოდნე, მაგრამ თუ ის მოკლებულია სიბრძნეს, არ არის გონიერი, ვერ გააჩევეს საქმეს სწორად; ვერ გაიკვევია ვინ არის მართალი და ვინ არის დამნაშავე. „რამეთუ ძნიად საპოვნებელ არს ნაკლოლევანებითა სიბრძნისაჲთა სწორად მიცემაჲ თითუეულისა ღირსებისაჲმებრ.

„და კუალად რამეთუ ვნებათა მიერ კაცთაგან სიმართლე დაფარულ არს და გლახაკთა უგულებელს-ჰყოფენ, ხოლო მდიდართა ბოროტის მყოფელთა არა ამხილებენ. არამედ წიგნი ესე იგავთაჲ იტყჳს მიცემად ქეშმარიტისა მის სიმართლისა ყოველთა მორჩილთა მისთა ცნობასა.

„და ვინაჲთგან მრავალნი არიან მაჩუენებლობის მოყუარე და საქმით უსამართლოებასა იქმან, ხოლო სიტყჳთ სამართალსა აქებენ, მათდაცა არა უმეცარ იყოს იგავთა მიერ სწავლული იგი, არამედ ცნას, თუ რომელი არს მზაკუვარი იგი, ანუ რომელი არს ქეშმარიტი სიმართლე“ (გვ. 100).

არ არის საკმარისი ცოდნა, არც სიბრძნე, საჭიროა მათთან ერთად პატიოსნება, სამართლიანობა. იგავნი სოლომონისნი შთაგონებენ მსაჯულს სამართლიანად საქმის განსჯას, მაგრამ „რომელსა არა აქუნდეს ქეშმარიტი იგი სიმართლეჲ სულსა შინა, არამედ ანუ ქრთამსა ხედვიდეს, ანუ მეგობრობასა, ანუ მტერობასა, იგი სასჯელსა ვერ წარჰმართებს“ (გვ. 103).

მსაჯულის ცოდნას, სიბრძნეს, სამართლიანობას გვიჩვენებს „სიმართლე საშჯელისაჲ“, ე. ი. საქმის განხილვის სისწორე, ობიექტურობა. მსაჯული თუ გაამართლებს ბოროტმოქმედს, მაგალითად, ქურდს, ასეთი გადაწყვეტილებით გამოამჟღავნებს იგი თავის უგუნურებას, უფიცობას, არაობიექტურობას, უპატიოსნობას.

სოლომონის XX, 10 იგავის („საზომი ღიდი და მცირე საძაგელ არიან უფლისა“) მიხედვით ერთმანეთისაგან განსხვავებულ

სასწორებს ადარებს ბასილი დიდი მიკერძოებით საქმის გარჩევას, განსჯას.

სასწორი ერთი უნდა იყოს ყველასათვის, რომელიც თითოეულს მიუზღავს, მიუწონის თავის კუთვნილს დაუკლებლად და დაუმატებლად.

ბასილი დიდის აზრით, სოლომონის XX,10 იგავი „არა თუ მსაჯულთა ოდენ ეგმაოების, არამედ ყოველთავე განრჩევასა მას შინა საქმეთასა. რამეთუ თითუეულსა ბუნებასა შინა თქსსა აქუს სამსჯავროჲ, რომლითა განირჩევის კეთილი ბოროტისაგან.

და კეთილ არს ჩუენდა, რაჲთა საქმეთა შინა სამართლად განესჯიდეთ და ჯეროენად, და ვითარცა მსაჯულნი კეთილნი პატივ-ესცემდეთ სათნოებასა და ვტანჯვიდეთ უკეთურებასა“ (გვ. 103).

ჩვენ მიერ განხილული მოძღვრების დედააზრი შეიძლება მოკლედ გადმოიციეს შემდეგი სიტყვებით: საჭიროა კარგი სწავლა-აღზრდა; იგი უნდა ემსახუროდეს სამართლიანობის გამტკიცებას.

ასეთი მოძღვრების შემცველი თხზულება თარგმნა X საუკუნეში დიდმა ქართველმა მწერალმა ექვთიმე ათონელმა და ათონიდან გამოუგზავნა მეფე დავით კურაპალატს ქართველთათვის.

[254 r] თქუმული¹ წმიდისა² მამისა ჩუენისა³ ბასილისი⁴
დაწყებისათჳს⁵ სოლომონის⁶ იგავთაჲსა⁷

კეთილ არს ნაყოფი იგი მორჩილებისაჲ, მორჩილ ვექნეთ⁸
უკუე⁹ მამასა მას¹⁰ ტკბილსა, რომელმან წინა-გუიყო¹¹ ჩუენ საქმე¹²
სიტყუათაგან სულისათა, რომელსა-იგი ვითარცა მონადირესა გა-
მოცდილსა აღგილთა ძნელთა, ვითარცა სეფურისა გამოცდილება-
სა სირბილისასა იქმს, რაჲთა ცნას სირბილისა მის სიმაღლე¹³.

ხოლო წინა-გუყო ჩუენ თარგმანებად დაწყებაჲ იგი იგავთაჲ
[v], და თუ ვითარ ძნიად საპოვნელ არს ამის სიტყჳსა ძალი, ყო-
ველმანვე უწყის, რომელმანცა მცირედ გამოიძიოს. გარნა არა
უღებ ვიქმნეთ¹⁴ ჯელ-ყოფად საქმესა ამას სასოებითა უფლისაჲთა,
რომელმანცა ლოცვითა მით¹⁵ მწყემსისა მის მოგუცეს სიტყუაჲ
აღებასა პირისა ჩუენისაჲსა*.

სამნი გუიხილვან¹⁶ ჩუენ წიგნნი იგი ყოვლად ბრძნისა სულ-
მონისნი¹⁷: ერთად ესე იგავთაჲ. და მეორედ¹⁸ ეკლესიასტესაჲ¹⁹

* ეფეს. VI, 19.

¹ ბ ა ს ი ლ ი დ ი დ ის (IV საუკ.) თხზულება „დაწყებისათჳს სოლომონის იგავთაჲსა“ რომელიც წარმოადგენს ექვთიმე ათონელის (გარდ. 1028 წ.) მიერ თარგმნილი „ითიკ-ის“ ნაწილს, იბეჭდება ორი ნუსხის მიხედვით. უძველესი ნუსხა A (H—2251) მთარგმნელის ავტოგრაფიდან არის გადაწერილი ათონში (საბერძნეთში).

ჩვენ გვინდა მკითხველებს უჩვენოთ, თუ როგორი სახით გაიცნეს აღნიშნული თხზულება ქართველებმა X საუკუნის დამლევს საქართველოში. ამიტომ თხზულების ტექსტი ქვეყნდება უცვლელად A ნუსხის მიხედვით. ვარიანტული წაკითხვების საჩვენებლად გამოვიყენეთ B (Jer. 14, გადაწ. 1055 წ.) ნუსხის მაკროფილმების პირის ფოტოანაბეჭდები.

ხელნაწერი H—2251 (გადაწ. X საუკ.) და Jer.—14-ის მიკროფილმების პირის ფოტოანაბეჭდები დაცულია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში.

² წმიდისა + და ნეტარისა B. ³ ჩუენისა + დიდისა B. ⁴ ბასილისი] ბასილი კესარია კაზადოკიელ მთავარეპისკოპოსისაჲ B. ⁵ დაწყებისათჳს [უწყებისათჳს B. ⁶ სოლომონის] სულომონის A. ⁷ იგავთაჲსა] იგავთა, თაჲნი ი ბ B. ⁸ ვექმნეთ B. ⁹ უკუე B. ¹⁰ მას — B. ¹¹ წინაგუყო B. ¹² საქმე B. ¹³ სიმაღლე B. ¹⁴ ვიქმნეთ B. ¹⁵ მით — B. ¹⁶ გუიხილვან B. ¹⁷ სოლომონისნი B. ¹⁸ მეორე B. ¹⁹ ეკლესიასტესაჲ B.

და მესამე¹ ქება ქებათა². და თითოეულსა თჳსი სახე³ აქუს და პირი საქმისაჲ.

რამეთუ იგავთა წიგნი სწავლაჲ არს წესიერებისა⁴ და ვნებათჲ ბრძოლისა⁵ და მოძღურება ცხოვრებისა⁶, რომელ⁷ იტყჳს საქმეთა მათ, რომელთა⁸ ჯერ-არს ქმნაჲ და რომელთაგან სივლ-ტოლაჲ.

ხოლო ეკლესიასტე⁹ ბუნებათა¹⁰-მეტყუელებასა იქმს და გამოგვიცხადებს¹¹ ჩუენ ამის¹² სოფლისა საქმეთა ამოებასა, რაჲთა არა კეთილად რაჲმე შეგუერაცხოს წარმავალნი¹³ ესე და არცა დაესდებდეთ ზრუნვასა სულისასა ამოთა ამათ ზედა.

ხოლო ქებაჲ ქებათა¹⁴ სახესა აჩუენებს სრულებისა სულთასა¹⁵, რამეთუ არს მუნ შინა¹⁶ სიტყუაჲ და პირი შეერთებისა სძლისა და სიძისა, [შნჲ] ესე იგი არს შეერთებაჲ სულისაჲ¹⁷ სიტყჳსა მის მიმართ ღმრთისა უფლისა ყოველთაჲსა. არამედ ჩუენ წინამდებარისა ამის მიმართ მივიდეთ.

იგავნი სულომუნისნი¹⁸ ძისა დავითისნი, რომელი იქმნა მეფე¹⁹ ისრაჲლსა ზედა*.

იგავი არს სიტყუაჲ სარგებელისაჲ, რომლისა ძალი დაფარულ არნ, რომელი-იგი საკმარ იყოს და კეთილ ესრეთ ცხადად გულისკმის-საყოფელად²⁰, ხოლო ფრიადი იგი ძალი მისი იყოს²¹ სიღრმესა შინა მისსა. ამისთჳსცა იტყოდა უფალი, ვითარმედ: ესე ყოველი იგავით ვთქუ; მოვალს ჟამი, რაჲმს არღარა იგავით, არამედ განცხადებულად გეტყოდი თქუენ**.

და ესრეთ²¹ თქუა, რამეთუ იგავისა სიტყუასა შინა განცხადებულებაჲ არღარა არს, არამედ დაფარულად ძალსა თჳსსა გამო-უცხადებს გამომეძიებელთა მათ²².

ხოლო იტყჳს, ვითარმედ იგავნი სულომონისნი²³, ესე იგი არს, ვითარმედ სიტყუანი სწავლისანი კეთილნი და საკმარნი ყოველსა შინა ცხოვრებასა კაცისასა. და შესძინა სახელიცა²⁴ თჳსი, რაჲთა ესმეს პირველვე მკითხველსა სახელი მისი და ცნას, თუ ვისი თქუმული არს და ესრეთ სარწმუნოდ და კეთილად ისმინ[v]ნეს²⁵

* იგავი I, 1. ** იოან. XVI, 25.

¹ მესამე B. ² ქებაჲ ქებათა B. ³ სახე B. ⁴ წესიერებისა B. ⁵ ვნებათა ბრძოლისა B. ⁶ მოძღურებაჲ ცხოვრებისა B. ⁷ რომელი B. ⁸ რომელთა B. ⁹ ეკლესიასტ B. ¹⁰ ბუნებისა B. ¹¹ გამოგვიცხადებს B. ¹² ამის—B. ¹³ წარმავალი B. ¹⁴ ქებათა B. ¹⁵ სულთაჲსა B. ¹⁶ შინა B. ¹⁷ სულისა B. ¹⁸ სულომონისნი B. ¹⁹ მეფე B. ²⁰ გულისხმის საყოფელად B. ²¹ ესე B. ²² მისთა B. ²³ სულომონისნი B. ²⁴ შესძინაჲ სახელი B.

სიტყუანი იგი. რანეთუ სარწმუნოებაჲ იგი მასწავლელისაჲ უფროჲს შესაწყნარებელ ჰყოფს სიტყუასა და კეთილად მსმენელ მსმენელთა¹.

იგავნი უკუე² სოლომონისნი, მის სოლომონისნი, რომლისა³ მიმართ თქუა უფალმან, ვითარმედ: აჰა ესერა მიგეც შენ გული ბრძენი და გონიერი, ვითარ შენ არა ყოფილ არს სხუაჲ პირველ შენსა და შემდგომად შენსა არა აღდგეს სხუაჲ მსგავსი შენი*.

და კუალად წერილ არს, ვითარმედ: მისცა უფალმან სიბრძნე⁴ და გონიერებაჲ სოლომონს დიდი ფრიად და სივრცე⁵ გული-
10 საჲ, ვითარცა ქუიშაჲ⁶ ზღვს კიდისაჲ. და განმრავლდა სიბრძნე⁷ სოლომონისი უფროჲ⁸ სიბრძნისა ყოველთა პირველთა მათ⁹ კაცთაჲსა და უფროჲს ყოველთა მათ ბრძენთაჲსა¹⁰ ეგუიპტისათა^{10**}.

ესრეთ კეთილ არს სახელისა მისისა თქუმაჲ დასაბამსავე სიტყუასაჲ, რაჲთა გულისკმა-ჰყო¹¹, თუ ვინ არს მეტყუელი იგი.
15 იგავნი სოლომონისნი ძისა დავითისნი. წერილ არს სახელიცა მამისაჲ, რაჲთა სცნა, ვითარმედ ბრძენ¹² იყო სოლომონ, შობილ¹³ ბრძნისა და წინაწარმეტყუელისა მამისაჲ, რომელსა ესწავა მის მიერ სიჩხოვთგან წმიდანი წერილნი.

და არა ტაცებით მიიღო¹⁴ მეფობაჲ, არცა უცხოჲ მისგან
20 მეფობისა [2ჰნ] პატივი მიიღო მცლავრობით¹⁴. არამედ სამართლად განსჯითა¹⁵ მამისაჲთა და ბრძანებითა ღმრთისაჲთა მიითუ-
ალა მამული იგი პატივი.

ესე იქმნა მეფე¹⁶ ისრაელსა¹⁷ ზედა. არცა ესე სიტყუაჲ ცოდ¹⁸ არს, არამედ რაჲთა ჩნდეს განყოფილებაჲ მისი სხუათაგან,
25 უკუეთუ ვინ იყოს სახელითა მისითა წოდებულ, და კუალად აღ-
შენიებისათჳს დიდებულისა მის ტაძრისა¹⁹, რაჲთა იცნა მოქმედი იგი მისი და მიზეზი იგი ყოვლისა²⁰ წესიერებისა ქალაქისა²¹ მის. და დიდად შემწე²² არს შესაწყნარებლად სიტყუათა მისთა ესეცა, რომელ მეფისა მიერ თქმულ არიან.

* III მეფ. III, 12. ** III მეფ. IV, 30.

¹ მსმენელთა B. ² უკუე B. ³ სიბრძნე B. ⁴ სივრცე B. ⁵ მკუშაჲ B.

⁶ სიბრძნე B. ⁷ უფროჲს B. ⁸ მათ პირველთა B. ⁹ ბრძენთა B. ¹⁰ ეგუპტისათა B.

¹¹ გულისკმაჰყო B. ¹² ბრძენი B. ¹³ შობილ B. ¹⁴ მიიღო B. ¹⁵ მძლავრობით B.

¹⁶ განსჯითა B. ¹⁷ მეფე B.

¹⁸ A ნესხაშია ქარაგმით: „იშლსა“. უქარაგმოდ B ნესხაში წერია: „ი.რაელსა“. ბერძნულში „ისრაელის“ ნაცვლად. არის „Ιεροσαλ.ημ“.

¹⁹ ცოდ B. ²⁰ ტაძრისა B. ²¹ ყოვლისაჲ B. ²² წესიერებისაჲ ქალაქისა B.
23 შემწე B.

რამეთუ უკუეთუ მეფობაჲ არს რჩულიერი¹ კელმწიფეებაჲ, საცნაურ არს, ვითარმედ მეფისა მიერ, რომელი ჭეშმარიტად ამას სახელსა ღირს იყოს, მის მიერ თქმულნი სწავლანი კეთილ არიან და რჩულიერ² და³ ყოველთავე⁴ უმჯობესისა მეტყუელ და არა თვისისა სარგებელისათჳს აღწერილ, არამედ სხუათა ყოველთა⁵ კეთილისათჳს⁶. რამეთუ ამითა⁷ განყოფილ არს მძლავრი მეფისაგან, რამეთუ მძლავრი იგი არს, რომელი ყოვლით კერძო თჳსსა ოდენ ეციბდეს და სხუათათჳს არა აქუნდეს ზრუნვაჲ, ენოს თო⁸, გინა არა.

ხოლო მეფე⁹ არს, რომელი¹⁰ მის¹¹ ქუეშე¹² მყოფთა მათ უმჯობესსა მეციებელ იყოს. [v] იტყჳს უკუე¹³ აწ ესე პირველად კეთილთა მათ, რომელნი აზას წიგნსა შინა არიან, თუ რაედენი¹⁴ კეთილი მიეცემის მსმენელთა მისთა. და პირველად იცნობების იგავთა ამათ მიერ სიბრძნე¹⁵ და სწავლოლება^{16*}.

ხოლო სიბრძნე¹⁷ არს მეცნიერებაჲ საღმრთოთა და კაცობ-¹⁸რივთა საქმეთაჲ და მიზეზთა მათთაჲ. რამეთუ რომელი კეთილად ღმრთისმეტყუელებდეს, მას უცნობიეს სიბრძნე¹⁹, ვითარცა ნეტარი პავლე²⁰ იტყჳს, ვითარმედ: სიბრძნესა ვიტყუთ²¹ სრულთა შორის, ხოლო სიბრძნესა არა ამის სოფლისასა, არცა მთავართაჲ ამათ სოფლისა²² განქარვებადთაჲ, არამედ ვიტყუთ²³ სიბრძნესა²⁴ ღმრთისასა საადულოდ²⁵ დაფარულსა, რამეთუ პირველვე განაგო ღმერთმან წინა საუკუნეთა^{26*}.

და კუალად რომელი დაბადებულებისაგან სოფლისა გულისგმაჰყოფდეს²⁷ დამბადებელსა, მასცა უცნობიეს სიბრძნისა მიერ სოფლისა ღმერთი. რამეთუ უხილავნი იგი სოფლის დაბადებით-²⁸გან დაბადებულთა მიერ ცნობილნი იხილვებიან^{29***}

ხოლო კუალად მოგუიყვანებ³⁰ ჩუენ გულისგმის-ყოფად³¹ ღმრთისა³² სიტყუათა თჳსთა მიერ, რომელთა [257] იტყჳს, ვითარმედ: ღმერთმან სიბრძნით დაამყარა ქუეყანაჲ^{33***}; და კუალად, ვითარმედ: რატამს იგი შეჰმზადებდა ცასა, მის თანა ვიყოფევო-³⁴

* შდრ. იგავი I, 2. ** I კორ. II, 6, 7. *** რომ, I, 20. **** იგავი, III, 19.

¹ შჯულიერ B. ² შჯულიერ B. ³ და—B. ⁴ ყოველთათჳსვე B. ⁵ ყოველთა—B. ⁶ კეთილთათჳს B. ⁷ ამით B. ⁸ თუ B. ⁹ მეფე B. ¹⁰ რომელი + იგი B. ¹¹ მისსა B. ¹² ქუეშე B. ¹³ უკუე B. ¹⁴ რაოდენი B. ¹⁵ სიბრძნე B. ¹⁶ სწავლოლება B. ¹⁷ სიბრძნე B. ¹⁸ სიბრძნე B. ¹⁹ პავლე B. ²⁰ ვიტყუ B. ²¹ სოფლისაჲ ამის B. ²² ვიტყუ B. ²³ საიდუმლოდ B. ²⁴ გულისგმაჰყოფდეს B. ²⁵ მოგუიყვანებ B. ²⁶ გულისგმისყოფად B. ²⁷ ღმერთი B.

დე^{1*}; და ვითარმედ: ვიყავ მის თანა მომზავებელ, და მე ვიყავ, რომელსა მახარებდა**.

რამეთუ ესე ყოველი, ვითარცა პირისაგან სიბრძნისა თქუა, რაჲთა კეთილად გამოაცხადოს გულისწმის-ყოფა² მისი, და ყოვლითურთ, რომელ³ იტყვს, ვითარმედ: უფალმან დამბადა დასაბამად გზათა მისთა***.

სიბრძნისა მისთჳს იტყევს, რომელი ჩანს სოფელსა შინა, ვითარმცა ღალადებათა ხილოლთა⁴ ამათ მიერ, ვითარმედ ღმრთისა მიერ დაიბადა და არა თავით თჳსით არს ესეზომი იგი სიბრძნე⁵ ქმნ ულთა მათ⁶ შინა, რამეთუ ვითარცა ცანი უთხრობენ დიდებასა ღმრთისასა და ქმნულსა კელთა მისთასა სამყაროჲ***⁷, და იტყვან თჳნიორ⁸ ჳმისა, რამეთუ: არა არიან თქუმულ, არცა სიტყუა⁹, რომელთა არა ესმის¹⁰ ჳმაჲ მათი****. ეგრეთვე არიან სიტყუანი სიბრძნისა მის პირშმოესანი, რომელი-იგი უწინარეს სხუათაჲსა¹⁰ დაითესა¹¹ დაბადებასა მას¹² სოფელსა¹³ შინა. იგი ღუმილით ქადაგებს თჳსსა მას შემოქმედსა და უფალსა¹⁴, რაჲთა მის მიერ აღხუიდე¹⁵ გულისწმის-ყოფად¹⁶ მხოლოჲსა მის ბრძნისა.

ხოლო არს კაცობრივითა სიბრძნე¹⁷ გამოცდილება¹⁸ ამის სოფლისა საქმე[ვ]თაჲ, რომლისათჳს ბრძნად სახელ-ვისდებთ²⁰ მეცნიერთა მათ ჳელოვნებათა სოფლისათა.

ამისთჳსცა დიდად თქუმულ არს სიბრძნისა მიმართ წუეენაჲ წიგნსა ამას შინა. რამეთუ სიბრძნე¹⁹ განსლვათა²⁰ შინა იქების და უბანთა შინა კალნიერებასი მიიღებს და თავთა ზედა ზღუდისათა²¹ იქადაგების****.

ხოლო ხედვიდა²² იგი გუნებასა²³ კაცთასა, ვითარმედ ყოველთავე იგი გუიყუარს²⁴ და დიდებულ არს სიბრძნე²⁵ კაცთა შორის, ამისთჳსცა ქებითა მით სიბრძნისაჲთა კუალადცა ასწავლის სულთა, რაჲთა არა უდბად და გარეწარად ისწრაფდენ მოგებასა მისსა, და იტყვს, ვითარმედ: ყოველსა აღგილსა დიდ არს იგი, გზათა ზედა და უბანთა და სიმტკიცეთა მათ შინა ქალაქისათა.

* იგავი VIII, 27. ** იგავი, VIII, 29—30 *** იგავი, VIII, 22. ფსალ. 18, 2. **** ფსალ. 18, 4. ***** იგავი I, 20—21.

¹ ვიყოფვიდ¹ B. ² გულისწმისყოფა B. ³ რომელი B. ⁴ ხილოლთა B. ⁵ სიბრძნე B. ⁶ ამათ B. ⁷ თჳნიერ B. ⁸ სიტყუა B. ⁹ ესმა B. ¹⁰ სხუათასა B. ¹¹ დაითესა—B. ¹² მას—B. ¹³ სოფლისასა B. ¹⁴ უფალსა+და B. ¹⁵ ახედ¹⁵ B. ¹⁶ გულისწმისყოფად B. ¹⁷ სიბრძნე B. ¹⁸ გამოცდილება B. ¹⁹ სიბრძნე B. ²⁰ განოსავალთა B. ²¹ ზღუდეთასა B. ²² ჳხედვიდა B. ²³ ბუნებასა B. ²⁴ გყუარს B. ²⁵ სიბრძნე B.

ამისთჳს¹ ბჳეთა სახელს-დებს და² უბან³ და ზოუდეთა და განსლვათა მათ მიერ და უბანთა დიდებულებასა მისსა მოასწაფებს, ხოლო ზოუდეთა მიერ⁴ სარგებელსა მას მისსა და ყოველსავე სიმტკიცისა მიმართ შემწეობასა, და ჰნებაეს, რაჲთამცა შევიტებთ იგი, ამისთჳსცა იტყჳს ვითარმედ: არჳუ სიბრძნესა და⁵ შენდა ყოფად*.

და კუალად იტყჳს, ვითარმედ: [258] ტრფიალ ექმენ მას და დაგიცვას შენ**. და მერმე⁶ ყოველთა ზედა სარგებლობასა მისსა გამოაჩინებს, და ვითარმედ კეთილსა მისსა ყოველთავე სწორებით მიაჩიქებს. ამისთჳს თჳუა, ვითარმედ: დაკლნა ზუარაყნი თჳსნი***, ესე იგი არს, ვითარმედ: კეთილი საზრდელი განუმზადა და მტკიცე⁷ მათ, რომელთა ძალი სულისაჲ და საცნობელნი მისნი გამოცდილ იყვნენ.

და ვითარმედ: წდია ბარძიშა შინა ღჳნოჲ თჳსი****, რომელი-იგი ახარებს გულსა კაცისასა***** ხოლო ბარძიმად იტყჳს ზოგადსა მას და ზიარსა⁸ კეთილთა მიღებასა, რომლისაგან შესაძლებელ არს ყოველთა და სწორებით მიღებად⁹ ძალისაებრ თითოეულისა¹⁰.

და ვითარმედ: განმზადაო¹¹ თჳსი იგი ტაბლაჲ*****. ყოველსავე იგავით იტყჳს და გორციელთა მიერ სულიერსა გუიჩუენებს¹² ჩუენ¹³. რამეთუ სიტყჳერსა მას საზრდელსა სულისასა ტაბლად¹⁴ სახელ-სდებს, რომლისა მიმართ მიუწუდს¹⁵ ქადაგებითა მრავლთა¹⁶, ესე იგი არს სრულითა სწავლითა¹⁷ საქმეთა კეთილთაჲთა, რომელსა შინა არარაჲ იყოს მდაბალი და უნდოჲ.

რომელნი ხარო უგუნო¹⁸, ¹⁹ მოიქეცით ჩემდა*****; რამეთუ ვითარცა უძლურთა უკმს მკურნალი, ეგ[ვ]რეთვე უგუნურთა²⁰ სიბრძნე²¹. და კუალად, ვითარმედ: უმჯობეს არს მოსყიდაჲ მისი ვიდრელა ოქროსა და ვეცხლისა²² საუნჯეთა, და უპატიოსნეს²³ არს ქვათა პატიუსანთა²⁴, და ყოველივე პატიუსანი²⁵ არა არს ღირს მისსა*****; და ვითარმედ: ძეო, უკუეთუ ბრძენ იქმნე²⁶, თავისა შენისა იყო ბრძენ და მახლობელთაცა შენთა*****; და 30.

* იგავი VII, 4. ** იგავი VI, 6. *** შდრ. იგავი, IX, 2. **** შდრ. იგავი, IX, 2. ***** უსალ. 103, 15. ***** იგავი IX, 2. ***** შდრ. იგავი, IX, 4. ***** იგავი, III, 13—15. ***** იგავი, IX, 12.

¹ ამისთჳსცა B. ² და—B. ³ უბანთა B. ⁴ მათ B. ⁵ დედად B. ⁶ მერმე B. ⁷ მტკიცე B. ⁸ ზიარსა მას და ზოგადსა B. ⁹ მიღებაჲ B. ¹⁰ თითოეულისა B. ¹¹ განმზადაო B. ¹² გჳჩუენებს B. ¹³ ჩუენ—B. ¹⁴ მოუწოდს B. ¹⁵ მაღლითა B. ¹⁶ სწავლითა სრულითა B. ¹⁷ უგუნურ B. ¹⁸ სიბრძნე B. ¹⁹ ვეცხლისა B. ²⁰ უპატიოსნეს B. ²¹ პატიოსანთა B. ²² პატიოსანი B. ²³ იქმენ B.

ვითარმედ: შეილისა ბრძნისა საქმენი განმარჯუებულ იყვნენ*. და ესრეთ შესაძლებელ¹ არს შენდა, რაჟთა² მოცალებით გამოიძიო სიბრძნისათჳს მას შინა თქუებული სულომონის³ მიერ და გულისგმა-ჰყო⁴ სიტყჳსა მის ჰეშმარიტებაჲ.

- 3 ვინაჲთგან უკუე⁵ ბოროტის-მოქმედსა სულსა არა შევიდეს სიბრძნე⁶,** ამისთჳს პირველ განსწმედს⁷ შიშისა მიერ ღმრთისა სულთა მათთა, რომელთა ეგულების სიბრძნესა შესლვაჲ. რამეთუ⁸ საიდუმლოთა⁹ მათ ცხორებისათა ესრეთ განუწმედელთა და განუმზადებელთა თანა დათესვაჲ და ყოველთავე სწორად შეწყნარებაჲ, 10 რომელნი - იგი არცა საქმითა¹⁰, არცა სიტყვთ განწმედილ იყვნენ, მსგავს არს იგი კაცსა, რომელი ჭურჭელთა შინა არა-წმიდათა შთაასხამნ [259] ნელსაცხებელსა მას მრავალ-სასყიდლისასა.

- ამისთჳს იტყჳს, ვითარმედ: დასაბამი სიბრძნისაჲ არს შიში უფლისაჲ***. ხოლო შიში უფლისაჲ განწმედელი¹¹ არს სულთაჲ¹² 15 ლოცვისა მისებრ წინაწარმეტყუელისა, რომელი იტყჳს, ვითარმედ: შემსკუალენ¹³ შიშსა შენსა კორცნი ჩემნი****.

- რამეთუ სადა შიში იგი მკჳდრ იყოს, მუნ არს ყოველივე სიწმიდე¹⁴ სულისაჲ, ვინაჲთგან ღტოლვილ იყოს ყოველივე არა-წმიდაჲ და ბოროტი საქმე¹⁵.

- 20 და ასონი იგი გორცთანი შემსკუალეითა¹⁶ შიშსა მას ღმრთისასა აღძრვად საქმეთა მიმართ ბოროტთა შეუძლებელ იყოს, რამეთუ ვითარცა რომელი დამსკუალოლ¹⁷ იყოს გორციელითა სამსკუულითა¹⁸, უქმ არს ყოვლისავე საქმისა მიმართ შეპრობილი¹⁹ საღმობათა მიერ.

- 25 ეგრეთვე²⁰ რომელი შიშსა უფლისასა შემსკუალოლ²¹ იყოს, იგი ვერ შეძლებელ არს ვერცა თუალითა ხედვად უჯეროჲსა მიმართ საქმისა, ვერცა გელთა წარმართებად ბოროტისა მიმართ, ვერცა სხჳსა რაჲსამე ყოფად არა-კეთილისა, რომელი იქმნების კაცისა მიერ, რაჲმს შეპყრობილ იყოს მოლოდებითა მით თქუელთა მათ სატანჯველთაჲთა, ვითარცა საღმობათა მიერ და ტკივილთა მწარეთა.

- [v] ხოლო შეგინებულთა მათ და უკეთურთა გარე განსდევნის²² სასწავლელისა²³ მისგან კეთილისა და იტყჳს, ვითარმედ:

* შდრ. იგავი XIII, 13ა. ** სიბრ. I, 4. *** იგავი, I, 7. **** ფსალ. 118, 120.

¹ შეძლებელ B. ² რამეთუ B. ³ სოლომონის B. ⁴ გულისხმაჰყო B. ⁵ უკუე B. ⁶ სიბრძნე B. ⁷ განსწმედს B. ⁸ რამეთუ—B. ⁹ საიდუმლოთა B. ¹⁰ საქმით B.

¹¹ განწმედელი B. ¹² სულთა B. ¹³ შემსკუალენ B. ¹⁴ სიწმიდე B. ¹⁵ საქმე B.

¹⁶ შემსკუალეითა B. ¹⁷ დამსკუალოლ B. ¹⁸ სამსკუელითა B. ¹⁹ შეპყრობილი B.

²⁰ ეგრეთვე—სული B. ²¹ შემსკუალოლ B. ²² გარე განსდევნის B. ²³ სწავლისა B.

უშიშნი ბჳეთა ზედა იქცეოდინ^{1*}; და ვითარმედ: ეძიებდეთ უკეთურთა თანა სიბრძნესა და არა ჰპოუთ^{2**}; და კუალად, ვითარმედ: მეძიებდენ მე უკეთურნი და არა მპოონ^{3***}, რამეთუ არა განწმდილ იყვნეს შიშისა მიერ ღმრთისა.

აწ უკუე⁴ რომელსაცა ეგულებოდის მისლვად სწავლასა მას სიბრძნისასა, საღმრთოაჲთა მით შიშითა⁵ განწმიდენ ბილწებაჲ იგი ცოდვისაჲ და ესრეთ მოუქედინ.

და ესრეთ გამოგუიჩნდა⁶ ჩუენ სხუაჲ ესე კეთილი სწავლითა მით იგავთაჲთა 'შიშისა' ღმრთისა⁷ მოპოვნებაჲ, რომელი შემოვიდა სიბრძნისა მიერ.

კუალად მეორე⁸ აღთქუმათა მისთაჲ იყო გულისჴმის-ყოფაჲ¹⁰ სწავლოლებისაჲ¹¹. ხოლო სწავლოლებაჲ¹² არს წურთილებაჲ სარგებელისა სულისაჲ, რომელი განსწმედდეს¹³ მას შრომითა¹⁴ და ჳირითა ბიწთა მათგან ცოდვისათა; რომელი-იგი მას ეამსა არა ჩანს სიხარულისა მიზეზად, ხოლო უკუანაჲსკნელ ნაყოფაჲ მშჳდობისაჲ¹⁵ მისცემს მის მიერ გამოცდილთა მათ ცხობებად¹⁶ მათდა.***

და ამის. ესევეითარისა სწავლოლებისაჲ¹⁸ გულის [260] ჳმის—ყოფაჲ¹⁷ არა ესრეთ ლიტონისა გონებისა საქმე¹⁸ არს. რამეთუ მრავალნი შრომასა¹⁹ მას შინა და ჳირსა მცირედისა ეამისასა²⁰ სულმოკლე იქმნებიან და სარგებელსა მას აღსასროლისასა²⁰ არა მოელიან უგუნურებისაგან, არამედ იელტიან ჳირისაგან სწავლოლებისა²¹ და ესრეთ სენსა მას შინა უსწავლელობისასა დაშთებიან.

ამისთჳს განსაკჳრეებელ არიან სიტყუანი იგი წმიდათანი, 26 ვითარმედ იტყჳან²²: უფალო, ნუ გულის-წყრომითა შენითა მამხილებ მე²³, ნუცა რისხვითა შენითა მსწავლი მე****. რამეთუ არა თუ სწავლისაგან იელტიან, არამედ რისხვისაგან.

და ამისივე შემსგავსებული არს სიტყუაჲ იგი, რომელი იტყჳს, ვითარმედ: განგუსწავლენ ჩუენ, უფალო, გარნა სამართლი- 30

* მდრ. იგავი XIX, 23. ** იგავი XIV, 6. იგავი I, 28. *** მდრ., ებრ., XII, 11. **** ფსალ. 6, 2.

¹ იქცეოდინ B. ² ჰპოვოთ B. ³ მპოონ B. ⁴ უკუე B. ⁵ შიშითა—B. ⁶ გამოგჳჩნდა B. ⁷ შიშსა B. ⁸ ღმრთისასა B. ⁹ მეორე B. ¹⁰ გულისმხმისყოფა B. ¹¹ სწავლეულებისა B. ¹² სწავლეულება B. ¹³ განსწმედს B. ¹⁴ შრომითა B. ¹⁵ ცხობებად B. ¹⁶ სწავლეულებისა B. ¹⁷ გულისმხმისყოფა B. ¹⁸ საქმე B. ¹⁹ შრომასა B. ²⁰ აღსასრულისასა B. ²¹ სწავლეულებისა B. ²² ვითარმედ იტყჳან B. ²³ მე+და B.

თა¹ და ნუ რისხვითა და² გულის-წყრომითა*³; და კუალად, ვითარმედ: სწავლაჲ უფლისაჲ განალებს ყურთა ჩემთა**⁴. რამეთუ ვითარცა ყრმანი იგი ჩჩლნი, რაჟამს სულმოკლე იქმნიან⁵ სწავლისა მიმართ, შემდგომად გუემისა მის, რომელი მოაწიიან მათ ზედა⁶ მოძღუართა ანუ მზარდულთა მათთა, განკრძალოლ⁷ იქმნებიან და იწყებენ ზოსწრაფებით სწავლად; და სიტყუაჲ იგი, რომელი უწინარეს გუემისა მის შეურაცხ არნ⁸ [v], შემდგომად გუემისა, ვითარმცა მაშინდა განლებულ იყენეს ყორნი⁹ მათნი, ესრეთ იქმნის შეწყნარებულ და დაცვულ ჯსენებითა.

10 ეგრეთვე ორჩთა¹⁰ ზედა საღმრთოჲსა სწავლისათა იქმნების, რომელნი-იგი შეურაცხ-ჰყოფდენ მცნებათა მისთა. რამეთუ რაჟამს მოიწიოს მათ ზედა მხილებაჲ ღმრთისა მიერ, მაშინცა ძლით შეწყნარებულ იქმნიან¹¹ მცნებანი იგი ღმრთისანი, რომელნი მარადის ითქუმიან და იქადაგებიან, ვითარმცა მაშინ¹² ოდენ განლებულ იყენეს ყორნი¹³ მათნი. ამისთჳს იტყჳს, ვითარმედ: სწავლაჲ უფლისაჲ აღალებს სასმენელთა ჩემთა.

ვინაჲთგან სწავლაჲ განჰმართებს უწესოსა მას, ვითარცა იქმოდა პავლე¹⁴, რაჟამს მისცემდა უწესოთა მათ ეშმაქსა, ვითარცა მტარვალსა ვისმე მტანჯველსა, რაჲთა ესრეთ ისწაუნ¹⁵ არა-გმო-
20 ბაჲ***. ხოლო განდგომილსა მას მოაქცევს, ვითარცა თქუმულ არს, ვითარმედ: შემდგომად ტყუეობისა მისისა შეინანა****.

და კეთილ არს ცნობად სახელსა მას სწავლოლებისასა¹⁶, თუ რაედენთა¹⁷ საქმეთა მიმართ კეთილ არს, რომლისა-იგი სარგებელი¹⁸ იცოდა სოლომონ¹⁹ და იტყჳს, [261] ვითარმედ: ნუ დასც-
25 ხრები სწავლად ჩჩლისა, რამეთუ უკუეთუ მოსწყლა²⁰ იგი კუერთხითა, არა მოკუდეს. რამეთუ შენ სწყლა იგი კუერთხითა, ხოლო სული მისი იქსნა სიკუდილისაგან*****. რამეთუ ვინ არს ძე²¹, რომელი არა სწავლის მამამან.*****

ესე სწავლოლება²² მრავალთა საფასეთა უპატიოსნეს არს, 30 რონელნი კეთილად გულისჴმა-ჰყოფდენ²³. ამისთჳს იტყჳს სოლომონ, ვითარმედ: მიიღე²⁴ სწავლაჲ და ნუ მიიღებ²⁵ ვეცხლ-

* შდრ. იერ. X, 24. ** შდრ. ესაია 50, 5. შდრ. I ტიმ. I. 20.

*** შდრ. იერ. XXXI 19. **** იგავი XXIII, 13—14. ***** ებრ. XII, 7.

¹ სამართალითა B. ² ჩისხვითა და—B. B. ³ იქმნიან B. ⁴ განკრძალოლ B. ⁵ არნ—და B. ⁶ ყურნი B. ⁷ ურჩთა B. ⁸ იქმნიან B. ⁹ მაშინდა B. ¹⁰ B. ყურნი B. ¹¹ პავლე B. ¹² ისწაუნ B. ¹³ სწავლოლებისასა ¹⁴ რაედენთა B. ¹⁵ სარგებელ B. ¹⁶ სოლომონ B. ¹⁷ მოჰსწყლა B. ¹⁸ ძე B. ¹⁹ სწავლოლება B. ²⁰ გულისხმაჰყოფდენ B. ²¹ მიიღე B. ²² ეძიებ B.

სა*. რამეთუ¹ ჯამსა ქირისასა რაემს ანუ ჯორცნი უძლორ² იყენენ, ანო³ სხუაჲ რაჲმე მოიწიოს, ნუჟუჟე⁴ მიიღო გულის-სიტყუაჲ ბოროტი ღმრთისათჳს, არამედ მოთმინებითა დიდითა შეიწყნარენ წყლოლებანი⁵ იგი ცოდვათა შენათჳს მოწევენული.

და სთქუა შენდა გულისტმის-ყოფითა⁶ მით სწავლისაჲთა, ვითარმედ: რისხვაჲ უფლისაჲ თავს-ვიდეა, რამეთუ შევესცოდე⁷ მას*⁸; და კეთილ არს ჩემდა, რამეთუ დაჲმდაბლე მე⁹, ვითარცა იყო ნეტარი პავლე¹⁰, რომელი იტყოდა: განსწავლოლნი¹¹ და არა მომკუდარნი***; და ვითარმედ: გუენხილეზოდის რაჲ, უფლისა ზიერ განვისწავლებით****. ვინაჲთგან უკუე¹² სწავლისაჲთა ზიებასა¹³ 10 სწავლოლება¹⁴ ეწოდების, ვითარცა თქუმულ არს მოსესთჳს, ვითარმედ: განისწავლა ყოვლითა მით სიბრძნითა მეგუიპტელთაჲთა¹⁵ * * * * *

რამეთუ არა ცოდ[ვ]თა¹⁶ სწავლათა შინა შესლვაჲ, არანედ გულისტმის-ყოფაჲ¹⁷ კეთილთა მათ სწავლათაჲ არა-მცირე¹⁸ არს 16 ცხორებისა გზად. რამეთუ აჲა ესერა ვიეთნიმე შეექცეს ქუეყანისა ზომისა გელოენებასა, რომელი¹⁹-იგი მოიპოეს²⁰ მეგჳტელთა; ანუ მასკულავთ-მრიცხუველობასა²¹, რომელსა პატივ-სცემენ²² ქალდეველნი. და ესრეთ ამოათა მათ²³ ზიერ სწავლისაგან საღმრთოთა სიტყუათასა განეშორნეს. და მეტყუელებამანცა და გამომთ- 20 ქუმელობამან და ფილაფოზობამან²⁴ მრავალნი უცალო ყვნეს, რომელთა ნიეთი არს ტყუილი²⁵.

რამეთუ გამომთქუმელობაჲ იგი არა იქმნების თჳნიორ²⁶ ზღაპართა, არცა ფილაფოზობაჲ²⁷ თჳნიორ²⁸ ტყუილით²⁹ მიმოქცევისა სიტყუათაჲსა.

25

ვინაჲთგან უკუე³⁰ მრავალთა ამათ ზედა მოსწრაფებისაგან გულისტმის-ყოფისა³¹ საღმრთოჲსა სწავლად უდებ იქმნეს³², რამეთუ ამოათა მათ ძიებასა³³ მას³⁴ შინა დაბერდეს.

იგავი VIII, 10. ** მიქ. VII, 9. *** ფსალ. 118, 71. **** II კორ. VI, 9. ***** I კორ. XI, 32. ***** საქ. VII, 22.

¹ რაჲთა B. ² უძლორ B. ³ ანუ B. ⁴ ნუჟუჟე B. ⁵ წყლოლებანი B. ⁶ გულისხმისყოფითა B. ⁷ შევესცოდე B. ⁸ პავლე B. ⁹ განსწავლოლნი B. ¹⁰ უკუე B. ¹¹ მოლებასა B. ¹² სწავლოლება B. ¹³ მეგჳტელთაჲთა B. ¹⁴ ცუდთა B. ¹⁵ გულისხმისყოფა B. ¹⁶ მცირე B. ¹⁷ რამედ B. ¹⁸ მოიპოვეს B. ¹⁹ ეარსუქულავთ მრიცხუველობასა B. ²⁰ პატივსცემენ B. ²¹ მათ—B. ²² ფილოსოფოსობამან B. ²³ ტყუილი B. ²⁴ თჳნიერ B. ²⁵ ფილოსოფოსობა B. ²⁶ თჳნიერ B. ²⁷ ტყუილით B. ²⁸ უკუე B. ²⁹ გულისხმისყოფისა B. ³⁰ იქმნეს B. ³¹ ძიებათა B. ³² მას—B.

და მისთვის კეთილ არს გულისწმის-ყოფა¹ სწავლისა² გა-
მორჩევად კეთილისა და სივლტოლად უსარგებლოთაგან და მავ-
ნებელთა.

და კუალად სიტყუათაცა სიბრძნისათა ცნობაჲ იქმნების იგავ-
8 თა მიერ, რომელი კეთილად ის[მნ]ქენდეს მათ, რამეთუ არს
გულისწმის-ყოფა³ უმჯობესისაჲ, ვითარცა თქუემულ არს, ვითარ-
მედ: უკეთურებისა მიმართ ჩჩჴლ იყვენით, ხოლო გონებითა სრულ*.
სიბრძნე⁴ უკუე⁵ არს ერთი სათნოებათა მათ პირველთაგანი, რო-
მელნი-იგი მშობელ არიან სხუათა სათნოებათა, ვითარ-იგი ვიქ-
10 მნებით მეცნიერ კეთილისა და ბოროტისა.

ხოლო ვითარ რამეთუ⁶ თქუემულ არს გუელისათჴს, ვითარმედ:
უბრძნეს ყოველთა მკეცთა⁷ იყო**.

და კუალად⁸ უფალი იტყჴს, ვითარმედ: იყვენით მეცნიერ,
ვითარცა გუელნი***. და კუალად: მნე⁹ იგი უსამართლოჲ ბრძნად
15 წოდებულ არს****.

არამედ საცნაურ არს, ვითარმედ სიბრძნე¹⁰ ორ სახე¹¹ არს:
რამეთუ ერთი იგი არს თჴსისა უმჯობესისაჲ¹² ძიებაჲ ვნებითა
მით მოყუჴსისაჲთა, ვითარცა არს გუელისაჲ, რომელი სცავს თავსა
თჴსსა.

20 და კუალად მრავალღონეობაჲ იგი საქმეთაჲ, რომელი თჴსსა
უმჯობესსა მოიპოვებდეს¹³, ვითარცა არს საქმე¹⁴ იგი მნისაჲ მის.
ხოლო მეორე¹⁵ არს ჴეშმარიტი იგი სიბრძნე¹⁶, რომელ არს ცნო-
ბაჲ საქმეთაჲ, რომელთაჲ¹⁷ ჯერ-არს ქმნაჲ და რომელთაჲ არა.

და რომელი ესევითარსა მას სიბრძნესა შეუდგეს, არაოდეს
25 განეშოროს საქმეთაგან სათნოებისათა, არცა სადა მი[v]ქეახლოს
ბოროტსა მას ცოდვისასა. და რომელიცა გულისწმა-ჴყოფდეს¹⁸
სიტყუათა მათ სიბრძნისათა, მან იცის, თუ რომელნი სიტყუანი
არიან მოპოვნებულ და მაცთურ, ანუ თუ რომელნი არიან ჴეშმა-
რიტი; და ვითარცა ჴელოანი¹⁹ ვაჴარი განარჩევს²⁰ ბოროტსა კეთი-
30 ლისაგან და ბოროტსა მას განაგდებს, ხოლო კეთილსა მოიგებს****.

* 1 კორ. XIV, 20. ** შდრ. შენ. III, 1. *** შდრ. მათე X, 16. **** შდრ.
ლუკ. XVI, 8. ***** შდრ. თეალ. V, 21.

¹ გულისწმისყოფა B. ² სწავლისა B. ³ გულისწმისყოფა B. ⁴ სიბრძნე B.
⁵ უკუე B. ⁶ ხოლო ვითარ რამეთუ რამეთუ ვითარცა B. ⁷ მკეცთასა B. ⁸ კუა-
ლად—B. ⁹ მნე B. ¹⁰ სიბრძნე B. ¹¹ სახე B. ¹² უმჯობესისა B. ¹³ მოიპოვებ-
დეს B. ¹⁴ საქმე B. ¹⁵ მეორე B. ¹⁶ სიბრძნე B. ¹⁷ რომელთა B. ¹⁸ გულისწმა-
ჴყოფდეს B. ¹⁹ ხელოვანი ²⁰ განარჩევს+იგი B.

ესე სიბრძნე¹ მიჰმადლებს მომგებელსა მისსა საფოძველისა² თვისსა კლდესა ზედა დადებად, რომელ არს სარწმუნუება³ ქრისტესი, რაათა შეურყეველ იყოს ჟამთა მათ⁴ წუიმისა⁵ და ქარისათა*.

რამეთუ შეურყეველობაჲ განსაცდელთა მიერ ესრეთ გამოი-
სახვის ამით იგავითა უფლისა მიერ და გუასწავლის არა უდე-⁶
ბებასა კეთილთა საქმეთა შინა, არამედ რაათა პირველვე განმზა-
დებულ ვიყვნეთ მოსლვისა მის სიძისა მოლოდებითა, ვითარცა
თქუმულ არს, ვითარმედ: ბრძენნი⁷ ქალწულნი შევიდეს სიძისა მის
თანა, ვინაჲთგან აქუნდა ზეთი ქურჭელთა მათთა, ხოლო ცობნინ⁸
იგი განუმზადებლობისათჳს მათისა გარეგან სასძლოესა მის გან-¹⁰
ვარდეს და სიხარულისა მისგან უცხო იქმნეს**.

შემდგომად მისსა⁹ ვიხილოთ, თუ რაჲ არს [ჲმჲ] შეწყნარე-
ბაჲ მოქცევთა სიტყუსათა¹⁰. რამეთუ ქეშმარიტი იგი სიტყუაჲ და
გონებისაგან კეთილისა გამოშავალი მარტი¹¹ არს და ცხად და
მარადის ერთსა ზედა ჰგიეს, ხოლო გულარნილსა მას და ჯელოვ-¹⁵
ნებით თქუმულსა მრავალი თხზნილებაჲ აქუს და მრავალსახედ
შეიცვალეზის და ჰქონან ურიცხვნი¹² მოქცევნი¹³, რამეთუ სათნო-
ყოფად მსმენელთა იცვალეზს ფერსა თჳსა.

ხოლო დიდად სარგებელ არიან იგავნი ჩუენდა, რაათა მათ
მიერ შეუძლოთ წინა-აღდგომად¹⁴ მათდა, რომელნი-იგი ჯელოვ-²⁰
ნებითა სოფლისაჲთა გუეტყოდინ. რამეთუ რომელი ამათ ისმენდეს
და სწავლითა ამათითა შეჭურვილ იყოს, შემძლებელ არს იგი მო-
ქცევათა¹⁵ მათ სიტყუსათა¹⁶ უენებელად თავს-დებად, რაათა არა
მიდრკებოდის მათ მიერ ქეშმარიტებისაგან¹⁷.

რამეთუ რაჲმს საქმენი იგი სხუითა¹⁸ სახითა იყენენ და სიტ-²⁶
ყუანი იგი სხუასა იტყოდინ. იგი არს მოქცევი და უფროსად
გარდაქცევაჲ ქეშმარიტებისაჲ.

და კჳალად, რომელი სხუთა სახითა ჩნდეს და ქეშმარიტებით
სხუაჲ სახე¹⁹ აქუნდეს, იგი მოქცევთა [v] სიტყუსათა²⁰ იქმარებას
ცთონებად²¹ მხედველთა მათ, ვითარცა უყოფენ ძალსა ყურყდელ-³⁰
ნი²² და მელნი, რომელთა სხუაჲ გზაჲ უჩუენიან და სხუად მიდრკიან.

* შდრ. მათე VII, 24-25.

** შდრ. მათე XXV, 1=12.

¹ სიბრძნე B. ² საფოძველისა B. ³ სარწმუნუებაჲ B. ⁴ მათ—B. ⁵ წჳმი-
სა B. ⁶ ბრძენნი-იგი B. ⁷ ცოფნი B. ⁸ იქმნეს B. ⁹ ამისსა B. ¹⁰ სიტყუათა B.
¹¹ მარტივი B. ¹² ურიცხვნი B. ¹³ მოქცევანი B. ¹⁴ წინა აღმდგომად B. ¹⁵ მოქ-
ცევთა B. ¹⁶ სიტყუათა B. ¹⁷ ქეშმარიტებაჲ B. ¹⁸ სხუთა B. ¹⁹ სახე B. ²⁰ სიტ-
ყუათა B. ²¹ ცთუნებად B. ²² ყურდგელნი B.

და კუალად მოქცევი სიტყუათაჲ არს წინა-აღდგომად¹ იგი მტყუართა² მათ ბრძენთაჲ, რომელნი იქმან ქეშმარიტებისა მიმართ, რომელნი არა შეიწყნარებენ სიწრფელესა მას სულიერისა სწავლისასა, რომელნი ლესულ არიან სიტყუა-პოვნირებითა წინა-აღდგომად³ და მრავალ გზის ძალსა მას ქეშმარიტებისასა დაჰფარვენ მრავალმეტყუელებითა; ხოლო ესევეითართა მათ მოქცევთა წინა-აღდგების იგავთა მიერ განმტკიცებული, და დაღაცათუ ორკერძო სწორად ჩნდენ სიტყუანი იგი, შემძლებელ იქმნეს იგი ერთისა მის პოვნად.

10 და კუალად მიანიჭებენ იგავნი ესე სიმართლესა⁴ ქეშმარიტსა⁵ გულისკმის-ყოფად⁶. რამეთუ სიმართლე⁷ არს საქმე⁸ ღირსებისაებრ განმგებელი საქმეთაჲ. და ესე საქმე⁹ ძნელ არს, ერთად რამეთუ ცნობად საპოვნებელ¹⁰ არს ნაკლოვანებითა¹¹ სიბრძნისათა სწორად მიცემაჲ თითოეულისა¹² ღირსებისაებრ.

15 და კუალად რამეთუ ვნებათა მიერ კაცთაგან [264] სიმართლე¹³ დაფარულ არს და გლახაკთა უგულებელს-ჰყოფენ, ხოლო მდიდართა ბოროტის-მყოფელთა¹⁴ არა ამხილებენ. არამედ წიგნი ესე იგავთაჲ იტყვს¹⁵ მიცემად ქეშმარიტისა მის სიმართლისა ყოველთა მორჩილთა მისთა ცნობასა.

20 და ვინაჲთგან მრავალნი არიან მაჩუენებლობის¹⁶ მოყუარე¹⁷ და საქმით უსამართლოებასა იქმან, ხოლო სიტყუთ სამართალსა აქებენ, მათდაცა არა უმეცარ იყოს იგავთა მიერ სწავლული იგი, არამედ ცნას, თუ რომელი არს მზაკუვარი იგი, ანუ რომელი არს ქეშმარიტი სიმართლე¹⁸.

25 და რამეთუ მრავალთა თქუეს ბრძენთა მათგან¹⁹ სოფლისათა სიმართლისათჳს, ვითარმედ ვერვის ძალ-ოც²⁰ პოვნად ქეშმარიტისა მის სიმართლისა, გუიჩუენებს²¹ ჩუენ ბრძენი ესე ქეშმარიტისა მის სიმართლისა პოვნასა.

ხოლო არს სიმართლე²² ერთი იგი ჩუენ შორის მყოფი ესე 30 სწორებით მიცემაჲ. არამედ²³ დაღაცათუ ქეშმარიტსა²⁴ მისსა ვერ ვჰპოვებთ²⁵, გარნა რაჲამს გონებითა ღმრთის მოშიშითა ვიქმოდიოთ, არა ჴკმარ იქმნების²⁶ საქმე²⁷ ჩუენი.

¹ წინა აღდგომი B. ² მტყუართა B. ³ წინა აღდგომად B. ⁴ ქეშმარიტისა B. ⁵ გულისკმისყოფად B. ⁶ სიმართლე B. ⁷ საქმე B. ⁸ საქმე B. ⁹ საპოვნელ B. ¹⁰ ნაკლოვანებითა B. ¹¹ თითოეულისა B. ¹² სიმართლე B. ¹³ ბოროტის მოქმედთა B. ¹⁴ A ნუსხაში „ვ“ სხვა ხელით ხედ წარწერილია „იტყვს“ და „მიცემად—ს“ შორის. ¹⁵ მაჩუენებლობისა B. ¹⁶ მოყუარე B. ¹⁷ სიმართლე B. ¹⁸ მათგან B. ¹⁹ ძალუც B. ²⁰ გუიჩუენებს B. ²¹ სიმართლე B. ²² რამეთუ B. ²³ ქეშმარიტებას B. ²⁴ ვჰპოვებთ B. ²⁵ იქმნების B. ²⁶ საქმე B.

და კუალად სხუაჲ სიმართლე¹ არს მართლისა მის მსაჯული-
სა მიერ ზეცით მომავალი, აღმმართებელი იგი და მიმგებელი, [v]
რომლისა საქმე² არს დაფარულ და ძნიად სახილველ სიმაღლისა-
თჳს მისისა.

და ამისთჳს იტყოდა მეფესალმონე³, ვითარმელ: სიმართლენი ⁵
შენნი, ვითარცა მთანი ღმრთისანი*. ხოლო წიგნი ესე გჳქადებს
ქეშმარიტისა მის სიმართლისა გამოჩინებასა, რომლითაცა გულის-
ქმა-ყონ⁴ კეთილად სწავლაჲ იგი იგავთაჲ მათ.

რამეთუ ვინაჲთგან ცოდვანი რომელნიმე უნებლიეთ იქმნები-
ან და რომელნიმე უკეთურებიოა მით ნებისა თჳსისაჲთა, ეგრეთვე ¹⁰
არცა სასჯელნი⁵ მათნი ერთ არიან. რამეთუ ვთქუათ სიძვისათჳს
ყოფადი იგი სასჯელი⁶ და მეცავეთაჳს ორთა. არამედ ერთი იგი
მისყიდულ იყოს⁷ მეძვისადა, და იბულებით არს ცოდვასა შინა,
და საქმესა მას ჯორცთა მისთასა იძულებით ბოროტსა მას უფალ-
სა⁸ მისცემს. ¹⁵

და კუალად სხუაჲ იგი გემოჲსა მისთჳს ბილწისა ნეფსით⁹
არს ცოდვასა მას შინა, ვითარ უკუე¹⁰ ერთ¹¹ იყოს მათი იგი
საშჯელი.

კუალად ერთმან მან ცოდა აღზრდილმან სიჩხოჲთგან ბოროტ-
სა ჩუელებასა შინა, და მშობელთა მიერ ბოროტთა შემოვიდა სო- ²⁰
ფელსა ამას, და აღიზარდა სიტყუათა თანა და საქმეთა შე[266]-
გინებისათა¹².

და კუალად სხუასა მას აქუნდეს მრავალნი საქმენი მიმზიდ-
ველნი სათნოებად: ზრდილობაჲ კეთილი, შუენიერებაჲ მოძღუარ-
თაჲ, სიტყუათა კეთილთა და საღმრთოთა სმენანი, ჰამადთა წესი- ²⁵
ერებაჲ, სწავლანი მშობელთანი და სხუანი იგი საქმენი, რომლი-
თა იქმნების სათნოებაჲ სულისაჲ, და მერმე¹³ იგიცა შთავარდა
მასვე ცოდვასა; ვითარ არა ღირს იყო¹⁴ ესე უმძიმესთა სატანჯ-
ველთა სამართლად.

რამეთუ ერთი იგი იტანჯოს მიზეზთა მათთჳს ოდენ ცხორე- ³⁰
ბისათა, რომელნი ბუნებასა შინა ჩუენსა დათესულ არიან, რამეთუ
არა იგმარნა იგინი კეთილად; ხოლო მეორე ესე ამისთჳსცა დაი-
საჯოს, რომელ ვთქუთ. და კუალად ამას ზედა ამისთჳს, რამეთუ

*ფსალ. 35, 7.

¹ სიმართლე B. ² საქმე B. ³ მეფესალმონე B. ⁴ გულისზნაყონ B. ⁵ საშ-
ჯელნი B. ⁶ საშჯელი B. ⁷ იყო B. ⁸ უფალსა-თჳსსა B. ⁹ ნეფსით B. ¹⁰ უკუე B.
¹¹ ერთი B. ¹² შეგინებულთა B. ¹³ მერმე B. ¹⁴ იყოს B.

შეწევნა იგი, რომელი ცხორებისათჳს¹ მიეცა მას, იგიცა ცოდ² უო და უკეთურებითა მისითა ცოდვისა მიმართ მივიდა.

აწ უკუ³ ცნობაჲ ჭეშმარიტისა მის სიმაართლისა⁴ ძნელ არს და უკმს დიდი და მალალი და სრული გონებაჲ.

და კუალად აღთქუმაჲცა იპოების⁵ იგავთა მათ შინა მიწთუ-
მისა⁶ ღმრთის-მეტყუელებად. რამეთუ ჭეშმარიტი იგი სიმაართლე⁷
[v] ქრისტე⁸ არს, რომელი გუეჲქნა ჩუენ სიბრძნე⁹ ღმრთისა მიერ,
სიმაართლე¹⁰, სიწმიდე¹¹ და მკსნელ¹².

კუალად შეერთებულ არს ჭეშმარიტისა მის სიმაართლისა
10 ცნობასა წარმართებაჲცა სასჯელისაჲ¹². რამეთუ შეუძლებელ არს,
რომელი არა წინაჲთვე სწავლოლ¹³ იყოს სიმაართლესა ზედა, თუმცა
მან ჯჳუელნი¹⁴ იგი საქმენი კეთილადმცა¹⁵ საჯნა.

რამეთუ¹⁶ სოლომონსცა უკეთუმცა არა აქუნდეს სიტყუანი
იგი¹⁷ სიმაართლისანი¹⁸ თავესა შორის თჳსსა, ვერმცა შეგძლებელ
15 ქნილ იყო სახელოანისა¹⁹ მის სასჯელისა²⁰ ესრეთ კეთილად
ქმნად, რომელ²¹-იგი უსაჯა მეცავთა მათ ყრმისათჳს.

რამეთუ ვინაჲთგან არცა ერთისა იყვნეს²² მოწამენი, და
არცა ჩნდა ჭეშმარიტებაჲ იგი²³, მაშინ ბუნებასა ზედა მიუჭდა და
მის მიერ ცნა²⁴ უცნაური²⁵ იგი საქმეჲ²⁶. რამეთუ უცხოჲმან მან
20 უენებელად და უტკივნებელად²⁷ შეიწყნარა მოკლვაჲ იგი ყრმისაჲ
მის, ხოლო ჭეშმარიტად დედაჲმან მან სმენადცა ვერ თავს-იდვა
საქმე²⁸ იგი ბონებითისა²⁹ მის სიყუარულისაგან და წყალობისა.

აწ უკუ³⁰ რომელმან იცოდის ჭეშმარიტი სიმაართლე³¹, მას
ძალ-უც წარმართებაჲ საშჯელ[266]ლისაჲცა. რამეთუ ვითარცა მოისა-
25 რი ისარსა მას თჳსსა, რომლისა განგურებაჲ ეგულებოდის, მას
დაუმართებს და იელტის ზედაჲთ გინა ქუეშეთ წარვლასა მისსა,
გინა თუ იმიერ ანუ³² ამიერ, არამედ მართლიად ზედაეს³³; ეგ-
რეთვე იქმს მსაჯული სიმაართლისაჲ: არცა თუალ-ხუმიტ იქმს,
რამეთუ თუალ-ხუმაჲ საშჯელსა შინა ბოროტ არს³⁴, არცა კუალად
30 ტუირის-ვსენებით³⁵, არამედ რაჲჲს ორთა მათ სჯილდეს³⁶ მკლავრ-

* I კორ. 1. 30. ** შორ იგავი, XXIV, 23.

¹ ცხორებისათჳს B. ² ცუდ B. ³ უკუ B. ⁴ სიმაართლისაჲ B. ⁵ იპოე-
ბის B. ⁶ მიწუდომისა B. ⁷ სიმაართლ B. ⁸ ქრისტ B. ⁹ სიბრძნ B. ¹⁰ სი-
მაართლ B. ¹¹ სიწმიდ B. ¹² სასჯელისაჲ B. ¹³ სწავლულ B. ¹⁴ იჳუეუელნი B.
¹⁵ კეთილად B. ¹⁶ რამეთუ—B. ¹⁷ იგი—B. ¹⁸ სიმაართლისანი B. ¹⁹ სახელოენი-
სა B. ²⁰ სასჯელისა B. ²¹ რომელი B. ²² იყვნეს B. ²³ იგი| ერთისაჲცა B.
²⁴ პიეა B. ²⁵ უცნაურებაჲ B. ²⁶ საქმეჲ—B. „მაშინ ბუნებასა ზედა მიუჭდა და მის
მართ ცნა უცნაური იგი საქმე“ მომცრო ზომის ასოებით არის ჩაბატებული A
ნუსხაში. ²⁷ უტკივნელად B. ²⁸ საქმ B. ²⁹ ბუნებითისა B. ³⁰ უკუ B. ³¹ სიმა-
რთლ B. ³² გინა B. ³³ ზედაეს B. ³⁴ ბოროტებით B. ³⁵ მკლავდეს B.

სა და მიმძლავრებულსა, ესეზომ მოაკლებს გარდამატებულსა მას, რაჲზომ-იგი უდარესი აკლნ, და იქმს სწორებასა მათსა.

ხოლო რომელსა არა აქუნდეს ქვემარტივი იგი სიმართლე¹ სულსა შინა, არამედ ანუ ქრთამსა ხედვიდეს², ანუ ზეგობრობასა, ანუ მტერობასა, რგი სასჯელსა³ ვერ წარჰმართებს; რომლისა მი-⁴ მართ თქუას მეფსალმუნენამ, ვითარმედ: ქვემარტიად თუმცა სი- მართლესა იქმოდეთ, ზართალსამცა სჯილით⁵ ძენო კაცთანო⁶.

რამეთუ სიმართლე⁷ საშჯელისაჲ გამომაჩინებელი არს გონები- სსა სიმართლისაჲ. ვითარცა თუთ ესე ყოვლად ბრძენი იტყვს ქუეზო, ვითარმედ: საზომი⁸ დიდი და წცირო⁹ სათაგელ არიან¹⁰ უფლისა¹¹; [V] და საზომად¹² უსაძრთლოებასა მას იტყვს საშჯელისასა იგავით.

და ესე არა თუ მსაჯულთა ოდენ ექმარების, არამედ ყოველ- თავე განრჩევასა მას შინა საქმეთასა. რამეთუ თითუფულსა¹³ ბუნე- ბასა შინა თქსსა აქუს საძსჯავროჲ¹⁴, რომლითა განირჩევის კეთი- ლი ბოროტისაგან.

და კეთილ არს ჩუენდა, რაჲთა საქმეთა შინა საძრთლად განესჯიდეთ¹⁵ და ჯეროვნად, და ვითარცა მსაჯულნი კეთილნი პა- ტივ-ესცემდეთ¹⁶ სათნოებასა და ვსტანჯვიდეთ უკეთუროებასა.

ვითარცა-იგი აჰა ვთქუათ, თუ განისჯებოდინ¹⁷ შენ მიერ სიწმიდე¹⁸ და სიძეაჲ. და გონებაჲ შენი ზის მაღალთა შინა და¹⁹ რწმუნებულ არს მისდა სამაჯავროჲ²⁰ იგი. და გულის-თქუმაჲ იგი²¹ შესწევს ცოდვასა მას, ხოლო წიწი ღწრთისაჲ არს სიწმიდესა თანა.

წაშინ უკუეთუ დასაჯო²² შენ ცოდვაჲ იგი და მისცე²³ ძლევაჲ სი- წმიდესა, გიქმნიეს საშჯელი სიმართლისაჲ. უკუეთუ კჳლა გულის- თქუმაჲსა მისცე²⁴ ძლევაჲ და პატიუსან²⁵ ჰყო ცოდვაჲ იგი, გულარნი-²⁶ ლი გიქმნეს სასჯელი²⁷ [267] იგი, და თანა-მდებ ქმნილ ხარ წყევასა მას მისსა, რომელი იტყვს, ვითარმედ: ვაჲ არს მათდა, რომელნი იტყოდინ²⁸ მწარესა ტკბილად და ტკბილსა ნწარედ, რომელნი იტ- ყოდინ ნათელსა ბნელად და ბნელსა ნათლად***.

ვინაჲთგან უკუეთუ²⁹, ვითარცა თუთ³⁰ სოლოზონ იტყვს, ვითარ-³¹ მედ: ზრახვანი მართალთანი სამართალ არიან****, ამისთჳს ჯერ- არს მოსწრაფებაჲ, რაჲთა სამჯავროსა³² მას³³ შინა სულისასა სა- მართლით³⁴ იყენენ განრჩევანი იგი საქმეთანი, და რაჲთა გონე- ბაჲ იყოს მიმსგავსებულ სასწოროსა, რაჲთა მართლიად თითუფულ- სა³⁵ საქმესა წონდეს.

და რაჲმს-იგი თითუფული³⁶ მცნებაჲ შენ შორის წინა-აღმდ- გომსა მას მისსა ცოდვასა სიტყუას-უგებდეს, მიეც რჩულსა³⁷ ღმრ- თისასა ცოდვისა მიმართ ძლევაჲ.

* შტრ. ფსალ. 57. 2. ** შტრ. იგავი XX, 10. *** ესაია V, 20. **** იგავი XII, 5.

¹ სიმართლე B. ² ჰხედვიდეს B. ³ საშჯელსა B. ⁴ ჰწვიდით B. ⁵ სი- მართლე B. ⁶ სასწორო B. ⁷ წცირო B. ⁸ არნ B. ⁹ სასწოროდ B. ¹⁰ თითუფულ- სა B. ¹¹ სამშჯავრო B. ¹² განეშჯიდეთ B. ¹³ პატივს ვსცემდეთ B. ¹⁴ განის- ჯებოდინ B. ¹⁵ სიწმიდე B. ¹⁶ სამშჯავრო B. ¹⁷ იგი B. ¹⁸ დასაჯო B. ¹⁹ მისცე B. ²⁰ მისცე B. ²¹ პატიოსან B. ²² საშჯელი B. ²³ იტყოდინ B. ²⁴ უკუთ B. ²⁵ თუთვე B. ²⁶ სამშჯავროსა B. ²⁷ მას—B. ²⁸ სიმართლით B. ²⁹ თი- თუფულსა B. ³⁰ თითუფული B. ³¹ მჯულსა B.

უკუეთუ ანგაპრებაჲ და სიმართლე¹ შენ შორის იცილებოდინ², მიეც განჩინებაჲ ტანჯვისაჲ გულის-თქუმასა მას უცხოთა მონაგებთასა, და მიეც პატივი სათნოებასა.

კჳალად უკუეთუ სულგრძელებაჲ და სულმოკლებაჲ შენ შორის სიტყუას-უგებდენ, არცხენ სულმოკლებასა [v] და პატივეც სულგრძელებასა.

ეგრეთვე უკუეთუ მტერობაჲ და სიყუარული იქმოდინ ამას, ერთი იგი შეურაცხ-ყავ³ და ექსორია-ყავ შორსა ქუეყანასა, ხოლო სიყუარული⁴ შეიტკბე⁵, ვითარცა თჳსი. ანუ თუ ორგულებაჲ და სიწრფეობაჲ, სიბრძნე⁶ და უგონორობაჲ⁷, სიმართლე⁸ და უსამართლეობაჲ, სიწმიდე⁹ და სიძვაჲ, და ყოველივე სათნოებაჲ ყოველსავე ბოროტსა რაჟამს წინა-აღუდგებოდის შენ შორის, მაშინ გამოაჩინე სიმართლე¹⁰ იგი მსაჯულობისა შენისაჲ შინაგანსა მას შინა სამშჯავროსა სულისასა, და მცნებაჲ იგი სიმართლისაჲ შენ თანა გუაქნდინ¹¹, და აჩუენე¹² ბოროტის მოძულებაჲ შენი, რაჟამს იგი გარე-მიიქცევდე ცოდვასა და პატივ-სცემდე¹³ სათნოებასა.

რამეთუ უკუეთუ ყოველსა ზედა საქმესა ძლევაჲ შენ შორის სათნოებასა მისცე¹⁴, ნეტარ იყო ღვესა მას საშჯელისასა, რაჟამს სჯიდეს¹⁵ ღმერთი¹⁶ დაფარულსა კაცთასა სახარებისა ამის ჩუენი-საებრ, და¹⁷ შორის ურთაერთას გულას-სიტყუანი იგი შეგასმენდენ ანუ განგამართლებდენ*, და არა წარხე[268]დე¹⁸ მაშინ სირცხვლეული ცოდვისა მიმართ მიდრეკისათჳს შენისა, არამედ გვრგვნითა მით სიპართლასაჲთა პატივ-ცემულ იქმნე¹⁹, რომლითაცა ცხოვრებისა შენისა ღღეთა სიპართლე²⁰ გვრგვნოსან ჰყავ შენ.

და მაშინ სცნა, თუ ვითართა კეთილთა მომარტყუებელ გექმნა²¹ წიგნი ესე იგავთაჲ, რომელმან გასწავა სიმართლე²² ქეშმარიტი და წარმართებაჲ საშჯელისაჲ.

კჳალად რაჲ არს ამას ყოველსა ზედა ისმინეთ²³, ვითარ იტყჳს, ვითარმედ: რაჲთა მისცეს უმანკოთა მრავალღონეობაჲ და ყრმასა მცირესა—ცნობაჲ და გულისკმის-ყოფაჲ^{24**}. ხოლო ჩუენ²⁵ ორ-კერძო გულისკმა-ვჰყოფთ²⁶ უმანკოებასა, ვითარმედ:

* რომ. II. 6—15. ** იგავი I, 4.

¹ სიმართლე B. ² იხილებოდინ B. ³ ყავ—B. ⁴ სიყუარული B. ⁵ შეიტკბე B. ⁶ სიბრძნე B. ⁷ უგუნურებაჲ. ⁸ სიმართლე B. ⁹ სიწმიდე B. ¹⁰ სიმართლე B. ¹¹ გაქნდინ B. ¹² უჩუენე B. ¹³ პატივ სცემდე B. ¹⁴ მისცე B. ¹⁵ სჯიდეს B. ¹⁶ ღმერთი+ყოველსა B. ¹⁷ და—B. ¹⁸ წარხედ B. ¹⁹ იქმნე B. ²⁰ სიმართლე B. ²¹ გექმნა+შენ B. ²² სიმართლე B. ²³ ისმინე B. ²⁴ გულისხმისყოფაჲ B. ²⁵ ჩუენ—B. ²⁶ გულისხმავყოფთ B.

ანუ უცხო-ყოფასა მას ცოდვისაგან გონებითა იტყვს, რაჟამს იგი მრავალ-ჟამს წურთითა კეთილისაჟთა, ვითარცა ძირი რაჟმე ბოროტი ესრეთ აღმოვებურათ ცოდვაჲ ჩუენგან სრულიად: და ესე არს უმანკოებაჲ.

ანუ უმანკოებაჲ არს კუალად არა-გამოცდილებაჲ სიბოროტესა შინა, სიჩჩოჲსაგან ანუ ცხორებისა რაჲსამე ესევეითარისა მიერ გამოუცდელ რაჲ¹ არნ ბოროტისაგან, [v] ვითარცა-იგი ყრმამან მცირემან არა იცის ამპარტავენებაჲ, არცა ზაკუეჲ, ანუ მანქანებაჲ.

და კუალად არიან ვიეთნიმე სოფლებსა შინა მკვდრნი, რომელთა არა იციან მანქანებანი იგი ვაჰართა და მოქალაქეთანი, არცა სამსჯავროთა² იგი სიტყუათა მიმოქცევანი. და ესევეითართაცა უმანკოდ სახელ-ვსდებთ³, არა ვითარცა ნეთსით⁴ განშორებულნი მანკიერებისაგან მოლუაწებითა მათითა, არცა⁵ ვითარცა არლა გამოცდილნი გონებისა სიბოროტესა შინა.

ხოლო ჰეშმარიტი უმანკოჲ იგი არს, რომელი იყოს, ვითარცა დავით, რომელი იტყოდა, ვითარმედ: მე უბიწოებითა ჩემითა ვიდოდე⁶, რომელმან ყოველივე მანკიერებაჲ განდევნა⁷ სულისაგან თჳსისა მოლუაწებისა მიერ სათნოებათაჲსა, რომელი-იგი ღირს-იქმნების მკვდრობასა მას კეთილთაჲსა. რამეთუ უფალმან არა მოა-²⁰კლოს კეთილი მათგან, რომელნი ვლენან უბიწოდ⁸. ესევეითარმან მან სასოებით თქუას, ვითარმედ: მისაჟე მე, უფალო, რამეთუ მე უბიწოებითა ჩემითა ვიდოდე⁹. და კუალად, ვითარმედ: მისაჟე მე, უფალო, სიმართლითა ჩემითა [261] და უბიწოებითა ჩემითა ჩემდამო¹⁰.

ხოლო გამოსახავს უმანკოსა სიწრფოებაჲ საქმეთა მისთაჲ და სიმარტივეჲ, ვითარცა-იგი იყო იაკობ უმანკოდ დამკვდრებული სახლსა შინა თჳსსა¹¹, ესე იგი არს, ვითარმედ სიწრფოებაჲ იგი ბუნებითი¹² აქუნდა და არას მანქანებასა აჩუენებდა კაცთა სახილველად.

ხოლო ამას ადგილსა უმანკოდ იტყვს ბოროტისა გამოუცდლობასა, რომელსაცა უქმსო საქებელი იგი მრავალლონეობაჲ, რაჟთა სიწრფოებასა მას ზედა ბუნებითსა მოიგოს გამოცდილებით მეცნიერებაჲცა, და ვითარცა საჭურველითა შეჭურვილ იყოს კეთილითა

* ფსალ. 25, 11. * ფსალ. 83, 12. *** ფსალ. 25, 1. **** ფსალ. 7, 9. შეს. XXV. 27.

¹ რაჲ—B. ² სამსჯავროთა B. ³ სახელს ვსდებთ B. ნებსით B. ⁴ არამედ B.

⁵ ვიდოდე B. ⁶ განდევნა A. ⁷ ვიდოდე B. ⁸ ბუნებით B.

მით მრავალლონეობითა, და არა დაეცემოდის წინა-აღმდგომთა მიერ.

რამეთუ სრულსა მას უქმს, რაჟთა ბრძენ იყოს კეთილისა ზი-
მართ და უმანკო ბოროტისა. ამისგან მიღებულ¹ უმანკონი, ვითარ-
ცა წყაროჲსაგან მრავალლონებასა² მას საქებელსა. რამეთუ კაცი
მრავალლონე³ საყდარი არს მეცნიერებისაჲ*. და კჳალად იტყჳს,
ვითარმედ: მოსლვასა ბოროტათასა მრავალლონე⁴ [v] დაიმალა**.

ხოლო სახელი ესე მრავალლონეობისაჲ⁵ ორსა საქმესა მოას-
წავებს: ერთი იგი, რომელი მრავალლონე⁶ იყოს ვნებად მოყოსისა⁷
თჳსისა, რომელ არს უკეთურებაჲ. და საქებელი იგი მრავალლო-
ნე⁸ არს, რამეთუ სინამჴლითა და სიბრძნით⁹ კეთილსა თჳსსა მოი-
პოვებდეს¹⁰ და მზაკუვარებით¹¹ სხუათა მიერ მოწევნადთა საქმეთა-
გან მის ზედა გარე-შიაქცევდეს მათ.

გულისკმა-ყავ¹² უკჳე კეთილად სახელი ესე მრავალლონეო-
ბისაჲ და იხილე¹³, რამეთუ უკჳეთუ ვინ გონებითა კეთილითა იგმა-
როს სარგებლად თჳსად, არს იგი საქებელ, ხოლო რომელმან ვნე-
ბისათჳს სხუათაჲსა ყოს, არს იგი უკეთორ¹⁴ და წარსაწყმედელად
თჳსად აქჳს იგი.

და სავსე¹⁵ არიან წერილნი ორითავე ამით სახითა. რამეთუ
კეთილ იყო ღონისძიებაჲ იგი ებრაელთაჲ, რომელი ქმნეს მეგჳ-
ბტელთა მიმართ, და სასყიდელიცა შრომისა¹⁷ მათისაჲ მიიღეს
მათგან, და კარვისათჳს ნიეთი მოიგეს***.

და კჳალად კეთილად ღონისძიება ყვეს ამქუმელთა [270]
მათ, რამეთუ წულთა მათ ებრაელთა დაჰმარხვიდეს****. კეთილ
იყო ღონისძიებაჲ იგი რებეკაჲსი, რომელმან დიდი იგი კურთხე-
ვაჲ მოატყუა ძესა თჳსსა*****.

კეთილად ღონისძიება ყვეს რააბ და რაქელ. რამეთუ ერთ-
მან ზან ააშაგნი¹⁸ იგი განარინნა*****, ხოლო მეორემან სიბრძნით
მამაჲ თჳსი კერპისნსახურებისაგან იკნა*****. ხოლო ბოროტად
ლონე¹⁹ იძიეს ისრაიელთა ზედა²⁰ გაბაონელთა*****. ბოროტ

* შდრ. იგავი XII, 23. იგავი XXVII, 12. *** შდრ. გამოს. XII 35.
**** შდრ. გამოს. 1, 17. ***** შდრ. შეს. XXVII, 13. ***** შდრ. ისუ ნავე
II, 4. ***** შდრ. შეს. XXXI, 34. ***** შდრ. ისუ ნავე IX, 4.

¹ მიიღებდნენ B. ² მრავალ ღონეობისა B. ³ მრავალლონე B. ⁴ მრავალ-
ლონე B. ⁵ მრავალ ღონეობისა B. ⁶ მრავალ ღონე B. ⁷ მოყუსისა B. ⁸ მრავალ-
ლონე B. ⁹ სიბრძნითა B. ¹⁰ მოიპოვებდეს H. ¹¹ მზაკუვარებითა B. ¹² გულის-
სმაყავ B. ¹³ უკჳე B. ¹⁴ იხილე B. ¹⁵ უკეთორ B. ¹⁶ სავსე B. ¹⁷ შრომისა B.
¹⁸ ისტოვარნი B. ¹⁹ ღონე B. ²⁰ თანა B.

იყო ღონისძიება იგი აბესალომისი, რომელმან სახითა მით სახი-
ერებისათა მრავალნი მიდრიქნა, და განდგომილ იქმნა მამისა-
გან*. ხოლო აქა კეთილსა მას ღონისძიებასა მოასწავებს, რომელი
არს ვითარცა საქურველი ამას ცხობრებასა შინა, და განამტკიცებს
სულთა მათ უმეცართა. 5

უკუეთუმცა ესე მრავალღონეობა აქუნდა ევას, არამცა ეს-
რეთ ადვილად შეცთომილ იყო. რამეთუ უმანქოსა მას, რომლისა
გონებაჲ ყოვლისავე სიტყვსა რწმონებითა¹ ადვილად სცთებოდის,
ესე სწავლაჲ განმტკიცებს, რაჲთა მეც[ვ]ნიერ იყოს და ბრძენ.

ვიხილოთ უკუე² კუალად, თუ ვითარ მისცემს ყრმასა მცი- 10
რესა ცნობასა და გულისგმის-ყოფასა³**. რამეთუ ვინაჲთგან კა-
ცი ორკევი არს, ვითარცა მოციქული იტყვს: ერთი ესე გარეგანი
და მეორე შინაგანი***, ერთი ესე ხილული⁴ და მეორე⁵ უხილავი,
საცნაო⁶ არს უკუე⁷, ვითარმედ ჰასაკნიცა ესე ორ-კერძოვე⁸ გუ-
ლისგმა-იყოფებიან⁹. 15

რამეთუ უკუეთუ ვინ თქუას, რაჲთამცა აწშობილსა ყრმასა
მისცა ცნობაჲ გორციელი, საკიცხელ იყოს სიტყუაჲ იგი. რამეთუ
რომელი საცნობელი მისცეს მას წიგნმან, ვინაჲთგან თუალნიცა,
და ყორნი¹⁰, და საყნოსელნი, და პირი, და ჯელნი მისთანავე
იშეგებიან, და არა სწავლით¹¹ არს ესე, არამედ ბონებით¹². არა- 20
მედ არცა ყრმაჲ გორციელად ჩჩვლსა იტყვს, არცა ცნობად
ერთსა რასმე ამაჲ: საცნობელთაგანსა, რომელ ვთქუთ, არამედ¹³
ჰასაკისა ამის შინაგანსა¹⁴ მას¹⁵ კაცსა¹⁶ ზედა ჯერ-არს გულისგმის-
ყოფაჲ¹⁷.

რამეთუ გვსწავიეს მრავალგან¹⁸ წერილთა შინა, ვითარმედ: 25
არს სიჩჩოცა¹⁹ [271] სულისაჲ და მოხუცებულობაჲ, ვითარცა
იგი მოციქულისა მიერ ვისწავეთ, ვითარმედ კორინთელნი ჩჩვლ იყე-
ნეს, ამისთჳსცა ჯერეთ სძე²⁰ უგმდა***, რომელ არს მარტივი იგი
და ახალთა მიმართ თქუებული სწავლაჲ სახარებისაჲ, რამეთუ ვერ
ძალ-ედვას²¹ სრულისა მის და მტკიცისა საზრდელისა მიღებად 30
სიტყუათა მათ ღმრთის-მეტყუელებისათა.

* შდრ. II ნეფ. XV, 4. ** შდრ. იგავი I, 4. *** შდრ. II კორ. IV, 16.
შდრ. II კორ. III, 1-2.

¹ რწმუნებითა B. ² უკუე B. ³ გულისგმისყოფასა B. ⁴ ხილული B. ⁵ მე-
ორე B. ⁶ საცნაურ B. ⁷ უკუე B. ⁸ ორკერძო B. ⁹ გულისგმაყოფებიან B.
¹⁰ ყურნი B. ¹¹ სწავლითა B. ¹² ბუნებით B. ¹³ პირველად B. ¹⁴ შინაგანისა B.
¹⁵ მას-B. ¹⁶ კაცისა B. ¹⁷ გულისგმისყოფა B. ¹⁸ მრავალთაგან B. ¹⁹ სიჩჩო-
ცა B. ²⁰ სძე B. ²¹ ძალედვა B.

ხოლო კაბოკი¹ სულითა იგი არს, რომელი ყოვლითავე ასოა-
 თა სათნოებათაჲთა აღსროლებულ² იყოს და განმტკიცებულ,
 რომელი სულითა მჭურვალე³ იყოს, რომელი ძლიერ იყოს საქმე-
 თა შინა⁴ ღმრთის-მსახორებისათა⁵ და ახოან⁶ ყოველსა შინა კე-
 თილსა, რომელსა ეწოდების მაიძულებელცა სახარებისა მიერ, რა-
 მეთუ ძალ-ჴც მოტაცებად სასოფეველი⁷ ცათაჲ*; რომელსა გალო-
 ბად მიიღებს სული წმიდაჲცა, რამეთუ იტყვს, ვითარმედ: კაბუენი
 და ქალწულნი აქებდით სახელსა უფლისასა**, და კუალად უქა-
 დებს კაბოკთა⁸ ისრაშლსა შორის ხილვათა ხილვად***. ხოლო მო-
 ხუცებული სულითა არს, რომელი-იგი სრულ იყოს სიბრძნითა,
 [v] ვითარ-იგი იყო დანიელ, და სიკაბოკესა⁹ მას შინა გორც-
 თასა სიბრძნისა მისისა მკცენი¹⁰ პატიოსან იყვნეს. ამისთჳსცა
 პრქუეს მას მათ, რომელნი-იგი საესე¹¹ იყვნეს დღეთაგან ბოროტ-
 თა, ვითარმედ: მოედ¹² და დაჯედ შორის ჩუენსა, და გუეტყოდე
 ჩუენ, რამეთუ შენ მოგცა ღმერთმან მოხოცებოლებაჲ^{13****}.

აწ უკუე¹⁴ აქაცა ყრმად მცირედ იტყვს, რომელი-იგი საბა-
 ნელითა მით მეორედ შობისაჲთა შობილ იყოს და ქმნილ იყოს,
 ვითარცა ყრმაჲ, და ესრეთ წარმართებულ იყოს სასუფეველსა ცა-
 თასა. ესევეთარსა უკუე¹⁵ აწშობილსა ჩჩლსა, რომელი სორვიელ¹⁶
 იყოს სიტყუერისა მისთჳს და უზაქუეველისა სძისა, მისცემს¹⁷ წიგნი
 ესე იგავთაჲ¹⁸ ცნობასა და გულისგმის-ყოფასა¹⁹, ცნობასა საწუთ-
 რომასა საქმეთასა, თუ ვითარ არიან, და გულისგმის-ყოფასა²⁰ მერ-
 მისა მის საუკუნისასა²¹; რამეთუ აწწავებს კაცობრივსა და გეც-
 ნიერ ჰყოფს საქმეთა შინა, რაჲთა არცა ბოროტთა გულის-თქუმა-
 თა ჰმონებდეს, არცა ამაოჲსა ამის დიდებისა მიმართ სოფლისა
 მოსწრაფე²² იყოს

და მერმე²³ მოატყუებს გულისგმის-ყოფასა²⁴ მის საუკუნი-
 სასა²⁵ და მია[272]წევს სიტყუათა მიერ თჳსთა კეთილთა მათ,
 რომელნი აღგუითქუნა²⁶ ღმერთმან.

* შდრ. მათე XI, 12. ** შდრ. თსალ. 148, 12—13. *** იოელ II, 28.
 **** დან. XIII, 50.

¹ კაბუკი B. ² აღსროლებულ B. ³ მჭურვალე B. ⁴ ზედა B. ⁵ ღმრთისმსა-
 ხორებისათა B. ⁶ ახოან B. ⁷ სასუფეველი B. ⁸ კაბუკთა B. ⁹ სიკაბოკესა B. ¹⁰ მკცენი
 B. ¹¹ საესე B. ¹² მოედ B. ¹³ მოხუცებულობა B. ¹⁴ უკუე B. ¹⁵ უკუე B. ¹⁶ სორ-
 ვიელ B. ¹⁷ მისცემს + მას B. ¹⁸ იგავთა B. ¹⁹ გულისგმისყოფასა B. ²⁰ გულის-
 გმისყოფასა B. ²¹ საუკუნოჲსასა B. ²² მოსწრაფე B. ²³ მერმე B. ²⁴ გულისგმის-
 ყოფასა B. ²⁵ საუკუნოჲსასა B. ²⁶ აღუთქუნა B.

ვინათგან უკუ¹ განყოფილებანი იგი პასაკათანი შინაგანისა კაცისათჳს გულისგმა-ვეყენით², კეთილ არს, რაათა საცნობელთაცა სახელნი მისთჳსე გულისგმა-ვეყენით³ ძალთა ზედა სულისათა⁴. და რაჟამს იგი იტყოდის, ვითარმედ: სიტყუათა ჩემთა მოყავ ყორი⁵ შენი*, ჯერ-არს გულისგმის-ყოფა⁶, ვითარმედ კეთილად მსმე-
ნელობასა მას სულისასა ეძიებს, ვითარცა უფალი იტყოდა, ვი-
თარმედ: რომელსა ჰქუნან⁷ ყური სმენად, ისმინენ⁸**. და ესევი-
თართა მათ სიტყუათა მიერ მისცემს ახალსა მას ყრმასა საცნო-
ბელსა მას კეთილად სმენისასა.

ხოლო კუალად რაჟამს იგი იტყოდის, ვითარმედ: ნუ მიხე-
დავ⁹ დედაკაცსა ბოროტსა***, და ნუ მიაველნ მისსა თუალთა
შენთა****, და თუალნი შენნი მართლიად ხედვედ⁵*****, საცნაურ
არს, ვითარმედ ხილვასა მიანიჭებს სულიერსა ყრმასა მას.

და კუალად რაჟამს იტყოდის, ვითარმედ: ჰამე¹⁰ თათლი,
შვილო, რაათა დატკბეს სასაჲ შენი*****, თაფლად იგავით უწყეს¹⁵
საღმრთოსა მას სწავლასა. რამეთუ თქუმულ არს, ვითარმედ:
ტკბილ არიან სასასა ჩემსა სიტყუანი შენნი უფროჲს თათლისა
პირსა ჩემსა*****.

ამის სწავლისა მიერ სულიერსა მას გემოჲს-ხილვასა¹¹ შემო-
იღებს სულსა შინა, რომლისათჳს თქუმულ არს, [v] ვითარმედ: გა-
ნიცადეთ და იხილეთ, რამეთუ ტკბილ არს უფალი*****.

და კუალად არიან ჴელნიცა სულისანი, რომლითა შეეხების
მას სიბრძნე¹² და შეიტკბობს მას. რამეთუ იტყჳს, ვითარმედ:
ეტრფიალე¹³ მას, რაათა შეგიტკბოს შენ*****.

და კუალად ეკლესიასტეს¹⁴ შინა იტყჳს, ვითარმედ: ჟამი არს²⁵
შეტკბობისაჲ და ჟამი არს განშორებისაჲ¹⁵ შეტკბობისაგან*****.
რამეთუ გორცნი შეტკბობითა მით არა-წმიდებისაჲთა შეიგინებიან,
ხოლო სული შეტკბობითა მით სიბრძნისაჲთა ყოვლითურთ შეერ-
თების¹⁷ მას¹⁸ და აღივსების სიწმიდითა და შუენიერებითა.

* იგავი XXII, 17. ** მათე XIII, 9. *** იგავი V, 3. **** იგავი IX, 18. ***** იგავი IV, 25. ***** იგავი XXIV, 13. ***** ფალ. 118, 103. ***** ფსალ. 33, 9. ***** იგავი IV, 6, 8. ***** ეკლ. III, 5.

¹ უკუ B. ² A ნუსხაში ყოფილა: გულისგმა ვყავთ, გასწორებულია ასე: გულისგმა ვყენით. გულისხმაყავთ B. ³ A ნუსხაში ყოფილა: გულისგმა ვყოთ. გასწორებულია ასე: გულისგმა ვჴენთ. გულისხმაყოთ B. ⁴ სულისათა B. ⁵ ყური B. ⁶ გულისხმისყოფა B. ⁷ ჰქონან B. ⁸ მიჰხედავ B. ⁹ ჰხედვედ B. ¹⁰ ჰამე B. ¹¹ გემოიხილვასა B. ¹² სიბრძნე B. ¹³ ეტრფიალე B. ¹⁴ ეკლესიასტესა B. ¹⁵ განშორებისაჲ B. ¹⁶ არა წმიდებისაჲთა B. ¹⁷ შეიერთების B. ¹⁸ მას — B.

ესრეთ უკუე¹ მიჰმადლებს ცნობასა ყრმასა მას მცირესა, ხოლო გულისკმის-ყოფასა² მისცემს რაჟამს იტყოდის, ვითარმედ: არა სარგებელ არიან მონაგებნი დღესა ბოროტსა*. რამეთუ ამით სიტყვთა დასთესავს გულსა შინა შენსა ჰსენებასა მის დღისათჳს, 8 რაჟამს-იგი სიმრავლე³ საფასეთაჲ არა გერგოს და ვერცა გიჰსნას საუკუნოჲსა მისგან ცეცხლისა.

ანუ კჳალად რაჟამს იტყოდის, ვითარმედ: უბიწოთა დაიმკუდრონ⁴ ქუეყანაჲ** იგი, რომელსა შინა მშჳდნიცა დაიმკუდრებენ, ვითარცა ფსალმონი⁵ იტყჳს***, ვითარჲედ: მშჳდთა დაიმკუდრონ⁶ ქუეყანაჲ***; და კჳალად უფალი⁷, ვითარმედ: ნეტარ იყვნენ მშჳდნი, რამეთუ მათ დაიმკუდრონ ქუეყანაჲ****.

ხოლო რაჟამს იტყო[273]დის, ვითარმედ: დიდებაჲ ბრძენთა დაიმკუდრონ****, სორვილად⁸ საუკუნეთა მათ კეთილთა აღიყვანებს სულსა. აჲსა გულისკმის-ყოფასა⁹ მისცემს ყრმასა მას მცირესა, 18 შიშსა ცოდვილთა სატანჯველისასა და სორვილსა¹⁰ მართალთა შუებისასა¹¹. რამეთუ ესენი ისმინეს, თუ ბრძენმან უბრძნეს იყოს¹²*****.

დიდსა ძალსა უწამებს სიტყუაჲ ესე იგავთაჲ, რამეთუ უზეშთაჲს არს იგი სიბრძნესა მას¹³ ბრძენთასა, და სხუათა¹⁴ მათ სწავლათა მათთაჲსა უმეტეს არიან სიტყუანი ამის წიგნისანი. რამეთუ 20 სხუათა მათ მოძღუართა მოწაფენი გამოუცდელნი¹⁵ არიან, ხოლო ამის წიგნისა—ბრძენნი¹⁶.

ვინაჲთგან უკუე¹⁷ ბრძნად მრავალნი ითქუმიან. რამეთუ ბრძენ არიან ამის სოფლისაჲცა მრავალლონენი. და კჳალად ბრძენ, 25 რომელთა ჭეშმარიტი იგი¹⁸ სიბრძნე¹⁹, უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე²⁰, თაჲთა შორის თჳსთა აქუს სარწმუნოებითა.

ხოლო ესე მათთჳს იტყჳს, რომელნი გარეგან სულიერისა მის სიბრძნისა არიან და იციან სიბრძნე²¹ სოფლისაჲ. იგინი რაჟამს

* იგავი XI. 4. ** შდრ. იგავი II, 21. *** ფსალ. 36, 11. **** მათე V, 5. ***** იგავი III, 35. ***** იგავი I, 5.

¹ უკუე B. ² გულისხმისყოფასა B. ³ სიმრავლე B. ⁴ დაიმკუდრონ B. ⁵ ქუეყანაჲ+ქუეყანაჲ B. ⁶ ფსალმონი B. ⁷ უფალი+იტყჳს B. ⁸ სორვილად B. ⁹ გულისხმისყოფასა B. ¹⁰ სორვილსა B. ¹¹ A ნუსხაში წარწერილია „იგავი“ სიტყვებზე: „შეებისასა რამეთუ“. ¹² იყოს+თარგმანი A. ¹³ მას—B. ¹⁴ A ნუსხაში ყოფილა „სხუათა“, მაგრამ შემდეგ გასწორებულია და იკითხება: „სიტყუათა“. ¹⁵ განოუცდელ B. ¹⁶ ბრძენნი B. ¹⁷ უკუე B. ¹⁸ იგი ჭეშმარიტი B. ¹⁹ სიბრძნე B. ²⁰ ქრისტე B. ²¹ სიბრძნეობა B.

მოოკდენ¹ სწავლასა მას იგავთასა, უბრძნეს იქმნებიან, რაგამს-იგი განაგდონ მეცნიერებაჲ იგი ამაოებისაჲ და შევიდენ ყოველნი[ვ]-ვე საკვრელებასა ქეშმარიტებისასა.

და კუალად ვინაჲთგან მრავალსახედ ითქუმის ბრძენი. რამეთუ რომელი სორვილსა² შინა სიბრძნისასა იყოს, ბრძენ ეწოდების; და კუალად რომელი წარმართებულ იყოს სიბრძნესა შინა. ამათგანსა³, რომელსაჲცა ესმენ სიტყუანი ესე, გინა თუ ტრფიალსა მას სიბრძნისასა, გინა თუ წარმართებულსა მას შინა, გინა თუ სრულქმნილსა⁴ მას ზედა ყოველივე უბრძნეს იყვნენ, რაგამს ისწავ-ლონ ამის მიერ მრავალი საღმრთოთა საქმეთათჳს სწავლაჲ და მრავალი კაცობრივთათჳს.

რამეთუ ესე თითო-სახედ განსჯენის უკეთურებასა და მრავალფერად შემოიღებს სათნოებასა: ენასა ცრუსა აღუირო-ასხამს⁵, თუალსა ბოროტად მზეღველსა დააყენებს, კელთა უჯეროთა უფლებასა არა უბრძანებს, უქმობასა იოტებს, გულის-თქუმათა ბილწ-თა სტანჯავს, ასწავებს სიბრძნესა, ასწავებს სიმართლესა, ასწავებს სიმჴნესა, პატივ-სცემს სიწმიდესა.

ხოლო რომელმან ესე ყოველი ისწავოს⁶ და აქუნდეს თავსა შორის თჳსსა სივლტოლაჲ ბოროტისაგან და შემდგომჲა კეთილისაჲ, ესე-ვითარი იგი, რომელი ბრძენ იყო⁷ [274] სურვილისა მისთჳს თჳსისა, უბრძნეს იქმნა სრულებითა ამით წერილისაჲთა.

ხოლო გონიერმან მენავეთ-მოდღურობაჲ⁸ მოიგოსო*. რამეთუ უქმს, რომელსა ეგულებოდის კელოვნებისა რაჲსამე სწავლად, რაჲთა აქუნდეს ბუნებით რაჲ-იგი⁹ ოკმდეს¹⁰ კელოვნებასა მას, ესე იგი არს, რაჲთა უკუეთუ ვინ¹¹ მორკინლობასა ისწავლიდეს, აქუნდეს აგებულებაჲ გუამისაჲ კეთილი და ძლიერი. და კუალად მალე-მსრბულსა¹² უქმს, რაჲთა იყოს სუბუქ და კეთილად შეწყობილ ასოჲთა.

ეგრეთვე მენავეთ-მოდღუარსა უქმს, რაჲთა აქუნდეს სიმახვლე¹³ გონებისაჲ და სიფრთხილე¹⁴. ამისთჳსცა მენავეთ-მოდღურობად არა ეგრეთ უგუენურსა კაცსა მოუწოდს, არამედ უფროჲსად გონიერსა.

* იგავი 1, 5.

¹ მოუქდენ B. ² სურვილსა B. ³ იმათგანსა B. ⁴ სრულქმნილსა B. ⁵ აღკ-რასხამს B. ⁶ ისწავოს B. ⁷ იყო B. ⁸ მნავეთ მოძღურობაჲ B. ⁹ A ნუსხაში „იგი“ წარწერილია მოძღვრო ზომის ასოებით სიტყვებზე: „რაჲ ოკმდეს“. ¹⁰ უკმდეს B. ¹¹ ვინ — B. ¹² მალე მსრბოლსა B. ¹³ სიმახვლე B. ¹⁴ სიფრთხილ B.

ხოლო რაჲ არს მენავეთ-მოდღურებაჲ ესე, რომელსა იტყვს, გარნა თუ სხუაჲ არარაჲ, არამედ ჴელოვნებაჲ რაჲმე საქმეთა ჴედასულისათა და¹ დაუდგრომელსა მას ჴედა ბუნებასა კაცთასა, თუ ვითარ ვინ შეუძლოს იგი წიალ-ყვანებად სოფელსა ამას და ცხო-
 5 რებასა² ამას³ წარმავალსა, რომელი-ესე მრავალგან წოდებულ არს წე[ვ]რილთა მიერ ჴლუად და მდინარედ და წყლად, ვითარცა მეფსალმონე⁴ იტყვს, ვითარმედ: გამოავლინა მალლით, შემეწყნარა მე, და შემეწყალა მე წყალთაგან მრავალთა*.

რამეთუ საცნაურ არს, ვითარმედ შფოთსა მას სოფლისასა
 10 იტყვს წყლად, რომელსა შინა არცა კეთილი მისი მტკიცე⁵ არს და შეურყეველ, არცა ჴირი მისი არს შეუცვალებელ, არამედ ყოველნივე საქმენი მისნი ღელვასა შინა და მიმოვრდომასა და შეცვალებასა არიან.

რამეთუ ვითარცა შეუძლებელ არს, რაჲთამცა ჴლუაჲ მყოარ-
 15 ჟამ⁶ ერთსა ჴედა ეგო, არამედ რომელი-იგი აწ⁷ არნ დაწყნარებით, შემდგომად მცირედისა იქმნის აღძრულ ღელვათა მიერ, და კჳა-ლად რომელი-იგი აღძრულ არნ და დოღნ⁸ ღელვათა მიერ, კჳა-ლად მჟუდროებამან დიდმან დააწყნარის; ეგრეთვე სოფლისა ამის საქმენი აღვილად შეიცვალებიან სხუად⁹ და სხუად. ამისთჳს მენავეთ-
 20 მოძღუარი საჴმარ არს, რაჲთა დაწყნარებისა¹⁰ ჟამსა, რაჴამს ყო-ველივე ფართოებით იყოს მის ჴედა, მოელოდის იგი შეცვალებასა მას და არა იხარებდეს საქმეთა მათ ჴედა წარმავალთა, ვითარცა უკუდავ-თა ჴედა[ქმნა]; და კჳაღად ჟამსა ჴირისასა არა წარიკუთედეს სასოება-სა¹¹ თჳსსა, არცა დაინთჴმოდის უზომოჲსა მის მწოხარებისა¹² მიერ.

რამეთუ არცა სიმრთელე¹³ გუამისაჲ, არცა ყუბავილი სიჴაბო-
 25 კისაჲ¹⁴, არცა ფართოებაჲ სახლისაჲ, არცა სხუანი იგი კეთილნი ამის საწოთროჲსანი¹⁵ ჴგიან მყოარ-ჟამ¹⁶, არამედ რაჴამს ჴაერ-კეთილობასა შინა ამის ცხორებისასა იყო, მოელოდე ოდესმე ჴამ-თარსაცა საქმეთასა.

რამეთუ მოსლვად არს სნეულებაჲ, და მოსლვად არს სიგლა-
 30 ხაკე¹⁷, რაჴამს არა მარადის უკუანაჲთ კერძო ეგის ჴარისა ნიავი,

* ღსალ. 17, 17.

¹ და—B. ² ცხოვრებასა B. ³ ამას—B. ⁴ მეფსალმონე B. ⁵ მტკიცე B. ⁶ მეფეარჴან B. ⁷ აწ—B. ⁸ დღენ B. ⁹ A ნუხაში ყოვილა „სბდ“, მასში ჩამა-ტებელია „უა“. ¹⁰ დაწყნარებისა B. ¹¹ სასოებასა B. ¹² მწუხარებისა B. ¹³ სიმ-რთელე B. ¹⁴ სიჴაბუკისა B. ¹⁵ საწოთროჲსანი B. ¹⁶ მეფეარჴან B. ¹⁷ სიგლა-ხაკე B.

არამედ წინააღმდეგ პირის-პირ მოკდის მრავალ გზის, და რომელი უშიშ არს და დიდებულ მისდა მიიწინიან¹ მოულოდებელნი განსაცდელნი, ვითარცა ნიაქპარნი სასტიკნი, და² შეარყიან³. და ზედას-ზედაობანი იგი კირთანი მსგავს ლელვათა⁴ არიან, და მოიწვოდინან⁵ ერთიერთსა ზედა და შეგაშვოთებდენ⁶. არამედ მოვიდეს⁷ კუალად ჟამი და იხილნე⁸ იგი⁹ ყოველნი გარდასრულნი და იგივე დაწყნარებულება⁹ მოსრული.

ესე არს უკუე¹⁰ გონიერი მენავეთ-მოძღუარი, რომელმან უწყოდის უძლორება¹¹ და დაუღ[ვ]გრომელობა¹² ამის ცხოვრებისაჲ, და მარადის ერთად იყოს იგი, და არცა ჟამსა განსუენებისასა¹³ ზუაობდეს, არცა ჟამსა განსაცდელისასა განწირულ იყოს და შეწყუბებულ.

და კუალად სხვსაცა საქმისა მიმართ კეთილ არს ჩუენდა მენავეთ-მოძღურებისა იგი საკმრობაჲ. რამეთუ მე ვიცნი სხუანიცა ლელვანი და ზღუაჲ აღძრული საშინელად სულსა ზედა, რომელ¹⁴ არიან ენებანი ბოროტნი.

რამეთუ გულის-წყრომანი და შინნი, გულის-თქუმანი და მჭუხარებანი, ესენი მოიწინიან, ვითარცა ლელვანი ბოროტნი, და მრავალ გზის პოიან¹⁵ რაჲ¹⁶ სული უმენავეთ-მოძღუროჲ¹⁷, დაანთქიან.

აწ უკუე¹⁸ უკმს გუნებასა¹⁹, რაჲთა ვითარცა მენავეთ-მოძღუარი ჯდეს უმაღლეს ყოველთა ენებათასა, და აღსრულ იყოს ნავსა ზედა ჳორცთა თჳსთა²⁰, და გულის-სიტყუათა კელოვნებით, ვითარცა საპეთა აქცევდეს, და ახოვნად²¹ დასთრგუნვიდეს ენებათა მათ ლელვათა ბოროტთა, და არა აღივსებოდის სიმწარისაგან მათისა, არამედ ილოცვიდეს და იტყოდის: განვერი მე მოძულეთა ჩემთაგან²² და სიღრმეთაგან წყალ[მ]თა მრავალთა²³. ნუ დამნთქამნ მე მორვეი წყალთაჲ, ნუცა დამფარავნ მე სიღრმე²⁴ უფსკრულთაჲ*.

გუნებაესა, რაჲთა სხუაჲცა²⁵ მენავეთ-მოძღურებაჲ²⁶ გიჩუენო, ²⁷ რომლისა ნიკ²⁸ არს კეთილი. სასუფეველი ცათაჲ მსგავს არს კა-

* ფსალ. 68, 15—16.

¹ მიიწინიან B. ² და—B. ³ შეირყიან B. ⁴ ლელვათაჲსა B. ⁵ მოიწვოდინ B. ⁶ შეშვოთებენ B. ⁷ იხილნე B. ⁸ იგინი B. ⁹ დაწყნარებულობაჲ B. ¹⁰ უკუე B. ¹¹ უმჯულოებაჲ B. ¹² პოვიან B. ¹³ რაჲ—B. ¹⁴ უმენავეთმოძღუროჲ + და B. ¹⁵ უკუე B. ¹⁶ გუნებასა B. ¹⁷ თჳსთაჲ B. ¹⁸ ახოვნებით B. ¹⁹ მოძულეთაგან ჩემთა B. ²⁰ მრავალთაჲსა B. ²¹ სიღრმე B. ²² სხუაჲ B. ²³ მენავეთმოძღურობა B. ²⁴ ნიკი B.

ცისა ვაჭრისა*. და ყოველნი, რომელნი ვალთ გზასა ამას¹ სახარე-
ბისასა², ვაჭარნი ვართ, რომელნი აღსრულებითა მცნებათაჲთა მო-
ვიყიდით სასუფეველსა ცათასა. ჯერ-არს უკუე³ ჩუენდა, რაჲთა
ფრიადითა⁴ თითო-სახე⁵ მოვიგოთ სასუფეველისა ცათაჲსა სიმდიდ-
რისა შეკრებად, რაჲთა არა გურცხუენეს ქამსა მას, რაჲმს უჩუე-
ნებდეს⁶ თითუელნი⁷ საქმეთა თჳსთა, ვითარცა მონათა მათ, რომე-
ლთა მიიღეს უფლისაგან ქანქარი იგი, რაჲთა არა გუესმას ჩუენ,
ვითარმედ: მონაო ბოროტო და უდებო⁸, არამედ რაჲთა აღვაე-
სოთ ნავი ჩუენი ტჳრთითა კეთილითა და ესრეთ უცთუმელად⁹
განჴპლიდეთ ამას ცხორებასა.

რამეთუ მრავალთა მრავალი შეიკრიბეს სიკაბოკითგან¹⁰ მა-
თით და ვითარცა განზოგებისა¹¹ ოდენ გზასა¹² მიიწინეს¹³, ანუ
თუ აღსასრულისა მახლობელ იქმნეს¹⁴, აღდგეს მათ ზედა განსაც-
დელნი ღელვათანი სულთა მათ [v] მიერ უკეთურთა და ვერ
თავს-იდევს მათ სიმძიმე¹⁵ იგი ზამთრისაჲ მის, რამეთუ არა
იკოდეს მენავეთ-მოძღურობაჲ, არამედ დაჴირვებაჲ დიდი მოიწია
მათ ზედა მის ყოვლისაგან, ამისთჳსცა რომელნიმე სარწმონოებასა¹⁶
ზედა დაინთქნეს¹⁷ და ბოროტად მორწმონე¹⁸ იქმნეს¹⁹, და სხუათა
კჳლად ქალწულებაჲ, რომელი დაემარხა სიჩჩოჲთგან, წარწყმი-
დეს. რამეთუ მოიწია მათ ზედა ბოროტი იგი გულის-თქუმაჲ,
ვითარცა ნიაჴპარი მძლაფრი²⁰ და წარწყმინდა იგინი. და მაშინ
არნ საქმე²¹ საწყალობელი: კაცი შეზდგომად მარხვისა და მოლუა-
წებისა ფიცხლისა, შემდგომად ლოცვისა ძლიერისა, შემდგომად
ტირილისა ფრიადისა და ლუაწლისა ოცისა ანუ თუ²² უცდაათისა²³
წლისა, უდებებისათჳს სულისა მეყსა შინა შიშუელ იქმნის ამის
ყოვლისაგან; და მიემსგავსის ვაჭარსა დიდსა და მდიდარსა, რო-
მელმან აღავსის ნავი სიმდიდრითა ფრიადითა და ვალნ უკუანაჲთ
კერძოჲთა ნიაჴითა ჰამოჲთა. და წარვლნის²⁴ საშინელნი იგი ზლუა-
ნი, და მიახლებასა ოდენ ნავთსაყოლ[277]ლისასა²⁵ შეიმოსრის²⁶
ნავი, და იქმნის მეყსა შინა მის ყოვლისაგან ოჭერ.

* მათე XIII, 45. ** მათე XXV, 26. *** შდრ. 1 ტიმ. I, 19.

¹ მას B. ² სახარებისასა+ვითარცა B. ³ უკუე B. ⁴ ფრიადი B. „ფრიადითა“-ს შემდეგ მოცრო ზომის ასოებით ჩამატებულია A ნუსხაში „მოსწრაფებითა“, მომდევნო სიტყვას—„თითო სახე“—ს მიწერილი აქვს: დ. „სიბრძნე“ წარწერილი არის სიტყვებზე: „მოვიგოთ სასუფელისა“. აღნიშნული სიტყვების ჩამატების შემდეგ ერთი სტრიქონი ასე იკითხება: ფრიადითა მოსწრაფებითა თითო სახედ მოვიგოთ სიბრძნე. ⁵ აჩუენებდეს B. ⁶ თითოეული B. ⁷ უცთომელად B. ⁸ სიკაბოკითგან B. ⁹ განზოგებასა B. ¹⁰ გზისასა B. ¹¹ მიიწინეს B. ¹² იქმნეს B. ¹³ სიმძიმე B. ¹⁴ სარწმუნოებასა B. ¹⁵ მორწმუნე B. ¹⁶ იქმნეს B. ¹⁷ მძაფრი B. ¹⁸ საქმე B. ¹⁹ თუ—B. ²⁰ ოცდაათისა B. ²¹ წავლნის B. ²² ნავთსაყოლლისასა B. ²³ შეიმოსრის B.

ეგრეთვე არს სული უკუეთუ ამანცა მრავლითა შრომითა და ოფლითა¹ მოგებულნი იგი კეთილნი ერთითა ეშმაკისა ბრძულითა² ყოველივე წარწყმიდოს, და ვითარცა მიწნეარითა³ რაჟთმე ნისლ-თა ესრეთ დაინთქას ცოდვათა შინა.

და მერმე⁴ კეთილ იყოს მისდა სიტყუაჲ იგი, ვითარმედ: მო- 5 ვედ მე სიღრმესა ზღვასა და მოქცევამან⁵ დამნთქა მე⁶.*.

გაქუნდინ უკუე⁷ კეთილად საქენი იგი ცხოვრებისანი⁸, და ჰმართებდი თუალთა⁹, ნუუკუე⁹ თუალთა მიერ შემოჰდეს შენ შო-რის ბოროტი იგი გულს-თქუმისა¹⁰ ღელვაჲ. ჰმართებდი სასმენელ-თა და ენასა, ნუუკუე¹¹ შეიწყნაროს მან მავნებელი რაჟმე, ნუუ- 10 კუე¹² თქუას უჯგროჲ რაჟმე, ნუუკუე¹³ აღგაგზნას შენ ღელვამან გულის-სწყრომისამან¹⁴, ნუუკუე¹⁵ დაგნთქას შენ მოქცევამან ბო-როტად მოშიშებისამან, ნუუკუე¹⁶ დაგფაროს შენ მორევამან გულის-წყრომისამან¹⁷. რამეთუ ვნებანი ღელვანი არიან, და [v] უკუეთუ იქმნა უმაღლეს¹⁸ მათსა, მაშინ ხარ გონიერი მენავეთ- 15 მოძღუარი.

უკუეთუ კულა არა მოსწრათებით იელტოდი ამათ ყოველთა-გან, არამედ ვითარცა ნავი უკაცოჲ¹⁹ ყოვლით-კერძო ღელვა-თა მიერ მიმოჰვარდებოდი, უჩინო იქმნე უფსკრულსა მას შინა 20 ცოდვისასა.

ისმინე²⁰ უკუე²¹ ესეცა, თუ ვითარ ისწავლო გელოვნებაჲ მე-ნავეთ-მოძღურებისაჲ²². რამეთუ ჩუეულებაჲ აქუს მენავეთა ცად მიმართ ხედვად²³ და ესრეთ ცნობად, თუ ვითარ ჯერ-არს მართე-ბაჲ ნავისაჲ დღისი მზისა მიერ, ხოლო ღამით²⁴ ჰოიადსაგან ანუ 25 გომთა, ანუ თუ²⁵ სხუათა მათ საჩინოთა ვარსკულავთა:

ეგრეთვე უკუე²⁶ შენცა ცად გეპყრნედ თუალნი სიტყუსა მისებრ მეტყუელისა მის, რომელმან თქუა: შენდამი, უფალო, აღ-ვიხილენ თუალნი ჩემნი, რომელი დამკუიდრებულ²⁷ ხარ ცათა შინა*. ხედვედი შენ მზესა მას სიმართლისასა და მცნებათა უფ-ლისათა, ვითარცა ვარსკულავთა ბრწყინვალეთა²⁸. 30

* ფსალ. 68, 3. ** შდრ. ფსალ. 122, 1.

¹ ოფლითა და შრომითა B. ² ბრძოლითა B. ³ მიწნეარითა B. ⁴ მერმე B. ⁵ მოქცევამან B. ⁶ მე B. ⁷ უკუე B. ⁸ ცხოვრებისანი B. ⁹ თუალითა B. ¹⁰ ნუუკუე B. ¹¹ გულისთქუმისა B. ¹² ნუუკუე B. ¹³ ნუუკუე B. ¹⁴ გულის-თქუმისამან B. ¹⁵ ნუუკუე B. ¹⁶ ნუუკუე B. ¹⁷ გულისთქუმისან B. ¹⁸ უმა-ღლეს B. ¹⁹ ნავი უკაცოჲ ნავი რომელსა არა აქუნ კაცი B. ²⁰ ისმინე B. ²¹ უკუე B. ²² მენავეთმოძღურობისა B. ²³ ჰხედვად B. ²⁴ ღამე B. ²⁵ თუ - B. ²⁶ უკუე B. ²⁷ დამკუიდრებულ B. ²⁸ მბრწყინვალეება B.

გაქუნდინ თუალი ფრთხილი¹, ნუ მისცემ ძილსა თუალთა შენ-
 თა, ნუცა ჰრულსა წამთა შენთა*. რამეთუ უკუეთუ არაოდეს მი-
 გე[276]რულოს პერობასა შინა საჭეთასა ზღუასა ამას შინა სოფ-
 ლისასა, ესრეთ ჰპოო² შეწევენაცა სულისა წმიდისაჲ წარმარ-
⁵თებად შენდა ნიავეთა მყუდროჲთა და ჰამოჲთა, ვიდრემდის მიი-
 წიო უღელვოსა მას ნავთსაყოდელსა³ ცხორებისადა⁴ და ნებისა
 ღმრთისასა, რომლისაჲ არს დიდებაჲ და სიმტკიცე⁵ დაუსრულებელ-
 თა მათ საუკუნეთაჲ⁶ უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

* ზღრ. ფსალ. 131, 4.

¹ ფრთხილ B. ჰპოო B. ² ნავთსაყოდელსა B. ³ ცხორებისა B. ⁴ სიმტ-
 კიცე B. ⁵ საუკუნეთა B.

ლექსიკონი

- ამქუმელ-ი ბებია ქალი, მენი 106, 23.
 ანგაპრება სიხარბე 104, 1.
 ანშაგი-ი (მსტუარ-ი¹ B) ჯაშუში 106, 28.
 არა-კეთილ ი ცუდი 94, 28.
 არამედ 1. თუ არა 112, 2. 2. არამედ, ნო 89, 25; 100, 17.
 ასო სხეულია ნაწილი 111, 28.
 აღდგომა 1. წარმოშობა, გამოჩენა, 90, 7. 2. აღმართვა 114, 13.
 აღება გაღება 89, 13.
 აღმმართველი-ი აღმდგენელი 101, 2.
 აღსასრულ-ი დასასრული, ბოლო 95, 21; 114, 13.
 აღსრულებულ-ი (აღსრულებულ-ი B) დასრულებული, სრულყოფილი 108, 2.
 აღური-ხხმა დამორჩილება, ალაგმვა 111, 13.
 აღძრვა სწრაფვა 94, 21.
 აწ ახლა 112, 15.
 აწ უკუთ მამასადაძე, ამიტომ 95, 5; 108, 16.
 აწშობილი-ი ახალშობილი 108, 19.
 აჰა ესერა აი 90, 5; 97, 16.
 ბარძი-ი ფეხმაღალი ღრმა სასმისი ზიარებისათვის 93, 13.
 ბილწ-ი არაწმინდა; საძაველი 101, 16; 111, 15.
 ბილწება უწმინდურება 95, 6.
 ბიწ-ი ლაქა, კუჭკი 95, 14.
 ბოროტ-ი 1. უკეთური; ცუდი; ბოროტება 97, 3; 101, 20; 103, 15; 105, 31. 2. ნაწიკრება 104, 12. 3. ხიფათი 106, 7. 4. საშინელი. „აღდესა ბოროტსა“ (110, 13) ღვთის მიერ განკითხვის საშინელ დღეს.
 ბოროტად მოშოშება შიშისაგან შექრუნება 115, 13.
 ბოროტის მყოფელ-ი (ბოროტის მოქმედ-ი B) ავის მყოფელი 100, 17.
 ბრძენ-ი 1. კვიანი, გონიერი 99, 9. 2. ბრძენი 88, 14; 100, 2.
 ბუნებათა-მეტყველება ბუნებისმეტყველება, *φυσιογνωσία* ი 89, 7.
 ბქე ეხოს კარი 93, 1; 95, 1.
 განება დაწესება 91, 21.
 გამომოქუმელობა პოეტური ხელოვნება; პოეზია 97, 20; 97, 23.
 გამოცხადება გამოჩენა 89, 7; 89, 25.
 გამოძიება გამოკვლევა. განოძენა 88, 10; 94, 2.
 გამოძიებელ-ი განომკვლევი; შემსწავლელი 89, 26.
 გუამ-ი ტანი 112, 25.
 გუემა ცემა 96, 4.
 გულარძილი-ი მრუდი 99, 16.
 გულება სურვილი, ნდობა 94, 7; 95, 5.
 გული-თქუმა წადილი, სურვილი; დიდი ნდობა 103, 21.
 გული-ხიჭუა აზრი 104, 20; 113, 23.
 გული-წყრომა მრისხანება, განრისხება 113, 17; 115, 12.
 განგურება გარკობა, ჩასობა (ისრისა) 102, 25.
 განზოგება განახევრება 114, 12.
 განკრძალოლ-ი (განკრძალოლ-ი B) ყურადღებიანი; დაინტერესებული 96, 5.
 განმართვა გამოსწორება 96, 17.
 განრინება ხსნა, გადარჩენა 106, 28.
 განრომა თავის დაღწევა 113, 26.

¹ A ნუსხაში არის „ანშაგი“, B ნუსხაშია „მსტუარი“.

განხლვა (გამოსხვალ-ი B) გამოსავალი, *წმობი* 92, 22; 93, 2.

განსწავლა 1. დასჯა 95, 30; 97, 10. 2. სწავლის მიღება 97, 12.

განსწავლოლ-ი (განსწავლულ-ი B) დასჯილი 97, 8.

განყოფილ-ი განსხვავებული 91, 6.

განყოფილება განსხვავება 90, 24; 109, 1.

განსჯა 1. გასამართლება 103, 18. 2. საქმის გარჩევა. გადაწყვეტილების მიღება 90, 21.

განჩინება განაჩენი; გადაწყვეტილება; დაწესება 104, 2.

განცდა გასინჯვა (თვალთ) 109, 20.

განცხადებულად ცხადად, ნათლად, აშკარად 89, 23.

განცხადებულება ცხადად გამოჩენა, აიკხადე, თვალნათლივობა 89, 24.

განწირულ-ი სასოწარკვეთილი, სულით დაცემული 113, 11.

გარე გარეთ 99, 11. გარეგან გარეშე 110, 27.

გარე-შიქცევა მიბრუნება, გაბრუნება; მოშორება 104, 16; 106, 13.

გარეწრად სხვათა შორის, ზერელედ 92, 28.

გარნა 1 მაგრამ 88, 10; 100, 31. 2. თუ თუ არა, გარდა ამისა 112, 2.

გება (ეგო. ჰვიან) დარჩენა, ყოფნა 99, 16; 112, 31.

გემო სიანონება, სიტკბოება 101, 16.

გემომხ-ხილვა გასინჯვა 109, 19.

გლახაკ-ი ღარიბი 100, 16.

გმობა გინება, ლანძღვა 96, 19.

გულისქმის-ყოფა 1. გაგება. შეტყობა; შეგნება 89, 20; 91, 23; 104, 31. 2.

გამსჯელობა, *рассудительность* 104, 30; 107, 11; 108, 21.

დაბადება შექმნა 91, 25; 92, 15.

დაბადებულ-ი შექმნილი 91, 26.

დაბადებულება შემზადება, შექმნა, მოწყობა 91, 23.

დამზადებულ-ი შემქმნელი 91, 24.

დამართება დამიხნება 102, 26.

დამარხვა დაცვა 106, 24.

დამსჭუალოლ-ი (დამჭუალოლ-ი B) და-
ლურსმული, დაქედილი 94, 22.

დამუარება დაფუძნება 91, 29.

დანთქმა ჩაძირვა, დაღუპვა 112, 24; 113, 27.

დასაბამ-ი დასაწყისი 90, 13; 94, 13.

დალადათუ 1. კიდევაც რომ; თუნდაც 100, 7 2. თუმცაღა 100, 30.

დაუენება გაჩერება, გადატ. გამოსწო-
რება. 111, 14.

დაშთობა დარჩენა 95, 23.

დაცხრომა შეწყვეტა 96, 24.

დაპირვება გაპირვება, ზიანი 114, 16.

ერთ-ი ერთი და იგივე, ერთნაირი 101, 10; 101, 17. ერთი მეორეზე, ერთი მეორის შემდეგ 113, 5. ერთად ერთნაირად 113, 10.

ესევისთარ-ი ამნაირი, ამგვარი 95, 18; 98, 24.

ექსორია-ყოფა გაძევება, გადასახლება 104, 8.

ვიეთნიმე ზოგიერთი 97, 16; 105, 10.

ვითარ როგორ; როგორც 88, 9; 98, 11.

ვითარმედ რომ 89, 27; 98, 6.

ვითარცა როგორც 96, 16; 98, 6.

ვინაფთჳან ამიტომ, ვინაიდან, რადგან 96, 16; 97, 10; 107, 18.

ვლტოლა (ი ვ ლ ტ ი ა ნ) გაქცევა 95, 22; 95, 28.

ზაკუფა ცბიერება 105, 8.

ზამთარ-ი გადატ. გაუარესება საქმეთა; ცუდი პირობები 112, 28; 114, 15.

ზედამსჯელობა განუწყვეტლობა 113, 3.

ზიარ-ი საერთო 93, 15.

ზოგად-ი საყოველთაო 93, 15.

ზრახვა ახრი 103, 31.

ზრდილობა აღზრდა 101, 24.

ზუაობა ამპარტოვნობა 113, 11.

ზღუდე კედელი; გაღაფანი 92, 23; 93, 1.

თავ-ი მწვერვალი 92, 23.

თავს-დება 1. კისრება 97, 6; 102, 21.

2. გაძლება, გადატანა 99, 24; 114, 15.

თანა-მღებ-ი მოვალე 103, 26.

თარგმანება განმარტება 88, 8.

თითო-ხახედ სხვადასხვაგვარად, მრავალნაირად 111, 12; 114, 4.

თულ ზუმა მიკერძობა 102, 18.

თუმცა თუ 103, 6.

თჳნიორ (თჳნიერ B) უ-ოდ; „თჳნიორ კმისა“ უიმოდ 92, 12; 97, 23.

თხზილება მზაკვრობა, хитросплетение 99, 17.

იგავ-ი 1. სწავლა-დარიგება, ბრძნული გამონათქვამი; ანდაზა, притча. *παραβολα* ἢ 88, 8; 95, 9; 111, 1. 2. „ესე არს სიტყვიო მაგალითი, გინა საჩუენებელი, გინა მოსანიშნავი“ (საბა), *παράβολον* ἢ 99, 6. იგავით სახით; გადატანითი მნიშვნელობით 93, 19; 109, 15.

კადნიერება გამბედაობა 92, 23.

კეთილ-ი 1. კაოგი; საჭირო; სასარგებლო; სარგებლობა 29, 28; 91, 11; 96, 22; 113, 12. 2. სიკეთე; კეთილი 93, 15; 112, 26. 3. ბშენიერი 106, 20; 106, 24. კეთილად 1. კარგად 89, 9. 2. მშენიერად 106, 27. 3. „კეთილად შეწყობილ ასოთა“ 111, 27 თანახმიოი აგებულებისა, ტ.ნადი.

კერძო მხარე 114, 28.

კულად აგრეთვე 112, 17; 113, 6.

კუერთხ-ი ჯოხი 96, 26.

კულა ხოლო. „უკუეთუ კულა“ ხოლო თუ 103, 24. 115; 17.

ლესულ-ი გაწაფული 100, 4.

ლიტონ-ი უბრალო 95, 19.

ლტოლეილი გაქცეული, მოშორებული 94, 18.

მალე-მსრბულ-ი (მალე მსრბოლ-ი B) სწრაფად მორბენალი 111, 26.

მამულ-ი მამისეული 90, 22.

მანქანება მაქინაცია, ხერხი. 105, 8; 105, 29.

მართალ-ი 1. სამართლიანი 101, 1; 2. ალაღმართალი, უმწიკვლო 103, 31; 110, 15. მართლად სწორად, განუხრელად 102, 27; 103, 34.

მართება მართვა 115, 8; 115, 23.

მარხვა მარხვა, пост 114, 22.

მასკულავთ-მრიცხველობა (ვარსკულავთ მრიცხველობა B) ასტოლოგია 97, 18.

მასწავლელო მასწავლებელი 9),

მელ-ი მელა 99, 31.

მენავე მეზღვაური 115, 22.

მენავეთ-მოძღუარ-ი ხომალდის უფროსი 111, 29; 115, 15.

მენავეთ-მოძღურება. მენავეთ-მოძღურება¹ მმართველობა; მართვა 111, 22; 114, 16; 115, 21.

მეტყულება რიტორიკა 97, 20.

მეუ-ი წაი 114, 25; 114, 30.

მეძავ-ი როსკიპი, გარყვნილი 101, 12; 102, 16.

მეცნიერ-ი მეცოდნე 92, 21; 98, 10.

მეცნიერება ცოდნა 91, 14; 105, 33.

მზაკუვარ-ი ცბიერი. გადატ. არაკუვმარი² 100, 23. მზაკუვარებით ცერაგობით, ცბიერებით 106, 12.

მზარდულ-ი აღმზრდელი, *μαστρούργος* ბ 96, 5.

მიდრეკა 1. გადაბოა, გადაცდენა 99, 25; 104, 22. 2. გადახვევა (გზიდან გადახვევა ევალის დაფარვის ბიზნით) 99, 31.

მიოჟალვა მიღება, ჩაბარება 90, 21.

მიმადლება მინიკება 99, 1; 110, 1.

მიმგებელ-ი მიმზღვევი 101, 2.

მიმოვრდომა მიმოვარდნა, რყევა 112, 12.

მიმოქცევა სიტყუათა პარალოგიზმი, *παράλογισμός* ბ „თჳნიორ (თჳნიერ B) ტყულით მიმოქცევისა სიტყუათაჲსა“ 97, 24 – 25 *βεζ λογικων, υμιοζακ-λογικων*².

მიმზავსებულ-ი მსგავსი 103, 34.

მიმძლავრებულ-ი დაჩაგრული; შევიწროებული 103, 1.

მიარულება თვლენა, მცირედ ნიძინება 116, 2. იბ. ჰრული.

¹ ეს სიტყვა ორივე ფორმით არის A ნუსხაში.

² Творения Василия Великого, новые исправленные перевод Москвитской Духовной Академии, т. II, 1911, стр. 181.

მოწევნა ბილწევა. მისვლა 108, 28; 116, 5.
მოქალაქე მისვლა 102, 18.

მოგება შეძენა. მოპოვება 92, 28. მოგება-
ბული-ი მოპოვებული 115, 2.

მოლოდება მოლოდინი 94, 29.

მომგებულ-ი შემძენი 99, 1.

მომზავებელ-ი შეპახანებელი, მომწყობ-
ბი 92, 1.

მონაგებ-ი შეძენილი ქონება 104, 3.

მოპოვება 1. მოპოვება 98, 21. 2. გამო-
გონება 97, 17.

მოპოვება მოპოვება 95, 9. მოპოვებ-
ბული-ი მოგონილი 98, 28.

მოკინალობა კიდაობა 111, 25.

მოხედა ქიღვა, შეძენა 93, 26.

მოხწავება აღნიშვნა 93, 2; 106, 8.

მოხწავე მოწადინე 108, 26.

მოხწავება გულმოდგინება 97, 26;
103, 32. მოხწავებით გულმოდგინედ,
დაუხატებლად 96, 6; 115, 17.

მოტყუება მონიკება 106, 26; 108, 27.

მოქცევა მობრუნება 93, 19; 96, 20.

მოქცევა-ი (მოქცევა B) 1. ქარიშხალი
115, 6; 115, 12. 2. მიმოქცევა, *разбрасыва-
ние* 99, 14; 100, 6.

მოღუაწება გარჯა, შრომა 105, 14;
105, 19.

მოყუაბ-ი. მოყოს-ი ახანაგი, მახლო-
ბელი 99, 18; 106, 9.

მოშიშება 115, 12.

იბ. ბოროტად მოშიშება.

მოცალებით თავისუფალ დროს 94, 2.

მოძღუარ-ი მასწავლებელი *педагог*-
ი 96, 5.

მოწამე მოწმე 102, 17.

მოწევნა 1. შეხედრება, შემთხვევა
96, 4. 2. მოღუევა, მოსვლა 96, 12;
97, 2. მოწევნად-ი მომსულელი 106,
12. მოწევნულ-ი შემთხვეული 97, 4.

მოწყლა 96, 25. იბ. წყლა.

მოხოცებოლება, მოხოცებულობა 1. სი-
ბერე. მოხოცებულობა 107, 26. 2.
უაუტესობა, უფროსობა, *старейшинство*
108, 15.

მოკლმა მოსვლა 95, 7; 113, 1.

მრავალ-ჯამ დიდ ხანს 105, 2.

მრავალ-ხასყიდელ-ი ძვირფასი 94, 12.

მრავალსახელ მრავალნაირად, მრავალ-
გვარად. გადატ. მრავალი მნიშვნე-
ლობით 111, 4.

მრავალფერად მრავალნაირად 111, 12.

მრავალლონე 1. კეთილგონიერი; მო-
ხედავებული 106, 6; 106, 7. 2. გაქნი-
ლი, მოხერხებული 106, 9.

მრავალლონეობა, მრავალლონება 1.
მოხერხებულობა, მიხედვითობა 104,
29. 106, 5. 2. გაქნილობა 98, 20.

მრავალმეტყველება სიფრთხილი მსჯე-
ლობა, რომლის მიხანია ცრუ დასკვნის
გაკეთებით მოჩვენებითი სიმართლის,
დამაჯერებლობის მიღწევა 100, 6.

მტარვალ-ი ჯალათი 96, 18.

მტკიცე ძაგარი, უფრო (საქმელი) 93, 10.

მტყუარ-ი (მტყუარ-ი B) ცრუ 100, 2.

მუნ იქ 89, 12.

მუთარ-ჯამ (მუთუარ-ჯამ B) დიდ ხანს.
ხანგრძლივ 112, 14; 112, 27.

მძლავრ-ი 1. ტირანი. ბოროტი მთავ-
არი, მმართველი, 91, 6. 2. დამხავერ-
ელი. ავერსი ღონების მითვისების ძუღ-
ველი; ხარბი 102, 30.

მხოლო ერთი, მარტო 92, 17.

მეცე თეთრი თმა 108, 12.

ნავ-ი ხოშაღდი 115, 18.

ნავთხაყოდელ-ი (ნავთ საყუდელ-ი B)
ნავთსადგური 114, 30; 116, 6.

ნელსაცხებელ-ი სურნელოვანი ხეთი,
შირო 94, 12.

ნიავე-ი ქარი 116, 5; 63, 5. ნიავექარ-ი ქა-
რიშხალი 113, 3; 114, 21.

ნივთ-ი 1. ახრი; შინაარსი 97, 22. 2.
ნივთი, *товар* 106, 22.

ნისლ-ი ქარიშხალი; ნისლი, *ливень* 9
115, 3.

ნიჭ-ი ტალანტი *дарования* 113, 31.

ნუჟუჟ რამ არ 97, 2; 115, 10; 115, 13.
იჭუჟულ-ი (იჭუჟულ-ი B) საეჭვო, ბუნ-
დოვანი 102, 12.

ოდებე ზოგჯერ 112, 28.

ოტება გაქცევა, განდევნა 111, 15.

ოქერ-ი აოხრებული 114, 30.

პატიუხან-ი (პატიოსან B) საპატრიო, სა-
პატიცენელო 103, 25.
პირ-ი მიხანი 89, 2; 89, 12
პირველ 1. უწინარეს 90, 6. 2. უწინდე-
ლი. ძელი დროისა 90, 11.
პირველად პირველად; უწინარეს ყოე-
ლისა 91, 11; 91, 13.
პირველვე პირველადვე 91, 21.
ჟამ-ი დრო 69, 22.
რამეთუ 1. რომ 92, 12 2. ვინაიდან,
რადგან 93, 20; 110, 11.
რამეს როჟა. როდესაც 89, 22.
რამომ რაოჟენ, რამდენი 103, 2.
რგება გამოყენება 110, 5.
რჩულ-ი (შეჟულ-ი B) კანონი 103, 37
რჩულიერ-ი (შეჟულიერ B) კანონიერი
91, 1; 91, 4.
საბანელ-ი ეცბანი, მოსანათლავი ქუ-
კელი 106, 16
საზომ-ი სასწორი 103, 10; 103, 11.
საზრდელ-ი საზრდო, საკნელი 93, 10;
93, 20.
სათონ-ყოფა მოწონება 99, 18.
საკიცხელ-ი სასაცილო 107, 17.
სალმობა ტყივილი 91, 23.
სამართალ-ი 1. სიმართლე 95, 30;
103, 31. 2. სამართლიანობა 100, 21;
102, 14. სამართლით (სიმართლით B)
სისწორით, სიმართლით 103, 32. სა-
მართლად სამართლიანად; სწორად
101, 29; 103, 16.
სამსკუალ-ი ღურსმანი 94, 22.
სამსჯავრო, სამჯავრო, სამშჯავრო
სასანართლო 103, 14; 103, 32; 104, 14.
სარგებელ-ი 1. სარგებლიანობა, მოიხ-
ვა 91, 5; 96, 23. 2. სასარგებლო, გა-
მოსადგეი 110, 3. სარგებლად სასარ-
გებლოდ 106, 16.
სარგებლობა სარგებლიანობა, გამოსა-
დგეობა 93, 7.
სარწმუნოდ უეკველად 89, 31.
სარწმუნოება უტყუარობა, სარწმუნო-
ება 90, 1.
სახმენელ-ი ყური 96, 16; 115, 9
სახობა იმედი 88, 11; 112, 23.
სასოებით იმედით; დარწმუნებით
105, 22.

სასუიდელო-ი გასანარჯელო 106, 21.
სასძლო საცოლისათვის განყუთენალი
ოთახი სიძისა 99, 11.
სასწაველ-ი (სწავლა B) სწავლა-მოდ-
ლერება 94, 33.
სასჯელ-ი, საშჯელ-ი 1. განჩინება. გა-
ნაჩეი. გადაწყვეტილება 101, 11. 2.
გასანართლობა. საკმის განხილვა 102,
24; 103, 24; 3. სასანართლო 102, 29.
საუკუნე. საუკუნო 1. მარადიული. სა-
მუდლო 108, 27; 110, 6; 110, 13.
2. საუკუნე 116, 8.
საუხსე განძი; ფული 96, 29; 110, 5.
საუდარი-ი ტახტი, престол 106, 6.
საუნახელი-ი ცხვირი 107, 19.
საშჯელ-ი იხ. სასჯელი.
საჩინო შეპანწევი. გამორენილი 115, 25.
საცნაორ-ი, საცნაურ-ი ცხადი 91, 2;
107, 14.
საცნაობელ-ი გოდნობის ორგანო; საგრძ-
ნობელი 107, 18; 107, 22.
საძაგელ-ი ს ზიზლარი; საძელველი
103, 10.
საწოთრო, საწუთრო წუთისოფელი 108, 21.
საწყალობელი-ი საწყალი 114, 22.
საქურველ-ი ი. რალი 107, 4.
სახე 1. იიხანი 89, 1. (სახე 89, 1 და
პირი 89, 2 სინონიმებია). 2. სახე,
იძუა. იძუაჲ 89, 11. 3. მაგალითი
106, 19. 4. რო სახე არს: ორი გვარი
არს 98, 16. 5. სახე. მით. ძეჟიჲ ზრ
107, 1.
სახელ-დება სახელის წოდება 92, 18.
სახელოან-ი (სახელოვან-ი B) საყოველ-
თაოდ ცნობილი. სახელგანთქმული
102, 15.
სახიერება კეთილობა 107, 1.
საწმარი-ი საკირო, სასარგებლო, გამოსა-
დგეი 89, 19.
საქმარობა გამოსადგეობა. სარგებლია-
ნობა 113, 14.
ხეჟურ-ი ძალის ლეკვი, ძეჟლჲ ი
88, 6.
ხიბოროტე ბოროტობა 105, 5.
ხიგლახაკე სილატაკე 112, 30.
ხივლტლო საცქევა 89, 5; 111, 19.
ხიშართლე 1. სამართლიანობა, სისწორე
102, 11; 103, 9. 2. სიმართლე 100, 10;
105, 19.
ხიშახლოთ სისწრაფით (სწრაფად) 106, 11.

მურობა, უმოკმედობა 111, 15.
 უღელვო მყუდრო, წყნარი 116, 6.
 უცალო მოუცლელი. გართული 97, 21.
 უცნაურ-ი უცნობი 102, 19.
 უცხო ქმნა მოკლება; წართმევა 99, 12.
 უცხო ყოფა განკერძოება, განშორება 105, 1.
 უძლორება სისუსტე 113, 9.
 უძლურ-ი სნეული 93, 25.
 უწესს იხ. წესა.
 უქმარ-ი გამოუხადეგარი. უსარგებლო 100, 32.
 უჯერო ურიგო, უწესო: დაუშვებელი 94, 26.
 ფართოება სიფართო, სიდიდე; სიმრ-
 დრე 112, 26. ფართოებით კეთილდღე-
 ლობით 112, 21.
 ფერ-ი სახე 99, 19.
 ფილაფოზობა (ფილოსოფოსობა, ფი-
 ლოფოსობა-ა B) სოფიზმი 97, 21;
 97, 24.
 ფიცხელი-ი მკაცრი, სასტიკი 114, 23.
 ფრთხილ-ი ფხიზელი, მღვიძარე 116, 1.
 ქალება დაპირება 108, 8.
 ქალწული-ი ქალიშვილი 99, 9; 108, 8.
 ქალწულება უბიწოება, უპანკოება,
 целомудрие 114, 19.
 ქანქარ-ი ტალანტი (ფულის ერთეული)
 114, 7.
 ნიკო ჩუბინაშვილის განმარტე-
 ბით¹, „ერთი ტალანტი ოქრო ღირ-
 და 16 ტალანტი ვეცხლად. ხოლო
 ერთი ტალანტი ვეცხლი აწინდელის²
 ანგარიშით იკმნებოდა 30-დამ ვიდრე
 35 თემანი ვეცხლის ფული“.
 ქარისა ნიაფ-ი ქარის ქროლვა. „არა
 მარადის უქუნაფთ კერძო ეგის ქა-
 რისა ნიაფი“ 112, 31 ветер не все-
 гда дует к корму³.
 კმნულ-ი შექმნილი 92, 10.

ქუყენა მიწა 110, 10.
 ქუყენისა ზომიხა ჰელოვნება გეომეტ-
 რია 97, 16.
 ქცევა 1. მიმობრუნება 113, 24. 2. ყოფ-
 ნა 95, 1.
 ლაღდება ხმამალა ლაპარაკი 92, 8.
 ლელვა 1. ქარი 112, 16; 112, 17. 2. ქა-
 რიშხალი 113, 18; 115, 11. 3. ტალღა
 113, 15; 113, 18. 4. რყევა. ლელვა
 112, 12.
 ლონხ-ძიება ხერხი. მოხერხებულობა
 106, 20; 106, 25.
 ლუაწლ-ი გარჯა. შრომა 114, 24.
 ყოველ-ი ყველა 91, 4; 103, 12. ყოველად
 სოულიად 88, 14; 103, 9. ყოველად
 ბრძენი სრულიად ბრძენი, უბრძენი.
 ყოველი-კერძო ყოველ მხრივ 91, 7;
 115, 18.
 ყოველითურთ სრულიად, მთლიანად 92, 5.
 ურმა ბავშვი 96, 3; 110, 8.
 შეგინება წაბილწვა 101, 21; 109, 27.
 შეგინებულ-ი წაბილწული, უწმინდუ-
 რი 94, 32.
 შეღგომა მიყოლა 98, 24; 111, 19.
 შეერთებულ-ი დაკავშირებული 102, 9.
 შემზადება შექმნა, მომზადება 91, 30.
 შემსგავსებულ-ი შესაბამისი, მსგავსი
 95, 29.
 შემსკუალვა მიკედება 94, 16; 94, 2.
 შემსკუალოლ-ი (შემსკუალოლ-ი B) მი-
 კედელი 94, 25.
 შესაწუნარებელ-ი მისაღები 90, 2.
 შესმენა ბრალის დედება 104, 20.
 შეტკობა სიამოვნებით მიღება; მოავე-
 ეა, ჩაკონება 93, 4; 109, 24; 109, 26.
 შეურაცხ-ი ყურადღების არაღიროსი,
 არაფრად მისამჩნევი 96, 7.
 შეურაცხ ყოფა არაფრად მიჩნევა. უპა-
 ტიო ყოფა 96, 11; 104, 8.
 შექცევა გართობა (აქმით) 97, 16.
 შეძენა დაძენა. დამატება 89, 29.

¹ ნიკო ჩუბინაშვილი. ქართული ლექსიკონი რუსული თარგმანი-
 თურთ, აღ. ლ. ლ. ნ. ტ. ის რედაქციითა და გამოკლევით. თბილისი, 1961.

² ლექსიკონის შედგენის დროს, ე. ი. 1812—25 წლებში.

³ Творения Василия Великого, т. II, стр. 191.

შეწევნა (შეაწევს) დახმარება 102, 1; 3. 22.

შეწუნარება მიღება 94, 9; 97, 3. შეწუნარებულ-ი მიღებული, გახიარებული 96, 8; 96, 13.

შეკურვილ-ი შეიარაღებული 105, 34.

შეუბა ძაიარულება. განცხრომა 110, 16.

შუენიერება სიყარგე. უნაკლოება 101, 24.

ჩილ-ი 1. კორთა 96, 3; 107, 21. 2. კორფა ბავშვი 108, 19.

ცილობა დავა 104, 1.

ცნობა 1. გაგება. ცოდნა, ცნობა, მიხედუ-
თა 96, 22; 98, 4; 102, 19; 115, 23. 2.
გონიობა; ცოდნა 108, 21; 110, 1.

ცობფ-ი (ცოფ-ი B) უგუნური, სულელი 99.

ცოდ-ი (ცუდ-ი B) ანაო 90, 24.

ცხად-ი ნათელი 99, 15. ცხადად ნათლად 89, 19.

ცხორება 1. ცხოვრება 113, 9; 114, 10.
2. სიცოცხლე 104, 24; 105, 6; 3. ხსნა 95, 16; 97, 16.

ძალ-ი 1. აზრი 88, 9; 89, 18. 2. ძალა; ძლიერება 93, 11; 100, 5.

ძალ-ღება (ძალ-ოც A; ძალ-უც B) შეაღება 100, 26.

ძლევა მორევნა, გამარჯვება 103, 23; 103, 25.

ძლით ძალით 96, 12.

ძნადად ძნელად 88, 9; 100, 13.

ძუირიხ-ქსენება „აჲ ნაქმარის მოგონე-
ბა“ (საბა), გულღეარძლიანობა 102, 30.

წამ-ი წაწმამი 116, 2.

წამება (უწამებს) დამოწმება 110, 18.

წარმართება 1. წარმართვა, *пристани-
и* 94, 27. 2. წარმართვა, წასვლა, 116, 4. 3. „წარმართებაჲ სასჯელისაჲ“
სასანართლოს პროცესი წარმართვა 104, 27. წარმართებულ 1. წარმართუ-
ლი, 108, 18. 2. წარმართებული 111, 6; 111, 8.

წარსაწუმედელად დასაღუპავად 106, 17.

წარწუმედა დაღუპვა 114, 19; 114, 21.

წდევა დასხმა (ღვინისა) 93, 13.

წერილ-ი 1. საღმრთო წერილი 107, 25; 112, 6. 2. თხზულება 111, 21.

წესა (უწესს) დაძახება; წოდება 109, 14.

წესიერება 1. ზნე, ქცევა *нрав* 89, 3.
2. წეს-რიგი; მართვა-გამგეობა 90, 27.
3. ზომიერება 101, 25.

წიად-ყვანება გაღმა გაყვანა 112, 4.

წინა უწინარეს 91, 22.

წინა-აღდგომა წინააღმდეგობა 99, 22; 100, 7.

წინა-აღმდგომ-ი მოწინააღმდეგე 103, 36; 106, 1.

წინა-ყოფა წინ დადება, წარუგენა 88, 4; 88, 8.

წმიდანი წერილნი ი საღმრთო წერილი 90, 18. იმ. წერილი.

წუფენა წვევა 92, 21.

წულ-ი ვაჟიშვილი 106, 24.

წურთა წრთენა; სწავლება 105, 2.

წურთილება გაწრთენა; ზრუნვა; სწავლე-
ბა 95, 12.

წულვა ცემა, გეგმა 96, 26.

წულულება (წულულება B) დარტყმა, ცემა 97, 4.

კამად-ი საკმელი 101, 25.

კირ-ი გაკირვება, გასაპირი; უბედურე-
ბა 95, 13; 95, 20; 113, 4.

კამ (უწმს) სკირდება 93, 25; 102, 4.

კელმწიფება ძალა-უფლება, ძალა-უფლე-
ბი ა ეწინება 91, 1.

კელოან-ი (კელოვან-ი B) გამოცდილი 98, 29.

კელოვნება 1. ოსტატობა, მოხერხებუ-
ლობა 92, 20; 99, 21. 2. სპეციალობა 111, 24; 115, 21. კელოვნებით ოსტა-
ტურად, მოხერხებულად 99, 16; 113, 23.

კელ-ყოფა ხელის მოკიდება, დაწყება 88, 11.

ხილვა მოჩვენება, ზმანება, ნახვა 108, 9.

კმარება (ეკმარების) გამოყენება 103, 12.

კომ-ი: „დიდი დათვის ხომლი“ ჩრდი-
ლოეთის ვარსკვლავთა კრებული 115, 25.

კსენება 1. მეხსიერება 96, 9. 2. მოგო-
ნება 110, 4.

ჯერეთ ჯერ კიდევ 107, 28.

ჯერ-ყოფა (ჯერ-არს) საკიროება
(საკიროა) 89, 5.

ბერკეთილობა კარგი ამინდი 112, 27.

ბაშო სააპო 114, 28; 116, 5.

ზოია (?) 115, 24. იხ. ჯომი.

პრულ-ი თელემა 116, 2.

P. S. ჩვენს ნაშრომში (გვ. 71) დავოწმებულია აქად. კ. კეკელიძის წიგნიდან ერთი ცნობა: „ბიზანტიაში სოლომონ ბრძენის სამს წიგნში — ეკლესიასტეში, იგავნში და ქება-ქებათაში. — ხედავდნენ ფილოსოფიის სამს დარგს: ბუნების — ეკლესიასტეში, ეთიკურს — იგავნში და მეტაფიზიკურს — ქება-ქებათაში“.

ამასთან დაკავშირებით გვინდა აღვნიშნოთ, რომ პირველად ორიგენმა (III საუკ.) შეადარა სოლომონ ბრძენის სამი წიგნი ფილოსოფიის სამს დარგს. ა. ოლენიციკის ცნობით, „На нравственно-таинственном смысле Песни Песней основывается известное сравнение трех произведений Соломона, Притчей, Екклесиаста и Песни Песней, с философскою триадою *ἡθική, φυσική* и *λογική* (или *θεωρητική*), первоначально установленное Оригеном и от него принятое Иеронимом“ (Книга Песнь Песней (Шир Га-Ширим) и ее новейшие критики. исследование Акима Оленицкого, Киев. 1882, стр. 101, пр. 1).

ТОРНИКЕ ЧКОНИЯ

К ИЗУЧЕНИЮ НОВОГО ИСТОЧНИКА ПОСЛЕСЛОВИЯ ФИЛОСОФСКОГО ТРУДА («РАССМОТРЕНИЯ») ИОАННА ПЕТРИЦИ

Р е з ю м е

Некоторые основные источники, использованные грузинским философом Иоанном Петрици (XI—XII в.) в послесловии своего философского труда («Рассмотрение платоновской философии и для Прокла Динахова»), давно выявлены грузинскими учеными К. С. Кекелидзе и С. Г. Каухчишвили.

Дальнейшее изучение «Послесловия» показало нам, что заключительная часть его содержит пространную цитату из экзегетического труда Василия Великого (IV в.) «На начало книги Притчей». Петрици пользовался источником не в грузинском переводе X века, а в греческом подлиннике.

В связи с изданием древнегрузинского перевода (X века) «На начало книги Притчей» рассматриваются нами некоторые мысли автора этого экзегетического труда о воспитании человека.

გულნაჲ კიჲნაჲ

პეტრე მთაწმიდლის ერთი თარგმანის კიჲნი და ლექსიკა

IV საუკუნის ბერძენ მწერალს გრიგოლ ნოსელს ეკუთვნის ბიზლიის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული წიგნის „ქება ქება-თას“ განმარტება ანუ თარგმანება. ამ ვრცელ ნაწარმოებში, სადაც განმარტებულია „ქება ქებათას“ პირველი 6 თავი (მე-8 მუხლამდე) გრ. ნოსელი სხვა კონენტატორების (ორიგენის, იპოლიტე რომაელის...)¹ მსგავსად იცლევს ამ ბრწყინვალე სატრფიალო საგალობლების აღგებორცულ გაგებას, ასახულებს მათ სასულიერო ზასიათს და დანიშნულებას.

ნოსელის „თარგმანება“² XI საუკუნეში უთარგმნია ქართული კულტურის დაუღალავ მოღვაწეს გიორგი მთაწმიდელს. ეს თარგმანი მრავალმხრივ საგულისხმო და ფასეული წყაროა გ. მთაწმიდლის მთარგმნელობითი მეთოდებისა და ენობრივ თავისებურებათა კვლევისათვის, ამდენად უაღრესი მნიშვნელობა აქვს ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის.

¹ Толковая библия или комментарии на все книги Св. писания Ветхого и Нового Завета. СПб, 1914, проф. А. П. Лопухин, т. VI. გვ. 32—39.

² სიმოკლისთვის ვმარობთ „თარგმანებას“. მისი თარგმანი ცნობილია ოთხი ხელნაწერით. ამათგან სამი დაცულია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში. A—55 (ფ. 73რკ—165რკ), A—108 (ფ. 412—694), Q—1052, მეოთხე კი ათონზე (ბლევია 49. ფ. 148—207). იხ. R. P. Blake, Catalogue des Manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de la Laure d'Iviron au mont Athos. 1932—1934.

ჩვენ ბელთ გვქონდა პირველი სამი. საილუსტრაციო მასალა მოგვყავს A—55-დან. რომელიც უკეთ დაცული და უძველესი ნუსხაა, XII საუკუნის დასაწყისით თარიღდება (თ. ეორდანიძე, Описание рукописей, и старопечатных книг Церковного Музея духовенства Грузинской епархии); A—108 ნეტად ნაკლები და დაზიანებულია, Q—1052 გვიანდელი, XVIII საუკუნის ნუსხაა, აკლია მხოლოდ შესავალი ნაწილი.

გ. მთაწმიდლის თარგმანის საკითხების შესწავლის მიზნით ერთმანეთს შევეუწამეთ „თარგმანების“ ქართული და ბერძნული ტექსტები².

შეწამებამ გვიჩვენა მაღალი ოსტატობით შესრულებული თარგმანი, რომელიც მხატვრულობით არ ჩამოუვარდება ორიგინალს.

თარგმანის თავისებურებათა რკვევისას ბუნებრივად დაისვა საკითხი გ. მთაწმიდლის დამოკიდებულების შესახებ ძირითადი, კიმენური ტექსტისადმი. „თარგმანებაში“, ჩვეულებრივ, თვითეული თავის დასაწყისში წარმოდგენილია განსამარტებლად შერჩეული ნაწყვეტი, შემდეგ მოსდევს კომენტარები. ჩვენ გამოვკრიბეთ ეს ნაწყვეტები „ქება ქებათას“ ძველ ქართულ ნუსხებთან შედარების მიზნით.

შედარებისათვის უპირველესად მივმართეთ ოშკის (ათონის) ბიბლიას³, რომელიც ერთ-ერთი უძველესია ბიბლიის რედაქციათა შორის⁴. საფიქრებელია, რომ გ. მთაწმიდელს ხელთ ექნებოდა სწორედ ეს, ათონზე დაცული რედაქცია. გაირკვა, რომ ჩვენს ხელნაწერში დადასტურებული ტექსტი ცალკე დგას ოშკური რედაქციის „ქება ქებათასაგან“.

„ქება ქებათა“ ბიბლიის ოშკურ ხელნაწერში, როგორც ცნობილია, დიალოგის ფორმითაა წარმოდგენილი; მის გარკვეულ მონაკვეთებს წინ უძღვის სიტყვები: „სიძე ეტყჳს სძალსა“, „სძალი თავისთჳს და სიძისათჳს იტყჳს“, „ასულნი ჰკითხვენ“ „სძალი აგრძნობს სიძესა რეკასა ზარისასა“ და სხვ. Δ —55-ისეულ „ქება ქებათას“ ეს ფრაზები არ ახლავს.

ამასთან, ჩვენი ტექსტი უფრო ვრცელი რედაქციისაა. მისი მრავალი ფრაზა (4,3; 5,12; 6,8...) და მთელი მუხლიც (3,2) ოშკურში წარმოდგენილი არაა. განსხვავებაა უამრავ ლექსიკურ-ფრაზო-

² ბერძნულთან შეპირისპირებისათვის ვიყენებდით Patrolog. graecus t. 44, 1863. col. 757—1120. რომელშიც გრ. ნოსელის ეს თხზულება გამოქვეყნებული ლათინური თარგმანითურთ.

³ ვისარგებლეთ საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული ფოტოპირით Rt. 11, გვ. 265—271.

⁴ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, I, 1960, გვ. 419; პ. ინგოროყვა, ძველი ქართული მწერლობის მოკლე მიმოხილვა, „მნათობი“, 1939, № 4, გვ. 118. А. Чагарели, Сведения о памятниках грузинской письменности, вып. I, 1886, გვ. LI. სადაც გამოქვეყნებულია „ქება ქებათას“ ოშკური რედაქციის ტექსტი და გარკვეულია მისი დამოკიდებულება ბაქარისეულ ბიბლიასთან.

ლოგიურ და ენობრივ მაჩვენებელშიც. მთაწმიდლისეული ტექსტი უფრო დაახლოებულია ბერძნულს, მისდევს სეპტანტას.

ქვემოთ ვუჩვენებთ ამ განსხვავებებს:

A—55	ოშკის	ბერძნ.
ჰუნესა ჩემსა ეტლთა შორის ფარა- ოხსთა გამსგავსე შენ 1,9.	საჰედა რსა ჩემსა ეტლთა შორის ფა- რაოხსთა გამსგავსე შენ.	ἡ πρῶτη ἐν ἀρχαῖς (ἀρχαὶς ἀποστολῶν) σε.
გამსგავსოთ შენ... წულილად და სხ- მულსა ვეცხლსა 1,11.	გამსგავსოთ შენ... წულილად და ცუ- მულსა ვეცხლსა.	Ὁμοιωματα χρῆσις παθήσομεν σοι: μετὰ σε: γράτων τὸν ἀργι- σπῆρις.
შეკრული შტახსი... შორის ძუძუთა შენთა განისუენენ 1,13.	შეკრული შტახ- ში... შორის სას- ძეურთა შენთა განისუენენ.	Ἀπόδεσμος στακ- τῆς... ἀνὰ μέσον ματ- τῶν μου ἀνελιψήσεται.
ვიდრემდის ცა ინებოს 2,7.	რაჲამს ცა უნ- დეს.	...ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ γῆ.
ემსგავსე შენ... ნუკრსა ირმისასა მთათა ზედა დელ- ვანთა 2,17.	ემსგავსე შენ... ნუკრსა ირმისასა მთათა ზედა სულ- ნელთა.	...ὁμοιωθήτω: τὸν... ὁμοιωθήτω, ὡς ὁμοιωθή- ται: ὡς ὁμοιωθή- ται.
მოდგენ აჩრდი- ლი 2,17.	მოვიდეს აჩრდი- ლი...	...ἀναστήσεται ὁ ἀν.
ნუუქუე იხი- ლეთა, რომელი შეი- ყუარა სულმან ჩემმან 3,3.	ნუთუ ჰპოვეთ, რომელი უყუარს სუ- ლსა ჩემსა.	ἢ ὅτι ἡ γῆ ἀναστήσεται ψαχῆς μου, ἐνδεσ.
ვინ არს ესე. რო- მელი აღმოვაღს უდაბნოთ, ვითარცა	ვინ არს ესე მომა- ვალს უდაბნოთ, აღმაღლებული,	Τίς ἀνὴρ ἢ ἀναβῆ- ναισθα ἐκ τῆς ἐρήμου, ὡς στέλεχθαι τὴν.

A—55

ოშკის

ბერძნული

რ ტ ო ა კუამლისა
კუამელისაჲ. მუ-
რ ი და გუნდრუკი
ყოველთაგან მტუერ-
თა მენელსა ცხე-
ლეთაჲსა 3,6.

ვითარცა კუამლი
საკუამელთაჲ,
ზმური და გუნდრუ-
კი და ყოველი შე-
ზავებული ნელ-
სა ცხებლის-
მოქმედთაჲ.

μυμύνη σμύρυαν καὶ
λίνον, ἀπὸ πάντων
ἐσιν ὁρῶν μυσ-
τῶν.

ყოველთა უპყრიეს
მახზლი, წურთილნი
ბრძოლასა კაცი
და მახზლი მისი
წელთა მისთა შიში-
სათჳს და განკრთომი-
სა ღამესა შინა 3,8.

ყოველთა მახზლი
წელთა, წურთილნი
ლუაწლსა კა-
ცად-კაცადი, სა-
ბარკალი თანა
შიშისათჳს ღამისაჲ-
სა.

Πάντες κατέχον-
τες ρομφαίαν, θέν-
δόμενοι πολεμῶν. Ἀν-
τήρ ῥομφαίαν ἀντὶς
ἐπὶ μηρόν ἀντὶς ἀπὸ
μῆμης ἐν νύκτι.

აღსავალი მისი
პორფირი, იატაკი
მისი ქვაფენილ—
სიყუარული ასულთა-
გან იერუსალმისათა
3,10.

საჯდომელი
მისი ძოწეული-
საჲ, იატაკი მისი
ანთრაკლესულ
სიყუარულისაგან ას-
ულთა იერუსალმი-
სათა.

...ἐπὶ πασις ἀντὶς
πορφυρῇ. Ἐντὸς ἀν-
τὶς λιθόστρωτον, ἀγ-
νην ἀπὸ θιγατζῶν
ἰερουσαλήμ.

განვედით და იხილ-
ეთ, ასულნო სიო-
ნისანო, მეფე სო-
ლომონ გვრგვნითა
მით, რომლითა გვრ-
ვნოსან ყო იგი
დელამან მისმან დღესა
მას სინობისა მისისა
და დღესა სიხარულისა
გულისა მისისა 3,11.

განვედით და იხი-
ლეთ მეფე სოლო-
მონ და მიჰხედეთ
გვრგვნსა მას მისსა,
რომელი-იგი დაა-
დგა მას დელამან
მისმან დღესა სი-
ძობისა მისისასა და
დღესა სიხარულისა
მისისასა.

Θυγατῆρες Σι-
ὼν, ἐξέλθετε, καὶ
ἴδετε ἐν τῷ βασιλεὶ
Σολομών, ἐν τῷ στε-
φάνῳ, ὃ ἐσφάγασεν
ἀντὶς ἡ μήτηρ ἀντὶς
ἐν ἱμέρᾳ ὑμῶν ὡς
ἀντὶς καὶ ἐν ἱμέρᾳ
ἐσφροσύνης καρδίας
ἀντὶς.

ვითარცა საბელი
ძოწეული ბაგენი
შენნი 4,3.

მეწამულ ბაგენი
შენნი, ვითარცა
ძოწით ღებულ-

Ὡς σπαρτίσιν τῷ
κόκκῳ χελῇ σου...

A—55	ოშკის	ბერძნული
ვითარცა გოდოლი დავითისი, ქელი შე- ნი, რომელი-იგი აღშენებულ არს თაღპიოთს 4,4.	ნი გარდანაღები ერთი ქსლისაჲ. ვითარცა გოდოლი დავითისი, ქელი შე- ნი.	Ὅς πύργος Δαβὶδ τράχηλός σου, ὁ ψο- δομημένος εἰς Θάλα- σιν.
...და წარმოჰვლო დასაბამით სარ- წმუნოებისაჲთ 4,8.	...და წარმოჰვლო თავსა ზედა არ- ვეთასა.	...καὶ διελεύσθη ἀπ' ἑρχῆς πίντεως.
მოვედ ლიბანიო 4,8.	მოვედ გუნდრუ- კოვნიო.	Δενρο ἀπὸ Λιβάνου.
გული გუალმე ჩუენ ერთითა თუალთა შენთაჲთა და ერთითა მძივითა ყელისა შენი- საჲთა 4,9.	გული გუალმე ჩუენ ერთითა ყელის საბმელითა მძი- ვისა შენისაჲთა.	...ἐκαρθίσας ἡμᾶς ἐν τῷ ἀπὸ ἀφ᾽ ἡλ- μῶν σου, ἐν μὲν ἐν- τὲν ματι τραχήλου σου.
მტილი დაჯშული 4,12	მტილი მოკრძა- ლული...	κῆπος κεκλεισμένος...
...მური და ალოჲ ყო- ველთა თანა პირ- ველთა ნელსა ც- ხებელთა 4,14.	...ზმურით და ალოჲ ყოველითურთ პატიოსნით საკუ- მეველი.	σμύρνα καὶ ἄλατ με- τὰ πάντων πρώτων μύρων.
წყაროჲ მტილი და ჯურღმული წყლი- სა ცხოველისაჲ და მძაფრ მომავალისაჲ ლიბანიო 4,15.	წყაროჲ სამოთ- ხის და თავწყა- რო ცხოველის, გა- მომავალი ლიბანიო.	Πηγὴ κήπου, καὶ φρέαρ ὕδατος ζώντος, καὶ ῥοιζόντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου.
აღდეგ, ჩრდი- ლო, და მოვედ, ბლუარო 4,16.	განიპყრესა მ- ხარო და მოვედ, ბლუარო.	Ἐξεγέρθητι, Βορρᾶ, καὶ ἔρχου, Νότε.

A—55

ოშკის

ბერძნ.

და დიოდენ ნელ-
საცხებელნი ჩემნი
4,16.

და გამოუტევე ... $\chi\alpha\iota$ $\rho\epsilon\upsilon\sigma\acute{\alpha}\tau\omega\sigma\alpha\nu$ -
სულნელებაჲ სა-
ქუმეველთა ჩემ-
თაჲ.

$\acute{\alpha}\rho\mu\alpha\tau\acute{\alpha}$ μου.

მოვისთულე მუ-
რი ჩემი ნელსაც-
ხებლით ჩემითურთ
5, 1.

მოვწილე ზმუ-
რი საკუმეველით-
ურთ ჩემით.

Επερύγησα σμάρναν
μου μετὰ ἀρωμάτων
μου.

უკმობდ მას და
არა კმა-მცა 5,6.

ვკადოდე მას და
არა მომიგო მე.

... $\acute{\epsilon}\kappa\acute{\alpha}\lambda\epsilon\sigma\alpha$ αὐτὸν, $\chi\alpha\iota$
οὐχ ὑπήκουσέ μου.

მპოვეს მე მკუმილ-
თა 5,7.

მპოვეს მე მცველ-
თა...

$\text{Εὐποράν με οἱ φύλα}$ -
χες.

გაფუცებ...ძალთა და
სიმტკიცეთა ავა-
რაკისათა 5,8.

გაფუცებ ... ძალთა
და ძლიერებათა
ველისათა.

᾽Ωρμισα ὑμᾶς...ἐν
 $\tauαῖς$ θυνάμεισι, $\chi\alpha\iota$
 $\acute{\epsilon}\nu$ $\tauαῖς$ ισχύσεσι τοῦ
 $\acute{\alpha}\gamma\rho\omicron\upsilon$.

თხზულნი თმათა
მისთაჲ ვითარცა ქე-
დილი 5,11.

კოწოლნი მისნი
ვითარცა ხმ და ნა-
კის კუდისაჲ.

$\beta\rho\sigma\tau\rho\upsilon\chi\omicron\iota$ αὐτοῦν ἑλα-
ταί.

თუალნი მისნი ვი-
თარცა ტრედისანი
საესებასა ზელა წყა-
ლთასა, განბანილ-
ნი სძითა, მჟდო-
მარე საესებასა ზელა
წყალთასა 5,12.

თუალნი მისნი ვი-
თარცა ტრედისანი
საესებასა ზელა წყალ-
თასა.

... $\delta\phi\iota\alpha\lambda\mu\omicron\iota$ αὐτοῦν
ὧς περιστεραὶ ἐπὶ
 $\pi\lambda\eta\rho\acute{\omega}\mu\alpha\tau\alpha$ ὑδάτων,
 $\lambda\epsilon\lambda\omicron\upsilon\sigma\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha\iota$ ἐν
 $\gamma\acute{\alpha}\lambda\alpha\kappa\tau\iota$, $\chi\alpha\theta\iota$ -
 $\mu\epsilon\nu\alpha\iota$ ἐπὶ $\pi\lambda\eta\rho\acute{\omega}$ -
 $\mu\alpha\tau\alpha$ ὑδάτων.

ლაწუნი მისნი ვი-
თარცა ფიალნი ნელ-
საცხებელთანი,

ლაწუნი მისნი ვი-
თარცა ფიალნი
სულნელთანი,

$\Sigma\iota\alpha\gamma\acute{o}\nu\epsilon\varsigma$ αὐτοῦν ὧς
 $\varphi\iota\acute{\alpha}\lambda\alpha\iota$ τοῦ ἀρώματος
 $\varphi\acute{o}\sigma\upsilon\sigma\alpha\iota$ μυρεφικά.

A—55

ოშკის

ბერძნ.

ფ შ ჯ ა ნ ს უ ლ ნ ე ლ ე-
ბ ა ს ა ნ ე ლ ს ა ც ხ ე ბ ე ლ თ
მ გ ბ ო ლ ვ ე ლ თ ა ს ა
5, 13.

რომელნი აღმოა-
ცენებენ ნელსაც-
ხებელსა გბოლვილ-
თა.

ბაგენი მისნი შრო-
შან და მომწოთოლ-
ვარე მუროსა სავ-
სედ 5, 13.

ბაგენი მისნი ვით-
არცა მროშანნი, წუ-
თოდ იან სანელ-
საცხებელთა სა-
გბოლველთა.

Νείλη αὐτοῦ κρύα
σάξοντα σμάρνα
πλήρη.

მუცელი მისი, ვით-
არცა ფიცარი პილო-
ეს ძუალისაჲ თუალ-
სა ზედა საფიროენ-
სა 5, 14.

მუცელი მისი ვი-
თარცა ფიცარი პი-
ლოეს ძულისაჲ ლე-
სულ თუალთა-
გან საფიროენი-
სათა.

Κοιλία αὐτοῦ πύξιον
ἐλεφάντινον ἐπὶ λί-
θου σαρφεύου.

წვენი მისნი სუეტნი
მარმარილოესა-
ნი, და ფუძნე-
ბულნი ხარისხსა
ზედა ოქროესასა 5,
15.

წვენი მისნი მარმა-
რინოესანი დამ-
ტკიცებულ ზედა
სადგომელთა
ოქროესათა.

Κνήμαι αὐτοῦ στύλο
μαρμάρειοι, τέμελει-
αμένοι ἐπὶ βάσεις
χρυσᾶς.

მიდრიკენ
თუალნი ზენნი, რამე-
თუამათ ფრთოვან
მყვეს მე 6, 4.

მარიდენ თუალნი
ზენნი წინაშე ჩენსა,
რამეთუ მაგათ აღ-
მაფრინეს.

Ἀπόστρεψον ὀφθαλ-
μοὺς σου ἀπεναντίον
μου, ὅτι αὐτοὶ ἀνεπε-
ρῶσάν με.

სამეოც არიან დე-
ლოფალნი და ოთ-
ხმეოც ხარკნი და
ქალწულნი, რომ-
ელთაჲ არა არს
რიცხვ 6, 7.

სამეოც არიან დე-
ლოფალნი და ოთხმე-
ოც ხარკნი.

Ἐξήκοντα βασίλισ-
ται, καὶ ὀγδοήκοντα
παλλακαί, καὶ νεά-
νυδες ἅνδρες ἑσ-
τεν ἀριθμός.

„ქება ქებათას“ ცნობილი ნუსხების (და ნაბეჭდი ბიბლიის) მიხედვით ოშკურის გარდა გამოიყოფა კიდევ სამი რედაქცია, რომელთაგან ერთი დაუცავს XIII საუკუნის დასაწყისით დათარიღებულ ნუსხას (A—65), მეორე—მოსკოვერ ბიბლიას და მესამე—მცხეთურს (A—51).

პირველი ორი მეტ-ნაკლებად განსხვავდება მთაწმიდლისეული „ქება-ქებათა“-საგან. საილუსტრაციოდ მოვიტანთ რამდენიმე მაგალითს.

მთაწმ. გარე-მოიცავნ კოლტსა სხვასა.

მოსკ. მოიცავნ არვეთა ზედა სხუათა ზენთათა.

A—65 გარემოცვეული კოლტსა შორის მოყუასთასა.

მთაწმ. ყელი ზენი ვითარცა მიივი დაცუმული, ქმნულებასა ოქრომასა გამსგავსოთ ზენ და წულილად დასხმულსა ვეცხლსა.

მოსკ. ყელი ზენი ვითარცა ფარღული, მსგავსი ოქროსა ქმნით ზენ სიჭრელითურთ ვეცხლისაჲთ.

A—65 ქედი ზენი ვითარცა მანიაკი, მსგავსებანი ოქრომასანი გქმნეთ ზენ ცუართა თანა ვეცხლისათა.

მთაწმ. და იხედავს სარკუმლით გამო, გარდამოიხედავს არდაბაგდაჲთ.

მოსკ. განმსტრობილი სარკუმლით, გარდამომხედავი შორის არდაბაგდაჲთ.

A—65 იკვრობს სარკუმელთა, შემიკვრობდეს ბადეთა მიერ.

მთაწმ. ორთმსხმელი, მოსკ. ორთჯორცნი; A—65 მარჩბივთ-მშობელი.

მთაწმ. ყოველთა უპყრიეს მახვლი.

მოსკ. ყოველთა მქონებელთა სატურველთა.

A—65 ყოველნი მახვლქდილნი.

მთაწმ. თავი მისი ოქრომსა ოფაზისაჲ.

მოსკ. თავი მისი ოქრომსა რჩეულისაჲ.

A—65 თავი მისი ოქრომსა კიფაზისა+წარბნი მისნი განქედილ და მელნისფერ.

სულ სხვა ჩვენება მოგვცა მცხეთის ბიბლიამ (A—51).

„ქება ქებათას“ მთაწმიდლისეული ნაწყვერ, თითქმის ზედმიწევნით თანხვდება აქ წარმოდგენილ რედაქციას, თუმცა მცირეოდენი განსხვავებაა ორიოდენ ენობრივ-ლექსიკურ მაჩვენებელში. ისლუი-ის შესატყვისად A—55-ის „ყუთვილის“ მაგიერ A—51 ხმარობს „გაგაჲ“-ს („ლეღუმან გამოუტევა გაგაჲ თჳსი“); აღმოც-

დეს 6,5 (A—55) || აღმოვიდეს (A—51); დიოდენ 5,16 (A—55) || დიოდედ (A—51); კუამლისა კუმეულისაჲ 3,6 (A—55) || კუამლი საკუმეველისაჲ (A—55). მესამე თავის მე-2 მუხლს არც აქ, A—51-ში, ენახულობთ, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ მხედრულით ჩანაწერს, რომელიც სხვა რედაქციის კუთვნილება ჩანს. A—55: „მოვლო ქალაქი, საეპარონი და უბანნი“. A—51: „მოვლენ ქალაქნი, უბანნი და ურაკპარაკნი („ურაკ პარაკი“ ამ ადგილზე არც ერთ ცნობილ ნუსხაში არაა, შეიძლება სომხურიდან მოდიოდეს).

მოტანილი პარალელური ნიმუშები არ სცილდება ვარიანტულ სხვაობათა სფეროს. ეს საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ A—55 და A—51-ში შემონახული ტექსტები (პირველში ნაწყვეტის სახით, მეორეში სრულად) სათავეს ერთი საერთო წყაროდან იღებს. ისინი ერთი რედაქციის ხელნაწერებია.

საფიქრებელია, რომ გრ. ნოსელის თხზულების პარალელურად გ. მთაწმიდელს ხელთ ჰქონდა „ქება ქებათას“ ძველი ნუსხები, რომლებშიც იხედებოდა კიმენური ტექსტის თარგმნისას. უწამებდა ბერძნულს და უახლოვებდა მას.

„თარგმანების“ ქართულ ტექსტში გ. მთაწმიდელი ბევრ ადგილას ჩანს, როგორც ბიბლიის ძველ ქართულ ნუსხებში განსწავლული მთარგმნელი. ჩვენ ზემოთ სიტყვები „საბარკალი“ და „მახული“ აღვნიშნეთ, როგორც ოშკურისა და A—55-ისეულ „ქება ქებათას“ შორის რედაქციული განსხვავების ნიმუში. სიტყვა „საბარკალი“ თავს იჩენს გ. მთაწმიდლის თარგმანში მსჯელობის დროს განმეორებით მოტანილ ციტატში (გვ. 102,104), ციტირებისას „თხზული თმათაჲს“ სინონიმად გვევლინება ოშკურის „კოწოლიც“ (150 v). მსჯელობის დროს ხმარობს გ. მთაწმიდელი მცხეთურის „გაგასაც“ (გვ. 97).

ოშკურ რედაქციაში (აგრეთვე A—51-სა და ბაქარისეულშიც) ბერძნული ტექსტის $\xi\tau\alpha:\rho\alpha\nu$ -ს ($\xi\tau\alpha:\rho\iota\varsigma$ —მეგობარი, მეზობელი) გადმოსცემს სიტყვა „სხუათასა“, ალბათ, $\xi\tau\alpha:\rho\iota\varsigma$ -ის $\xi\tau\epsilon\rho\iota\varsigma$ -თან (სხვა, მეორე) აღრევის ნიადაგზე (A—65 აქ „მოყუასს“ ხმარობს). ამ მთარგმნელობითს ტრადიციას ინარჩუნებს გ. მთაწმიდელიც.

ამრიგად, „თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსას“ კიმენური ტექსტისა და „ქება ქებათას“ ძველი ქართული ნუსხების შდარებითი შესწავლა კიდევ ერთხელ ცხადჰყოფს, რომ გ. მთაწმიდლის მთარ-

გმწელობითი მუშაობისათვის ნიშანდობლივია ძველი რედაქციების ჩვენებათა გათვალისწინება⁶.

„თარგმანებაჲ კებისა კებათაჲსას“ გ. მთაწმიდლისეული თარგმანის კიმენურ ტექსტს დიდი მნიშვნელობა აქვს ბიბლიის წიგნთა ქართული რედაქციების შესწავლისათვის. საგულისხმო ფაქტია, რომ იგი თითქმის 7 საუკუნით უსწრებს მცხეთური ბიბლიის ამავე რედაქციის „კება კებათას“ ხელნაწერს. ეს ამართლებს გ. მთაწმიდლის თარგმანში შემონახული „კებაჲ კებათას“ ნაწყვეტის გამოქვეყნებას.

„კება კებათას“ კომენტარების მთაწმიდლისეული თარგმანი საინტერესოა როგორც მდიდარი ლექსიკური საგანძურის შემცველი ძეგლი. იგი, ერთის მხრივ, უხვად საზრდოობს კლასიკური ქართულის (განსაკუთრებით ბიბლიური ტექსტების) ლექსიკური მასალით, მეორეს მხრივ, სიახლისადმი მიდრეკილებასაც გვიჩვენებს⁷.

აქ ყურადღებას იქცევს როგორც შედარებით იშვიათი ბმარების, ისე ძველის პარალელურად ახალი შინაარსის, ან ჩვეულებრივისაგან განსხვავებული მნიშვნელობის მქონე სიტყვები. ძეგლის სიტყვიერ მარაგს ავსებს, ამრავალფეროვანებს ნაწარმოები და რთული სახელები, კომპოზიტები. ეს უკანასკნელი ბერძნულიდან შემოსულ სიტყვებთან ერთად საინტერესო მასალაა გ. მთაწმიდლის მთარგმნელობითი მუშაობის შესასწავლად.

ქვემოთ შევხებით „თარგმანების“ ლექსიკის ძირითად საკითხებს.

1. ძეგლში დასტურდება მრავალი სიტყვა, შეთვისებული ბერძნულიდან სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა პირობებში ზები-რი თუ მწიგნობრული ურთიერთობის გზით.

აქ წარმოდგენილი სიტყვების ერთი ნაკადი ქრისტიანობისა და ბიბლიური ტექსტების გავრცელების დროიდან მოჰყვება ქართულ ენას (იგულისხმება ბერძნული გზით შემოსული ებრაული

⁶ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, 1960, გვ. 419.

⁷ აკ. შანიძე, გიორგი მთაწმიდლის ენა იოანეს და ეფთვიმეს ცხოვრების მიხედვით. გ. მთაწმიდელი, ცხოვრება იოვანესი და ეფთვიმესი, გამოსაცემად მოამზადა ივ. ჯავახიშვილმა, 1946, გვ. 82.

ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთა გ. მთაწმიდლის თარგმანი, ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მ. კახაძემ. 1947, გვ. 046.

სიტყვებიც). ლექსიკურ ერთეულთა მეორე ნაკადი შედარებით გვიანაა დამკვიდრებული და ნაკლებადაა გავრცელებული. მათს გამოყენებას „თარგმანების“ ქართულ ტექსტში აპირობებს როგორც ტრადიცია, ისე ბერძნული დედანი.

საგულისხმოა ისიც, რომ ზოგი ბერძნული თუ ებრაული ტერმინი ახსნილია და განმარტებული ჩვენს ტექსტშივე, რაც ძეგლის ხასიათიდან გამომდინარეობს. ბერძნულთან ერთად ნახმარია მისი ქართული შესატყვისები, რასაც გზადაგზა ვუჩვენებთ.

ისე როგორც მრავალ ნათარგმნსა თუ ორიგინალურ ძეგლში, „თარგმანებაშიც“ ვხვდებით შემდეგ ბერძნულ სიტყვებს (მოგვყავს ის ნასესხები სიტყვებიც, რომელთა შესაბამისად ბერძნულ ტექსტში იმავე მნიშვნელობის სხვა სიტყვაა):

ა ლ ო ἀλόη ἡ 124 va;

ა ნ გ ე ლ ო ზ ი ἄγγελος ბ 78 va; 143 va;

ა ს პ ი ტ ი ἀσπίς ἡ, ἀσπίδος 100 rb ; 156 rb;

დ რ ა კ მ ა ძρᾱχμη ἡ 145 rb;

ე თ ე რ ი ἀμύμον το 87 va; 101 va;

ე კ ლ ე ს ი ა Ἐκκλησία ἡ 113 ra 140 vb;

ე მ ბ ა ზ ი ἔμπασις ἡ 81 vb; 87 rb.

[ოლონდ იგი აქ გადმოგვცემს სხვა ბერძნულ სიტყვებს ბ ლ ა უ რ ძ -ს და თ ბ ს მ ა რ -ს].

ე ბ ის კ ო პ ო ს ი ἐπισκοπή ἡ 117 vb, 152 ra;

ე რ ო დ ი ო ნ ი 94 ra.

[აღსანიშნავია, რომ საბა ამ სიტყვას იცნობს ეროდიოსის ფორმით და მას, თუნცა არ ზიუთითებს, განმარტავს ჩვენი ტექსტის მიხედვით (ან ორივე ერთ წყაროს ეყრდნობა).

„ე რ ო დ ი ო ს ფრინველი ესე მოძაგე არს მამლობისა და ბუნების მიერ რა იძულების მართეობად, რათა არა აღიგოცოს თესლი მისი სიძაგულსა მას იძულებით შეერთებასა, უგემურობით რითამე გარემიქცევით საანჯმო ჰყოფს, ეროდიოს ებრაულ არს, ვიეთთაგან ყარყატად ითქმის, ვიეთთაგან არა“ (საბა)⁸.

„თ არგმანებაში“ ვკითხულობთ: „ხოლო იტყვან ამათ მფრინველთათჳს, ვითარმედ მოძაგე არიან მამლობისა და იძულებითა რაჲ ბუნებისაჲთა ეგულებოდის მამლობაჲ, რაჲთა არა აღიგოცოს

⁸ ს უ ლ ხ ა ნ -ს ა ბ ა ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი, ქართული ლექსიკონი, ი. ყიფშიძის და ა. შანიძის რედაქციით, 1928.

თესლი მათი, სიწაგულსა მას და იძულებითსა შეერთებასა უგემურებითა რაადმე და გარემოქცევითა საანჯმნო-ჰყოფს“ 94 va-b.

ამავე წყაროს ეყრდნობა საბა „კინამო“-ს განმარტებაშიც].

თეატრონი φῆατρον τó 109 rb;

ია ზონ τó 102 va;

იადონი ἀηδών ἡ 8 82 vb;

იაკინთი ἰακίνθα 81 rb (სხვაგან 114 rb; 112 rb იგი გადმოსცემს ბერძნული დედნის სიზის-ს).

იქედნე ἔχθρα ἡ 100 rb;

კამარა κάμαρα 114 ra (ორიგინალშია ἀνακλίστρον);

კანონი κανών ó 159 va;

კინამოα κινάματον 124 va;

კკპრი კαπρός ἡ 124 va;

კლიტე κλεις ἡ 103 rb, 137 rb (ორიგინალში გვხვდება κλειστήρον—იც);

ლაქუა λάκκος 152 ra (თარგმნილია ჯურღმულითაც).

ლიტონი λιτός 115 ra; 134 ra (მეესაბამება πλιός და ψιλή-ს).

მანიაკი μανίακας é 76 rb (გადმოსცემს კლიტე-სსაც 89 rb).

მანქანა μηχανήμα τó 101 rb;

მარგალიტი μαργαρίτης ó 89 ra;

მარმარილო μαρμαρίνος 149 va;

მური⁹ 124 va 153 ra; გადმოსცემს ბერძნულ მურყან-ს, პარალელურად დასტურდება მიპრონი-ც 90 va; 91 rb;

ნურტი ნურσί-ი ἡ 127 va;

ნარდიონი νάρδιος. 124 va; გვხვდება ნარდი-ც 107 ra.

ნოტია νοτιά ἡ 102 vb 101 va (გამოყენებულია νότης, ζυμαρის გადმოსაცემად).

პორფირი πορφύρα ἡ 116 va;

⁹ მური ნ. მარის ახრით ბერძნ. მურყან-ს სომხური გზით გადმოცემია თუმცა პარალელურად მურყან-ც აოის ბერძნულში, მაგრამ იქ უნდა იყოს მჟრავა (TP. III, გვ. LIX).

„მური ფორმით სომხურთან უკავს, მაგრამ იგი სემური ნასესხები სიტყვაა. ამიტომ თვით ბერძნული მურყან-ს პარალელურად გვაქვს მურყან (ს. ყაუზ-ჩიშვილი, ადიშის ხელნაწერის ბერძნულები: ენიშკის მონაწილე, XIV, 1944 გვ. 10C).

პასეჟი 11αχα 100 vs (სიტყვა ებრაულია, გზა ბერძნული უნდა იყოს)¹⁰.

ასევე საფირონიც σάπαιρος ἡ 149 ra; 155 rb;

სკნიდისი συειδησις 81 va, 91 vb, თუმცა მის ეკვივალენტად წარმოდგენილია გონებაც.

ტაბლა τὰβλα ἡ 144 vb ყოველთვის გადმოსცემს მეორე, ძველ ქართულში საკმაოდ გავრცელებულ ბერძნულსავე სიტყვას ταραχῆς.

[აღსანიშნავია, რომ თავის ორიგინალურ ნაწარმოებში, „იოვანეს და ეფთჳმეს ცხოვრება“, გ. მთაწმიდელი ხმარობს ტრაპეზსა და ტაბლასაც].

ტალანტი τάλαντον 146 vb;

ფინიკი φινικῆς 6 127 ra;

ფიალი φιάλη ἡ 151 ra (სხვა ადგილას იგი გადმოდის წყლით 157 vb);

ფილოსოფოსობა φιλσοσοφία ἡ 77 ra, 106-vb (ენაცვლება სიბრძნის-მეტყუელებაც).

ფსალმუნი ψαλμός 6 128 rb; 136 va;

ჭაერი 101 va ძῆρ.

გვხვდება შედარებით იშვიათად ხმარებული სიტყვებიც:

ედნა τὸ ἔδον 77 vb: (ბერძნულში უპირატესად იხმარება მრ. რიცხვში τὰ ἔδον, აქედან მოდის ქართული ფორმაც). სიტყვა ახსნილია ტექსტშივე: „ესე იგი არს ნიჭი წინდობისაჲ“: საქორწინო საჩუქარი. საყურადღებოა, რომ ეს სიტყვა კომპოზიტივში გ. მთაწმიდლის მიერ თარგმნილია „ძლუენით“ ἔδονιφός ძლუენის-მომღებელი (იქვე).

თერისტოα 146 ra; 146 va, თერისტრი 145 va.

τὸ θῆρας. განმარტება წარმოდგენილია ტექსტშივე—„რომელ არს ზეწარი რაჲმე სასცლოჲ“ 145 va. θῆρας-ის ბადალია „ზეწარი“ სხვა ადგილასაც 146 rb. განსამარტებელ ტექსტში გვხვდება „სამოსელი“ (140 va).

იეგლში დასტურდება საინტერესო პალეოგრაფიული ტერმინი სიმიო σήμις ἡ. იე. ჯავახიშვილის განმარტებით, იგი არის საგანგებო ნიშანი ადამიანის სწრაფი საუბრის ჩასაწერად, ამგვარი ნიშნების

¹⁰ ი. იმნაიშვილი, ქართული ოთხთავის სიმფონია - ლექსიკონი, 1949, გვ. 439.

მცოდნეს კი „სიმითგრაფის“ ეწახდნენ. მასვე მოჰყავს „სიმითგრაფის“ შესატყვისი „სიმითა-მწერალი“ ეელასიპეს, მელასიპეს და სპევსეას მარტილობიდან¹¹ (ოლონდ განსხვავებული მნიშვნელობით —სამკურნალო ნიშნების მცოდნე), მაგრამ ამ ტერმინს რომ ძველ ქართულში „სტენოგრაფის“, „მალე მწერლის“ მნიშვნელობით ხმარობდნენ, ჩანს საბას განმარტებიდან¹². სიმითა მწერალი—წარსაგებლის მწერალი გინა მონასმენას მწერალი.

ტერმინი სიმითამწერალი, ილ. აბულადის ცნობით, გვხვდება „რიფსიმიაწეთა მარტილობის“ ქართულ თარგმანში¹³.

ს ი მ ი ა ჯ, როგორც შემოკლებული წერის აღმნიშვნელი ტერმინი, ს. ყაუხჩიშვილის მიერ დადასტურებულია შატბერდისეული კრებულის სასწავლო წიგნში¹⁴, რასაც მხარს უქერს ჩენი ძეგლის ჩვენებაც.

„ხოლო ვინაჲთგან უმრავლესნი ამათ თქმულთანი ეკლესიასა შინა ითქუნეს ჩუენ მიერ და ვიეთმე ჩუენ თანა მყოფთა სწავლის-მოყუარეთა აღწერნეს ს ი მ ი ა ჯ თ ა, აღწერილი იგი მათი მოვილეთ და რომელი ნუსხათა შინა შეწყობილად მოვიდოდა, მიერ აღწერეთ და სხუაჲ, რომელი საჭირო იყო შეძინებად, თავით თჳსით შეესძინეთ“ 75 რს.

„შჳლ' ჰპიძოჲ რა პილაჲ რაჲ 'Εχχλησιας ρητήριον τινος συγόντων, ἡλὼν ἵπρ φιλολογική:ς ἐς ἡμε:ώσθ' α γ τ ω, τὰ μὲν παρ' ἐξείνων λαβών, ὅσα δὲ' ἀκριβοῦνται ἔσθ' αὐτῶν ἡτοιμασται:ς τὰ δὲ καὶ ἄλλ' ἑμὰς τοῖς παροῦσιν“ 764 B 5—10.

ἔσθ' αὐ:ώσθ' α γ τ ω-ს ლათინურ თარგმანშიც შეესაბამება a/notarunt—ჩანიშნეს; „აღწერნეს სიმითაჲთა“ უდრის საგანგებო ნიშნებით ჩაწერეს.

გ. მთაწმიდელი რომ გ-ს ლ-დ გამოთქვამდა, ეს ცნობილია მისი „ფსალმუნის“ ანდერძიდანაც და „იოვანესა და ეფთჳმეს ცხოვრებიდან“, აგრეთვე „ექუსთა დღეთაჲს“ მის მიერ „ნესრულეშული

¹¹ ი. ვ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული პალეოგრაფია. 1949, გვ. 130.

¹² ი. ა ბ უ ლ ა ძ ე. აგათანგელოზის „რიფსიმიაწეთა მარტილობის“ ძველი ქართული თარგმანი: ხელნაწერთა ინსტიტუტის ნომარე. II, 1960, გვ. 153.

¹³ ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, შატბერდის კრებულის სასწავლო წიგნი. „თსუ ნომარე“, III, 184.

თარგმანიდან¹⁴. ახალი ბერძნული გამოთქმის გავლენა იგრძნობა ზგყავ-ის ორლანო-თი გადმოცემისას ჩვენ ძეგლშიც (76 ra; 119 rb; 157 ra).

ზემოთ ჩამოთვლილი ბერძნული სიტყვები მარტო ჩვენი ძეგლის კუთვნილება არაა. ისინი გავრცელებულია ნათარგმნსა და ორიგინალურ ძეგლებშიც. მათს ხმარებას გ. მთაწმიდლის ენაში აპირობებს როგორც ტრადიცია, ისე ბერძნული დედანი. ბერძნული სიტყვების გადმოსაცემად პარალელურად ქართული შესატყვისობების ხმარება ენის სიწმინდისადმი მიდრეკილებით და სტილისტური თავისებურებითა შეიძლება აიხსნას.

აქვე უნდა შეინიშნოს, რომ ეს ბერძნული ტერმინები, რომლებიც უცვლელადაა გადასული სხვა ენებში და მოქალაქეობრივი უფლებით სარგებლობენ თანამედროვე ქართულშიც, გ. მთაწმიდლის თარგმანში წარმოდგენილია ქართული შესატყვისობებით:

ἀλλήγορι:α იგავი 105 ra; ἀνάλογι:α შეტყუება 144 ra; ἀρχή:α გულისა ეზო 119 va; ἀρχέτυπος პირმშო 82 vb; φεαρί:α ხედვა, ἐπιγραφή წარწერილი 164 vb; ἱστορί:α უწყება 73 vb; 158 rb; შეტყუება 117 vb; κατέλογι:α მწყობრი 125 va; χρισμογενεί:α დაბადება 121 rb; μύθος ზღაპარი 130 ra; σύμψιλοι:α სახე 77 ra; συμπαφεί:α ღმობიერება 84; φαντασί:α საუცრება 130 ra.

ამ ბერძნული ტერმინების დამკვიდრება ქართულ ენაში, როგორც ჩანს, შემდეგდროინდელი მოვლენაა.

„თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსაჲ“ ეგზეგეტიკური შინაარსის ძეგლია. ავტორი თავისი მიზნებისათვის იშველიებს ბიბლიურ (ახალი და ძველი აღთქმის) სიუჟეტებს და წინასწარმეტყველების, მოტივებისა თუ მახარებლების გამონათქვამებს. ამიტომ ძეგლში მრავლადაა ტოპონიმიკური ტერმინები და ადამიანთა სახელები. მაშინ ასამდე პირისა თუ გეოგრაფიული სახელია. მათი უმრავლესობა ბერძნულია ან ებრაული. ბუნებრივია, ისინი გადმოჰყვა თარგმანს. საინტერესოა მათი გადმოცემის ფორმები, მაგრამ ამაზე სხვაგან.

¹⁴ ა. კ. შანიძე, გ. მთაწმიდლის ენა იოვანეს და ეფთჳმეს ცხოვრების მიხედვით: გ. მთაწმიდელი. ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი. 1946, გვ. 80. ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაჲ, გიორგი მთაწმიდლის თარგმანი. ტექსტი გაზოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მ. კახაძემ, 1947, გვ. 066.

აი ზოგიერთი მათგანი: აბრაჰამ 73 რხ; 101 რა; სარრა 158 რა; ნოვე 162 რხ; კურნილე 153 რხ; მატეოს 133, რა; სუჰეონ 120 რა; ტკროს 82 რხ; სანარი, ერმონი 122 რა; მთანი ბეთელისანი 100 რ. განსამარტებელ ტექსტში (აქედან განმარტებაშიც) დასტურდება სიტყვები, რომლებიც მიუთითებს მათი შემოსვლის არაბერძნულ გზაზე.

თ ა რ შ ი

„ჰელნი მისნი ოქროსანი წახნაგებულ, აღესებულ თ ა რ შ ი-თა“ 152 რა.

Χειρες αὐτῶν τοιρευαί, χρυαί, πεπληρωμεναι: Θαρσει; 1062 eu.

სომხურში გვხვდება *սկամրք Խարսայ (ქარილი)*

პრ. აკარიანის ლექსიკონის¹⁸ მიხედვით ებრაული *taršis* სირიულში გადადის *taršiš*-ადე, ბერძნულში იძლევა *θαρσις*. სახელწოდება ესპანეთის ერთ-ერთი ქალაქის სახელწოდებიდან მომდინარეობს და აღნიშნავს ძვირფას ქვას. ქართული ფორმა თარში მის სირიულ-სომხური გზით წარმომავლობას ამჟღავნებს. გ. მთაწმიდლის თარგმანში იგი ტრადიციით მოხვედბოდა.

ო ფ ა ზ ი

„თავი მისი ოქროსა ო ფ ა ზ ი ს ა ე“ 146 რა.

Κεφαλή αὐτῶν χρυαίον Κεφαει.

სომხურშია *Կսիփահիս*.

„ოფაზის“ შესახებ „თარგმანებაში“ ნათქვამია: „სიტყუაჲ ესე ებრაული არს და მოასწავებს ოქროსა წმიდასა და ბრწყინვალესა და ყოვლისაგან შერევნისა უცხოსა. ხოლო დაუტევეს თარგმანთა თვნიერ თარგმანებისა, რამეთუ არა იპოვა შესწორებული მისი სიტყუაჲ ელინურად, ხოლო ჩუენ გულისკმა-ყუავთ, ვითარმედ ოფაზი წმიდასა და ბრწყინვალესა და ყოვლისაჲე შერევნისაგან უცხოსა ოქროსა მოასწავებს 149 რხ.

ს ა ბ ა: „ოფაზი ესე არს ოქრო ყოვლისა შერყუნილებისაგან უცხო და არა რიოში“, სიტყვა დამოწმებულია „ქება ქებათა“-დან.

¹⁸ პ. აკარიანის ლექსიკონიდან პრ. მ. ნ. ა. ს. ა. ს. ჯაქიჩიხი მადამოთსიონ რიოსარასი, 1926—1932 წ. მაშალა გეითარგინა პროფ. ილ. აბულაძემ.

პრ. აქარიანის მიხედვით ებრ. *fāz* „წმიდა ოქროა“. ბერძნული *χρῆμα* გაუგებრობის ნიადაგზე მიღებულია *χρῖ* ფაქ-იდან „და თაზი“. მსგავსი გაუგებრობის ნაყოფია ქართული ოთაზიც.

შტახსი

„შეკრული შტახსი ძმისწული ჩემი ჩემდა“ მნ va.

Απὸθεσμός· σταχτή ἀδελφίδος μου ἐμοί·

სონხ.-ში: *սոսաշխն*.

საბა წერს: „შტახსი ესეცა ნივთთაგანი არს მურისა უწლო-სი, სახე მტურისა ყუავილთაგან და მწუშრვალთა მურისათა. რა დასწურვენ სუნელსა მას, ავრებთა განადენი არს შტახსი, ხოლო უზრქესი ავრებთა შიგან დანარჩენი არს მური“, ე. ი. „შტახსი“ საუკეთესო ხარისხის მურია.

პრ. აქარიანის ახსნით, ბერძნული *σταχτή* მომდინარეობს თალაური *staxā*-დან → *σταγή* → *σταχτός*, *σταχτή*. ქართულში „შტახსი“ სომხურიდან უნდა იყოს შესული.

ამ სიტყვების ხმარებით თავის თარგმანში გ. მთაწმიდელი მხარს უჭერს ძველ ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციას.

2. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ძველი ყურადღებას იქცევს როგორც იშვიათად ხმარებული სიტყვების მხრივ, ისე ზოგი მათგანის უცნობი ან გადატანითი მნიშვნელობით ხმარების თვალსაზრისითაც. სიტყვის შინაარსობლივი ნიუანსების გარკვევაში დიდ დახმარებას გვიწევს ბერძნული ტექსტი, ამიტომ ქვემოთ ქართულის პარალელურად წარმოკადგენთ ბერძნულ მასალასაც.

ბორობანი ცნობილია ბიბლიის ტექსტებიდან. საბა იმოწმებს ლევიტელთა წიგნს (23,40) და განმარტავს: „ხე კეთილჩრდილოიანი და მაღალი“. სიტყვა დადასტურებულია „ბურობანის“ ფორმითაც¹⁶.

როგორც ბერძნულ ტექსტთან შეპირისპირებით ირკვევა, ამავე მნიშვნელობით ხმარობს მას გ. მთაწმიდელიც¹⁷.

„რომელმან-იგი ესრეთ აღამალლა და ვითარცა ნაძვ რაჲმე ბორობანი შუენიერებითა და სიკეთითა შეამკო“ 109 v.b.

„...ή χαμάπερ τι ξρνος ἀναμραμεῖν αὐτῆς τὸ σφὸς ποιεῖ σα-σα, καὶ πρὸς τοιοῦτον μετὰβῆλλουσιν καλλὸς“ 897 A₁₃₋₁₄.

¹⁶ ი. ლ. აბულაძე, ქართული ბიბლიის ძველი ხელნაწერის რამდენიმე ფურცელი: „თსუ შრ.“, XVIII, 1941, გვ. 152.

¹⁷ გამოყენებულია Древнегреческо-русский словарь, составил И. Х. Дворецкий, 1958.

„და ვინაჲთგან წარჩინებულ არს სახილველად მთაჲ იგი ლი-
ბანისაჲ, ყოვლით კერძო ნაძუთა მიერ ბორობანთა მოსხმული“
156 va.

„παραυνέξ ἐστὶ θάλασσα τὸ ἕριος ο Ἀῖθαιος πανταχόθεν ταῖς
ἐπελάειξ κέδρσις συνηρεφύς τε καὶ λάσσις“ 1081 B₁₋₃.

ეს სიტყვა „ხშირი ფოთლით დაფარულის“ (მ. კახაძე), ე. ი. დაბურულის შინაარსით (ἀμφύχομος) გვხვდება ბასილი დიდის „ექუს-
თა ღლეთაჲს“ ვიორგი მთაწმიდლისეულ თარგმანში¹⁸.

გავალაკი ტახტრევანი. საბა იწმომებს „ქება ქებათს“ და განმარტავს: „ესე იგი არს მეფეთა თავს ზეით საფარებელი ნაქ-
სოვთაგან, საჩრდილობელი (საჩრდილობელი შემზადებული ეტლ-
თა ზედა, გინა ცხენთა ზედა ანუ ქვეითათჳს C).

„გავალაკი იქმნა მეფემან სოლომონ ძელთაგან ლიბანისა-
თა“ 112 ra.

„Φορεῖον ἐποιήσεν ἔαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σολομών ἀπὸ ξύλων
τοῦν λιβάνου“ 905 C₆₋₇.

გამოტკუფოლვა (გამოტკუფა გამოგსქდასავით 2 შჯ.
8,4 საბა) სიტყვა ცნობილია ბიბლიიდან და გვხვდება იპოლიტეს
„ქებათა ქების“ განმარტებაში¹⁹.

„და ლუელფი საკუმბილისაჲ ფაქლსა გამოტკუფოლვა-
რესა ჭოროცთაგან აღმოადულებდა“ 87 vb.

„... καὶ ἡ καμύαια κόβει τὰς φλῡχτιδὰς ἀπὸ τῶν σωμα-
τῶν ἀναζέειν ποιεῖ“ 812 D₁₋₂.

„ფაქლი გამოტკუფოლვარე“ ფლჩხე-ის (ბებერა, მუწუკი)
აღწერითი თარგმანია.

„ბოროტთა მათ გეჰენისა და ოჯისა ნაკუერცხალთა გამო-
ტკუფოლვარეთა ალაგზნებს“ 88 ra.

„... ἡ τῆς γέεννης κάμινος τὰς πονερὰς τῆς κατὰκρίσεως
φλῡχτιδὰς ἀναζέειν ποιεῖ“ 813 D₄₋₆.

განი იხმარება ერთ-ერთი ძველი მნიშვნელობით „მიზანი“
და დაცულია ღლეანდელ „საგანში“, როგორც ეს გარკვეული
აქვს ვუკ. ბერიძეს²⁰. საგანი „ისრის მიზანი“ 3,12. გოდ. საბა.

„ვითარცა ისარსა განისა მიმართ კეთილისა წარმართებს“
98 ra.

¹⁸ ბასილი დიდი, ექუსთა ღლეთაჲ..., ლექსიკონი, გვ. 122.

¹⁹ H. Mapp, TP, III, XLV.

²⁰ ვ. ბერიძე, „საგან“ სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის, „საქ. სსრ მეცნ.
აკადემიის მოამბე“, ტ. III, № 4, 1942, გვ. 381—388.

„...ὃς πίλειος πρὸς τὸν ἀγαθὸν εὐμύνηαν σχοπὸν“ 852 D.

„განი“-ს იგივე მნიშვნელობა დადასტურებულია „ბალავარი-ანშიც“²¹.

განკუთნვილება თვისება, თავისებურება; სიტყვის ეტიმოლოგია და მნიშვნელობა დადგენილი აქვს ილ. აბულაძეს²², რასაც მხარს უჭერს ჩვენი ძეგლიც.

„ხოლო ქეშმარიტი სძისა გამოცდილებაჲ ესე არს, რამეთუ ნედლთა და ნოტიათა შინა ამას ოდენ აქუს ესევეთარი განკუთნვილებაჲ, რაჲთა არა ჩნდეს მას შინა კერპი რაჲმე და მსგავსებაჲ“ 151 va.

„Αληθὴς γὰρ ἔστιν ἡ τοῦ γάλακτος παρὰτηρήσις, ὅτι μόνον τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ἔχει τὴν ἰδιότητά, τὸ μὴ ἐμφανισθῆαι ἀντὶ τοῦ ὁρατοῦ τοῦ ὁμοιωμα“ 1060 B₇₋₁₀.

განკუთნვილების სინონიმებად გ. მთაწმიდელი იყენებს „საკუთარ“-ს და „თვსის“-ს, რომელნიც „ახლობელის, ნათესავის“ პარალელურად ატარებენ „თავისებურის“ მნიშვნელობასაც.

„რავდენიცა არს თვსი და საკუთარი სულისაჲ“ 127 vb.

„...ἔσθαι τῆς ψυχῆς ἔστιν ἰδέα“ A₁₃₋₁₄.

„რამეთუ საქმეთამიერსა მას ბრწყინვალესა მორცხუებასა საჩინოთა მათ ფერთა მიერ განთვსებულნი და განკუთნვილი აქუს ქებაჲ“ 118 va.

„Ἡ γὰρ ἐπιλάμπουσα τοῖς γεννημένοις ἀνθρώποις, ἰδεὶν μὲν ἐκ τῶν περιδῆλων ἔχει τὸν ἑπαύσιον“ 929 C₃₋₄.

განუნახველი—ეს სიტყვა კ. კეკელიძეს ახსნილი აქვს, როგორც „განურჩეველი“, παραδοχημασ²³. ჩვენს ძეგლში მას აქვს „გამოუკვლიველის“, „შეუსწავლელის“ მნიშვნელობა.

„და რაჲთა არავის ეგონოს, ვითარმედ განუნახველად და გამოუძიებელად წარმოიჩინების ქებაჲ მათი“ 124 rb-va.

„Ὡς δὲ ἂν μὴ δοχοῖη ἀκριτοῦς ἀνῶν καὶ διημαρτημένους ἐπαύσις“ 952 D₃₋₅.

„რაჲთა არა სრულიად განუნახველად თანა-წარგუტდეს იგავი იგი“ 165 ra.

²¹ ბალავარიანის ქართული რედაქციები, გამოსცა ილ. აბულაძე 1957, 037.

²² ილ. აბულაძე, ძველი ქართული ლექსიკიდან. „საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე“, 1. თბილისი, 1959, გვ. 157--167.

²³ თარგმანება ეკლესიასტისა მიტროფანე ზმჯრნელ მიტროპოლიტისაჲ, კ. კეკელიძის გამოც., 1920, გვ. LXXII.

„...δσον μὴ ἀγύμνασται καὶ ὁλοῖ παρὰδραμεῖν τὰ ἀνίγμματα“ 116 C₇₋₈.

„და ჰგონებდეს, თუ თავსა თვსსა ხედავს, რომელი-იგი შეემთხულების თავთა თვსთა განუნახელებათა“ 85 ra_b.

„...ἐαυτὸν οἶσεσθαι βλεπεῖν ἕπερ ὃν ἀσχεύουσιν οἱ ἐαυτῶν ἀνέπισχεπτοι“ 804 A₈₋₉.

განუნახელები უარყოფითი ფორმის მიმღეობაა „განახვა“ ზმნისა, რომელიც გვხვდება „ქართლის ცხოვრებაში“ და ნიშნავს „დათვალიერებას“. „მაშინ ფარსმან მეფემან სიფიცხითა გულისაჲთა არღარა განახა სიმრავლე სპარსთა“ 52,16²¹.

ფორმითა და მნიშვნელობით მასვე დაუკავშირდება „იოვანეს და ეფთჳმეს ცხოვრებაში“ დადასტურებული „წასანახავი“, „წანახვა“, რომელიც აკ. შანიძის მოსაზრებით, ნაწერის სტრიქონ-სტრიქონ თვალისდევნება უნდა ყოფილიყო²².

„ესე კულა სყიდაჲ გინა ღვინსაჲ, გინა თევზისაჲ ყოვლადვე არა ჰსენებულ არს მონასტერსა შინა თჳნიერ ზეთისა და იგიცა, რომელნი მკითხველნი იყუნიან ანუ მწერალნი და წასანახავად ანუ საწერლად აინთიან“ 81,3.

გარდაცემა გარდაღენა (საბა).

ჩვენს ტექსტში „გარდაეცემოდინ“ ნახმარია „დიდროოდინ-ის“ სინონიმად და ერთად გადმოსცემენ ბერძნულ *πλημμερῶς*-ს, „აღიღებს“.

„ხოლო ჰეშმარიტისა მის ჰეშმარიტებისა თანა ცუარნი არიან და ნიჳნი ცუართანი, დალაცათუ სიმრავლითა და სიმაღლითა მოძღურებაჲთა დიდროოდინ და გარდაეცემოდინ“ 137 vb.

„...ὥς δὲ πρὸς τὴν ὀντως ἀλήθειαν, ὁποσῶνδεῖς εἴσι ψεῦδῶδες, καὶ τῶν πλῆθει τε καὶ μεγέθει τῆς δι᾽ασχελίας πλημμερῶς“ 1004 B₄₋₅.

შემდეგ მაგალითში: „და სამოთხეთა წარმოაჩენს შუენიერებასა და ველებთა გარდაცემულთა ყუავილითა“ 101ra.

„...λειμῶνας δειχυσσι βρῶντας καὶ ὀρθῶς ὁμῶς τοῖς ἀνθεσι“ 665 A₁₃₋₁₄.

²¹ „ქართლის ცხოვრება“, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნ.-- წერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ. 1, 1955.

²² „ცხოვრება იოვანესი და ეფთჳმესი“, ლექსიკონი, კვ. 154.

გარდაცემული გადმოსცემს *ბრან-ს*, რაც ნიშნავს „სიუხვეს, უხვად ქონებას“, ლათინურ თარგმანშიც შესაბამისად არის *scateo—diuites κλιουσιον, ισοδυναμωσιν*.

ნათქვამს ადასტურებს შემდეგი ფრაზაც:

„ამისთვის ხელდას სიძესა განწმედილი სული ვაშლად ხეთა შორის მალნარისათა, რაჟთა დაამყნეს თავსა თვსსა ყოველნივე იგი ველურნი რტონი მალნარისანი და ეგევითარისავე ნაყოფისა გამოლებითა გარდაცემულ-ყვნეს“ 95 vs.

ბერძნულშია „*βρδειν παρδσχεσδσθ*“.

ეს სიტყვა „უხვად ქონების“, აგრეთვე „ბიბინის“ მნიშვნელობით ახსნილი აქვს მ.²⁶კახაძეს ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთაჲს“ ლექსიკონშიც²⁶.

გარემოქცევა ნიშნავს შებრუნებას, მიბრუნებას; აქედან „გარემისაქცეველს“ აქვს „სადაგელის“, „საშინელის“ მნიშვნელობა. მისი ეკვივალენტია ბერძნულ ტექსტში *ἀποστρέψει*.

„არა იყო ესევითარი კელი მოციქულთა გუამისა შორის საწყალობელი იგი და უბადრუკი იუდა, უფროჲსლა ხენეში იგი და სახებოროტი და გარემისაქცეველი და სალტოლველი“ 154 ra.

„Ὅτι ἦν τοιαύτη χεῖρ ἐν τῷ τῶν ἀποστόλων σῶματι. ὁ ἰσθδὰς ἐλθεινος; ὁ ἐλθεινός τε καὶ δειλαῖος, μαλλον δὲ ὁ στύγητος καὶ ἀποστρέψει“ 1069 D₁₋₄.

გრკ ჯნვა ხელში აყვანა, გულში ჩაკვრა. საბას ახსნით „ჩკლთაგან მზრდელისა თვსისა შეხარილი, რეცა უბნობაა“.

„...არცა სრული წიალთა მოხუცებულისათა იგრკჯნვის“ 76 ra.

„...ὅτε ὁ τέλειος ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς τιμῆς ἀνάλαμβάνεται“ 768 A₅₋₈.

ἀνάλαμβάνω ნიშნავს „ხელში ვიყვან“.

„გრკჯნვა“ ეტიმოლოგიურად უნდა უკავშირდებოდეს სიტყვა „გრკალს“.

ეზოქს-მოძღუარი. როგორც აღნიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში, ეს სიტყვა გავრცელებული ყოფილა ჯერ კიდევ

²⁶ ბასილი დიდი, *ექუსთა დღეთაჲს*, გვ. 128.

ქრისტიანობამდელ საქართველოში და შემდეგ გამოუყენებიათ სხვადასხვა უცხო ტერმინის გადმოსაცემად²⁷.

აკ. შანიძე აღნიშნავს, რომ „ეზოასმოდლუარი“ ეკვივალენტია (კომპონენტთა გადაადგილებით) არამეული სიტყვა-იდეოგრამისა *rb-t'rb's* (*rb*)—რაბი, *старейшина, глава*; *t'rb's*—ძეო) და რეალურად შეესაბამება ბერძნულ *ἐπίτροπος*-ს (*procurator*)²⁸.

ს. ყაუხჩიშვილის აზრით, „ეზოასმოდლუარი“ აღინიშნებოდა მამულის, ქონებისა და მისთანათა მოვლის თანამდებობის პირი. ძველ ქართულში იმით არის გადმოცემული გარდა „ეპიტროპოსისა“ სხვა ბერძნული ამის მონათესავე ტერმინებით: *ἐπίσκοπος*, *ἀρχιεπίσκοπος*²⁹.

საბას განმარტებით, ეზოასმოდლუარი „საგანგიოთა განმგებელია“.

სპეციალურ ლიტერატურაში მიუთითებენ „ეზოასმოდლუარის“ სხვაგვარი მნიშვნელობასაც (პატარძლის ძმობილი, ჯელისმოქილე)³⁰. ასეთი გაგება ემყარება იმ ფაქტს, რომ ოშკური ბიბლიის „ეზოასმოდლუარს“ (დაბად. 21,22) ბერძნულში შეესატყვისება *νῦμφαγός*, რაც ნიშნავს „მძახალს“, „მაჰანკალს“. სწორედ „მზახალითა“ გადმოცემული ეს სიტყვა ბაქარისეულ ბიბლიაში. მაგრამ სომხურში შესაბამის ადგილას იკითხება *თաძარսაკსო*, რაც უდრის „ტაძრის-მთავარს“. ამ მონაცემებით ნ. მარო ერთ მხარეზე აყენებდა ოშკურ და სომხურ რედაქციებს, ხოლო მეორეზე — ბაქარისეულს და ბერძნულს³¹. ამ ვარაუდს უშვებს თ. ყაუხჩიშვილიც, მაგრამ მისივე შენიშვნით, სომხური „ტაძრის-მთავარი“ შეიძლება „ბერძნული ტექსტის ყალბი გაგებიდან მომდინარეობდეს. *νῦμφαγ* არის „ნეფე“, „პატარძლის ოთახი“ და ამავე დროს ბახუსის, დემეტრეს და პერსეფონეს ტაძარი. სომხური „ტაძრის-მთავარი“ იქნებ *νῦμφაγ*-ის ამ

²⁷ А. Г. Шанидзе, Данные греческо-пехлеви́йской билингвы из Армази для истории термина „ეზოასმოდლუარი“ в древнегрузинском: „საქსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე“, ტ. II, № 1—2, 1941, გვ. 181—186; ს. ყაუხჩიშვილი, არმაზში აღმოჩენილი ბერძნული წარწერები, იქვე, გვ. 173—176.

²⁸ აკ. შანიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 181.

²⁹ ს. ყაუხჩიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 174.

³⁰ თ. ყაუხჩიშვილი, კომპონენტები ძველ ქართულში, „თსუ შრ.“, 47, 1952, გვ. 90.

³¹ Н. Марр, Заметки по текстам св. писания, „Христианский Восток“, т. II, вып. III, СПб., 1914, гл. 270.

უკანასკნელი მნიშვნელობის თარგმანს წარმოადგენს³². დასმული საკითხი შემდგომ კვლევას საჭიროებს.

ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესოა ის, რომ გ. მთაწმიდლის თარგმნის ჩვენებითაც „ეზოაქსმოდლუარი“ საქორწინო ცერემონიალთან დაკავშირებული სიტყვაა.

„ეზოაქსმოდლუარი“ ჩვენს ძეგლში დასტურდება სამჯერ.

„დიდი მოციქული მოგუათხოვებს ჩუენ ქრისტესა ქალწულად და ეზოაქსმოდლუარ ექმნების სულსა“ 94 ra.

„...ὁ μέγας Ἀποστόλος ἀρμόζεται τῷ χριστῇ τὴν παρθένον ἡμᾶς, καὶ νυμφοστοιλεῖ τὴν ψυχὴν“ 836 D₃₋₅.

νυμφοστολεῖω ვ. კოსოვიჩის ლექსიკონით³³ უდრის ნυმფჯა-ჯაჲ. ნუმიფო-სტოლ-ის სიტყვასიტყვითი თარგმანი იქნება „მომყავს, ვრთავ პატარძალს“. ეს მნიშვნელობაა ლათინურ თარგმანშიც ornat.

„და მერმე ეზოაქსმოდლურებად იწყებს კაბუკისა ესევი-თარისა მეუღლეობისა მიმართ“ 76 vb.

„Μετά δὲ ταῦτα νυμφοστοιλεῖν ἀρχεται τὸν νέον παρθε-
τον: αὐτὴν συνστοίχουσιν“ 769 B₃₋₈.

შესაბამისად ლათინურშია: deducere—გაცილება.

„ხოლო შემოდგომად შეენიერებისა მისისა წამებისა მეგობარნი სიძისანი და ეზოაქსმოდლუარნი უბიწოესა მის სასძლოესანი და წმიდისა მის სძლისა დამწინდებელნი უჩუენებენ მას სამეუფოესა მის ცხედრისა შეენიერებასა“ 110 ra.

„Μετά τὴν ἐν τῷ ἀλλεῖ μαρτυρίαν, οἱ φίλοι τοῦ νυμφίου καὶ παρπαჯευσασταὶ τοῦ ἀγίου θιακάμου καὶ τῆς καθάρως νύμφης παρμνήστορες, ὑπομβρυχοῦν αὐτὴ τῆς βασιλικῆς κλίνης τὸ ἀλλος“ 897 D₁₀₋₁₄.

პარპაჯეუსაჯაჲ (ლათ. parant) ნიშნავს „მომმზადებელს“, „მომწყობს“. აქ მითითებაა იმისა, რომ ეზოაქსმოდლუარი საქორწინო ოთახსაც აწყობდა, რთავდა.

მაშასადამე, „ეზოაქსმოდლუარი“ „თარგმანების“ ქართული ტექსტის მიხედვით აღნიშნავს „პატარძლის გამცილებელს, ქორწინების მომწყობს, მომრიგებელს“, რაც სიტყვის ძირითად მნიშვნელობას (მოურავი, მზრუნველი)³⁴ შეიძლება ამ მორიგების, გამგებლობის

³² თ. ყაჯხიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 70–71.

³³ К о с с о в и ч И.. Греческо-русский словарь, 1848.

³⁴ ი. იმნაიშვილი, ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი,

³⁶ სინური გრავალთაღი 864 წლისა. აკ. შანიძის რედაქციით, წინა-სიტყვაობით და გამოკვლეებით, 1959, გვ. 325.

ზოგებით ერთად. „ერთბამად და ზოგებით შემოკრბეს“ 74 ra.

კოწოლი თმის ნაწნავი, დალალი (საბა, დამოწმებულია ბიბლია. ეს. 3,3). კოწოლი გვხვდება დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისან-შიც“³⁷.

ჩვენი ტექსტით:

„თმად და განთხზულად და ტევნეულად და წინამოდ და კოწლად სახელ-სდებს“ 150 vb.

„...ταῖς βίαιαις αἰσῶν“ 1056 D₃.

როგორც ბერძნულთან შეპირისპირებიდან ჩანს, βίαιαις-ის (კულული) გადმოსაცემად გ. მთაწმიდელი იყენებს რამდენიმე მონათესავე მნიშვნელობის მქონე სიტყვას.

„განთხზული“ ნაწნავია, „წინამო“ საბასევე ახსნით, „თმა ღაწვთ დამამშვენებელი“, „ტევნეულიც“ თმის გარკვეული ვარცხნილობა უნდა იყოს.

ბერძნულ βίαιαις-ს ჩვენი ძეგლის სხვა ადგილას შეესაბამება „ლულარქნილი“-ც.

„...რომელ არს იწყობრი ღულარქნილთა მისთაჲ“ 145 vb.

„...ταῖς βίαιαις αἰσῶν“ 1036 B₇.

საბა ღულარქნილს განმარტავს „მიგრებილ-მოგრებილ“-ად, რაც „კულულები“, „ხვეული თმები“ უნდა იყოს.

„თმაჲ ღულარქნილი“ ხუტუჭი თმის მნიშვნელობით დადასტურებული აქვს ილ. აბულაძეს „თეკლას მარტვილობაშიც“³⁸.

„ხუტუჭ თმას“, „კულულებს“ უდრის აგრეთვე ჩვენი ტექსტის „თმა-გრუხნიც“.

„და შეამკობენ მას თჳსთა მოწყობითა და ტევნეულად მოცვითა თმა-გრუხთაჲთა“ 150 vb.

„...χομιοντες αὐτῶν τῷ ἱερὶ καὶ ἁγίᾳ“ 1057 A₆₋₇.

გვხვდება დალალიც (137 va).

მედრეკანი ღუნვადი, დრეკადი (კ. კეკელიძე)³⁹.

³⁷ ძველი ქართული ლიტერატურის კრესტომატია, შედგ. სოლ. ყუბანეიშვილის მიერ, თბილისი, 1946, გვ. 374.

³⁸ ილ. აბულაძე, მარტვილობა თეკლასი, „ენიშის მოამბე“, VIII, 1941, გვ. 133.

³⁹ ტიმოთე ანტიოქელი, კ. კეკელიძე, ვტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, VI, 1960, გვ. 408.

„რამეთუ მედრეკანი თა ... და კეთილად გამოწერ ილითა ყელითა მიმოიქცევდეს კიც ქედსა თჳსა“ 88 v.b.

„...περὶ τὸν μὲν οὖν ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτῶν δὲ πᾶσι“ 816

C₁₋₂.

მომდოვრება შენელება, შესუსტება.

„არაოდეს მოამდოვრებს სურვილსა მას სიმაძღროთა“ 145 v.b.

„ὁὐδὲ ποτε κερῶ τὸν πῦρ ἄμῃ λυετα“ 1036 A₁₋₂.

მომმუხაობა (მომუხა—დაშხალული, გინა დახეთქილივით. საბა) ს. გორგაძის ახსნილი აქვს, როგორც „ελακωσι“, „მსუსხველობა“, „სიცხარე“, „სიმწვავე“¹⁰. „სიმწყლარტის“ მნიშვნელობითაა წარმოდგენილი იგი ჩვენს ძეგლშიც.

„სიკსუვე და მომმუხაობაჲ შროწეულისა ქერქისაჲ ზრდის და ჰტარავს შინაგანსა მის ნაყოფისა სიტკბოებასა“ 118 v.a.

„Ὡς γὰρ ἡ σελήνη τὸν ἥλιον ἀποστρέφει τρέφει καὶ φυλάσσει τὸν ἐμπεριεχομένον καρπὸν πλῆσυνται“ 129 B₄.

„მომმუხაობის“ სინონიმი ჩანს „სიკსუვეც“. თუ დავუკავშირებთ მას „ქსუს“ (გარეული ფრინველი, საბა) დიალექტურ „გაქსუვბას“, მისი მნიშვნელობითი ნიუანსი უნდა იყოს „უხეშობა“.

ნაჭევალი

„და კუალად ყოვლად დასაწუველნი და საკუერთხნი და განზოგებულნი იგი ნაჭევალთა შესაწირავნი... ნელსაცხებელთა ამათ მწყობრსა შინა დააწესე“ 125 v.a.

„...καὶ τὰς ὁλοκαρπῶσαις καὶ τὰς ὁλοκαυτῶσαις, καὶ τὰς μερικὰς τὸν ἀφ᾽ ἑμαυτῶν ἀπερῶσαις... ἐν τῷ κατὰλόγῳ τῶν ἀρματῶν ἔστω 957 A₁₋₆.

აქა:რქა ნიშნავს ჩამოკრას, ჩამოკვეთას, აქა:რემა-ს შესატყვისია ნაჭევალი, იგი უნდა ნიშნავდეს „ნაჭერს“, „ნახევს“, „ნახეჩს“.

სამნაკეცი ღელვა—სამმაგი ტალღა; გაღ. ქარიშხალი.

„რომელნი-იგი უფსკრულსა შინა ცხორებისასა იღლეგებოდინ, სამნაკეცთა მათ და პირად-პირადთა უკეთურებისა ღელვითა მიერ თავისა მიერ თჳსისა დააყუდებდეს“ 89 v.a.

„... καὶ τοὺς ἐν τῷ πελάγῳ τὸν βίον χεῖμα ἱσμένους ἐν ταῖς παντοδαπαῖς τῶν κακῶν τριχυσμῶν ἐκαστη κατὰ τὴν ἐλπίδα“ 817 A₅₋₇.

ტრ:ხუმ:სიტყვასიტყვით ნიშნავს „მესამე, ყველაზე ძლიერ ტალღას“ გაღატ. „ძლიერ მღელვარებას“, „ქარიშხალს“ (ზღვაზე). მნი.

¹⁰ ნემ. ვმესელი, ბუნებისათვის კაცისა, გამოსცა ს. გორგაძემ, 1914, გვ. 199.

¹¹ კ. კ ე ვ ლ ი ძ ე, ვტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, IV, 1957.

პ ინ დო ე ბ ა ს ი შ ა ვ ი ს ს ი ნ ო ნ ი მ ი ა .

„ჰინდოებაჲ იგი განიბანეს“ 113 rb.

„ჟჳჲჲ მელაჲ: ოაჲ ἄποκλυσσόμενον“ 909 C₅.

„პირველ კერპთმსახურებისა მიერ შავ იყო და ჰინდო წარმართთა ეკლესიაჲ“ 113 ra.

„...ὅτε: μელა: ὡα ἦν ἐν ἐνδοκλυσσείας ἔτε χαταρχῆς ἡ ἐν ἔμψυν 'Εκκλῆσιᾳ“ 909 B₉.

მაშასადამე, „თარგმანების“ ლექსიკური მასალა მხარს უჭერს კლასიკური ქართულის ძეგლებს და ამავე დროს სიახლისადმი მიდრეკილებასაც ამჟღავნებს.

3. „თარგმანების“ ქართული ტექსტის ლექსიკის მრავალფეროვნების ერთ-ერთ წყაროს ნაწარმოები (წარმოქმნილი) სიტყვები შეადგენს.

გ. მთაწმიდელი ოსტატურად იყენებს ქართული ენის სიტყვა-წარმოებითს საშუალებებს.

ყურადღებას იქცევს ბრუნვის ფორმანტებისა და თანდებულების გამოყენება სიტყვაწარმოებითი აფიქსების ფუნქციით¹².

ახალი ლექსიკური ერთეულის საწარმოებლად ფუიედ აღებულია:

ა) ს ა ხ ე ლ ი ს მ ო ქ მ. ბ რ უ ნ ვ ი ს ფ ო რ მ ა: გამოწულიღვითი 74 vb; ბუნებითი 76 va; სახითი 101 va; ტომითი 73 vb; ზაკუებითი 147 vb.

ბ) ვ ი თ ა რ ე ბ ი თ ი ბ რ უ ნ ვ ი ს ფ ო რ მ ა: ზოგადი 146 rb; მცირედი 74 ra; არამცირედი 149 br.

განსაკუთრებით ხშირია „ჭამად“ ტიპის წარმოება¹³.

აღსრულებადი 74 rb; ყოფადი 76 ra; 101 rb; მიმოქცევადი 101 rb; შეცვალეადი 75 ra; 122 vb; ქცევადი 103 va; დადგრომადი 136 va.

საყურადღებოა ორმაგი წარმოების ფორმაც: „ნეშტი იგი იქმნეს საჭამადად“ 134 vb (τὸ λαίμαργον ἐν ὁδῷ μὲν ὡς ἔνι-
τα, 992 A₁₃).

გ) ე ბ რ თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი ა ნ ი ფ ო რ მ ა (-ებრ დართულია ფუძე-ზე); პირუტყუებრი 134 rb; ებრაელებრი 83 ra; ანგელოზებრი 89 rb; ჩჩვლებრი 78 va; -ებრ გაერცობილია -ივ ელემენტის დართვით: ანგელოზებრივი 99 ra; მონებრივი 148 va; პირუტყუებ-

¹² აკ. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, 1953, გვ. 117.

¹³ ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნეთა ფუნქციები ძველ ქართულში, 1955, გვ. 755.

რივი 135 ra; გვხვდება ო ბ რ-იც: კაცობრივი 78 va; ცუდად მზუაო-ბრება 151 vb.

დ)-მი ე რ თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი ა ნ ი ფორმა: წმიდათამიერი 78 ra; სარკუმელთამიერი 101 va; თქუმისამიერი 83 rb; მზისამიერი 83 ra.

ე)-გ ა ნ თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი ა ნ ი ფორმა (მსგავსი წარმოება მეტად პროდუქტიულია): ბრწყინვალებათაგანი 143 vb; ცნობილთაგანი 143 vb; ასოთაგანი 91 va; ცხოვნებადთაგანნი 164 ra; მიწისაგანი 85 vb; ქუეყანისაგანი 86 rb.

საწარმოებელ ფუძედ აღებულია მოკმ. ბრუნვაზე გან-დართუ-ლი ფორმა: პირველთაგანად 90 ra; 149 va.

ჩვენს ძეგლში დასტურდება ნაწარმოებ სახელთა თითქმის ყველა შინაარსობლივი ჯგუფი, რაც აღნიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში¹¹.

ა) ქ ო ნ ე ბ ი ს სუფიქსებად გამოყენებულია -იან, -იერ, -ოვან, -ევან, -ოსან. ყველაზე პროდუქტიულია -ოვან.

-ი ე რ: სულიერი 104 va; ზომიერი 162 va; ჯორციელ 104 va; ნივთიერი 80 rb; გონიერი 104 va; სიტყვერი 81 vb.

-ო ვ ა ნ: კეთროვანი 79 ra; ლელოვანი 106 ra; ჩრდილოვანი 94 ra; მალალვარჯოვანი 156 va; მწუანვილოვანი 84 va; ნერგოვანი 128 vb; (პარალელურად გესლიანი 100 rb).

-ე ვ ა ნ: მწიკულევანი 78 va; ნაკლულევანი 162 ra; სახარულევანი 82 vb.

-ო ს ა ნ: პატიოსანი 73 rb; 146 vb.

-ნ ა რ მცენარეთა ჯგუფისა: ხილნარი 127 vb; მტილნარი 145 vb.

ბ) უ ქ ო ნ ლ ო ბ ი ს უ — ო: უსხეულო 159 va; უღელვო 19 ra; უწესო 154 va; უგზო 109 vb; უპატიო 113 vb.

გ) წ ა რ მ ო მ ა ე ლ ო ბ ი ს: ადამიანთა სადაურობის-ელ (უმთავრესად ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების ცნობილი გეოგრაფიული სახელებიდან) პრომაელი 82 ra; გალაადელი 162 rb; ეფესელი 123 rb; კორინთელი 119 va; იერუსალშმელ 82 rb; ბაბილონელი 82 rb.

-ე უ ლ: არვეულად 162 rb; ტევენულ 150 vb; ჰირვეული 162 ra; არამოდურეული 164 ra.

დ) დ ა ნ ი შ ნ უ ლ ე ბ ი ს სა — ე: სასანთლე 81 va; სავენაჲე 84 rb; საქორწინე 77 ra.

¹¹ აკ. შ ა ნ ი ძ ე, დასახ. ნაშრ., გვ. 210—148.

სა — ო: საეშმაკოა 87 ra; სამეუფო 159 rb; საუფლო 149 vb; სამხატვარო 78 rb.

ე) ხელობის სახელებიდან: მე — ე: მეფსალმუნე 147 va; მენავე (კომპოზიტში მენავეთმოძღვარი) 140 va, მენელსაცხებლე 106 rb.

3. განსაკუთრებით ფართოა აბსტრაქტულ სახელთა ხმარების არე, რაც ძეგლის ხასიათითაა გაპირობებული (აფიქსები: სი — ე, -ობა, -ება).

სი — ე: სიწმიდე 89 rb; სიმარტივე 76 rb, სიმჴნე 151 ra, სიუცბე 93 vb; სინოტიე 103 ra; სიკსუვე 118 va; სიქველე 83 rb.

სი — ო: სიჩხო 76 rb; სიწდო 90 va; სიტკბო (სიტკბოება-ში, 157 ra).

-ება დაერთვის როგორც არსებითებს, ისე ზედსართავეებს, როგორც ძირეულ, ისე ნაწარმოებ სახელებს. ხშირია განყენებულ მნიშვნელობათა წარმოება -ელ, -ულ სუფიქსიანი მიმღეობებიდან: მეულლება 75 vb; კაცება 102 va; მონება 160 va; ხატოვნება 82 vb; ფეროვნება 149 vb; ჰაეროვნება 93 ra; გარდამატებულება 105 ra; დაფარულება 105 ra; -ება-ს პარალელური სუფიქსია -ობა: მწირობა 87 va; ფილოსოფოსობა 91 va; მტერობა 83; ნოტიობა 137 vb.

განსაკუთრებით ჭარბობს მისი გამოყენება უარყოფითი შინაარსის მიმღეობებთან: უვნებელობა 150 ra; მოუქსენებელობა 77 vb; შეურევენელობა და შეუწყნარებლობა 153 vb; უშფოთველობა 93 rb; უტყუველობა 115 rb.

ზ) ხ ა რ ი ს ხ ი ს სა ხ ე ლ ე ბ ი: შედარებითი ხარისხის საწარმოებლად ტექსტში გვხვდება უ—ეს პრეფიქს-სუფიქსი. ცველი ქართულისათვის ნორმად მიღებული უ—ის ჩვენს ხელნაწერს უკვე აღარ მოეპოვება.

მაგალითები: უპატიოსნეს 85 vb; უცხადეს 86 ra; ხშირად ნაწარმოებია ხარისხი მიმღეობებიდან: უმჯობეს და უსაწადლეს 147 vb; უგანცხადებულეს 156 ra.

ამრიგად, გ. მთაწილის მიერ გამოყენებულია ქართული ენის თითქმის ყველა სიტყვაწარმოებითი საშუალება, განსაკუთრებით ხშირად მიმართავს იგი აბსტრაქტულ სახელთა წარმოებას, რაც ძეგლის ხასიათით აიხსნება.

4. მთაწილისეული თარგმანის ლექსიკა განსაკუთრებით მდიდარია კომპოზიტებით.

თარგმანის კომპოზიტების საკითხი გულისხმობს, ერთი მხრივ, შემაღენელი ნაწილების ფორმისა და შინაარსის შესწავლას, ხოლო, მეორე მხრივ, მათი მიმართების გარკვევას დედნის კომპოზიტებისადმი.

შემადგენელი ელემენტების რაობისა და ფორმის მხრივ „განმარტების“ ქართულ თარგმანში დადასტურებულია ყველა ის ჯგუფი, რაც ცნობილია სპეციალურ ლიტერატურაში¹⁵.

ჩვენ საკითხის მეორე მხარე გვინტერესებს.

ქართული და ბერძნული ტექსტების საფუძველზე ცხადი გახდა, რომ თარგმანში გამოყენებული კომპოზიციები ლექსიკურ-სემასიოლოგიური თვალსაზრისით, როგორც მთლიანად, ისე შემადგენელი ნაწილების მნიშვნელობის მხრივ, სრულ შესაბამისობაშია ბერძნულთან (და ზოგი არა მარტო ბერძნულთან, მაგრამ ეს ჩვენს მიზანს არ შეადგენს)¹⁶.

თარგმანის სიზუსტისა და ზედმიწევნობის მისაღწევად გ. მთაწმიდელი ცდილობს დაძებნოს ბერძნული კომპოზიციის ზუსტი შესატყვისი (მაგალითები იმისა, რომ კომპოზიტი მარტივი სიტყვით იყოს გადმოცემული და პირიქით, შედარებით მცირეა). ამ მიზნით მოხერხებულად იყენებს ქართული ენის მდიდარ მარაგში არსებულ კომპოზიტებს და იზავდროულად ქმნის ახალსაც. ქართული სათვლის უჩვეულო კომპოზიტების ხმარების გამომწვევი მიზეზიც სწორედ ეს მისწრაფებაა.

„განმარტების“ ქართულ ტექსტში აღნაგობითა და შინაარსით ბერძნულთან საერთო ასზე მეტი კომპოზიტი დაიდებნა. ჩვენთვის უფრო საინტერესოა ჯგუფი კომპოზიტებისა, რომელნიც მოწმობენ ბერძნული დედნის გავლენას ან იშვიათი ხმარებისა არიან.

მატყლ - მცენარე

„თარგმანებაში“ გ. ნოსელი წერს:

„Ἀλλὰ καὶ γυμνῷ τῷ ὀδοντὶ κατὰ φύσιν ὄντι εἰς σύγκρισιν
τῷ ἐρειοφοροῦν οὐκ εὐχάριστον“ 825 B₁₋₃.

¹⁵ ა. შანიძე, ქართ. გრამატიკის საფუძვლები, 1953, გვ. 155—162; მ. მრევლიშვილი, კომპოზიციები ქართულ ენაში, „თსუ შრ.“ 67, 1957, გვ. 165—180.

¹⁸ კომპოზიტებს კართულში ბერძნულსა და სომხურთან ურთიერთობაში გრცლად ეხება თ. ყაუხჩიშვილი ნაშრომში „კომპოზიტები ძველ კართულში“, „სსუპ შრომები“, 49, 1952, გვ. 59—90.

ნაწყვეტი მოყვანილია „ქება ქებათას“ იმ მუხლის განმარტებით, სადაც სძლის კბილები შედარებულია „მორისულთა“ არვეს.

ქართულ თარგმანში ვკითხულობთ:

„და კჳალად კბილნი ბუნებით შიშუელ არიან და მატყლ-მცენარეთა უმარჯუ შესატყუებელად“ 117 r b.

ἐρεῖσθαι ნიშნავს „მატყლის ქონას“, „ტარებას“, „მატყლიანობას“ (იგულისხმება ცხვარი). გ. მთაწმიდელი ბერძნულ კომპოზიტს თარგმნის დანაწევრებულად, შემადგენელი ნაწილების მიხედვით: ἐρεῖσθαι — მატყლი, φεισθαι — ტარება. „მატყლ-მცენარე“ ἐρεῖσθαι-ის ზუსტი შესატყვისია.

სოფლის-მოყუარე

ორიგინალშია: „Φαῖς· ἐπιμελεῖσθαι εἰναί τοις φιλοχρησμοῖς τῶν γυναικῶν“ 82b D₈₋₇.

თარგმანში: „იტყვან, ვითარმედ ესევეთარი მოსწრაფებაჲ აქუს სოფლის-მოყუარეთა დედათა“ 91 v a.

φιλοχρησμός მორთულობის, სამკაულების მოყვარულს აღნიშნავს. ლათინურ თარგმანში შეესაბამება ornaudi cupidis. ბერძნული კომპოზიტის მეორე წევრი χρίσμις არის 1. სამყარო, მსოფლიო და 2. სამკაულიც. ქართულში პირველი მნიშვნელობითაა თარგმნილი, თუმცა „სოფლის-მოყუარეში“ ზოგადად მეორე მნიშვნელობის გააზრებაც შეიძლება. ასეა თუ ისე, „სოფლის-მოყუარე“ ამ შემთხვევაში ბერძნულის კალკია (კომპონენტთა გადაადგილებით).

ქართულისათვის უჩვეულოდ მიჩნეული კომპოზიტები „მალად-მეტყუელება“, რომელსაც ს. ყაუხჩიშვილი ეხება გამოკვლევაში გ. ამარტოლის „ხრონოგრაფის“ ქართული თარგმანის შესახებ⁴⁷, დასტურდება ჩვენს ძეგლშიც.

„...καὶ δὲ ἀπάσης τῆς τοιαύτης μετ' ἀληγορίας πελαγίστως τῷ λαῷ“ 1004 B₉₋₁₀.

„და ყოვლისავე ესევეთარისა მალად-მეტყუელებისა მოძღურებითა მკაელორად“ 137 v b.

ადამიანის დამამცირებელი და სულის მავნებელი თვისებების აღსანიშნავად ძეგლში მოიპოვება მრავალი აბსტრაქტული სიტყვა, რომელთა უმეტესობა კომპოზიტებია. ქართულშიც ისინი გადმოცემულია კომპოზიტებით (განყენებულობის -ება სუფიქსის დართვით).

⁴⁷ ს. ყაუხჩიშვილი, ხრონოგრაფი გიორგი ამარტოლისაჲ, ნაწ. II, გამოკვლევა, თბილისი, 1926.

ასე მაგალითად, საკმართ-მოყუარება — სიხარბე ფული-სადმი, ანგარება ზუსტი თარგმანია ბერძნული *φιλοχρηματίας*-სი.

ღეგლში ლაპარაკია იუდაზე, რომელმაც გაყიდა ქრისტე და „საკმართ-მოყუარებისა მლიერი არა განიყარა“ 154 ra.

ბერძნულ ტექსტში შესაბამის ადგილზეა:

...„την τήν φιλοχρηματίας λήπραν ουκ άπεξήσαστο“ 1069

D₃₋₄.

იგივე უნდა ითქვას შეძინების-მოყუარების შესახებაც, რაც შეესატყვისება ბერძნულ *φιλοχερδία*-ს (ლათ. *avaritia*).

„Πάντως δέ πρόφηλα πένειν έσταιν θσα μη περιαιρεθήντα τής χειρός τήν άάλξει λυμάνεταί, οίον τδ άνθρωπα ρέσχοιν, τδ φιλόδοξον, τδ φιλοχερδία“ 1069 B₁₀₋₁₂.

თარგმანში: „და ესე ცხად არს ყოველთა, თუ რაოდენი ნივთი მიუღებს შეენიერებასა, უკუეთუ არა განიყაროს ჴელთა, ესე იგი არს კაცთ-მოთნებაჲ, შეძინების-მოყუარებაჲ, დიდების-მოყუარებაჲ“ 153 vb.

აქ ერთ წინადადებაში სამი კომპოზიტია და სამივე კალკის სახით გადმოღის ქართულ თარგმანში, რაც თვალნათლივ გვიჩვენებს გ. მთაწმიდლის დამოკიდებულებას დედნის კომპოზიტებისადმი.

„ხრონოგრაფის“ ქართული თარგმანის „მეტის-მეტყუელება“ გვხვდება ჩვენს ღეგლშიც. გ. მთაწმიდელი მას ხმარობს ზმნის ფორმით „მეტის-მეტყუელებს“ (103 rb) ბერძნული *ματαιολογία*-ს (1873 CX)—ფუჴ-სიტყვაობის გადმოსაცემად.

ადიშის ოთხთავში დადასტურებული ბერძნულში „ყოველთასა მას სადგურსა“⁴⁸ მეორდება ჩვენს ღეგლშიც.

„...και επί τινε ίδιου άραξ έπιόψαίσις, και τή πανδοχεία έναναπαύσασα“ 1085 A₁₀₋₁₁.

„და თჳსსა კარაულსა აღსუა იგი და ყოველთა სადგურსა შინა განუსუენა“ 157 rb.

კონსტრუქციითა და შინაარსით ზედმიწევნით თანხვდება ბერძნულს რთული ე. წ. კომპოზიტო ზმნებიც.

⁴⁸ ს. ყაუხჩიშვილი, ადიშის ზელნაწერის ბერძნულნი, „ეხიმკის მოამბე“, XIV, გვ. 103.

ორიგინალშია: „...λίστας τὰς ἁδύνας τοῦ θανάτου, καὶ παρὰ τὸν ἐκ νεκρῶν τόχον δόμοποιήσας διὰ τῆς ἀναστάσεως“ 1053 C₁₁₋₁₃.

თარგმანში: „...დაქსნნა საღმობანი სიკუდილისანი და ყოველთავე სიკუდილით აღმოშობასა აღდგომისა მიერ გზაჲყო“ 150 rb.

ძეპი:ჲა ნიშნავს „გზის ჩვენებას“, მთაწმიდელმა მას ზუსტი ბადალი მოუძებნა ბნა(ჯ) — გზა, პი:ა — ვჰყოფ.

გუჲამოან-ყოფა, რომელსაც გ. მთაწმიდელი ხმარობს „აგების“, „შეერთების“, „გამოსახვის“ მნიშვნელობით, ზუსტი თარგმანია ბერძნული σματτοιζω-სი.

ორიგინალშია: „...ἐκεῖνο φημι: τὸ βλαπόμενον, ὃ διὰ τὴν κατὰ ἔκστατον μέλην, τὴν συμπεληροῦντα τὴν ἑκκλησίαν σματτοιοῦν δ' Ἀπάστολος“ 1080 B₈₋₁₁.

ქართულ ტექსტში: „ხოლო მას ვიტყვიხილულსა, რომელთა ასოთა მიერ, სრულმყოფელთა ეკლესიისათა, გუჲამოან-იქმს მოციქული“ 156 ra.

კიდევ: „Σματτοιοῦν ἵστας γὰρ τὴν ἑκκλησίαν, ἢ λόγος εἰς τὴν τῆς νύμφης εἰδος“ 929 A₁₃.

„გუჲამოან-ყო ეკლესიაჲ სიტყუამან მსგავსებითა სძლისათა“ 118 rb.

მთარგმნელს ზუსტად გადმოაქვს ორიგინალის კომპოზიციის შინაარსი და ფორმა.

σματτο — გუჲამოან, პი:ა — იქმს, პი:ჲაჯ — ყო.

საგულისხმოა ფორმაუცვლელსიტყვიანი კომპოზიციების ჩვენებაჲ. სამ- წინსართი, როგორც ცნობილია, ბერძნულში ნიშნავს „ერთად“, ჩვენს ძეგლში კომპოზიციის შემადგენლობაში (სახელებსა და ზმნებში) ხშირად თარგმნილია თან- თანდებულითი მნიშვნელობითაც, რაც შემდგომ ფართოდ გავრცელდა პეტრიწონის სალიტერატურო სკოლაში⁴⁹.

„...μελλόν ἐλάμενος σσγχαχοσχεῖσθαι: τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ“ 1025 B₆.

⁴⁹ კ. კეკელიძე, ქართული თარგმანი გიორგი ამარტოლის ხრონოგრაფისა; ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, ტ. I, თბილისი. გვ. 255. ს. ყაუხჩიშვილი, ხრონოგრაფი გიორგი ამარტოლისაჲ, ნაწ. II. გამოკლევა. თბილისი, 1926.

თარგმანშია: „...და უფროჲს-ლა აღირჩია თანა-ძკრის-ხილვაჲ ერსა თანა ღმრთისასა...“ 143 რს.

საყჲაჲსიჲა ნიშნავს „ერთად ტანჯვას“, „უბედურებას“; „თანაძკრის-ხილვაჲ“ ბერძნულის დეტალური თარგმანია.

კომპოზიციების გადმოტანის თვალსაზრისით საინტერესოა *συσματωσας-παρα* (ერთად მალლა სვლა) ქართველმა მთარგმნელმა ერთ კომპოზიტიში ვერ ჩატია მისი სამივე ელემენტი, ამიტომ ორ სინონიმურ კომპოზიტად დაშალა: თანა-მავალ იქმნა და თანა-აღმალღებულ (122 რა-ვს).

სინონიმური წყვილითაა გადმოცემული სხვა კომპოზიტიც: *συσματωσας* — „თანა-ქროდის“ და „თანა-რბიოდის“ 132 რს.

საჲმარჲს ნიშნავს „მსგავსს“, *συσματωσας* — „დამსგავსებას“. გ. მთაწმიდელმა მისი დანაწევრებული თარგმნით (*συσ* — ერთად, *μαρ* — სახე, ხატი) შექმნა ზუსტი ქართული ბადალი.

„*Ὁς δὲ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἐν τῷ λόγῳ*“ 976 C₁₋₃.

„ხოლო საღმრთოჲსა დიდებისა ზიარ ვერვინ იქმნების, რომელი პირველ არა თანა-ხატ-ექმნეს მსგავსებასა მას სიკეთლისა მისისასა“ 130 რა.

ასევე: „*συσματωσας*“: ლეჲ: რე *Χριστῷ* 1093 D₂.

„სიკეთისა თანა-ხატ-ქმნად ქრისტესა მოასწავებს“ 159 ვხ.

სხვა შემთხვევაში „თანა-ხატ-ქმნა“ კალკია *συσματωσας*-ისა.

„...*συσματωσας*“ რე *σῶματι*: რე *καὶ ἐν τῷ λόγῳ*“ 1045 C₈.

„ხოლო დაბადებულად (ვიტყვთ) ჩუენისა მისთჲს ბუნებისა, რომელი ჩუენგან მიიღო განკაცებისა მიერ და თან-ხატ-ექმნა ჳორცთა ამათ სიზღაბლისა ჩუენისათა“ 148 რს.

ბერძნულის ანალოგიითაა ნახმარი ფილოსოფიურ-თეოლოგიური შინაარსის სიტყვა „თანაჳორცი“, რაც ერთხორცობას, ერთიანობას აღნიშნავს:

„*Ὁς ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἐν τῷ λόγῳ*“ 1112 C₁₂.

„...იქმნებიან სულნი ამათნიცა და მათნიცა თანა-ჳორცი სიტყვსა“ 164 რა.

საჲ — ერთად, თანა; *σῶμα* — სხეული, ხორცი.

აღნაგობით ბერძნულს ემთხვევა სხვა თანდებულისა თუ ჳმნისართის შემცველი სიტყვებიც.

ბაჟიყაფი როგორც წესი, გ. მთაწმიდლის თარგმანში წარმოდგენილია „წარწერით“, მაგრამ ერთ შემთხვევაში მას შეესაბამება „ზედაწარწერილიც“. აქ ბაჟი: ცალკეა თარგმნილი.

„...თმთი პარბ თჳს ბაჟიყაფი თატჳს მაჳმაროჲს“ 773 C₅₋₆.

„... ესევეთარსა ბალსა გუასწაყებს ზედა-წარწერილიც“ 78 ra.

ასევე კომპოზიციის სიტყვასიტყვითი თარგმანის ნიმუშია „ზეშთა-სოფლისაჲ“ ბაჟიყაფი:

„...მეწჳსთი პარბ თჳს ბაჟიყაფი თატჳს პარბი“ 893 B₉,

„...მოვლო ყოველი იგი ზეშთა-სოფლისა ქალაქი“ 108 va.

პრომუჟთარ ნიშნავს „მაქანქალს“, „დამწინდებელს“. მთარგმნელმა მასში ცალკე გააზრა პრო-წინსართის მნიშვნელობა და გადმოიტანა „წინადაწარ-დამწინდებელით“.

„...მე ბჳსთი თჳს პარბთჳს პრომუჟთარბჳს, პარბარჳს თჳს პარბთჳს: ბაჟიყაფი თატჳს პრომუჟთარბჳს თჳს მარბთჳს: ბაჟიყაფი“ 772 B₁₃₋₁₅.

„...წმიდათა მათ და კეთილთა წინადაწარ-დამწინდებელთა ქალწულისათა მამათ-მთავართა, წინაწარმეტყუელთა და შჯულის-მდებელთა წინაბთვე მიუცლუანეს დაწინდებულსა მას მადლნი საღმრთონი“ 77 r₁.

[სხვათა შორის, აქ ზუსტ შესატყვისობაშია სხვა კომპოზიტებიც: მამათ-მთავარი, წინაწარ-მეტყუელი, შჯულის-მდებელი — პარბარჳს, პარბთჳს, თატჳს:].

მაშასადამე, „თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსას“ გ. მთაწმიდლისეულ თარგმანში დადასტურებული კომპოზიტები კონსტრუქციითა და შინაარსით უმრავლეს შემთხვევაში ბერძნულის ზუსტი შესატყვისობებია. ეს ფაქტი შეფასებულ უნდა იქნეს, როგორც ადექვატური თარგმანისადმი მიდრეკილების ბუნებრივი შედეგი.

დასკვნა: 1. გრიგოლ ნოსელის „თარგმანებაჲ ქებისა ქებათაჲსას“ ქართულ თარგმანში წარმოდგენილი კიმენური ტექსტის შედარება „ქება ქებათას“ ძველ ქართულ ნუსხებთან ცხადყოფს, რომ თარგმნის პროცესში გ. მთაწმიდელი ითვალისწინებს და ეყრდნობა ძველი რედაქციების ჩვენებას, რაც მისი მთარგმნელობითი მეთოდის ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანია.

2. „თარგმანების“ მრავალფეროვანი ლექსიკური მასალიდან საყურადღებოა:

ა) ბერძნულიდან შემოსული სიტყვები.

ბ) იშვიათად ხმარებული ან ჩვეულებრივისაგან განსხვავებული მნიშვნელობის მქონე სიტყვები (ზოგი მათგანი ძველის პარალელურად ახალი შინაარსით).

გ) ნაწარმოები და რთული სახელები, კომპოზიტები, რომლებიც კონსტრუქციისა და შინაარსის მხრივ ბერძნულ დედანზე დამოკიდებულებას ამჟღავნებენ.

ამ ლექსიკური მასალის კვლევა საინტერესოა როგორც ქართული ენის ისტორიის, ისე ბერძნულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის შესწავლის თვალსაზრისითაც.

ქ ე ბ ა ა ქ ე ბ ა თ ა ა

(კიენი)

თ ა ე ი I

[75 r] 2. ამბორს-მიყავნ მე ამბორის-ყოფითა პირისა მისისათა, რამეთუ უმჯობეს არიან ბუბუნი შენნი უფროჲს ღვინისა.

3. და სულნელებაჲ ნელსაცხებელთა შენთაჲ უფროჲს ყოველთა სულნელებათა. ნელსაცხ[ვ]ებელ წარმოცარიელებულ სახელი შენი. ამისთჳსა ქალწულთა შეგიყუარეს შენ.

4. და მიგიზიდეს შენ. შემდგომად შენსა სულნელებასა ნელსაცხებელთა შენთასა ვრბიოდით. შემიყვანა მე მეფემან საუნჯესა თჳსსა. ვიხარებდეთ და ვიშუებდეთ შენდამი. შევიყუარნეთ ძუძუნი შენნი უფროჲს ღვინისა. სიწოდებამან შეგიყუარა შენ.

5. შავ ვარ მე და შეუნიერ, ასულნო იერუსალშმისანო, ვითარცა საყოფელნი კედარისანი და ვითარცა კარავი სოლომონისი.

[81 r]. 5. ნუ მხედავთ მე, რამეთუ დაშავებულ ვარ, რამეთუ უგულებელს-მყო მე მზემან; ბენი დედისა ჩემისანი მლალვიდეს მე; დაჰადგინეს მე მცველად ვენაჴისა. სავენაჴე ჩემი არა დავიცევ.

7. მითხარ მე, რომელი შეგიყუარა სულმან ჩემმან, სადა ჰწყყსი, სადა დააწვინნი შუვა სამხრის? ნუუკუე ვიქმნე მე, ვითარცა ვინ გარემოიცავნ კოლტსა სხჳსასა?

8. უკუეთუ არა იცნა თავი შენი, კეთილო დედათა შორის, განვედ შენ კუალსა სამწყსოთა მენთასა და დამწყსენ თიკანნი შენნი საყოფელსა მწყემსთასა.

[86v] 9. ჰუნესა ჩემსა ეტლთა შორის თარაოხსთა გამსგავეს შენ, მახლობელო ჩემო.

10. რაბამ განშუენდეს ღაწუნი შენნი, ვითარცა გურიტისანი. ყელი შენი ვითარცა შძივი დაცუმული.

11. კმნულებასა ოქროხსასა გამსგავესოთ შენ და წულილად დასხმულსა ვერცხლსა.

12. ვიდრემდის მოასხნეს მას კელნი მისნი მეფემან, ნარდიონმან გამოსცა სულნელებაჲ თჳსი.

13. შეკრული შტახსი—ძმისწული ჩემი ჩემდა—შორის ძუძუთა შენთა განისუენენ.

14. ტევანი გამობუტკოვის ძმისწული ჩემი ჩემდა შორის ვენაჯოვანსა გადისასა.

[92v] 15. აჰა ეგერა, შუენიერ ხარ, მახლობელო ჩემო. აჰა ეგერა შუენიერ ხარ. თუალნი შენნი ტრედ არიან.

16. აჰა ეგერა, კეთილ ხარ, ძმისწულო ჩემო და შუენიერ, ცხედარსა ჩუენსა ზედა საგრილი.

17. ზოსელნი სახლისა ჩუენისანი ნაძჳსანი და მენაკნი სარო-
^აოსანი.

თ ა ვ ი II

1. მე ყუავილი ველისაჲ და შროშანი ღელეთაჲ.

2. და ვითარცა შროშანი შორის ეკალთა, ესრეთ არს მახლობელი ჩემი შორის ასულთა.

3. ვითარცა ვაშლი შორის ხეთა მადნარისათა, ესრეთ არს ძმისწული ჩემი შორის ძეთა. საგრილსა ქუეშე მისსა გულმან მითქუა და დაეჯედ. და ნაყოფი მისი ტკბილ არს სასასა ჩემსა.

4. შემოყვანეთ მე სახლსა ღჳნისასა. განაწესეთ ჩემ ზედა სიყუარული.

5. დამამტკიცეთ მე ნელსაცხებელთა მიერ. გარე-მოძასხო მე ვაშლი, რამეთუ დაწყლულ ვარ მე სიყუარულითა.

6. მარცხენე მისი თავსა ჩემსა ზედა და მარჯუენემან შემოიწყნაროს მე.

7. გაფუცებ თქუენ, ასულნო იერუსალჴმისანო, ძალთა და სიმტკიცეთა აგარაკისათა, უკუეთუ აღსდგეთ და განაღჳდოთ სიყუარული, ვიდრემდისცა ინებოს.

[99r] 8. ჳმაჲ ძმისწულისა ჩემისაჲ! აჰა ესერა ესე მოვალს ზღდომით მათთა ზედა და მორბის ბორცუთა ზედა.

9. მსგავს არს ცმისწული ჩემი ქურციკსა ანუ ნუკრსა ირმისასა მათათა ზედა ბეთელისათა. აჰა ესერა ესე ღვას უკუანა ზღუდესა ჩუენსა, და იხედავს სარკუმლით გამო და გარდამოხედავს არდაბაგთაჲთ.

10. მომიგებს ძმისწული ჩემი და მეტყჳს მე: აღდეგ, მოვედ, მახლობელო ჩემო, შუენიერო ჩემო, ტრედო ჩემო.

11. რამეთუ აჰა ესერა ზამთარი წარკდა, წჳმად დასცხრა და წარვიდა გზასა თჳსსა.

12. და ყუავილი გამოჩნდა ქუეყანასა ჩუენსა, ეამი სხლეისაჲ მოიწია. ჳმად გურიტისაჲ ისმა ქუეყანასა ჩუენსა.

13. ლელუმან გამოუტევა ყუავილი თჳსი. ვენაჳნი ყუავიან, მოსცეს სულნელებაჲ თჳსი. აღდეგ, მოვედ, მახლობელო ჩემო, შუენიერო ჩემო, ტრედო ჩემო.

14. მოვედ თავით შენით, ტრედო ჩემო, საგრილსა ქუეშე კლდისასა მახლობელად ზღუდისა. მიჩუენე მე პირი შენი და მას-მინე მე ჳმად შენი, რამეთუ ტყბილ არს ჳმად შენი და პირი შენი შუენიერ.

15. მიპყრენით ჩუენ მელნი მცირენი, განმრყუნელნი ვენაჳთანი და ვენაჳნი ჩუენნი ყუავიან.

16. ძმისწული ჩემი ჩემდა და მე მისა, რომელი ჰმწყსი შროშანთა შორის.

17. ვიდრემდის წარკდეს დღე და მოდგენ აჩრდილნი, მოიქეც შენ და ემსგავსე შენ, ცმისწულო ჩემო, ქურციკსა ანუ ნუკრსა ირმისასა მათათა ზედა ღელოვანთა.

თავი III

[106r] 1. სარეცელთა ჩემთა ზედა ღამე ვეძიებდ, რომელი შეიყუარა სულმან ჩემმან. ვეძიებდ მას და არა ვპოვე იგი, ვხადოდე მას და არა ჳმა-მცა მე.

2. აღვდგე და მოვლო ქალაქი, სავაჳრონი და უბანნი და მოვიძიო, რომელი შეიყუარა სულმან ჩემმან; ვეძიებდ მას და არა ვპოვე იგი. ვხადოდე მას და არა ჳმა-მცა მე.

3. ვპოვეს მე მცველთა, რომელნი მოჰვლიდეს ქალაქსა. ნუუკუე იხილეთა, რომელი შეიყუარა სულმან ჩემმან?

4. ვითარცა კნინ-ოდენ წარვლე მათგან, ვიდრემდის ვპოვე, რომელი შეიყუარა სულმან ჩემმან, შევიპყარ იგი და არა განუტევე იგი, ვიდრემდის შევიყვანე იგი სახლსა ღედისა ჩემისასა და საუნჯეთა მშობელისა ჩემისათა.

5. გაფუცებ თქვენ, ასულნო იერუსალშმისანო, ძალთა და სიმტკიცეთა აგარაკისათა, უკუეთუ აღადგინოთ და განაღვიოთ სიყუარული, ვიდრემდისცა ინებოს.

6. ვინ არს ესე, რომელი აღმოვაღს უდაბნოთ, ვითარცა რტოჲ კუამლისა კუმეულისაჲ? მური და გუნდრუკი ყოველთაგან მტურთა მენელსაცხებლეთაჲსა.

7. აჰა ესერა ცხედარი სოლომონისი და სამეოცნი ძლიერნი გარემოჲს მისსა ძლიერთაგან ისრაშლისათა.

8. ყოველთა უპყრიეს მახული, წურთილნი ბრძოლასა კაცი და მახული მისი წელთა მისთა შიშისათჳს და განკრთონისა ლამესა შინა.

[112 r] 9. გავალაკი იქმნა მეფემან სოლომონ ძელთაგან ლიბანისათა.

10. სუეტნი შექმნნა ვეცხლისანი და კანარა დრეკილი მისი ოქროჲსაჲ. აღსავალი მისი — პორფირი, იატაკი მისი — ქვაფენილ, სიყუარული ასულთაგან იერუსალშმისათა.

11. განვედით და იხილეთ, ასულნო სიონისანო, მეფე სოლომონ გვრგვინთა მით, რომლითა გვრგვინოსან-ყო იგი დედამან მისმან დღესა მას სიძობისა მისისასა და დღესა სიხარულისა გულისა მისისასა.

თავი IV

1. აჰა ეგერა შეუნიერ ხარ, მახლობელო ჩემო. აჰა ეგერა შეუნიერ ხარ და თუალნი შენნი ტრედ არიან გარეშე ღუმილისა მაგის შენისა. თმად შენი, ვითარცა არეე თხათაჲ, რომელნი გამოჩნდეს გალადით.

2. კბილნი შენნი, ვითარცა არეე მორისულთაჲ, რომელნი აღმოჰდეს საბანელით. ყოველნივე ორთ-მსხმელნი და ბერწი არა არს მათ შორის.

3. ვითარცა საბელი ძოწეული, ბაგენი შენნი და სიტყუაჲ შენი შეუნიერ. ვითარცა ნაქურცენი მროწეულისაჲ, საკეთენი შენნი გარეშე ღუმილისა მაგის შენისა.

4. ვითარცა გოდოლი დავითისი ქედი შენი, რომელი-იგი აღშენებულ არს თალპიოთს. ათასი ფარი დამოკიდებულ მას ზედა და ყოველი ისარი ძლიერთაჲ.

5. ორნი ძუძუნი შენნი, ვითარცა ორნი თიკანნი მარჩბიენი ქურციკისანი, რომელნი ძოვედ შორის შრომანთა.

6. ვიდრე დღისა შერიჟურებადმდე და აჩრდილთა შეძრვად, მე თვთ მივიდე მთასა მას მურისასა და ბორცუსა გუნდრუკისასა.

7. ყოვლად შუენიერ ხარ, მახლობელო ჩემო და ბიწი არა არს შენ თანა.

[121r] 8. მოვედ, სძალო, ლიბანით, მოვედ ლიბანით. ჰოხვდე და წარმოჰვლო დასაბამით სარწმუნოებისათ თხემსა ზედა სანარისა და ერმონისასა საყოფელთაგან ლომთაჲსა და მთათაგან ვეფხთაჲსა.

9. გუასურვე ჩუენ, დაო ჩუენო სძალო, გული გუალმე ჩუენ ერთითა თუალთა შენთაჲთა და ერთითა მძივითა ყელისა შენისაჲთა.

[124v.] 10. რაბამ განშენდეს ძუძუნი შენნი უფროჲს ღვნისა, დაო ჩემო სძალო. რავდენ განშენდეს ძუძუნი შენნი ღვნისაგან და სული მიჰრონთა შენთაჲ უფროჲს ყოველთა ნელსაცხებელთა.

11. თაფლი დამოსწუთის ბაგეთა შენთა, სძალო, თაფლი და სძე ქუეშე ენასა შენსა და სულნელებაჲ სამოსელთა შენთაჲ, ვითარცა სულნელებაჲ ლიბანისაჲ.

12. მტილი მოკრძალებული არს დაჲ ჩემი სძალი, მტილი დაჭული და წყაროჲ დაბეჭდული.

13. მოციქულებანი შენნი სამოთხე მროწეულთა ნაყოფსა თანა ხილნარისასა, კჳბრი ნარდიონითურთ.

14. ნარდიონი და ქურქუმაჲ, საკუშვეელი ლერწმისაჲ და კინამოჲ ყოველთა თანა ხეთა ლიბანისათა, მური და ალოჲ ყოველთა თანა პირველთა ნელსაცხებელთა.

15. წყაროჲ მტილი და ჯურღმული წყლისა ცხოველისაჲ და მძაფრ მომავალისაჲ ლიბანით.

[131r] 16. აღდეგ, ჩრდილოო, და მოვედ, ბლუარო. მოჰბერე მტილსა ჩემსა და დიდენ ნელსაცხებელნი ჩემნი. შთავედინ ძმისწული ჩემი მტილსა თჳსსა და ქანენ ნაყოფი ხილნართა თჳსთაჲ.

თავი V

1. შევედ მტილსა ჩემსა, დაო ჩემო, სძალო. მოვისთულე მური ჩემი ნელსაცხებლით ჩემითურთ. ეჳამე პური ჩემი თაფლითა ჩემითა. ესუ ღვწოჲ ჩემი სძითა ჩემითა. ქაშეთ, მოყუასნო ჩემნო, და სუთ და დაითრვენით, ძმისწულნო ჩემნო.

2. მე მძინავს და გული ჩემი მღვდარე არს. [135r] ვმახ ძმისწულისა ჩემისაჲ ჰრეკს კარსა: „განაღე, დაო ჩემო, მახლობელო ჩემო. რამეთუ თავი ჩემი აღივსო ცუარითა და თმანი ჩემნი ცუარ-თაგან ლამისათა

3. განვიძარცუე სამოსელი ჩემი, ვითარ-მე შევიმოსო იგი? დავიბანენ ფერჭნი ჩემნი, ვითარ-მე შევაგინნე იგი[ნი]?

4. ძმისწულმან ჩემმან მოყო ტელი მისი სარკუმლიო გამო და მუცელი ჩემი აღიძრა მის ზედა.

[140v] 5. აღვდეგ მე განღებად ძმისწულისა ჩემისა. ტელთა ჩემ-თა დასწუთა მური, თითთა ჩემთა მური სავსედ კართა ზედა საც-შეელისათა.

6. განუღე მე ძმისწულსა ჩემსა. ძმისწული ჩემი წარვიდა და სული ჩემი განვიდა სიტყუასა მისსა თანა; ვეძიებდ მას და არა ვპოვე იგი. უტმობდ მას და არა ვმა-მცა.

7. მპოვეს მე მტუმილთა, რომელნი ნოჰველიდეს ქალაქსა. მცეს და მწყლეს მე და განმძარცუეს სამოსელი ჩემი მცველთა ზღუ-დისათა.

[146v] 8. გაფუცებ თქუენ, ასულნო იერუსალჴმისანო, ძალთა და სიმტკიცეთა აგარაკისათა. უკუეთუ სადა ჰპოვოთ ძმისწული ჩემი, უთხარო მას, ვითარმედ: წყლულ ვარ მე სიყუარულითა.

9. რაჲ არს ძმისწული შენი ძმისწულისაგან, მუენიერო დე-დათა შორის? რაჲ არს ძმისწული შენი ძმისწულისაგან, რამეთუ ეგრეთ გუაფუცე ჩუენ?

10. ძმისწული ჩემი მწყაზარ და მწითურ, გამორჩეული შობით-გან ბევრეულთაგან.

11. თავი მისი ოქროჲსა ოფაზისაჲ, თხზული თმათა მისთაჲ ვითარცა ქედილი, შავ, ვითარცა ყორანი.

12. თუალნი მისნი, ვითარცა ტრედისანი სავსებასა ზედა წყალთასა, განბანილნი სძითა, მჯდომარე სავსებასა ზედა წყალთასა.

[152] 13. ლაწუნი მისნი ვითარცა ფიალნი ნელსაცხებელთა-ნი, ფშვან სულნელებასა ნელსაცხებელთ-მგბოლველთასა. ბაგენი მისნი შრომან და მომწთოლვარე მურისა სავსედ.

14. ტელნი მისნი ოქროჲსანი, წახნაგებულ, აღვსებულ თარ-შითა. მუცელი მისი, ვითარცა ფიცარი პილოჲს ძულისაჲ თუალსა ზედა საფიროენსა.

15. წვენი მისნი სუეტნი მარმარილოჲსანი, დაფუძნებულნი ხარისბსა ზედა ოქროჲსასა. ხილვაჲ მისი, ვითარცა ლიბანე რჩეუ-ლი და ვითარცა ნაძუნი.

16. გორგი მისი სიტკბოება და ყოვლად საწადელ. ესე არს ძმისწული ჩემი და ესე არს ზახლობელი ჩემი, ასულნო იერუსალმისანო.

17. ვიდრე წარვიდა ძმისწული შენი, შეუენიერო დედათა შორის, ვიდრე მიიმართა ძმისწულმან შენმან? და ვიძიოთ იგი შენ თანა.

თავი VI

1. ძმისწული ჩემი შთავიდა მტილსა თჳსსა წედთა მათ საკუმეველთასა მწყსად შორის მტილთა და კრებად შროშნისა.

2. მე ძმისწულისა ჩემისა და ძმისწული ჩემი ჩემდა, რომელი ჰმწყსი შორის შროშანთა.

3. კეთილ ხარ, მახლობლო ჩემო, ვითარცა სათნოებაჲ, შეუენიერ, ვითარცა იერუსალმში, საკჳრეელ, ვითარცა დაწესებულინი.

4. მიდრიკენ თუალნი შენნი, რამეთუ ამათ ფრთოვან-მყუეს მე. თმაჲ შენი, ვითარცა სამწყსოჲ თხათაჲ, რომელნი გამოჩნდეს გალადით.

5. კბილნი შენნი, ვითარცა არჳე მორისულთაჲ, რომელნი აღმოჳდეს საბანელით. ყოველნი ორთმსხმელ და ბერწი არა არს მათ შორის.

6. ვითარცა საბელი ძოწეული, ბაგენი შენნი და სიტყუაჲ შენი შეუენიერ. ვითარცა ნაქურცენი მროწეულისაჲ, საკეთენი შენნი გარეშე ღუმილისა მაგის შენისა.

7. სამეოც არიან დედოფალნი და ოთხმეოც ხარკნი და ქალწულნი, რომელთაჲ არა არს რიცხჳ.

8. ერთ არს ტრედი ჩემი, სრული ჩემი. ერთ არს დედისა თჳსისა, რჩეულ არს მშობლისა თჳსისა.

КМЕН (АРХЕТИП) И ЛЕКСИКА ОДНОГО ИЗ ПЕРЕВОДОВ ГЕОРГИЯ МТАЦМИДЕЛИ

Р е з ю м е

Перу Георгия Мтацмидели принадлежат перевод произведения Гр. Нисского «Толкование на Песнь песней». Перевод этот примечателен тем, что в нём содержится кименный текст «Песнь песней».

В статье определяется отношение кименного текста ко всем древнегрузинским редакциям «Песни песней» и дается анализ лексического материала памятника. Особо отмечаются редко употребляемые лексические единицы, греческие слова, также сложные слова, в структуре которых наблюдаются следы влияния греческого подлинника.

Изучение лексики перевода Г. Мтацмидели имеет значение как для истории грузинского литературного языка, так и для истории греко-грузинских литературных отношений.

ქართულ-სომხური ფილოლოგიური უძუდიები:
„მარტალთაჲს“ ზოგიერთი თავის წყარო
VI*. მარტვლობად ანდრიანესი და ანატოლისი

XI ს-დან მოღწეულ ერთ-ერთ იშვიათ „მრავალთავს“, უკეთ „მარტვლოგონს“, H — 341-ს, ჩვენში, და ერთს კიდევ უცხოეთში, ოქსფორდის უნივერსიტეტში (Bodl.), შემოუნახავს ერთი აგიოგრაფიული ნაწარმოები, რომელსაც ეწოდება: „წამებაჲ წმიდათა მოწამეთაჲ ანდრიანესი და ცოლისა ნისისა ანატოლისი და ჴათ თანა მოწამეთაჲ, რომელნი ნიკომიდია ქალაქსა იწაჴნეს“. ტექსტობრივ ესენი ერთმანეთისაგან არ განსხვავდებიან, ასე რომ ერთი რედაქციისა არიან¹.

არსებობს მარტვილობის წიგნის სხვა ნუსხებიც. ისინი რედაქციულად პირველისაგან განსხვავებული არიან. ტექსტობრივი შეჯერების მიხედვით ესენი ორ ცალკეულ რედაქციას წარმოადგენენ. ერთი რედაქცია, რომელსაც ჩვენ ვეცნობით, ჯერ ერთი, ხელნაწერთა ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობით² და, მერმე, სინის მთის ხელნაწერთა აღწერილობით³, წარმოდგენილია ნუსხებით: H — 1370 და Sin. — 71, ხოლო მეორე რედაქცია, რომელიც გელათურ ხელნაწერთა კოლექციაშია დაცული, იპოვება აქ ერთი ნუსხით, № 1-ით³.

* წინა ნაკვეთები იხ.: ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, VI, გვ. 329 — 347, ენიშკ-ის შოამბე, VIII, გვ. 78 — 136; ხელნაწერთა ინსტიტუტის შოამბე, IV, გვ. 111 — 144 და ამავე ინსტიტუტის შოამბე, V, გვ. 85 — 102.

¹ კ. კეკელიძე, ეტიუდები... V, გვ. 118.

² ხელნაწერთა აღწერილობა, H კოლექცია, კ. კეკელიძის საერთო რედაქციით, ტ. III, შედგენილია და დასაბუქვად დამზადებული ქრ. შარაშიძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., 1948.

³ Catalogue des Manuscrits Géorgiens Littéraires du Mont Sinai par Gérard Garitte, Louvain, 1956.

⁴ ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი, ხელნაწერთა აღწერილობა, ტომი I, შედგენილია და დასაბუქვად მომზადებული მუზეუმის მეცნიერი მუშაკის ე. ნიკოლაძის მიერ კ. კეკელიძის რედაქციით, თბ., 1953.

აღნიშნული მანუსკრიპტებიდან აკად. კ. კეკელიძე მხოლოდ ორ რედაქციას იცნობს: პირველს (H — 341 და Bodl.) და უკანასკნელს (გელათ. — 1). წინას კიმენური რედაქციის ნაწარმოებთა რიგში ათავსებს, ბოლოს კი მეტაფრასული რედაქციის ნაწარმოებთა მწკრივში.

მესამე რედაქცია, რომელიც H — 1370-ითა და Sin. — 71-ით არის მოღწეული, ჩვენი დაკვირვებით, კიმენური რედაქციის ოდნავ გადამუშავებას წარმოადგენს ქართულ ნიადაგზე, შესრულებულს არა მეტაფრასული მიმდინარეობის მოთხოვნათა მიხედვით, არამედ ტექსტის გამარტივებისა და ადვილად გაგების ინტერესით.

ანდრიანესა და ანატოლეს, ანუ ადრიანესა და ნატალიას, წამების წიგნი ქართულს გარდა მოიპოვება ბერძნულადაც და სომხურადაც; ფრაგმენტები სირიულ ენაზედაც არსებულა⁴. რამდენადაც უცხო წარმოშობის ქართული აგიოგრაფიული მწერლობის მეტაფრასული რედაქციები ჩვეულებრივ ბერძნულიდან მომდინარეობენ, მისგან თარგმნილ ძეგლებს წარმოადგენენ, შესრულებულთ უმთავრესად XI — XIII სს-ში, ამდენად ჩვენი ძეგლის მეტაფრასული რედაქცია ბერძნულიდან თარგმნილად არის შესაწყნარებელი. სხვაგვარად არის სარკვევი საკითხი იმის შესახებ, თუ საიდან მომდინარეობს კიმენური რედაქცია (კიდევ ერთი სხვა რედაქცია წამების წიგნისა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კიმენური რედაქციის ოდნავ გადამუშავებულ სახეს წარმოადგენს ქართულ ნიადაგზე).

კიმენური ანუ გადაუკაზმავი რედაქცია, როგორც ცნობილია, წინ უსწრებს მეტაფრასულს. ჩვეულებრივ მას მიაკუთვნებენ ხოლმე XI ს-ის წინა ხანას, როცა ქართულად ითარგმნებოდა ლიტერატურა კიმენური რედაქციისა არა მარტო ბერძნულიდან, არამედ სირიულიდან, სომხურიდან და არაბულიდან. რა მიმართებაშია ქართული კიმენი აღმოსავლურ ენებზე დაცულ სათანადო ძეგლებთან, ამას მისი ამ ენებზე მოკითხვა და, დადასტურების შემთხვევაში, ერთმანეთთან შედარება გაგვირკვევს.

წამების წიგნის მოკითხვა მეზობელ ხალხთა ენებზე მას პირველ რიგში სომხურზე ავლინებს. იგი ძველი „მრავალთავების“ (*ძაიღნოტი*) მიხედვით გამოცემულიცაა⁵. გამომცემელს, როგორც სქოლიოებში მოთავსებული ზოგიერთი შენიშვნიდან ჩანს, გამოქ-

⁴ კ. კეკელიძე, ვტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, V, თბ., 1957, გვ. 118 და გვ. 158.

⁵ *ქარე ს ქლკაოფანოიქილარე სერიოვ, ჯათღნოტირე ჯაღსაქე ს ჯაიღნოტაჲ, ჯათორე ს, ქსნსოტიქ, 1874, № 26 — 45.*

ვეყნებისას ბერძნულშიც უცქერია, მაგრამ ბერძნულთან სომხურის მიმართების შესახებ მაინც არას ამბობს, ასე რომ მარტვილობის წიგნის სომხური ვერსიის წარმოქმნის საკითხი სომხურ მეცნიერებაშიც გარკვეული არაა.

არც სომხური თარგმანის შესრულების ხანაზეა სადმე ლაპარაკი. ნერსეს აკინიანი თავის იმ ნუსხაში, რომელშიც ჩამოთვლილი აქვს აგიოგრაფიული მწერლობის V ს-ის ძეგლები, ანდრიანესა და ნატალიას წამებას არ ახსენებს, რადგან, როგორც ჩანს, მარტვილობის სომხური წიგნი V ს-ის შემდგომი ხანის თარგმანად არის მიჩნეული.

ანდრიანესა და ნატალიას წამების ქართულ-სომხური კიმენური რედაქციების მიმართების საკითხის დასმასა და ციების აუცილებლობას პირველ რიგში ამ ნაწარმოების სათაურთა მიმართება აყენებს. საქმე ისაა, რომ ხსენებული მარტვილობის წიგნი ქართულსა და სომხურში სათაურთა თანახმად იწოდება არა ანდრიანესა და ნატალიას წამებად, როგორც ეს ბერძნულშია, არამედ ანდრიანესა და ანატოლის მარტვილობად (*Ἁγίας Ἀνδρίας καὶ Ἀνατολίου*). ასევე სხვაგანაც, ქართულ-სომხურ ტექსტებში, ხსენებულ მოწამე ცოლ-ქმარს, მხოლოდ ეს სახელები ჰქვიათ: ანდრიანე — *Ագրիանი*, ანატოლი/ანატოლე — *Աნათოլ/Անիათოլ*.

სათაურთა ერთნაირობა, სხვა ვერსიებისაგან განსხვავებით, ქართულ-სომხური ტექსტების გარკვეული დამოკიდებულების ბანიშნებელი უნდა იყოს.

ასეთი ურთიერთობის მაჩვენებელი სხვაც რამ ჩანს ტექსტების ერთმანეთთან შეჯერებით. ერთი თვალში საცემი მოვლენა ისაა, რომ თითქმის ყველგან, სადაც ტექსტებში, რომლებიც საერთოდ ძლიერ ახლოს დგანან ურთიერთთან, სომხურ-ქართული საერთო ხმარების სიტყვები გვხვდება, ორივეგან უმთავრესად საერთო სიტყვაა (მარტივი თუ წარმოებული) ნახმარი; მცირეა შემთხვევები, რომ საერთო ხმარების სიტყვის მაგიერ სხვა ბადალი სიტყვა იყოს მოყვანილი.

აი, ესენიც:

1. ავჟანდა

„ხოლო ნეტარი იგი ანატოლე ავჟანდა ექმნა წმიდასა ანდრიანეს, აღუდგა ჰელი ნიკაფსა მისსა და ეგრე მიჰყვანდა — „*ჩას სიანისიქს ანათოლი ატანაფსიქი სერიქს აგრჩანისიქ, ს სესაჲ ფხიანს ხ სირდიო ყოიანისიქ სირა...*“ (219, 28).

„მტარვალთა მათ აღედო გურდემლი იგი და ქეტი, და მო-
ეწყო და მოჰმუსრვიდეს წვეთა წმიდათა მათ“ — „*ზანაძენ ჯიჯი*

„უამი“, რომელიც „ჟამ“, „ჟამანაკ“-ით არის ჩვეულებრივ წარმოდგენილი, „დროს“ აღნიშნავს.

16. სალმუნ-ი

„ესმა ჳმაჲ სალმუნისაჲ — „*სალმუნისაჲ*“ — „*სალმუნისაჲ*“ (192, 9).

„სალმუნ-ი“, „სალმუნ“-ით წარმოდგენილი სომხურში, ნიშნავს — „გალობას“.

17. სასტიკ-ი

ა. „იყო ქუხილი ზეცით და წჳმაჲ სასტიკი“ — „*იყო ქუხილი ზეცით და წჳმაჲ სასტიკი*“ (227, 28).

ბ. „მოსწყდეს სასტიკად, ღელვათა მათ აღძრვათაგან დაინთქნეს“ — „*მოსწყდეს სასტიკად, ღელვათა მათ აღძრვათაგან დაინთქნეს*“ (233, 11).

„სასტიკ-ი“, „სასტიკ“-ით აღბეჭდილი სომხურში, აღნიშნავს „ღრიალს“, „ღიღას“, რაც წამების ტექსტში ერთგან (191, 28) გვხვდება კიდევ.

18. ტანჯვა

ა. „ესმა ნეტარსა ანატოლეს, რანეთუ იწყეს ტანჯვად“ — „*ესმა ნეტარსა ანატოლეს, რანეთუ იწყეს ტანჯვად*“ (216, 9).

ბ. მოუგონებელითა სატანჯველითა განეკაფნე ჳორცნი თქუენი“ — „*მოუგონებელითა სატანჯველითა განეკაფნე ჳორცნი თქუენი*“ (193, 27 — 28).

„ტანჯვა“. „სატანჯველ-ი“ უმთავრესად „თანჯეს“/„თანჯას“-ით არის წარმოდგენილი სომხურში. აქა-იქ წათ ნაცნულად „*თანჯეს*“, „*თანჯას*“ ა. „*თანჯას*“-საც ვხვდებით, რაც ქართულში „გუმამ“-ით გადმოიკემა.

19. ტაძარ-ი, შო. ბაგინ-ი

„გამო-ოღენ-ვიდოდა მეფე იგი თაყუანის-ცემად ტაძარსა მას“ — „*გამო-ოღენ-ვიდოდა მეფე იგი თაყუანის-ცემად ტაძარსა მას*“ — „*გამო-ოღენ-ვიდოდა მეფე იგი თაყუანის-ცემად ტაძარსა მას*“ (192, 20).

„ტაძარ-ი“, შესაბამისი „თანჯარ“-ით წარმოდგენილი სომხურ ტექსტში. სხვაგან აღნიშნულია ქართ.-სომხ. „ბაგინ-ით“: „მიიმართა ბაგინსა მას კერბთასა და თაყუანის-სცა კერბთა მათ“ — „*მიიმართა ბაგინსა მას კერბთასა და თაყუანის-სცა კერბთა მათ*“ (190, 26). ღრთიცა და ზეორცე წამების წიგნში „სალოცავ საზღს“, „სასაზღეს“ აღნიშნავს.

21. ტომ-ი

„ნუცა ვინ შეგაცთუნებს... ნუცა ნათესავი, ნუცა ტომი...“ — „*ნუცა ვინ შეგაცთუნებს... ნუცა ნათესავი, ნუცა ტომი...*“ (203, 9).

ასეთებია:

1. დალიკი-ი

„აჰა ესერა მოწეწულ არიან და დგანან მახლობელად დალიკსა“ — „*Ահաւորիկ հասիակ կան միտ յասիսան*“ (213, 7).

„დალიკი-ის“ საბადლოდ სომხურში მოსალოდნელი იყო „*դահլիճ*“, რის ნაცვლად მისი სინონიმებია ნახპარი; ზემორე აღნიშნული „*აოთხან*“ და სხვაგან კიდევ არსებული „*դառասთან*“ (213, 2).

ლიქნა

„ნუ შეორგულდები შენ ლიქნითა მეგობართა შენთაჲთა“ — „*Մի՛ դի ողորդ միկկացուցանին ապերս բանք բարեկամաց քոյ*“ (203, 17).

„ლიქნა-ს“ სანაცვლოდ სომხურში მოსალოდნელი იყო „*ლიქ*“. რომელიც სხვაგან „ლიქნას“ სინონიმ „ქენებასთან“ გვხვდება „*ლიქიან*“-ის ფორმით (ხომ არ არის „ლიქნასა“ და „ქენება-ში“ ძირად გაპოზიციონირებული „ქნ. ქენ“?).

3. პატიუ-ი

„პატიუსა დავდებ“ — „*պատուհաս կա անիսմ*“ (195, 28).

„პატიუ-ის“ შესაბამისად სომხურში „*պատիւ*“ ან მასზე აგებული სიტყვა კი არა გვაქვს, არამედ მისი სინონიმი „*պատուհաս*“, რაც „სახელს“ აღნიშნავს. ერთგან სომხ. „*պատիւ*“-ის შესატყვისად ქართულში „შიში სიკუდილისაჲ“ მოიპოვება (საიდან?).

4. ღირსი

„*Պատուհասել հրամայեաց թագաւորն զայնուիկ, որք ոչ զօհեսն*“ — „დადვა შიში თქუმისაჲ მეფემან ყოველთა ზედა, რომელთა არა უგონ“ (191, 16).

„*ღირსი*“ ქართულში წარმოდგენილია არა მოსალოდნელი „ზორვა-თი“, არამედ „გება-თი“ (191, 13) და სხვაგან კიდევ (219, 16) „მსაბურება-თი“.

5. სარგსი

„*Կարգիցին յախանայէս արքայսն քննել զհրապարակսն և զամենայն քաղաքն*“ — „განაწესნა და დაადგინნა ქადგნი, რაჲთა გამოეცდებდენ ურაკპარაკთა მათ და ყოველთა მათ ქალაქთა“ (191, 21).

„*სარგსი*“ მოსალოდნელი „ქარგვა“-ს ნაცვლად „წესება“-სა თუ „დადგინება“-ს ამჟღავნებს ქართულში.

6. ჯაყარაყისი

„*Այր մի քաղաքացի հաղարապետ մասուցեալ առ թագաւորն*“ — „ქაცი ერთი, ქალაქისა მის მთავარი, წარდგა წინაშე მეფისა მის“ (229, 29).

„ზოგარაყსი“ მოსალოდნელი იყო „ჭახ(ა)რაპეტ“-ად ყოფილიყო ასახული ქართულში, სადაც ის სინონიმით არის წარმოდგენილი: „მთავარ“-ი.

7. *ქასანა*

„მოხვდეს და იხილოს აღსასრული ჩუენი“ — „*სისას სისა-გისა გქასანა მისი*“ (204, 8).

აქაცა და სხვაგანაც (206, 12) *ქასანა* ყოველთვის „აღსასრულ-ით“ არის წარმოდგენილი მოსალოდნელი „ოხჰან-ის“ ნაცვლად. ასევე „*ანქასანა*“ „უოხჰან-ის“ მაგიერით, „დაუსრულებელ-ით“ არის ასახული (196, 19).

ეს ვითარება, რომ სომხურ-ქართული საერთო ხმარების სიტყვათაგან 27 შემთხვევაში თითქმის ყოველთვის ტექსტობრივ ორივეგან ერთნაირი ბგერითი შედგენილობის სიტყვების შეხვედრა გვაქვს და მხოლოდ 7 შემთხვევაშია ასეთი მიმართება დარღვეული, ე. ი. საერთო ხმარების სიტყვას მეორეგან შესაბამისად არა ბგერობრივ ერთნაირი, არამედ სხვა სინონიმური სიტყვა მოეპოვება, გვგონია, აგრეთვე ჩვენი მარტივობის წიგნების გარკვეულ მიმართებაზე მიათითებდეს: ერთი მეორისაგან უნდა იყოს თარგმნილი.

სომხურ-ქართული ტექსტების ასეთ მიმართებას კომპოზიტივის ერთნაირი შედგენილობა და ზოგიერთი სიტყვის ანალოგიური წარმოებაც უნდა მოწმობდეს, მხედველობაში გვაქვს სიტყვები:

1. ახალსძალ-ი — *ზირარაჲ*, 2. დედაკაცი-ი — *ქჩხ მარჲ*

„დედაკაცი ეგრე სახედ ეტყოდა, უფროჲს ლა მით, რამეთუ ყრმა-ლა იყო და ახალსძალ“ — „*ქჩხ მარჲ აქსაქს [სიხქი, ლ აქნ ლა, ექ მანოლქ ღერ ლ ზირარაჲ*“ (209, 5).

„ახალსძალ-ი“ და მისი სომხური საბადლო „*ზირარაჲ*“ „ახლად თხოვილ“ ან „ნოყვანილ“ თუ „ქორწინებულ“ ქალს აღნიშნავს, ხოლო „დედაკაცი“ — „გათხოვილ ქალს“. აქვეა მოხსენებული:

3. მამაკაცი-ი, *მარჲ*

„შეიმოსა სამოსელი სამამოჲ, შევიდის მათა ვითარცა მამაკაცი, და ჰმსახურებდა მათ მართოჲ“ — „*მღესეჲლ ექსიოთ აინა-გჩ, მათანჯერ სოი ზიასი ჰერეს გაკჲ მარჲ ლ აჲაჲსალირქერ ზიეჲ მქასქ*“ (222, 5).

4. ერისთავ-ი, *ეირაჲლას*

„რომელთაჲ ერისთავი შენ ხარ“ — „*მრქჲ ლ ეირა-ჲლიქსჲნ ეოლ ხა*“ (193, 22).

„ერისთავ-ი“ „ჯარის“ ან „ხალხის მეთაურს“ ნიშნავს, „ჯარის მეთაური“ ან „მხედართ-მთავარი“ „*გორაგოლს*“-ით („*გორ*“ „*ჯარი*“ + „*გოლს*“ „*თავი*“).

5. თავს-სხმა, *გიორბ* *აინოღ*

„ნუ იყოფინ, უფალო, ვითარმცა დაივიწყენ კრულებანი იგი, რომელ თავს-ისხნა სახელისა შენისათჳს — „*წამა ქეჩი, თერი, სქმე; მიოთაფხი იქსაყანანი ჟაქნიოსი, გიორი გიორბ* *აი* *ქანს ანოთანი* *ღი*“ (231, 12).

„თავს-სხმა“, რომელსაც სომხურშიც შედგენილი ზმნა „*გიორბ* *აინოღ*“ შეესიტყვება, აქ „გამოცდას“ თუ „განცდას“ (исцелится) უდრის.

6. მიერკერძო, *კაქსიკი*

„ჩუენ მიერკერძო ამის ქალაქისანი ვიყოფოდეთ — „*სქდ კაქსიკი* *ღაოთაფხი* *აკიორიქ* *ქინქმდ*“ (228, 19).

„მიერკერძო“ ძველი ქართულით „წიალ“ ითქმოდა.

7. უბელოდ, *ორმოღ*

„და ასხნეს უბელოდ ყოველნივე ზედა კარაულთა“ — „*სდ* *ქარბსაღ* *მცქქინი* *ქ* *ქსრაყ* *ორმოღ* *გყაათიყ*“ (212, 15).

აქ მსგავსი წარმოება გვაქვს: „უ-ბელ-ო“ — „*ორ-მოღ*“, რაც „უ-სედნ-ს“ აღნიშნავს.

8. უგულებელს-ყოფა, *ანთხა* *აინსღ*

„არა უგულებელს-გყო შენ ღმერთმან“ — „*მი* *ანთხა* *არარ* *ღჳსღ* *საოთლათ*“ (231, 12).

„უგულებელს-ყოფა“ და მისი სომხური შესატყვისი „*ანთხა* *აინსღ*“ „უყურადღებოდ დატოვებას“ ნიშნავს.

9. ძიების-ყოფა, *აყე* *აინსღ*

„მუნ ძიება-ყო ს ღმერთმან შენთჳს და მოგიყვანოს შენ ჩუენდა“ — „*წანყი* *ანღ* *აყე* *არაიფტ* *ღსღ* *საოთლათ* *ს* *აბჳტ* *აი* *მსღ*“ (232, 19).

„*საყე* *აინსღ*“ — „ძიების-ყოფა“ ოთხთავში (C) „მოძიება-თია“ გადმოცემული, ზოგჯერ „მოხედვა-ყოფითაც“:

10. ჯელ-ცემულ ქმნა, *ბხინამოღს* *ქინსღ*

„უბადოო ვინზე, რაჲსა ჯელ-ცემულ იქმენ საქმესა, რომელსა ვერ შემძლებელ იყავ აღსრულებად“ — „*სქ* *ქჳლიათასკანი* *ს* *არათათლათ* *აკი*, *ი* *არარ* *ღსღ* *ზარიქ* *ბხინამოღს* *ქინსღ* *ქირა*, *ირომ* *ჯტქი* *ათასქ* *კათარსქ*“ (207, 20).

„ჯელ-ცემულ კმნა“, ისე როგორც მისი სომხური შესაბამისი „*ძևոնամուլ-ქհնկ*“ „ხელის მოკიდებას“, „დაწყებას“ აღნიშნავს.

როგორც ითქვა, შემთხვევები კომპოზიტების ერთნაირი მედ-გენილობისა და ზოგიერთი სიტყვის ანალოგიური წარმოებისა ცტექსტობრივი სხვა შეხვედრების დროს აგრეთვე იმის მაჩვენებელი უნდა იყოს, რომ მარტვილობის წიგნის ტექსტები ერთმანეთთან გარკვეულ დამოკიდებულებაში არიან: ერთი მათგანი მეორისაგან არის ნათარგმნი. მაგრამ რომელია თარგმანი და რომელი დედანი, ძნელია თქმა. როგორც ხსენებული კატეგორიის სიტყვებიდან, ისე საერთო ხმარების ზემორე წარმოდგენილი ლექსიკიდან ისეთი არაფერია, რომ გარკვეულად ერთს — სომხურს ან ქართულს — ანიჭებდეს დედნობას და მეორეს კი ნათარგმნობას.

სომხურ-ქართული საერთო ხმარების სიტყვებიდან უმრავლესობა ირანულიდან, კერძოდ ფალაურიდან მომდინარეა (1, 3, 5, 8, 12, 15, 18, 20, 21, 22). ამათგან ზოგი შეიძლებოდა უშუალოდ, სომხურის გარეშე, ესესხნა საერთოდ ქართულს სხვადასხვა დროს, ზოგი კიდევ სომხურის მეშვეობით. უკანასკნელი რიგის სიტყვებს შორის, თუ ქართული მარტვილობის წიგნი სომხურის თარგმანია, წილი, შესაძლოა, მწიგნობრული გზით ჩვენი ტექსტის მიხედვითაც იყოს შემოსული ჩვენს ენაში. ესენი კი უპირატესად მეტად იშვიათი საერთო ხმარების სიტყვებს შორის არის დასაძებნი. ასეთი კი გვგონია: ავეანდა (1), ბავროკი (5) და მაკუკი (12).

„ავეანდა კმნა“ და მისი სომხური ბადალი „*ավանդակ*“ წყაროდ ფალაურს გვიჩვენებს სახელად ნაწილში, სადაც სომხურს სრულად აქვს დაცული მისი სახე, ხოლო ქართულს ბოლო მოკვეცილი აქვს: „*ավանդակ*“ — „ავეანდა“.

„ბავროკი-ი“, სომხურში „*բարոկ*“ ფორმით წარმოდგენილი, სომხურთან ერთად აგრეთვე წყაროდ ფალაურს ამჟღავნებს. შესაძლოა, მისგან მომდინარეობდეს ერთიცა და მეორეც.

ასეთივე წარმომავლობისა ჩანს „მაკუკი-იც“, რომელსაც სომხურში შეესწორება „*մակուկ*“.

ერთი სიტყვით, ფალაურიდან მომდინარე ამ მეტად იშვიათი ხმარების ქართულ სიტყვებში არ იძებნება რაიმე საგანგებო ნიშნით აღჭურვილი სიტყვა, რომელიც სომხურის კვალს ატარებდეს, აუცილებლად მისი მეოხებით ნასესხობას გვანიშნებდეს, რაც, ქართული ძეგლის სომხურიდან ნათარგმნობის შემთხვევაში, შეიძლება, მისით შემოსულად მიგვეჩნია ქართულში.

ასეთი დამოკიდებულების მამულავენებელ სიტყვას ვერც სხვა წარმომავლობის სიტყვებს შორის ვხვდებით. ასეთნი კი არიან: ბერძნული (13, 14, 16), სირიული (15), ასურული (24), მევიდრი სომხური (17, 27), ხჰაბადებითი (25), უცნობი წყაროდან მიმდინარე სომხურთან საერთო სიტყვები (2, 4, 6, 7, 9, 23, 26) და ქართული (11)*. უკანასკნელია ის ერთადერთი სიტყვა, რომელსაც მხოლოდ ჩვენი ტექსტის დამოწმებით მიიჩნევს ქართულიდან სომხურში შესულად აქად. ჰრ. აჭარიანი. იგია „კეტი-“ (ყსჲ), რომელიც ტექსტში „ქარის ურდულის“ („მოქლონის“) შინაარსით არის ხმარებული.

საგულისხმოა ასეთი მოვლენა. შემთხვევითი, გვეგონია, არ უნდა იყოს ასეთი მეტად იშვიათი, კენტად ხმარებული ქართული წარმომავლობის სიტყვის არსებობა სომხურში. სირველ რიგში, საფიქრებელია, ის იმ წერილობითი წყაროს მეოხებით იყოს შესული სომხურში, სადაც ის არის დამოწმებული. რადგან ეს სომხური წყარო წარმოადგენს თარგმანს, რომელსაც ეძებნება ტექსტობრივ შემხვედრი ასეთივე ნაწარმოები იმ ენაზე, რომლიდანაც ასეთი ბუნების ნასესხები სიტყვა მას დაუყავს, საკვირველი არაფერია, იყოს იგი სომხურის ორიგინალი. ამაჱ შეაშტყიებდა ისიც, რომ ამ სომხურ თარგმანში მოიპოვება ზოგიერთი სხვა ნიშანიც, რომელიც უფრო წყაროს ენისათვის არის დამახასიათებელი, ვიდრე თარგმანისათვის. ასეთია ზემორე აღნიშნული ზოგიერთი კომპოზიტი (დედაკაცი, მამაკაცი — *ქჩხ მარჲ, აყრ მარჲ*) და წარმოქმნილი სიტყვა (უ-ბელ-ო — *აყ-მარჲ*). აღნიშნული გარემოებანი ბუნებრივად გვიკარნახებენ, მივიჩნიოთ, ან უკეთ, ვივარაუდოთ, მართვითობის ქართული წიგნი სომხურის დედნად.

ჩვენ ასეთ დასკვნას, მგონია, წინააღმდეგობს ვერ უქმნის *non-sens*-ისებრი ხასიათის ერთადერთი მოვლენა, როგორიცაა, ჩვენი დაკვირვებით, სომხური *ჩხჩიოთ*-ის შესაბამისად ხმარება „სულ-მყრალისა“ ქართულში (*ჩხჩიოთ* გაგებული თითქოს *ჩხჩი + (ი)ოთ* — ად, ე. ი. „სულ + მყრალ-ად“). იგი ვერ გამოდგებოდა გადაჭრით იმის დასამტყიცებლად, რომ ქართული ტექსტი სომხურიდან იყოს ნათარგმნი, რადგან ასეთი კენტი შემთხვევა, თუნდ შევურიგდეთ იმას, რომ *ჩხჩი* „მყრალ-ს“ ნიშნავდეს (ნამდვილად „მზაკვარს“ აღნიშნავს), შეიძლება შემთხვევითი იყოს.

* ეტიმოლოგიები გათვალისწინებულია ჰრ. აჭარიანის „ეტიმ. ლექსიკონის“ მიხედვით.

ამრიგად, პასუხს კითხვაზე, თუ მარტვილობის წიგნებიდან რომელია დედანი და რომელია მისი თარგმანი, სულ გადაჭრით ვერ ვიღებთ ტექსტობრივი შეჯერების გზით, განსაკუთრებით იმ მხარეებისა, სადაც უფრო მოსალოდნელი იყო დამოკიდებულების მამულავენებელი მოვლენების დაქერა. საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა დამოკიდებულია ან ისეთ სხვა რომელიმე მხარეზე, რომელიც, შეიძლება, გაუთვალისწინებელი დაგვირჩა, ანდა ახალ ჩვენებებზე, რომელთაც სხვა შესასწავლი ძეგლების დამუშავება მოგვცემს. მაინამ კი, სანამ ასეთი რამ არ მომხდარა, შესაწყნარებლად მიგვანია ზემორე წარმოდგენილი ვარაუდი, გაკეთებული ტექსტობრივი შეჯერების შედეგად მიღებული მონაცემების საფუძველზე.

რა დროისაა მარტვილობის წიგნის ქართული თარგმანი? ერთადერთი საყრდენი ძეგლის დასათარიღებლად ენობრივი ნიშანია, კერძოდ ნაწარმოების ლექსიკა და გრამატიკული წყობა.

მარტვილობის წიგნის ენა არქაულია. მეტად ძველია არა მარტო ლექსიკური მარაგი, არამედ ფორმებიც, განსაკუთრებით ზმნისა.

გარკვეულ ლექსიკურ მხარეზე ზემოთაც გვქონდა საუბარი. აქ უნდა დავსძინოთ, რომ ტექსტში არსად მოიპოვება არც ახალი სპარსულისა და არც არაბული ენის სიტყვები. მასში სესხებული სიტყვები ძველი და საშუალო სპარსულით ანუ ფალაური, ბერძნულით, სირიულითა და სომხური თ არის წარმოდგენილი. ამის მიხედვით იგი VIII ს-ზე გვიანდელი ვერ იქნება.

ენის სიძველეს ზოგიერთი სიტყვის მნიშვნელობის თავისებურებასთან ერთად მისი იშვიათი ხმარებაც მოწმობს. ამ მხრივ ყუ-რადლებას იპყრობს როგორც ქართული, ისე სომხური ტექსტი.

1. შებუშებული-ი

„იყვნეს დატსნილ და შებუშებულ საკრველთა მათგან“ — „*ქსენ კოტხილქ ღ ცნყარამყხაღქ ქსრქაქტიქ*“ (212, 6).

„შებუშებული“ კონტექსტითა და სომხურის საბადლოთი „ვახევებულს, დაბუეებულს“ ნიშნავს.

2. გულგდებულ-ი

„აჰა ერთი მონათა მისთაგანი შევარდა გულგდებული“ — „*Այլ იմն ჭოთაჳ նորին სին სამოს ქაჳի ჯეჳ*“ (206, 32).

„გულგდებულ-ის“ სომხური შესაბამისი, *թափ ի դէ*, იშვიათი გამოთქმაა. სათანადო ლექსიკონებში ასახული არაა. „გულგდებული“ ქართულშიც იშვიათად იხმარება. კონტექსტით ის თითქოს ნიშნავს „გულ-ამოგდებულს“, მაგრამ ძველი

ქართულის ძეგლთა (ბიბლიისა, პირველ რიგში) სხვა ჩვენებით ეს სიტყვა „გაკ-
ვირვებულს, გაოცებულს, გაოგნებულს“ აღნიშნავს.

3. დამომდნალ-ი

„ხოლო სხუათა მათ დამომდნალ არიან გორცნი მათნი“
— „*შ.ქ. საჩინიქი 202 საღ. სამსრუაჲს მარაქნი*“ (213, 20).

„დამომდნალ-ი“, როგორც ერთი სხვა რედაქცია ჩვენი ძეგლისა აჩვენებს,
(*Sin.* — 71), „დამდნარია“, სომხური შესაბამისით — *202 საღ.* რაც მეტად იშვი-
ათი ხმარებისაა ძველ სომხურში და „დახსნა, დაშლა, დარღვევას“ აღნიშნავს.

4. ვედრ-ი

„შემწე ეყვენით ვედრსა მას ქრისტესსა“ — *მსინათლე ქრ-
ისტე იესაჲსი* (204, 18).

„ვედრი“ ჩვეულებრივ „მიბარებულს“ აღნიშნავს ძველად. სომხურს ასე-
თად „ცხოვარი“ (*იესაჲ*) აქვს დასაბელებული. „ვედრი“ რომ „ცხოვარს“ აღ-
ნიშნავდეს სადმე, სხვა შემთხვევა არ გვგვამლება.

ძლიერ იშვიათად ძველად „ვედრი“ აღნიშნავს „უცხოვარს“ (*სომხ. ყან-
დოსა*), ანუ „მწირს“, ე. ი. გვარეულან ბოლუხს. გადმოხვეწილად. ჩვენს კონ-
ტექსტს ქართულით არც ეს ეცხოვება.

5. მომღულალ-ი

„იხილნა გორცნი მათნი, რამეთუ მომპალ და მომღუ-
ლალ იყვნეს ტანჯვათა მათგან“ — „*სინაჲ მარაქნი*“ (*სინაჲ* *იესაჲსი*) (211, 19).

„მომღულალ-ი“ ჩვენი ძეგლის ეზოთ სხვა რედაქციაში (*Sin.* — 71)
„მორღუდელ-ად“ არის ასახული. სომხური წამების წიგნში კი არის *თრეხალ*,
რაც „სრესილს, თელილს“, აღნიშნავს.

6. მონა

„მიუგო მონამან მან“ — „*ყათაჲსი*“ (201, 6).

„მონა“ აქ მსახურია, სომხურის მიერ „ყრმად“, ე. ი. „ქაბუკად“ გადმო-
ცემული (*ყათაჲსი*).

აღმსოფნა

„სხუანიცა ვინმე მრავალნი მეცნიერთაგანნი დედანი უწყი-
ნოდ აღიმსოფნდეს მსახურებად წმიდათა მათდა მიმართ“ —
„*შ.ქ. საღ. სამსრუაჲს მარაქნი*“ (*სინაჲ* *იესაჲსი*) (221, 16).

„აღმსოფნა“ ჩვეულებრივ „ადრე ადგომას, ასწრაფებას“ ნიშნავს. მოყვა-
ნილი კონტექსტითა და სომხური შეატყვისით კი ის „მოსწრაფებას, წადილს“
ნიშნავს.

„მიყუარო“ ფორმაა, რომელიც „საყუარელ-ის“ ნაცვალა, ხშირად არ იხმარება მშველად.

„**ხე ღაჲს ლოსალ ქაღვიღასიქ ჟაჲსინ მსრქსინ ფაჩიღჲს გირა-
მაჲსალ გიობჲს ი ღიაჲს რანს**“ — ესე ვითარცა ესმა მტარვალ-

თა მათ, აღრე-აღრე მიიღეს ბრძანებული საქმარი საპყრობილესა მას“ (224, 24).

„ყაყარან“ ქართულის მიხედვით „საპყრობილესა“, რაც ჩვეულებრივ ძველ სომხურში „რანა“-ით აღინიშნება.

4. *ნსრფსსა*

„*სარქ ნსრფსსა* ჩნ“ — „ფრიად ურეილ არიან“ (213, 12 — 14).

„*ნსრფსსა*“ არქაული ხმარებისაა, ნიშნავს, როგორც ქართული აზნებებს, „ურეილს“. ჩვეულებრივ მას ძვ. სომხურით „*ნიოსოსა*“ შეეფარდება.

ეს წარმოდგენილი მასალაც ჩვენი ტექსტების სიძველეზე, ენობრივად მწერლობის აღრეულ საფეხურზე მიათითებს. ამასვე მხარს უჭერს რამდენადმე ძველის ენის მორფოლოგიაც. ამ მხრივ თვალში საცემია ზმნის მწკრივთაგან I ხოლმეობითის ხმარება. მის გვერდით ჯერ კიდევ არსადაა უწყვეტლის ხოლმეობითის ფორმები. შეურყეველი ასეთი მდგომარეობა, ცხადია, ენის აღრეულ ვითარებას წარმოგვიდგენს; არც თურმეობითი პირველის „-ის“ დაბოლოებაა დიდად შერყეული, ერთგან გვხვდება ოდენ მისი ნაცვალის „-ია“ (203, 8), რომელიც უკვე IX ს.-დან შეინიშნება ტექსტებში⁶.

ქართულ-სომხური ტექსტების შეჯერებით მარტვილობის წიგნებისა ირკვევა, რომ გადამწერთა ხელში ისინი აქა-იქ შებლაღუდი არიან, ზოგიერთ მის აღვილს გამართვა სჭირდება, სომხურშია შესაცვლელი:

1. *ყა'ვ კსა'ვ-ად*

უნდა იყოს არა *ქაფალირ, კაღისიან კს'ვ*, როგორც ეს დაბეჭდილია (192, 23), არამედ *ქაფალირ, კაღისიან კსაფ*, როგორც ეს ქართულშია: „მეფე, უკუნისამდე ცხონდი!“.

2. *ქაიქაფტაფ ქაქსხაფ-ად*

უნდა იყოს არა *ქი კაფილ ქაიქანასაფ ჩსთქ ქაიქიფტაფ*, არამედ *ქი კაფილ ქაიქანასაფ ჩსთქ ქაქსტაფ* (228, 24), როგორც ეს ქართულშია, და კონტექსტითაც, გვგონია, გამართლებულია: „წრაფლით ჟამითგან ვივლტოდეთ ბიზინტად“.

3. *ჰირავსლიქ ქაროვსლიქ-დ*

უნდა იყოს არა *ხ ხრქსჯერ ჰირავსლიქ ქაიქს აიქარჯთოლქსიანს უიქავსლიქ ქაქსტამ*, არამედ *ხ ხრქსჯერ ჰირავსლიქ*

⁶ სინური მრავალთავი 864 წლისა, სასტამბოდ მოამზადეს კათედრის წევრებმა აკაკი შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და გამოკვლევით, თბ., 1959, აკაკი შანიძე. მრავალთავი 864 წლისა და მისი მნიშვნელობა ქართული ენის ისტორიისათვის, გვ. 318.

ქასან სამყარგაოქსანს ქარიღხიქ კაქძამ, როგორც ეს ქართულშია და, გვგონია, კონტექსტითაც გამართლებული უნდა იყოს: „ეშინოდა აღსაარებად ურჩულოჲსა მისთჳს, რომელი-იგი აღდგომილ იყო მათ ეამთა“ (201, 18).

4. *შახრამოქიანს იაკაინაქიჲ-ად ან ირომთოქიანს-ად*

უნდა იყოს არა *შჩ' სიოქსაყე ღესიჲ მახრამოქიანს ქა-
დალირქს* (203, 22), რაც აშკარა ბუნდოვანობაა, არამედ *შჩ' სიოქსაყე ღესიჲ საყაინაქიჲ* (ან: *ირომთოქიანსჲ*) *ქადალირქს*, როგორც ეს ქართულშია: „ნუმცა შეგაძრწუნებენ შენ თქუმანი ზე-
ფისანი“ (203, 26). აქ რომ „თქუმანი“ თავის ადგილსაა და რაიმე შეცოდებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს, ამას სხვა ერთი რედაქცი-
აც მარტვილობის წიგნისა (Sin. — 71) უქერს ნებარს, სადაც ამ სიტყვის ნაცვლადმისი სინონიმი იკითხება — „სიქადულნი“. სა-
იდან წარმოდგება სომხურის შეცოდება, ნათლად არ იხსნება.

დასასრულ, თუ სტილისტიკური რამ დაბრკოლება არ იქნე-
ბოდა, ქართულის ერთი ადგილიცაა გასამართავე. აქ ერთგან (227,
24) იკითხება: „გვედრებით თქუენ, მონანო ქრისტესო, მივედ-
რეთ მეცა თქუენ თანა“. ამის საპირისპიროდ სომხურშია: *Աղա-
քիւմ զձեզ, Ժառայք Աստուծոյ, եկից և ես ընդ ձեզ*“. ბუნებრი-
ვია, თითქოს *ևկից* („მოვიდე“), ვიდრე „მივედრეთ“, ე. ი. „მიმი-
ბარეთ“, რაც მთლად შეუძლებელი, რასაკვირველია, არაა.

თავი რომ მოფუყაროთ ზემოთ აღნიშნულს, შემდეგ ძირითად დასკვნებს მივიღებთ:

1. ქართულად მოიპოვება ანდრიანესა და ნატალიას მარტვი-
ლობის წიგნის სამი რედაქცია: ერთი კიმენური, მეორე მისი გა-
მარტივებული რედაქცია და მესამე მეტაფრასული.

2. მეტაფრასული რედაქცია ბერძნულიდან მომდინარეა, თარგმნილი ჩანს ელინოფილური მიმდინარეობის ეპოს: XI — XIII სს-ში.

3. მარტვილობის წიგნის კიმენური რედაქცია ახლო დანო-
კიდებულებაშია სომხურ მარტვილობის წიგნთან. ტექსტობრივ ისინი ძლიერ ახლოს დგანან ერთმანეთთან. მათში წარმოდგენილი საერთო ხმარების სიტყვები შემხვედრ ადგილებშია თითქმის ყველ-
გან დაცული. ერთნაირი შედგენილობა კომპოზიტებისა და ზოგი-
ერთი სიტყვის ანალოგიური წარმოება ორსავე ენაში პირველ მო-
მენტთან ერთად ტექსტების ერთმანეთზე დამოკიდებულებას უნდა მოწმობდეს.

მსახურებაჲ. ვითარცა ესმა ყოველთა, მივიდოდეს და მიაქუნდა ყოველთა სამსახურებელი: რომელნიმე კუროთა და ზუარაკთა, რომელნიმე კრავთა და ვერძთა და ვაცთა და მფრინველთა, რამეთუ კერბთა მსახური იყო ქალაქი იგი ყოველი. დასწყუდიდეს და უგებდეს ურაკპარაკთა და ფოლოცებსა ზედა. [306] და აღავსოსულმან მან ცმელისამან¹ ქალაქი იგი. და ქადაგნი იქცეოდეს ყოველსა მას ქალაქსა, რაჲთა ყოველთა უგონ ღმერთთა მათ, რამეთუ დადგა შიში თქემისაჲ² მეფემან ყოველთა ზედა, რომელთა არა უგონ და, თუ იპოვნენ ვინმე ქრისტეანებასა³, ცეცხლითა აღესრულნენ. განაწესნა და დაადგინნა ქადაგნი, რაჲთა გამოედიებდენ ურაკპარაკთა მათ და ყოველთა მათ ქალაქთა, თუ ვინმე იყუნენ მამანი ანუ ღვდანი, მორწმუნენი ქრისტეს მიმართ, მოჰგუარნენ იგინი წინაშე მეფისა, რაჲთა ტანჯნეს იგინი დიდითა ტანჯვითა და აღგზებულითა ცეცხლითა, რომელთა იგი ესევეთარი ბრძანებაჲ მოელო მეფისა მისგან, ფასსაცა მისცემედ, რომელთა გამოუცხადიან, არნ თუ სადამე მორწმუნე.

მიერითგან განსცემედ⁴ და უთხრობედ მიყუარი მიყური სათვს და ნათესავი ნათესავისათვს საცემელთა მათ მიღებისათვს⁵, რომელთა სცემდეს, რო-

თაჲს¹ *გდაყადჱნ: ლოხალ აკნოანსო² ამანსეონ³, ფაქნ ჰმათოცანსი, იმანდ გოცა ლ⁴ გოცარასი, ჰ იმანდ⁵ ფაიჩნა⁶ ჰ სიოცა ჰ ზალა⁷, ღანღი სილასაჲ ჰ გაყადნ: ს⁸ ღსნიოქნ კამსნიან რაყარასი ჰ ჰ ილიღიუ ჰ ჰ ილია, მჩინჯ ამსნიან გაყადნ რიოსიოქ ჰ გარაილი ჰ ჰ ზანსიოქ გიჩენ⁹. ჰ ყათიოქრასი¹⁰ გ¹¹ გ¹² გ¹³ გ¹⁴ გ¹⁵ გ¹⁶ გ¹⁷ გ¹⁸ გ¹⁹ გ²⁰ გ²¹ გ²² გ²³ გ²⁴ გ²⁵ გ²⁶ გ²⁷ გ²⁸ გ²⁹ გ³⁰ გ³¹ გ³² გ³³ გ³⁴ გ³⁵ გ³⁶ გ³⁷ გ³⁸ გ³⁹ გ⁴⁰ გ⁴¹ გ⁴² გ⁴³ გ⁴⁴ გ⁴⁵ გ⁴⁶ გ⁴⁷ გ⁴⁸ გ⁴⁹ გ⁵⁰ გ⁵¹ გ⁵² გ⁵³ გ⁵⁴ გ⁵⁵ გ⁵⁶ გ⁵⁷ გ⁵⁸ გ⁵⁹ გ⁶⁰ გ⁶¹ გ⁶² გ⁶³ გ⁶⁴ გ⁶⁵ გ⁶⁶ გ⁶⁷ გ⁶⁸ გ⁶⁹ გ⁷⁰ გ⁷¹ გ⁷² გ⁷³ გ⁷⁴ გ⁷⁵ გ⁷⁶ გ⁷⁷ გ⁷⁸ გ⁷⁹ გ⁸⁰ გ⁸¹ გ⁸² გ⁸³ გ⁸⁴ გ⁸⁵ გ⁸⁶ გ⁸⁷ გ⁸⁸ გ⁸⁹ გ⁹⁰ გ⁹¹ გ⁹² გ⁹³ გ⁹⁴ გ⁹⁵ გ⁹⁶ გ⁹⁷ გ⁹⁸ გ⁹⁹ გ¹⁰⁰ გ¹⁰¹ გ¹⁰² გ¹⁰³ გ¹⁰⁴ გ¹⁰⁵ გ¹⁰⁶ გ¹⁰⁷ გ¹⁰⁸ გ¹⁰⁹ გ¹¹⁰ გ¹¹¹ გ¹¹² გ¹¹³ გ¹¹⁴ გ¹¹⁵ გ¹¹⁶ გ¹¹⁷ გ¹¹⁸ გ¹¹⁹ გ¹²⁰ გ¹²¹ გ¹²² გ¹²³ გ¹²⁴ გ¹²⁵ გ¹²⁶ გ¹²⁷ გ¹²⁸ გ¹²⁹ გ¹³⁰ გ¹³¹ გ¹³² გ¹³³ გ¹³⁴ გ¹³⁵ გ¹³⁶ გ¹³⁷ გ¹³⁸ გ¹³⁹ გ¹⁴⁰ გ¹⁴¹ გ¹⁴² გ¹⁴³ გ¹⁴⁴ გ¹⁴⁵ გ¹⁴⁶ გ¹⁴⁷ გ¹⁴⁸ გ¹⁴⁹ გ¹⁵⁰ გ¹⁵¹ გ¹⁵² გ¹⁵³ გ¹⁵⁴ გ¹⁵⁵ გ¹⁵⁶ გ¹⁵⁷ გ¹⁵⁸ გ¹⁵⁹ გ¹⁶⁰ გ¹⁶¹ გ¹⁶² გ¹⁶³ გ¹⁶⁴ გ¹⁶⁵ გ¹⁶⁶ გ¹⁶⁷ გ¹⁶⁸ გ¹⁶⁹ გ¹⁷⁰ გ¹⁷¹ გ¹⁷² გ¹⁷³ გ¹⁷⁴ გ¹⁷⁵ გ¹⁷⁶ გ¹⁷⁷ გ¹⁷⁸ გ¹⁷⁹ გ¹⁸⁰ გ¹⁸¹ გ¹⁸² გ¹⁸³ გ¹⁸⁴ გ¹⁸⁵ გ¹⁸⁶ გ¹⁸⁷ გ¹⁸⁸ გ¹⁸⁹ გ¹⁹⁰ გ¹⁹¹ გ¹⁹² გ¹⁹³ გ¹⁹⁴ გ¹⁹⁵ გ¹⁹⁶ გ¹⁹⁷ გ¹⁹⁸ გ¹⁹⁹ გ²⁰⁰ გ²⁰¹ გ²⁰² გ²⁰³ გ²⁰⁴ გ²⁰⁵ გ²⁰⁶ გ²⁰⁷ გ²⁰⁸ გ²⁰⁹ გ²¹⁰ გ²¹¹ გ²¹² გ²¹³ გ²¹⁴ გ²¹⁵ გ²¹⁶ გ²¹⁷ გ²¹⁸ გ²¹⁹ გ²²⁰ გ²²¹ გ²²² გ²²³ გ²²⁴ გ²²⁵ გ²²⁶ გ²²⁷ გ²²⁸ გ²²⁹ გ²³⁰ გ²³¹ გ²³² გ²³³ გ²³⁴ გ²³⁵ გ²³⁶ გ²³⁷ გ²³⁸ გ²³⁹ გ²⁴⁰ გ²⁴¹ გ²⁴² გ²⁴³ გ²⁴⁴ გ²⁴⁵ გ²⁴⁶ გ²⁴⁷ გ²⁴⁸ გ²⁴⁹ გ²⁵⁰ გ²⁵¹ გ²⁵² გ²⁵³ გ²⁵⁴ გ²⁵⁵ გ²⁵⁶ გ²⁵⁷ გ²⁵⁸ გ²⁵⁹ გ²⁶⁰ გ²⁶¹ გ²⁶² გ²⁶³ გ²⁶⁴ გ²⁶⁵ გ²⁶⁶ გ²⁶⁷ გ²⁶⁸ გ²⁶⁹ გ²⁷⁰ გ²⁷¹ გ²⁷² გ²⁷³ გ²⁷⁴ გ²⁷⁵ გ²⁷⁶ გ²⁷⁷ გ²⁷⁸ გ²⁷⁹ გ²⁸⁰ გ²⁸¹ გ²⁸² გ²⁸³ გ²⁸⁴ გ²⁸⁵ გ²⁸⁶ გ²⁸⁷ გ²⁸⁸ გ²⁸⁹ გ²⁹⁰ გ²⁹¹ გ²⁹² გ²⁹³ გ²⁹⁴ გ²⁹⁵ გ²⁹⁶ გ²⁹⁷ გ²⁹⁸ გ²⁹⁹ გ³⁰⁰ გ³⁰¹ გ³⁰² გ³⁰³ გ³⁰⁴ გ³⁰⁵ გ³⁰⁶ გ³⁰⁷ გ³⁰⁸ გ³⁰⁹ გ³¹⁰ გ³¹¹ გ³¹² გ³¹³ გ³¹⁴ გ³¹⁵ გ³¹⁶ გ³¹⁷ გ³¹⁸ გ³¹⁹ გ³²⁰ გ³²¹ გ³²² გ³²³ გ³²⁴ გ³²⁵ გ³²⁶ გ³²⁷ გ³²⁸ გ³²⁹ გ³³⁰ გ³³¹ გ³³² გ³³³ გ³³⁴ გ³³⁵ გ³³⁶ გ³³⁷ გ³³⁸ გ³³⁹ გ³⁴⁰ გ³⁴¹ გ³⁴² გ³⁴³ გ³⁴⁴ გ³⁴⁵ გ³⁴⁶ გ³⁴⁷ გ³⁴⁸ გ³⁴⁹ გ³⁵⁰ გ³⁵¹ გ³⁵² გ³⁵³ გ³⁵⁴ გ³⁵⁵ გ³⁵⁶ გ³⁵⁷ გ³⁵⁸ გ³⁵⁹ გ³⁶⁰ გ³⁶¹ გ³⁶² გ³⁶³ გ³⁶⁴ გ³⁶⁵ გ³⁶⁶ გ³⁶⁷ გ³⁶⁸ გ³⁶⁹ გ³⁷⁰ გ³⁷¹ გ³⁷² გ³⁷³ გ³⁷⁴ გ³⁷⁵ გ³⁷⁶ გ³⁷⁷ გ³⁷⁸ გ³⁷⁹ გ³⁸⁰ გ³⁸¹ გ³⁸² გ³⁸³ გ³⁸⁴ გ³⁸⁵ გ³⁸⁶ გ³⁸⁷ გ³⁸⁸ გ³⁸⁹ გ³⁹⁰ გ³⁹¹ გ³⁹² გ³⁹³ გ³⁹⁴ გ³⁹⁵ გ³⁹⁶ გ³⁹⁷ გ³⁹⁸ გ³⁹⁹ გ⁴⁰⁰ გ⁴⁰¹ გ⁴⁰² გ⁴⁰³ გ⁴⁰⁴ გ⁴⁰⁵ გ⁴⁰⁶ გ⁴⁰⁷ გ⁴⁰⁸ გ⁴⁰⁹ გ⁴¹⁰ გ⁴¹¹ გ⁴¹² გ⁴¹³ გ⁴¹⁴ გ⁴¹⁵ გ⁴¹⁶ გ⁴¹⁷ გ⁴¹⁸ გ⁴¹⁹ გ⁴²⁰ გ⁴²¹ გ⁴²² გ⁴²³ გ⁴²⁴ გ⁴²⁵ გ⁴²⁶ გ⁴²⁷ გ⁴²⁸ გ⁴²⁹ გ⁴³⁰ გ⁴³¹ გ⁴³² გ⁴³³ გ⁴³⁴ გ⁴³⁵ გ⁴³⁶ გ⁴³⁷ გ⁴³⁸ გ⁴³⁹ გ⁴⁴⁰ გ⁴⁴¹ გ⁴⁴² გ⁴⁴³ გ⁴⁴⁴ გ⁴⁴⁵ გ⁴⁴⁶ გ⁴⁴⁷ გ⁴⁴⁸ გ⁴⁴⁹ გ⁴⁵⁰ გ⁴⁵¹ გ⁴⁵² გ⁴⁵³ გ⁴⁵⁴ გ⁴⁵⁵ გ⁴⁵⁶ გ⁴⁵⁷ გ⁴⁵⁸ გ⁴⁵⁹ გ⁴⁶⁰ გ⁴⁶¹ გ⁴⁶² გ⁴⁶³ გ⁴⁶⁴ გ⁴⁶⁵ გ⁴⁶⁶ გ⁴⁶⁷ გ⁴⁶⁸ გ⁴⁶⁹ გ⁴⁷⁰ გ⁴⁷¹ გ⁴⁷² გ⁴⁷³ გ⁴⁷⁴ გ⁴⁷⁵ გ⁴⁷⁶ გ⁴⁷⁷ გ⁴⁷⁸ გ⁴⁷⁹ გ⁴⁸⁰ გ⁴⁸¹ გ⁴⁸² გ⁴⁸³ გ⁴⁸⁴ გ⁴⁸⁵ გ⁴⁸⁶ გ⁴⁸⁷ გ⁴⁸⁸ გ⁴⁸⁹ გ⁴⁹⁰ გ⁴⁹¹ გ⁴⁹² გ⁴⁹³ გ⁴⁹⁴ გ⁴⁹⁵ გ⁴⁹⁶ გ⁴⁹⁷ გ⁴⁹⁸ გ⁴⁹⁹ გ⁵⁰⁰ გ⁵⁰¹ გ⁵⁰² გ⁵⁰³ გ⁵⁰⁴ გ⁵⁰⁵ გ⁵⁰⁶ გ⁵⁰⁷ გ⁵⁰⁸ გ⁵⁰⁹ გ⁵¹⁰ გ⁵¹¹ გ⁵¹² გ⁵¹³ გ⁵¹⁴ გ⁵¹⁵ გ⁵¹⁶ გ⁵¹⁷ გ⁵¹⁸ გ⁵¹⁹ გ⁵²⁰ გ⁵²¹ გ⁵²² გ⁵²³ გ⁵²⁴ გ⁵²⁵ გ⁵²⁶ გ⁵²⁷ გ⁵²⁸ გ⁵²⁹ გ⁵³⁰ გ⁵³¹ გ⁵³² გ⁵³³ გ⁵³⁴ გ⁵³⁵ გ⁵³⁶ გ⁵³⁷ გ⁵³⁸ გ⁵³⁹ გ⁵⁴⁰ გ⁵⁴¹ გ⁵⁴² გ⁵⁴³ გ⁵⁴⁴ გ⁵⁴⁵ გ⁵⁴⁶ გ⁵⁴⁷ გ⁵⁴⁸ გ⁵⁴⁹ გ⁵⁵⁰ გ⁵⁵¹ გ⁵⁵² გ⁵⁵³ გ⁵⁵⁴ გ⁵⁵⁵ გ⁵⁵⁶ გ⁵⁵⁷ გ⁵⁵⁸ გ⁵⁵⁹ გ⁵⁶⁰ გ⁵⁶¹ გ⁵⁶² გ⁵⁶³ გ⁵⁶⁴ გ⁵⁶⁵ გ⁵⁶⁶ გ⁵⁶⁷ გ⁵⁶⁸ გ⁵⁶⁹ გ⁵⁷⁰ გ⁵⁷¹ გ⁵⁷² გ⁵⁷³ გ⁵⁷⁴ გ⁵⁷⁵ გ⁵⁷⁶ გ⁵⁷⁷ გ⁵⁷⁸ გ⁵⁷⁹ გ⁵⁸⁰ გ⁵⁸¹ გ⁵⁸² გ⁵⁸³ გ⁵⁸⁴ გ⁵⁸⁵ გ⁵⁸⁶ გ⁵⁸⁷ გ⁵⁸⁸ გ⁵⁸⁹ გ⁵⁹⁰ გ⁵⁹¹ გ⁵⁹² გ⁵⁹³ გ⁵⁹⁴ გ⁵⁹⁵ გ⁵⁹⁶ გ⁵⁹⁷ გ⁵⁹⁸ გ⁵⁹⁹ გ⁶⁰⁰ გ⁶⁰¹ გ⁶⁰² გ⁶⁰³ გ⁶⁰⁴ გ⁶⁰⁵ გ⁶⁰⁶ გ⁶⁰⁷ გ⁶⁰⁸ გ⁶⁰⁹ გ⁶¹⁰ გ⁶¹¹ გ⁶¹² გ⁶¹³ გ⁶¹⁴ გ⁶¹⁵ გ⁶¹⁶ გ⁶¹⁷ გ⁶¹⁸ გ⁶¹⁹ გ⁶²⁰ გ⁶²¹ გ⁶²² გ⁶²³ გ⁶²⁴ გ⁶²⁵ გ⁶²⁶ გ⁶²⁷ გ⁶²⁸ გ⁶²⁹ გ⁶³⁰ გ⁶³¹ გ⁶³² გ⁶³³ გ⁶³⁴ გ⁶³⁵ გ⁶³⁶ გ⁶³⁷ გ⁶³⁸ გ⁶³⁹ გ⁶⁴⁰ გ⁶⁴¹ გ⁶⁴² გ⁶⁴³ გ⁶⁴⁴ გ⁶⁴⁵ გ⁶⁴⁶ გ⁶⁴⁷ გ⁶⁴⁸ გ⁶⁴⁹ გ⁶⁵⁰ გ⁶⁵¹ გ⁶⁵² გ⁶⁵³ გ⁶⁵⁴ გ⁶⁵⁵ გ⁶⁵⁶ გ⁶⁵⁷ გ⁶⁵⁸ გ⁶⁵⁹ გ⁶⁶⁰ გ⁶⁶¹ გ⁶⁶² გ⁶⁶³ გ⁶⁶⁴ გ⁶⁶⁵ გ⁶⁶⁶ გ⁶⁶⁷ გ⁶⁶⁸ გ⁶⁶⁹ გ⁶⁷⁰ გ⁶⁷¹ გ⁶⁷² გ⁶⁷³ გ⁶⁷⁴ გ⁶⁷⁵ გ⁶⁷⁶ გ⁶⁷⁷ გ⁶⁷⁸ გ⁶⁷⁹ გ⁶⁸⁰ გ⁶⁸¹ გ⁶⁸² გ⁶⁸³ გ⁶⁸⁴ გ⁶⁸⁵ გ⁶⁸⁶ გ⁶⁸⁷ გ⁶⁸⁸ გ⁶⁸⁹ გ⁶⁹⁰ გ⁶⁹¹ გ⁶⁹² გ⁶⁹³ გ⁶⁹⁴ გ⁶⁹⁵ გ⁶⁹⁶ გ⁶⁹⁷ გ⁶⁹⁸ გ⁶⁹⁹ გ⁷⁰⁰ გ⁷⁰¹ გ⁷⁰² გ⁷⁰³ გ⁷⁰⁴ გ⁷⁰⁵ გ⁷⁰⁶ გ⁷⁰⁷ გ⁷⁰⁸ გ⁷⁰⁹ გ⁷¹⁰ გ⁷¹¹ გ⁷¹² გ⁷¹³ გ⁷¹⁴ გ⁷¹⁵ გ⁷¹⁶ გ⁷¹⁷ გ⁷¹⁸ გ⁷¹⁹ გ⁷²⁰ გ⁷²¹ გ⁷²² გ⁷²³ გ⁷²⁴ გ⁷²⁵ გ⁷²⁶ გ⁷²⁷ გ⁷²⁸ გ⁷²⁹ გ⁷³⁰ გ⁷³¹ გ⁷³² გ⁷³³ გ⁷³⁴ გ⁷³⁵ გ⁷³⁶ გ⁷³⁷ გ⁷³⁸ გ⁷³⁹ გ⁷⁴⁰ გ⁷⁴¹ გ⁷⁴² გ⁷⁴³ გ⁷⁴⁴ გ⁷⁴⁵ გ⁷⁴⁶ გ⁷⁴⁷ გ⁷⁴⁸ გ⁷⁴⁹ გ⁷⁵⁰ გ⁷⁵¹ გ⁷⁵² გ⁷⁵³ გ⁷⁵⁴ გ⁷⁵⁵ გ⁷⁵⁶ გ⁷⁵⁷ გ⁷⁵⁸ გ⁷⁵⁹ გ⁷⁶⁰ გ⁷⁶¹ გ⁷⁶² გ⁷⁶³ გ⁷⁶⁴ გ⁷⁶⁵ გ⁷⁶⁶ გ⁷⁶⁷ გ⁷⁶⁸ გ⁷⁶⁹ გ⁷⁷⁰ გ⁷⁷¹ გ⁷⁷² გ⁷⁷³ გ⁷⁷⁴ გ⁷⁷⁵ გ⁷⁷⁶ გ⁷⁷⁷ გ⁷⁷⁸ გ⁷⁷⁹ გ⁷⁸⁰ გ⁷⁸¹ გ⁷⁸² გ⁷⁸³ გ⁷⁸⁴ გ⁷⁸⁵ გ⁷⁸⁶ გ⁷⁸⁷ გ⁷⁸⁸ გ⁷⁸⁹ გ⁷⁹⁰ გ⁷⁹¹ გ⁷⁹² გ⁷⁹³ გ⁷⁹⁴ გ⁷⁹⁵ გ⁷⁹⁶ გ⁷⁹⁷ გ⁷⁹⁸ გ⁷⁹⁹ გ⁸⁰⁰ გ⁸⁰¹ გ⁸⁰² გ⁸⁰³ გ⁸⁰⁴ გ⁸⁰⁵ გ⁸⁰⁶ გ⁸⁰⁷ გ⁸⁰⁸ გ⁸⁰⁹ გ⁸¹⁰ გ⁸¹¹ გ⁸¹² გ⁸¹³ გ⁸¹⁴ გ⁸¹⁵ გ⁸¹⁶ გ⁸¹⁷ გ⁸¹⁸ გ⁸¹⁹ გ⁸²⁰ გ⁸²¹ გ⁸²² გ⁸²³ გ⁸²⁴ გ⁸²⁵ გ⁸²⁶ გ⁸²⁷ გ⁸²⁸ გ⁸²⁹ გ⁸³⁰ გ⁸³¹ გ⁸³² გ⁸³³ გ⁸³⁴ გ⁸³⁵ გ⁸³⁶ გ⁸³⁷ გ⁸³⁸ გ⁸³⁹ გ⁸⁴⁰ გ⁸⁴¹ გ⁸⁴² გ⁸⁴³ გ⁸⁴⁴ გ⁸⁴⁵ გ⁸⁴⁶ გ⁸⁴⁷ გ⁸⁴⁸ გ⁸⁴⁹ გ⁸⁵⁰ გ⁸⁵¹ გ⁸⁵² გ⁸⁵³ გ⁸⁵⁴ გ⁸⁵⁵ გ⁸⁵⁶ გ⁸⁵⁷ გ⁸⁵⁸ გ⁸⁵⁹ გ⁸⁶⁰ გ⁸⁶¹ გ⁸⁶² გ⁸⁶³ გ⁸⁶⁴ გ⁸⁶⁵ გ⁸⁶⁶ გ⁸⁶⁷ გ⁸⁶⁸ გ⁸⁶⁹ გ⁸⁷⁰ გ⁸⁷¹ გ⁸⁷² გ⁸⁷³ გ⁸⁷⁴ გ⁸⁷⁵ გ⁸⁷⁶ გ⁸⁷⁷ გ⁸⁷⁸ გ⁸⁷⁹ გ⁸⁸⁰ გ⁸⁸¹ გ⁸⁸² გ⁸⁸³ გ⁸⁸⁴ გ⁸⁸⁵ გ⁸⁸⁶ გ⁸⁸⁷ გ⁸⁸⁸ გ⁸⁸⁹ გ⁸⁹⁰ გ⁸⁹¹ გ⁸⁹² გ⁸⁹³ გ⁸⁹⁴ გ⁸⁹⁵ გ⁸⁹⁶ გ⁸⁹⁷ გ⁸⁹⁸ გ⁸⁹⁹ გ⁹⁰⁰ გ⁹⁰¹ გ⁹⁰² გ⁹⁰³ გ⁹⁰⁴ გ⁹⁰⁵ გ⁹⁰⁶ გ⁹⁰⁷ გ⁹⁰⁸ გ⁹⁰⁹ გ⁹¹⁰ გ⁹¹¹ გ⁹¹² გ⁹¹³ გ⁹¹⁴ გ⁹¹⁵ გ⁹¹⁶ გ⁹¹⁷ გ⁹¹⁸ გ⁹¹⁹ გ⁹²⁰ გ⁹²¹ გ⁹²² გ⁹²³ გ⁹²⁴ გ⁹²⁵ გ⁹²⁶ გ⁹²⁷ გ⁹²⁸ გ⁹²⁹ გ⁹³⁰ გ⁹³¹ გ⁹³² გ⁹³³ გ⁹³⁴ გ⁹³⁵ გ⁹³⁶ გ⁹³⁷ გ⁹³⁸ გ⁹³⁹ გ⁹⁴⁰ გ⁹⁴¹ გ⁹⁴² გ⁹⁴³ გ⁹⁴⁴ გ⁹⁴⁵ გ⁹⁴⁶ გ⁹⁴⁷ გ⁹⁴⁸ გ⁹⁴⁹ გ⁹⁵⁰ გ⁹⁵¹ გ⁹⁵² გ⁹⁵³ გ⁹⁵⁴ გ⁹⁵⁵ გ⁹⁵⁶ გ⁹⁵⁷ გ⁹⁵⁸ გ⁹⁵⁹ გ⁹⁶⁰ გ⁹⁶¹ გ⁹⁶² გ⁹⁶³ გ⁹⁶⁴ გ⁹⁶⁵ გ⁹⁶⁶ გ⁹⁶⁷ გ⁹⁶⁸ გ⁹⁶⁹ გ⁹⁷⁰ გ⁹⁷¹ გ⁹⁷² გ⁹⁷³ გ⁹⁷⁴ გ⁹⁷⁵ გ⁹⁷⁶ გ⁹⁷⁷ გ⁹⁷⁸ გ⁹⁷⁹ გ⁹⁸⁰ გ⁹⁸¹ გ⁹⁸² გ⁹⁸³ გ⁹⁸⁴ გ⁹⁸⁵ გ⁹⁸⁶ გ⁹⁸⁷ გ⁹⁸⁸ გ⁹⁸⁹ გ⁹⁹⁰ გ⁹⁹¹ გ⁹⁹² გ⁹⁹³ გ⁹⁹⁴ გ⁹⁹⁵ გ⁹⁹⁶ გ⁹⁹⁷ გ⁹⁹⁸ გ⁹⁹⁹ გ¹⁰⁰⁰ გ¹⁰⁰¹ გ¹⁰⁰² გ¹⁰⁰³ გ¹⁰⁰⁴ გ¹⁰⁰⁵ გ¹⁰⁰⁶ გ¹⁰⁰⁷ გ¹⁰⁰⁸ გ¹⁰⁰⁹ გ¹⁰¹⁰ გ¹⁰¹¹ გ¹⁰¹² გ¹⁰¹³ გ¹⁰¹⁴ გ¹⁰¹⁵ გ¹⁰¹⁶ გ¹⁰¹⁷ გ¹⁰¹⁸ გ¹⁰¹⁹ გ¹⁰²⁰ გ¹⁰²¹ გ¹⁰²² გ¹⁰²³ გ¹⁰²⁴ გ¹⁰²⁵ გ¹⁰²⁶ გ¹⁰²⁷ გ¹⁰²⁸ გ¹⁰²⁹ გ¹⁰³⁰ გ¹⁰³¹ გ¹⁰³² გ¹⁰³³ გ¹⁰³⁴ გ¹⁰³⁵ გ¹⁰³⁶ გ¹⁰³⁷ გ¹⁰³⁸ გ¹⁰³⁹ გ¹⁰⁴⁰ გ¹⁰⁴¹ გ¹⁰⁴² გ¹⁰⁴³ გ¹⁰⁴⁴ გ¹⁰⁴⁵ გ¹⁰⁴⁶ გ¹⁰⁴⁷ გ¹⁰⁴⁸ გ¹⁰⁴⁹ გ¹⁰⁵⁰ გ¹⁰⁵¹ გ¹⁰⁵² გ¹⁰⁵³ გ¹⁰⁵⁴ გ¹⁰⁵⁵ გ¹⁰⁵⁶ გ¹⁰⁵⁷ გ¹⁰⁵⁸ გ¹⁰⁵⁹ გ¹⁰⁶⁰ გ¹⁰⁶¹ გ¹⁰⁶² გ¹⁰⁶³ გ¹⁰⁶⁴ გ¹⁰⁶⁵ გ¹⁰⁶⁶ გ¹⁰⁶⁷ გ¹⁰⁶⁸ გ¹⁰⁶⁹ გ¹⁰⁷⁰ გ¹⁰⁷¹ გ¹⁰⁷² გ¹⁰⁷³ გ¹⁰⁷⁴ გ¹⁰⁷⁵ გ¹⁰⁷⁶ გ¹⁰⁷⁷ გ¹⁰⁷⁸ გ¹⁰⁷⁹ გ¹⁰⁸⁰ გ¹⁰⁸¹ გ¹⁰⁸² გ¹⁰⁸³ გ¹⁰⁸⁴ გ¹⁰⁸⁵ გ¹⁰⁸⁶ გ¹⁰⁸⁷ გ¹⁰⁸⁸ გ¹⁰⁸⁹ გ¹⁰⁹⁰ გ¹⁰⁹¹ გ¹⁰⁹² გ¹⁰⁹³ გ¹⁰⁹⁴ გ¹⁰⁹⁵ გ¹⁰⁹⁶ გ¹⁰⁹⁷ გ¹⁰⁹⁸ გ¹⁰⁹⁹ გ¹¹⁰⁰ გ¹¹⁰¹ გ¹¹⁰² გ¹¹⁰³ გ¹¹⁰⁴ გ¹¹⁰⁵ გ¹¹⁰⁶ გ¹¹⁰⁷ გ¹¹⁰⁸ გ¹¹⁰⁹ გ¹¹¹⁰ გ¹¹¹¹ გ¹¹¹² გ¹¹¹³ გ¹¹¹⁴ გ¹¹¹⁵ გ¹¹¹⁶ გ¹¹¹⁷ გ¹¹¹⁸ გ¹¹¹⁹ გ¹¹²⁰ გ¹¹²¹ გ¹¹²² გ¹¹²³ გ¹¹²⁴ გ¹¹²⁵ გ¹¹²⁶ გ¹¹²⁷ გ¹¹²⁸ გ¹¹²⁹ გ¹¹³⁰ გ¹¹³¹ გ¹¹³² გ¹¹³³ გ¹¹³⁴ გ¹¹³⁵ გ*

მელნიმე შიშისათჳს მეფისა შე-
ასმენდეს მორწმუნეთა, რომელ-
ნი არიედ მათ თანა, თუ ვინმე
დაძალოს ქრისტიანეთაგანი.

მას ჟამსა მიესმა მათ, რომელ-
ნი-იგი ძიებად გამოსრულ იყვნეს
მეფისა მისგან, რამეთუ არიან
ვინმე ქუაბსა ერთსა დაძალულ¹,
რამეთუ ესმა ჳმამ საღმუნისაჲ
წარმავალთა ვიეთმე ქუაბსა მას
თანა, და მივიდეს და უთხრეს.
და იგინი აღრე-აღრე წარვიდეს
მრავლითა მით ერთთა, [307] და
მიიწინეს მათ ზედა. და შეიპყრ-
ნეს იგინი და შეიყვანნეს იგინი
ქალაქად წინაშე მეფისა, კრულნი
ყოველნივე საკრველითა რკინი-
საჲთა. და იყო ვითარ გამო-
ოდენ-ვიდოდა მეფე იგი თაყუ-
ანის-ცემად ტაძარსა მას და შე-
წირვად შესაწირავი ღმერთთა,
და წარადგინნეს ერისაგანთა
მათ კრულნი იგი წინაშე მეფისა
და ჰრქუეს: „მეფე, უკუნისამდე
ცხონდი! ვბოვეთ ყოველი ესე
ქალაქი (და) გარემოჲს დაბნედი
დამორჩილებულად და თაყუა-
ნის-მცემელად ღმერთთა მათ და
მყოფ ბრძანებისა შენისა, გარნა
ამათ ხოლო აგინნეს ღმერთნი
ჩუენნი“.

¹ დაძალულ A.

¹ [ქინტრ] არნტრ B. ² ირ B. ³ არნტრ] ლარტსა ჯრ არნტ B. ⁴ ილმან] ანო B. ⁵ [ილან] სიარ B. ⁶ საღმისთა B. ⁷ სრტონს ი ჟიხტრ ...სტხა ჟი-
ღატხტრ — B. ⁸ [ილარქი] — B. ⁹ ჟნოსა — B. ¹⁰ [ი ჟარტრ ირ ჯრ] კათ-
არნს არ B. ¹¹ ჟამსხსხარ — B. ¹² და ჟინტრ [ი სიარტრ ანოლარტონ] ჟიონ
B. ¹³ და სარა ჟინოლტრ — B. ¹⁴ მათოლტრს ჟნოსა — B. ¹⁵ ჟარტოლტრს და] სი-
რარ B. ¹⁶ ჟამსხარს ჟარტარს და] ირ B. ¹⁷ [ი ჟიარტ B. ¹⁸ ჟიონ B. ¹⁹ ჟილ B.
²⁰ ჟრამანარტ] ანოლარტარნარტ A.

წინსა ჟარტარტარტარს არ [ი
ქინტრსანს ილანს ჟი ანოლარს
სარამსხარს ჯრ ანოლტრს, ირ
ჟარტოლტარს ჟარტარტარს:

ჟარტარს ანოლ ქინტრ² ირ³
ჟინტრს არნტრს³ [ი ჟარტარ-
ტრს. სტხ სრ ილანს კოქრ
ილმან⁴ ჟარტოლტარ. ჟარტრ
ილანს⁵ ჟარტარს სარტარს⁶ სარტონს
ი ჟიხტრს მათოლტონს სილარს, და
სილარს ჟიღატხტრს⁷, სე სიონს
ილარქილარქს⁸ სილარს ჟარტარ-
ტრს. სტხ სრ ილანს ჟინოსა⁹
სარტრს [ი ჟარტარს, ირ ჯრ¹⁰ ჟარ-
ტარტონს, სილარს ჟარტარს¹¹
სილარტრს სილარს¹², სე სიონს კოქ-
რს ილარქს [ი სიარტრს სი-
ონს¹³, და სარა ჟინოლტრს¹⁴
მათოლტრს ჟნოსა¹⁵ სილარს [ი
ჟარტარტრს და¹⁶ სილარს. ჟარტარ-
ტრს ჟარტარს და¹⁷ სილარს ჟი-
ონს¹⁸ სილარქილარქს [ი სილარ-
ტონს, სილარს¹⁹ ჟილ²⁰ სილარ-
ტონს²⁰.

და მას ეამსა, ვითარცა იხილ-
ნა მეფემან წმიდანი იგი, ბრძა-
ნა დადგინებაჲ ეტლთაჲ მათ, და
წარიდგინნა იგინი წინაშე, მახ-
ლობელად ეტლთა მათ, და
პრქუა: „ვინანი ხართ, ამიერ
ანუ სხვთ, ვინაჲ?“ და მათ პრქუ-
ეს: „ნათესავით ამიერ ვართ,
ხოლო სარწმუნოებითა გალილე-
ველ“.

პრქუა მათ მეფემან: „არა გას-
მიესა, ვითარმედ შიში სიკუდი-
ლისაჲ დაგვც, რომელნი მაგას
სარწმუნოებასა ზედა ვლენან?“
განმხიარულდეს ჰელთ-დებულნი
იგი წმიდანი და პრქუეს: „გუეს-
მა და განვებასრეთ უგუზურები-
სა იგი ბრძანებაჲ შენი, განვ-
კიცხეთ და განვებასრეთ ეშმაკი-
ცა, რომელი განძლიერებულ არს
ნაშობთა მიმართ ურწმუნოები-
სათა, რომელთაჲ ერისთავი შენ
ხარ“. [308] მეფემან პრქუა:
„იკადრეთ და უგუზურ ჰხადით
ბრძანებასა ჩემსა? გეფუცები
დიდთა მათ ღმერთთა, მწარითა
და მოუგონებელითა¹ სატანჯვე-
ლითა განვკათნე ჯორცნი თქუ-
ენნი და ვიხილო, თუ მო-ძი-ვი-
დეს ღმერთი იგი თქუენი შემ-

სა ოსისსა¹ გაიღრან, აო-
თამაჲ² რამაჲსაჲ კავთო-
ნისჲ ეჟიონს და მსრპსიღვანისჲ
ენიოაჲ ოსისსა. ათჲ ენიოა³.
მსაოი⁴ ჯე, ასოი⁵ სქჲ აჲ
ოსისსა⁶: სე ნიღო ასისსა. მჟღალ
ასოი სიძე, აჲ⁷ რაღათიძე⁸
ეჟიქსიყჲ:

საჲ ენიოა¹ ქაღალღნი სე²
ო³ ჯოღოი⁴ სქჲ⁵ ორჟიჲ
ეჟიოი⁶ აოთამასსა ჯ⁷ ორჲ
ეჟიჟიჲ რაღათი⁸ ეთანს⁹, და
სამ ორჲჲ ეთანს ეჟანს¹⁰
ეჟიჟიჲ ოსისსა ოსისსა¹¹,
სოღრჲჲ ასისსა. სოღრჲ და ბიბა-
ეჟიჲჲ ეთანს¹² რამაჲსაჲ
ეჟი¹³. ბიბაჟიჲჲ და ეთანს-
ნაჟიჲ, ორ ეთანსაჲ ჯიჟიჲ¹⁴
ანრაღათიქსანს¹⁵, ორიჲ ჯ¹⁶
ეთანს¹⁷ ოსისსა ეთანს¹⁸ რამაჲსაჲ
ათჲ. სე ქიამ¹⁹ ოსისსაჲ
ეჟიჲ რამაჲსაჲ. მხიოჲჲ აო-
თიბიჲ²⁰ სოღრჲჲ, ეთანს და
ანრაჟიჲ²¹ ოთანს²² მჟღ-
ეჟიჲჲ ეთანს²³ ბიბაჲ, სე ათჲ.
ეჟიჲჲჲ და ოთანს²⁴ ორიჲ,
და სისსაჲ ათიოღათი²⁵ ეთანს²⁶
ანსაჲ²⁷ ეთანს²⁸ ოსისსა ოსისსა

¹ მოუგონებელითა A.

¹ ოსისსაჲ] ოსისსაჲ B. ² აოთამაჲ—B. ³ ენიოა] ეთიღრან B. ⁴ ასოი⁵
სქჲ აჲ ოსისსაჲ—B. ⁶ აჲ] და B. ⁷ რაღათი B. ⁸ ენიოა—B. ⁹ ჯ—B. ¹⁰ ჯოღოი
B. ¹¹ სქჲ—B. ¹² ჯ + აჟიჟიჲ B. ¹³ ორჲ ეჟიჟიჲ რაღათი¹⁴ ეთანს¹⁵] ორ ეთან-
ს¹⁶ რაღათი ოსისსა B. ¹⁷ და სე ორჲჲ... ანსაჲ—B. ¹⁸ ეთ B. ¹⁹ ეთიჟიჲ
A. ²⁰ ანრაღათიქსანს B. ²¹ ჯ—B. ²² ათჲ. და ქიამ... მხიოჲჲ აო-
თიბიჲ—B. ²³ და ანრაჟიჲ—B. ²⁴ ეთიჟიჲჲ და ოთანს²⁵ B. ²⁶ ეთიჟიჲჲ
ქიჟიჲ B.

წედ და მკსნელად თქუენდა¹.
დაართხნეს და იწყეს გუემად
მტარვალთა.

წმიდათა მათ ჰრქუეს: „შესწი-
ნე სხუად ტანჯვად, ზ ღმრთისა
მბრძოლო, რამეთუ რავდენ² გა-
ნამრავლნე ტანჯვანი ეგე, უფ-
როეს-ლო განგვზადებ გვრგვზსა³.
ჰრქუა მსაჯულმან მან: „ზ უბა-
დონო კაცნო!⁴ აწ ესერა აღვი-
ხუნე⁵ თავნი თქუენნი თქუენგან
და თქუენ გვრგვზსა ელითა? არა-
მედ განიშორეთ⁶ ეგევეთარი
შვლომი გონებისაგან თქუენისა,
და ნუ ცუდად წარსწყმდებით⁷“.

წმიდათა მათ ჰრქუეს: „წარ-
გწყმიდენ შენ ღმერთმან, რამე-
თუ მონათა მისთა ცუდად სტან-
ჯავ თვნიერად რაჲსავე ბრალი-
სა⁸. და განრისხნა მეფე იგი და
უბრძანა, რაჲთა შთაჰმუსრნენ⁹
კბილნი მათნი ქვითა. და მტარ-
ვალთა მათ აღიღეს ქვაჲ და
შთაჰმუსრნეს¹⁰ ყბანი მათნი. და
წმიდათა მათ თავს-იღვეს ტან-
ჯვად იგი და ჰრქუეს: „რეცა
ძვრის-საქმესა რასმე დაგუაპყრენ
ჩუენ და ეგემლევანითა მწარითა

მაინტ: სე ასიან¹ ღაწრტენ
ჯალითქედ² თიანჯსე ღნთთა:

სოღრტენ თიან. შთახე ლ აქე
ლი³ ჰ თიანჯანთ⁴, იქ თიითო-
თბამართ⁵, ჟიანქი⁶ ირჯიოთი ქა-
ლელი⁷ ჰ თიანჯანთ⁸ თქიჯაოთი
თიოლელი⁹ ჟიანქი¹⁰; სე
რიანთი¹¹ თხე ყნითა¹². ოქ
ქვილითი¹³, თქიქი ჟქიქი¹⁴
ბხე რიანთი, ლ ჟიქ თიანქი¹⁵
თქიქი¹⁶ თქიქი¹⁷ თქიქი¹⁸ თქიქი¹⁹
თქიქი²⁰ თქიქი²¹ თქიქი²² თქიქი²³
თქიქი²⁴ თქიქი²⁵ თქიქი²⁶ თქიქი²⁷

სოღრტენ თიან. თიითი¹
ქქიქი² ოქი³ თიითი⁴, ჟიქ თბ-
თი⁵ თიოქ ჰ თიოქ ჰ თიანქი⁶
თიოქი⁷ თიოქი⁸, თიოქი⁹ თიოქი¹⁰
თიოქი¹¹ თიოქი¹²; სე რიქი¹³
თქიქი¹⁴ თიოქი¹⁵ თიოქი¹⁶ თიოქი¹⁷
თიოქი¹⁸ თიოქი¹⁹ თიოქი²⁰ თიოქი²¹
თიოქი²² თიოქი²³ თიოქი²⁴ თიოქი²⁵
თიოქი²⁶ თიოქი²⁷ თიოქი²⁸ თიოქი²⁹
თიოქი³⁰ თიოქი³¹ თიოქი³² თიოქი³³
თიოქი³⁴ თიოქი³⁵ თიოქი³⁶ თიოქი³⁷
თიოქი³⁸ თიოქი³⁹ თიოქი⁴⁰ თიოქი⁴¹
თიოქი⁴² თიოქი⁴³ თიოქი⁴⁴ თიოქი⁴⁵
თიოქი⁴⁶ თიოქი⁴⁷ თიოქი⁴⁸ თიოქი⁴⁹
თიოქი⁵⁰ თიოქი⁵¹ თიოქი⁵² თიოქი⁵³
თიოქი⁵⁴ თიოქი⁵⁵ თიოქი⁵⁶ თიოქი⁵⁷
თიოქი⁵⁸ თიოქი⁵⁹ თიოქი⁶⁰ თიოქი⁶¹
თიოქი⁶² თიოქი⁶³ თიოქი⁶⁴ თიოქი⁶⁵
თიოქი⁶⁶ თიოქი⁶⁷ თიოქი⁶⁸ თიოქი⁶⁹
თიოქი⁷⁰ თიოქი⁷¹ თიოქი⁷² თიოქი⁷³
თიოქი⁷⁴ თიოქი⁷⁵ თიოქი⁷⁶ თიოქი⁷⁷
თიოქი⁷⁸ თიოქი⁷⁹ თიოქი⁸⁰ თიოქი⁸¹
თიოქი⁸² თიოქი⁸³ თიოქი⁸⁴ თიოქი⁸⁵
თიოქი⁸⁶ თიოქი⁸⁷ თიოქი⁸⁸ თიოქი⁸⁹
თიოქი⁹⁰ თიოქი⁹¹ თიოქი⁹² თიოქი⁹³
თიოქი⁹⁴ თიოქი⁹⁵ თიოქი⁹⁶ თიოქი⁹⁷
თიოქი⁹⁸ თიოქი⁹⁹ თიოქი¹⁰⁰

¹ რავდეს A. ² ~ზ უბადუნო კაცნო! ჰრქუა მსაჯულმან მან A. ³ აღვიხუ-
ნე A. ⁴ განიშორეთ A. ⁵ შთაჰმოსრნენ A. ⁶ შთაჰმოსრნეს A.

¹ ასიან თხე A. ² ჟალითქედ B. ³ ლ აქე ლ — B. ⁴ ჰ თიანჯანთ B]
თიანქიქე A. ⁵ იქ თიითო-თბამართ — B. ⁶ ჟიქ B. ⁷ თიანქიქი B. ⁸ ჰ თიანჯანთ
B] თიანქიქე A. ⁹ თქიჯაოთი თიოლელი] თიოლელი B. ¹⁰ ჰ თიანქი B.
¹¹ ლ რიანთი] თიოქი B. ¹² ყნითა — B. ¹³ ჟქიქი B. ¹⁴ თქიქი B.
¹⁵ ჟარქიქი] თიოქი B. ¹⁶ თიანქი B. ¹⁷ თიანქი B. ¹⁸ თიანქი B. ¹⁹ თიანქი B.
²⁰ თიანქი B. ²¹ თიანქი B. ²² თიანქი B. ²³ თიანქი B. ²⁴ თიანქი B.
²⁵ თიანქი B. ²⁶ თიანქი B. ²⁷ თიანქი B. ²⁸ თიანქი B. ²⁹ თიანქი B.
³⁰ თიანქი B. ³¹ თიანქი B. ³² თიანქი B. ³³ თიანქი B. ³⁴ თიანქი B.
³⁵ თიანქი B. ³⁶ თიანქი B. ³⁷ თიანქი B. ³⁸ თიანქი B. ³⁹ თიანქი B.
⁴⁰ თიანქი B. ⁴¹ თიანქი B. ⁴² თიანქი B. ⁴³ თიანქი B. ⁴⁴ თიანქი B.
⁴⁵ თიანქი B. ⁴⁶ თიანქი B. ⁴⁷ თიანქი B. ⁴⁸ თიანქი B. ⁴⁹ თიანქი B.
⁵⁰ თიანქი B. ⁵¹ თიანქი B. ⁵² თიანქი B. ⁵³ თიანქი B. ⁵⁴ თიანქი B.
⁵⁵ თიანქი B. ⁵⁶ თიანქი B. ⁵⁷ თიანქი B. ⁵⁸ თიანქი B. ⁵⁹ თიანქი B.
⁶⁰ თიანქი B. ⁶¹ თიანქი B. ⁶² თიანქი B. ⁶³ თიანქი B. ⁶⁴ თიანქი B.
⁶⁵ თიანქი B. ⁶⁶ თიანქი B. ⁶⁷ თიანქი B. ⁶⁸ თიანქი B. ⁶⁹ თიანქი B.
⁷⁰ თიანქი B. ⁷¹ თიანქი B. ⁷² თიანქი B. ⁷³ თიანქი B. ⁷⁴ თიანქი B.
⁷⁵ თიანქი B. ⁷⁶ თიანქი B. ⁷⁷ თიანქი B. ⁷⁸ თიანქი B. ⁷⁹ თიანქი B.
⁸⁰ თიანქი B. ⁸¹ თიანქი B. ⁸² თიანქი B. ⁸³ თიანქი B. ⁸⁴ თიანქი B.
⁸⁵ თიანქი B. ⁸⁶ თიანქი B. ⁸⁷ თიანქი B. ⁸⁸ თიანქი B. ⁸⁹ თიანქი B.
⁹⁰ თიანქი B. ⁹¹ თიანქი B. ⁹² თიანქი B. ⁹³ თიანქი B. ⁹⁴ თიანქი B.
⁹⁵ თიანქი B. ⁹⁶ თიანქი B. ⁹⁷ თიანქი B. ⁹⁸ თიანქი B. ⁹⁹ თიანქი B.
¹⁰⁰ თიანქი B.

და უწყალობათა ტანჯვითა გუ-
ტანჯენ ჩუენ. [პ11] დაგეცინ
შენ ანგელოზმან ღმრთისამან და
წარწყმიდენ ყოველი სახლი შე-
ნი, ზ უშჯულოო და მტერო
ღმრთისაო! აწ არა-მე დასცბრა
ტანჯვათა ამათოჲს, რომელ-ესე
მოაწიენ ჩუენ ზედა, და არა მო-
გეწყინა პირად-პირადითა მით
ტანჯვითა, რომელ ჰყავ ჩუენდა
მომართ, და არა გუელსა მოიგა-
დეს, რამეთუ ჩუენცა კაცნი
ვართ, ვითარცა-ეგე შენ, დალა-
თუ შენ უკეთურ და უშჯულო
ხარ? აწ იგუელ¹ ცემითა შავით
ქვისაჲთა, რავდენ დაუთმეთ
ტანჯვათა ზავათ შენთა, ზ შვი-
ლო ეშმაკისაო!”

განრისხნა მეფე იგი და ჰრქუა:
„გეფუცები² დიდთა მათ ღმერთ-
თა, აღმოგკუთენე ენანი თქუენ-
ნი, სახედ დაგსხნე ყოველთა კაც-
თა, რაჲთა არავინ უწდებოდის
ბრძანებასა უფალთასა“. წმიდა-
თა მათ ჰრქუეს: „და აწ გძულა-
ნა, რომელნი უწდებიან ბრძანე-
ბასა უფალთა მათთასა?“ და
ჰრქუა: „ჰე, მძულან და პატიე-
სა დავსდებ“. წმიდათა მათ ჰრქუ-
ეს: „ისმინე, ზ უშჯულოო, უკუ-
ეთუ შენ გძულან, რომელნი არა
დაემორჩილებიან ქუეყანისა

თანჯანთჲ არსიერ ღმსი. ჩარცე
ეცხე ჩსიკათს სსათობი, ლ ღა-
მსნაჲს ამარაჩიჲთ თონ¹ ღო,
ი'ილ ანთრენ ლ ქენამი სსათო-
ბი. ი'ილ არცხიჲ ქაფხეარ თან-
ჯანთჲ, ღოი აბსიერ ი'ილრაჲ მსი,
ლ ი'ილ ჰანბრავარ ქანჯაჲს ქსი-
ქარ ჰამი ჰგსაჲ ღაღჲს აღჲს
თანჯანთჲ ღო. ლ ი'ილ ღმთაჲ
აბსიერ, სქმ ლ მსი მარამსი ეცხ-
ესაჲ ხმე იოჲჲს ლ ღო, ქმჲჲთ
ლ ღიჲ ანთრენ ლ ამარაჩიჲთ.
ღგორჩინაჲ არცხიჲ აჲჲაოაჲ
აღაღაჲ სს ათნქი აქაჲჲს
თანჯანთჲ ღო, ი'ილ იოჲჲს თ-
თანაქი²:

ჩარქაჲსაჲ ქაღაღიერ ლ³
აჲჲ. სსიბიჲ⁴ ათთოაბიჲღნ
სიღოჲსაჲ, ეცხიჲს ჰსი ჩათი⁵,
ეჲ ჰსი⁶ იოჲჲს მარაქილ მ'ი
ქაჲ ჩაქაოჲს თსიანე ქსი-
ანე: სოიერენ ათსნ. სე ათი⁷
ეჲჲიჲსი, იო ჩაქაოჲსი ქან თს-
იანე ქსიანე⁸, სე აჲჲ. სქი,
ათსი, ლ აჲთოაბიჲ სს ათნსი
სოიერენ ათსნ. სოიერ ლ ღო⁹ ი'ილ
ამარაჩიჲთ¹⁰, ეჲ სქმ¹¹ ღო ეჲ-
ანაღაჲჲი სიქიოაიო თსიანე
ქსიანე¹² ათსი ლ აჲთოაბიჲ-
სი, აჲჲ¹³ ეჲჲიჲ რიჲიჲთსი

¹ იგვლე A. ² გეფუცები A.

³ ღამსნაჲს ამარაჩიჲთ თონ ღამაჲარაჲთიქსიჲ B. ⁴ ი'ილ ანთრენ ლ
ქენამი ... ი'ილ იოჲჲს ათთანაქი — B. ⁵ ლ — B. ⁶ მსიბიჲ B. ⁷ ჩათანჲ B.
⁸ ჰსიჲქ ი'ილ B. ⁹ ქსიანე — B. ¹⁰ სოიერ ლ ღო — B. ¹¹ ამარაჩიჲთ B. ¹² ქმ
B. ¹³ ეჲჲიჲ ანაღაჲჲი... ქსიანეჲ ეცხიქაოაიო ქაღაღიერ თანჯანთჲ B. ¹⁴ ლ
აჲთოაბიჲსი აჲჲ — B.

ნისა კაცისაჲ უფროჲს ღალადე-
ბად ღმრთისა მიმართ, სისხლითა
აღსავესენი ესე პირნი ჩუენნი უმე-
ტეს ნესტუსა ოხრიან¹ ღმრთისა
მიმართ, რომლისათჳსცა-ესე ვი-
ტანჯებით“. განრისხნა მეფე იგი
და ჰრქუა: „აღწერენით სახელ-
ნი მაგათნი და შეეკრენით ეგენი
საქრველითა რკინისაჲთა და მი-
იყვანენით ეგენი საშჯელისა თა-
ნამდებთა აღგილსა, რაჲთა მსგავ-
სად ნებისა ჩემისა ვტანჯნე ეგე-
ნი, [309] რამეთუ არა ხოლო
თუ მახვლითა საშჯელისა თანა-
მდებ არიან ეგენი, არამედ ძვრ-
ძვრად ვტანჯნე, რაჲთა განის-
წავლოს მაგათ გამო ყოველი
სოფელი“².

და იყო ვინმე მუნ კაცი ერთ,
მთავარ დიდ და წარჩინებულ,
წინაშე მეფისა მის, რომელსა
სახელი ერქუა ანდრიანე. ვითარ-
ცა იხილა ტანჯვაჲ იგი ფიცხე-
ლი და მათი იგი დათმენაჲ სიმ-
კნისაჲ, ჰრქუა მან წმიდათა მათ
მოწამეთა: „გაფუცებ³ ღმერთსა
მას თქუენსა, რაჲსათჳს ეგოდენ
იტანჯვით, მარქუთ მე კეშმარი-
ტად, ანუ რაჲ არს იგი სასო-
ებაჲ, რომლისა მოვლით, და
ეგოდენთა მათ ტანჯვათა თავს-

აღი⁴ თოღაჲსიქ აიღ⁵ სითილან
მხრ⁶ ა რარინი თჳს, ღირ⁷ ზღს-
აღ⁸ ონი⁹ რერანა მხრ, ქაჲს¹⁰ ირ-
იქ¹¹ ა ჯარჯარქმ¹²: რარკილესაღ¹³
ქაჲსიღ¹⁴ინ¹⁵ ს¹⁶ აჲს¹⁷. ზღანასღ¹⁸-
ეს¹⁹ ღონოსანა²⁰ იფი²¹ა²² ერი²³ღ²⁴ ღა-
მსისეი²⁵ს, ა სიასი²⁶აღ²⁷ ღი²⁸თა²⁹ სრ-
ქა³⁰ქ³¹ი³² სიასი³³ან³⁴ი³⁵გ³⁶, ა თარქ³⁷ჲ³⁸
ქ³⁹ მანთარან⁴⁰ ი⁴¹ა⁴²თი⁴³ა⁴⁴რთი⁴⁵ლეს⁴⁶
ა ამისნის⁴⁷ ზსი⁴⁸ეს⁴⁹ეს⁵⁰. ა ირ⁵¹ა⁵²ჲ⁵³
ქ⁵⁴ნ⁵⁵ბ⁵⁶ ს⁵⁷ამ⁵⁸ ჲ⁵⁹ ა⁶⁰ქ⁶¹ა⁶²ჲ⁶³ ს⁶⁴თ⁶⁵ღ⁶⁶თ⁶⁷ის⁶⁸ღ⁶⁹ს-
ეს⁷⁰ჲ⁷¹ ი⁷²ფი⁷³თ⁷⁴ი⁷⁵. ი⁷⁶ღ⁷⁷ ს⁷⁸ქ⁷⁹ჲ⁸⁰ ს⁸¹რ⁸²ი⁸³ქ⁸⁴ ა⁸⁵ა-
თი⁸⁶რ⁸⁷ან⁸⁸ს⁸⁹ი⁹⁰ მ⁹¹ქ⁹²ა⁹³ნ⁹⁴ს⁹⁵ რ⁹⁶არ⁹⁷ქ⁹⁸ან⁹⁹ს¹⁰⁰ი¹⁰¹ ს¹⁰²ნ¹⁰³, ა¹⁰⁴ქ¹⁰⁵
ა¹⁰⁶ ა¹⁰⁷ყ¹⁰⁸არ¹⁰⁹თ¹¹⁰ ჲ¹¹¹ ი¹¹²ფ¹¹³ი¹¹⁴გ¹¹⁵ჲ¹¹⁶ ს¹¹⁷რ¹¹⁸ა¹¹⁹ს¹²⁰ი¹²¹ღ¹²² ა¹²³
ა¹²⁴ ი¹²⁵ფ¹²⁶ა¹²⁷ს¹²⁸თ¹²⁹ი¹³⁰ფ¹³¹ი¹³²გ¹³³ან¹³⁴ს¹³⁵ღ¹³⁶ ღ¹³⁷ა¹³⁸მ¹³⁹ხ¹⁴⁰ნ¹⁴¹ა¹⁴²ნ¹⁴³
ღ¹⁴⁴ა¹⁴⁵ლ¹⁴⁶ა¹⁴⁷ი¹⁴⁸:

ს¹⁴⁹ქ¹⁵⁰რ¹⁵¹ ი¹⁵²მ¹⁵³ნ¹⁵⁴ მ¹⁵⁵ი¹⁵⁶ბ¹⁵⁷ ა¹⁵⁸ ს¹⁵⁹რ¹⁶⁰ს¹⁶¹ი¹⁶²ქ¹⁶³ი¹⁶⁴ ქ¹⁶⁵ღ-
ქ¹⁶⁶ან¹⁶⁷ნ¹⁶⁸ ი¹⁶⁹ქ¹⁷⁰ ღ¹⁷¹ერ¹⁷²ან¹⁷³ს¹⁷⁴ რ¹⁷⁵არ¹⁷⁶ქ¹⁷⁷ონ¹⁷⁸ს¹⁷⁹, ი¹⁸⁰რ¹⁸¹ი¹⁸²ქ¹⁸³
ან¹⁸⁴ი¹⁸⁵ლ¹⁸⁶ნ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ს¹⁸⁹ქ¹⁹⁰ერ¹⁹¹ქ¹⁹²ან¹⁹³ი¹⁹⁴თ¹⁹⁵, ი¹⁹⁶ერ¹⁹⁷ღ¹⁹⁸ს¹⁹⁹ ხ²⁰⁰თ²⁰¹ხ²⁰²ა²⁰³
ღ²⁰⁴თ²⁰⁵ან²⁰⁶ჯ²⁰⁷ან²⁰⁸ა²⁰⁹გ²¹⁰ნ²¹¹ ²¹²ს²¹³თ²¹⁴თ²¹⁵ი²¹⁶ლ²¹⁷ქ²¹⁸ი²¹⁹ლ²²⁰, ა²²¹ ²²²ს²²³ქ²²⁴
ღ²²⁵ნ²²⁶ი²²⁷გ²²⁸ა²²⁹ ²³⁰ქ²³¹ი²³²ლ²³³ქ²³⁴ა²³⁵ლ²³⁶ი²³⁷ლ²³⁸ქ²³⁹ი²⁴⁰ლ²⁴¹, ა²⁴²ჲ²⁴³ს²⁴⁴
გ²⁴⁵თ²⁴⁶ი²⁴⁷რ²⁴⁸ქ²⁴⁹ ი²⁵⁰ქ²⁵¹ა²⁵²ქ²⁵³ან²⁵⁴ ²⁵⁵ს²⁵⁶რ²⁵⁷ღ²⁵⁸მ²⁵⁹ს²⁶⁰ი²⁶¹გ²⁶²ი²⁶³ლ-
გ²⁶⁴ან²⁶⁵ს²⁶⁶მ²⁶⁷ ღ²⁶⁸ბ²⁶⁹ი²⁷⁰ღ²⁷¹ კ²⁷²ა²⁷³ს²⁷⁴თ²⁷⁵ი²⁷⁶ლ²⁷⁷ან²⁷⁸ მ²⁷⁹ს²⁸⁰რ²⁸¹
ქ²⁸²ა²⁸³ჲ²⁸⁴ს²⁸⁵ ი²⁸⁶რ²⁸⁷ი²⁸⁸ქ²⁸⁹ ჯ²⁹⁰არ²⁹¹ჯ²⁹²არ²⁹³ქ²⁹⁴ი²⁹⁵ღ²⁹⁶. ა²⁹⁷ს²⁹⁸ა²⁹⁹-
გ³⁰⁰ეს³⁰¹ჲ³⁰² ქ³⁰³ი³⁰⁴ნ³⁰⁵ბ³⁰⁶ ღ³⁰⁷ღ³⁰⁸ქ³⁰⁹მ³¹⁰არ³¹¹ქ³¹²ი³¹³თ³¹⁴ნ³¹⁵, ღ³¹⁶ქ³¹⁷ი³¹⁸ნ³¹⁹ჯ³²⁰ ჲ³²¹
ა³²²ქ³²³ან³²⁴, ი³²⁵რ³²⁶ი³²⁷ლ³²⁸ ღ³²⁹ი³³⁰ლ³³¹ ³³²ა³³³ს³³⁴ქ³³⁵ნ³³⁶ ო³³⁷ლ³³⁸ნ³³⁹ი³⁴⁰ღ³⁴¹
ა³⁴²ო³⁴³ნ³⁴⁴ი³⁴⁵ლ³⁴⁶ რ³⁴⁷არ³⁴⁸ქ³⁴⁹ან³⁵⁰ს³⁵¹ი³⁵² ღ³⁵³ნ³⁵⁴ი³⁵⁵ღ³⁵⁶ ა³⁵⁷ქ³⁵⁸ი³⁵⁹ღ³⁶⁰ჯ³⁶¹ა³⁶²ი³⁶³
ს³⁶⁴თ³⁶⁵ან³⁶⁶ჯ³⁶⁷ან³⁶⁸ა³⁶⁹გ³⁷⁰ი³⁷¹. ³⁷²ქ³⁷³ი³⁷⁴ლ³⁷⁵ქ³⁷⁶ი³⁷⁷ ქ³⁷⁸ი³⁷⁹ნ³⁸⁰ბ³⁸¹, ს³⁸²ქ³⁸³ ³⁸⁴ა³⁸⁵ქ³⁸⁶ი³⁸⁷ნ³⁸⁸ბ³⁸⁹
ა³⁹⁰ს³⁹¹ი³⁹²ბ³⁹³ ა³⁹⁴ ს³⁹⁵ღ³⁹⁶ან³⁹⁷ჯ³⁹⁸ი³⁹⁹ლ⁴⁰⁰ქ⁴⁰¹ი⁴⁰² ქ⁴⁰³ი⁴⁰⁴მ⁴⁰⁵ნ⁴⁰⁶ ს⁴⁰⁷რ⁴⁰⁸ს⁴⁰⁹ი⁴¹⁰ ⁴¹¹ქ⁴¹²ეს⁴¹³ B.

¹ უბრიან A. ² სუფელი A. ³ გაფოცებ A.

⁴ ჩხოტილქიან ილი⁴გ⁵ აილ⁶ან⁷ღ⁸ ჩხოტილქიან⁹ მხრ B. ¹⁰ მხრ—B. ¹¹ ს¹² რ¹³არ¹⁴ინ¹⁵ს¹⁶ თ¹⁷ჳს ...ა¹⁸ ჯ¹⁹არ²⁰ჯ²¹არ²²ქ²³ი²⁴ღ²⁵ — B. ²⁶ ს²⁷ — B. ²⁸ ზ²⁹ღ³⁰ან³¹ს³²ეს³³ჲ³⁴ B. ³⁵ ღ³⁶ერ³⁷ი³⁸ღ³⁹ ღ⁴⁰ა⁴¹მ⁴²ხ⁴³ნ⁴⁴ი⁴⁵გ⁴⁶ი⁴⁷ლ⁴⁸ ...ს⁴⁹რ⁵⁰-
ქ⁵¹ა⁵²ქ⁵³ი⁵⁴ ს⁵⁵ი⁵⁶ას⁵⁷ი⁵⁸ან⁵⁹ი⁶⁰გ⁶¹ — B. ⁶² ქ⁶³ი⁶⁴ლ⁶⁵ან⁶⁶ი⁶⁷ B. ⁶⁸ ი⁶⁹მ⁷⁰ნ⁷¹+ქ⁷²ქ⁷³ი⁷⁴ან⁷⁵ B. ⁷⁶ ქ⁷⁷ი⁷⁸ქ⁷⁹ან⁸⁰ — B. ⁸¹ ი⁸²რ⁸³ი⁸⁴ლ⁸⁵
ან⁸⁶ი⁸⁷ლ⁸⁸ნ⁸⁹ ჲ⁹⁰ B. ⁹¹ ღ⁹²თ⁹³ან⁹⁴ჯ⁹⁵ან⁹⁶ს⁹⁷ B. ⁹⁸ ს⁹⁹თ¹⁰⁰თ¹⁰¹ი¹⁰²ლ¹⁰³ქ¹⁰⁴ი¹⁰⁵ლ¹⁰⁶ — B. ¹⁰⁷ ს¹⁰⁸ი¹⁰⁹გ¹¹⁰ა¹¹¹ B. ¹¹² ღ¹¹³ქ¹¹⁴ი¹¹⁵ლ¹¹⁶ქ¹¹⁷-
ი¹¹⁸ლ¹¹⁹ქ¹²⁰ი¹²¹ლ¹²² B. ¹²³ გ¹²⁴თ¹²⁵ი¹²⁶რ¹²⁷ქ¹²⁸ ი¹²⁹ქ¹³⁰ა¹³¹ქ¹³²ან¹³³ B. ¹³⁴ გ¹³⁵თ¹³⁶ი¹³⁷რ¹³⁸ი¹³⁹ B. ¹⁴⁰ ჯ¹⁴¹არ¹⁴²ჯ¹⁴³არ¹⁴⁴ქ¹⁴⁵ი¹⁴⁶ B. ¹⁴⁷ ღ¹⁴⁸ქ¹⁴⁹ი¹⁵⁰ნ¹⁵¹ჯ¹⁵² ჲ¹⁵³ ა¹⁵⁴ქ¹⁵⁵ან¹⁵⁶,
ი¹⁵⁷რ¹⁵⁸ი¹⁵⁹ლ¹⁶⁰ ღ¹⁶¹ი¹⁶²ლ¹⁶³ — B. ¹⁶⁴ რ¹⁶⁵არ¹⁶⁶ქ¹⁶⁷ან¹⁶⁸ს¹⁶⁹ი¹⁷⁰ ჲ¹⁷¹ — B. ¹⁷² ქ¹⁷³ეს¹⁷⁴ B. ¹⁷⁵ ქ¹⁷⁶ი¹⁷⁷მ¹⁷⁸ნ¹⁷⁹ ს¹⁸⁰რ¹⁸¹ს¹⁸²ი¹⁸³ქ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ქ¹⁸⁶ეს¹⁸⁷ B.

იღებთ? ეგრე მგონიეს, ვითარ-
მედ დიდ და საკვრველ არს ვინ-
ნე იგი“. ჰრქუეს მას წმიდათა
მათ: „არცაღა თუ პირნი ჩუენნი
შემძლებელ არიან თბრობად
შენდა, ვერცა სასმენელნი შენ-
ნი სმენად“. ჰრქუა: „მებრ არაჲ
ვინაჲ გასმიესა მისთჳს, არცა წი-
ნაწარმეტყუელთაგან და არცა
სხუათა წიგნთაგან?“ ჰრქუეს
წმიდათა მათ: „თუთ წინაწარ-
მეტყუელთა მათ არავე იცოდეს,
რამეთუ იგინი თუთ კაცნი იყუ-
ნეს, ვერ შემძლებელ იქმნეს გა-
მოთხოობად ღმრთეებისა მისი-
სა, არამედ რავედენცა მოიღეს
ბრძანებაჲ სულისა წმიდისაგან,
მასცა იტყოდეს, ხოლო განმზა-
დებულთა მათ კეთილთათჳს წე-
რილ არს ესრეთ: «რომელი თუ-
ალმან არა იხილა და ყურსა არა
ესმა და გულსა კაცისასა არა
მოჴდა, რომელი განუშადა
ღმერთმან მოყუარეთა მისთა“». [310] ესე ვითარცა ესმა ანდრი-
ანეს, ადრე-ადრე მიიმართა და-
ლიქსა მას. და წარდგა წინაშე
მათსა და ჰრქუა მწიგნობართა
მათ: „დაწერეთ სახელი ჩემიცა
წმიდათა მაგათ მჴნეთა თანა,

სასინ ვნაჲ სიღრრენ¹. *იღ მხრ-
ცირანდ მათაჲს სინ² ყასთამხ
ქასან აწიორიქ³, ლ იღ ღო ლს-
ქიფჳ ლარიოჲ სინ⁴ ღწიონსიქ* *საჲ
ყნოთა სიღრრისი⁵. ჩინაჲ ამს-
ნისინ ი⁶ჲ სინ⁷ ლლარიოჲ ქასან
აკასიეიქ⁸, ი⁹ჲ ქირქინაჲ ლ იღ ჰ
მარიფარქიჲ ლ იღ ქაკიოჲ¹⁰ გრიოჲ¹¹,
სიღრრენ სასინ¹². სჲ იღ ნიქინ
ქასჲ მარიფარქენ¹³ ყჩითაყინ¹⁴
ირაქჲს ყაროჲ ჲ ყჩითიქ. ჭანჲიქ¹⁵
ლ ნიქჲს მარიქიქ¹⁶ ჲინ სასთილ-
ბათაჲჲ¹⁷, ლ ირქაიქ¹⁸ ლარა-
ყჩინ სასთილ ჰ ჲიღლიქ სირიქ¹⁹
ყნოქ ლ²⁰ ქიისიყან. აჲქ ქასან
აწიორიქ²¹ ყჩისაჲ ჲ, ქიქ²² ჲირ
სიქ ლ სთხჲ ლ იანსინ იღ ლლჲ ლ
ჰ სჩირთ მარიოქ იღ იანსაჲ, გირ²³
ყასთირასთილჲ სასთილთ სჩრ-
ქხაჲ ქლრიყ სირიოჲ²⁴. ჲაკჲს ლლ-
საჲ სიღრრისიქ ქასიქქაჲსიქ ჰ
ნსირჲი ყჩიქსაჲ. ჲ ლაყსაჲ ჰ მქჲ²⁵
სასინქინ საჲ ყიქქირან²⁶: ჲრ-
გქჲ ჲ ჲქიქ ანოქსა ღწიქ სიღრ²⁷
ნოქათაჲსაჲ, ჭანჲიქ ჲ სჲ ღრქი-
თინსაჲ სჲ, ჰსიქ²⁸ ქირქს სთხჲ
რინაღირენ, ყჩი ქანჲქიქსაჲ²⁹
ლარბსაჲ ხქქ ჲარაქსიოქქინ
ღარქიენ მათილღანქიქ³⁰. ჲ³¹
საჲ ყიქქირან. ჲრსგქჲ ქაღ-*

¹ სასინ ვნაჲ სიღრრენ] სიღრრენ სასინ B. *ჩხრანდ რაჲსაჲს სინ* B. ² ქასან აწიორიქ — B. ³ ლარიოჲ სინ] ლარსინ B. ⁴ საჲ ვნოთა სიღრრისი] სიღრრისი საჲ B. ⁵ სინ — B. ⁶ ქინ — B. ⁷ ქასან აკასიეიქ — B. ⁸ კაკიოჲ — B. ⁹ ჰ გრიოჲ B. ¹⁰ სასინ სიღრრენ B. ¹¹ მარიფარქენ] — B. ¹² ყჩითაყინ — A. ¹³ ჭანჲიქ] ჲქ B. ¹⁴ მარიქიქ B. ¹⁵ სასთილბათაჲჲ — B. ¹⁶ ჲ ირქაიქ] ირაქჲს B. ¹⁷ სირიქ B. ¹⁸ ჲ სთსაყჩინ B. ¹⁹ ქასან აწიორიქ — B. ²⁰ ჰქ — B. ²¹ გირ — B. ²² სირიოჲ — B. ²³ ჰ მქქ] ათაჲქ B. ²⁴ ყიქქირენ B. ²⁵ სიღრრ — B. ²⁶ სიქ — B. ²⁷ ჲქ ქან-
ჲქიქსაჲ] ქანჲქიქსაჲსაჲ A. ²⁸ მათილღანქ B. ²⁹ ჲ — B.

վաղակի՝ և¹ զանաւն պատուա-
կանիդ Ագրիանոսի² ձեռնարկե-
ալ՝ զնոցանէ ամրաստանութիւն:
Ասեմն ցնա՝ դպիրքն. Ոչ զնո-
ցանէ չարախօսէ³, այլ զինքն⁴
քրիստոնեալ⁵ անուանէ, և աղա-
չէ պանուն իւր զրեւ ընդ մահա-
պարտան⁶: Իբրեւ լուաւ թագա-
ւորն րարկացաւ և ասէ ցնա⁷.
Մոլորեցա՛ր, Ագրիանէ,¹⁰ կամիս
և դու չարաչար կորնչիլ: Ե-
նա՛ւ¹¹ ասէ. Ոչ մոլորեցայ, թա-
գաւոր, այլ ի բազում մոլորու-
թենէ Եւթմ զդաստացայ: Ասէ
ցնա թագաւորն. Խնդրեա յինէն
թողութիւն, և առա առաջի ամի-
նեցուն եթէ¹² ընդ խաբս խօսե-
ցայ¹³. և եթթ¹⁴ ջնջե՛ա զանուն
քո ի միջոյ դատապարտելոցն:
Ագրիանոս ասէ. Յայսմ՝ և ևս
չաստուծոյն իմոյ ինդրելից¹⁵
զթողութիւն վասն¹⁶ անուղղայ¹⁷
կենաց իմոց, և վասն առաջին
և անօրէն¹⁸ դնասցից իմոց: Բար-
կացեալ թագաւորն¹⁹, հրամայե-
աց կապիլ զնա և տանիլ ի
բանդն²⁰ ընդ ոտրի վկայսն²¹, օր
լալտ արարեալ՝ յորում հարցա-

¹ Վաղվաղակի և — B. ² զանուն պատուականի Աղբիանոսի անուն Աղբիանոսի B. զպատուականիդ Աղբիանոսի A. ³ ձեռնարկեալ ի ձեզ առակել B. ⁴ ցնա — B. ⁵ չարութեան ամբաստանել B. ⁶ զինքն — B. ⁷ քրիստոնեայ — զինքն B. ⁸ և աղաչէ... մահապարտսն — B. ⁹ ցնա — B. ¹⁰ մոլորեցար Աղբիանին մոլորեցուցիչքն այն ուսուցին զքեզ — B. ¹¹ նա՛ պատասխանի տուեալ A. ¹² Թէ B. ¹³ Սարեցայ A. ¹⁴ երթ չօգ A. ¹⁵ խնդրեմ A. ¹⁶ զթողութիւն վառն թաղութիւն B. ¹⁷ անուղղա B. ¹⁸ կենաց լոմց ...և անօրէն — B. ¹⁹ բարկացեալ թաղաւորն և բարկացեալ Մաքսիմիանոս A. ²⁰ ~ի բանդ տանել — B. ²¹ սուրբ վկայսն սուրբոն B.

თუ დიდითა გულსმოდგინებითა მნებავს სიკუდილი¹ მათ თანა²“. ჰრქუა მონასა მას ანატოლე: „და არა აგრძნეა, რაჲსათჳს იტანჯვოდეს კაცი იგი?“ [316] მიუგო მონამან მან და ჰრქუა: „გარქუ, ვითარმედ არა დაემორჩილნეს მსახურებად ღმერთთა“. და ვითარცა ესმა ანატოლეს, აღივსო სიხარულითა, განიძარცუა მისგან სამოსელი იგი დაპებული და შეისხა სხუაჲ სამოსელი და სრბით მწლათჳ მიიმართა საპყრობილესა მას, რამეთუ იყო ნაშობი მორწმუნეთა წმიდათაჲ, და ეშინოდა აღსაარებად ურჩულოჲსა მისთჳს, რომელი-იგი აღდგომილ იყო მათ ჟამთა. და შევიდა საპყრობილესა მას და დავარდა ფერკთა თანა ანდრონიესთა და ჰკოცნიდა საკრეულთა მისთა. ჰრქუა მას: „სანატრელ ხარ³, უფალო ჩემო, ანდროიანე, რამეთუ მოიპოვე შენდად, რომელ არა დაგიტევს მათა შენთა, ნანდვლვე ესრეთ იკურთხოს³ კაცი, რომელსა ეშინოდის უფლისა; ნანდვლვე, უფალო ჩემო, იპოვე სიკებაჲესა შენ-

ცნო არან¹ ცნო. აცნოთქი², კან-
ელ მხბალ ყანსილქსამაო თიორ-
ქსამ მსოანსკ ცნო ზოთა³: მსა
ყნა⁴ კცნა. ხა ი⁵ ექოთყსო,
ქტ⁶ ქსან ღ⁷ თანჯესან თორ⁸
თქნიქსი: სკ ყათთანქნ თიქ⁹.
მსათყ კსე, ქტ ი¹⁰ კამსყან¹¹
ეიქსკ თათოლადიენ¹²: სკრს ზა
ყათქ კოლ¹³, ქათქათოქსი კარს-
ალ ჰ¹⁴ სწყალქე სესალ ქოქსნაყ
ყყათათისალ ყყათოლდარს¹⁵ ქორ,
ჰ მხბალ ქოქქოქ¹⁶ ჟქმსოყ ქ
რანთს თო ზა¹⁷, ჟანყქ ღ¹⁸ ქ¹⁹
ბნიოყჲ ზალათოყსიოყ ჰ სკრქოყ²⁰
ჟოლთორ²¹, ჰ სკრქსჯქ²² სოთსოქოანსკ
ქსან ამქრკქთოქსნან ჟორ-
ყსიოქ კაქნქამ: სკ ზასიოქ ქ
რანთს²³ სოთო ქ სკრქა²⁴ ჰ თნ-
კოლ²⁵ თო თოთ²⁶ თონ ქოროქ²⁷,
ზამქორქქო ყკაყანო ზორა ჰ
თიქქ. სკრანსკი²⁸ სო ჟო, თქქ
ქო²⁹, მკრქანქ, ყქ ჟოთქ ჟაქ³⁰
ქნჯ³¹, ჟორ ი³² ქოქქს ზარქნ. ჟო
ქსე³³. არქარს თკოქქო სკრქნა-
ყქ ამსნაქნ მარქქ იქ სკრქსქ
ქ თსთონქ. ჰ აქქამ³⁴, თქქ ქო,
ზალაქსეკქ ქ მანსკოქსნან
ქოქ³⁵ ჟორ ი³⁶ თორქსი³⁷ ჟთანს-
კიოქ ღქქ³⁸, ქ ბსკოქსნან ქოქ³⁹.

¹ სიკვდილი A. ² სანატრელ ხარ] სანატრელმან A. ³ იკურთხოს A.

⁴ არათ B. ⁵ აქოთქსკ B. ⁶ კანელ მხბალ... ცნო ზოთა -- B. ⁷ ენა -- B.
⁸ ქტ -- B. ⁹ თიქ ყათთანქნ B. ¹⁰ თათყქ კსე ქტ ი¹¹ კამსყან] ქსან ჟქ ჰკ-
მსეჲან A. ¹² კოთენ B. ¹³ სკრს ზა ჟათქ კოლ] ჟოთქ კოლსკ ჰნიქნ B. ¹⁴ ქათ-
ქათქსი კარსალ ჰ -- B. ¹⁵ ქოქსნაყ... ქოქქოქ -- B. ¹⁶ თო ზა -- B. ¹⁷ ღ¹⁸ ქ -- B.
¹⁹ ჰ სკრქოყ -- B. ²⁰ ჟოლთორ + ღ²¹ B. ²² ჰ სკრქსჯქ... სოთსოქ სხერქ -- B. ²³ ჰ
ანსკალ B. ²⁴ თო თოთ B. ²⁵ თონ ქოროქ -- B. ²⁶ სკრანქ B. ²⁷ თქქ ქო -- B.
²⁸ ქნჯ B. ²⁹ კსე -- B. ³⁰ არქარს... ჰ აქქამ -- B. ³¹ ქ მანსკოქსნან ქოქამქ B.
³² არქსი -- B. ³³ ჟთანსკიოქ ღქქ] ჟთანსქი B. ³⁴ ქოქ -- B.

ნი აღასრულე ღმრთისა მიმართ, რაჲთა განერე შენ ცეცხლსა მას და სხუათა მათ ტანჯვათა. ხოლო გევედრები შენ, უფალო ჩემო, მტკიცედ დეგ ჩინებასა მას, რომელსაცა იჩინე, ნუმცა ვინ შეგაცთუნებს შენგანსა მას, რომელსა შეგიმართებია, ნუცა ნათესავი, ნუცა ტომი, ნუცა სიმდიდრე, ნუცა მონაგები, ნუცა მონაჲ, ნუცა მჭევალი და ნუცა რაჲ არს წარსავალი ამის სოფლისაჲ საუკუნოჲსა მის მიმართ. ხოლო გულს-იდგინე, აჰა მცირედ-ლა და ეწიო აღთქ[უ]მულთა მათ კეთილთა. ნუ შეუოროგულდები შენ ლიქნითა მეგობართა შენთაჲთა და ნუ გარდაიქცევი შენ სარწმუნოებისაგან სიტყუთა მათითა მზაკუვარიითა. მოიძულენ ქენებანი იგი მათნი, უეარ ყავ უკეთური სწავლაჲ მათი, წმიდათა მაგათ ხოლო ხედვედ და გულს-იდგინე [314] დათმენად მათ თანა. ნუმცა შეგადრწუნებენ შენ თქუმანი მეფისანი მის, და ნუ შეშინდები ტანჯვათა მათგან, და ნუ გეშინინ ცეცხლისა მისგან, რომელ საწუთროჲ არს, არამედ გეშინოდენ შენ ცეცხლისა მისგან უმრეტისა“.

ჩუგ ამჩნასჩუ გეხე ი ეხეგესიკ
აოაჲქიკაქიყ¹ ქრქიკეოაგე,
აქი აოგე² მქი აოჩამ, მქი ბნიოგე
და მქი ჩუგე, მქი აოაგეოაბე და
მქი ბაოაქე და აოაქანაქე, და
მქი აქი ჩუგ ქრქიკაღორაგე³. ექი
ამჩნაქუ ჩუგ ანგანსიოგე და
აქაქანსიოგე⁴ კაღჩონსაქანსჩი
აქაქი ქღარქიკა, ეოგე ქიო აო-
აოა ბაოაო აოაგესი⁵ ეანაოგე-
ნსიკიგე⁶. და მქი ეჲი იოიოქ მსი-
კიგეოგანსჩი აოგესი რანგე რარქი-
კამაგე კიოგე, და ეოიკაგესჩი ენა-
აოაო ეო გეგესიკ⁷ ნიოქაქი და
ნოაქიოქე რანგე ნიოა. აოჩი⁸ აო
ეოიკანს ნიოგა, იოაქიქი ეამ-
ქარქიქი ქიოაოა ნიოგა: ლეო
აოიოგე ენე. აქიოქიქი მქაქი
ნოქსოგე, ნამანსა⁹ ბოქიკიო-
ქიანს ნიოა, ნამანსა¹⁰ ნამარქი-
რიქიანს ეოგა: შქი ქიოიქსიგე
ეგექი მათქიოქიქიანს ქაღაღორქი-
მქი ეარჩიოგეოგე ეგექი აო-
აქიქი აოანგეოგანგე, მქი ეანგე-
ოგეოგე ეგექი ნოიოქ აქი, იოიოქ-
ნსიოქ ქიოიქსიოგეარ ი ქიკიოქ
კაღჩონსიოქანს ანგექ კიოიქი¹¹:

¹ ეგექი ი გეგესიკ აოაქიკაქიყე] კაოაქიკაქიგე ეგექი B. ² და — B.
³ მქი აოაგეოაბე... აქი ჩუგ ქრქიკაღორაგე — B. ⁴ და აქაქანსიოგე — B. ⁵ იო-
B. ⁶ ბაოაო აოაგესი] მქიოქ აოაგანსი B. ⁷ ეაოაგე ანგანსიოქ B. ⁸ და მქი ეგე-
იოიოქ მსიკეაგეოგანს... ი ქიკიოქ კაღჩონსაქანს ანგექ კიოიქი] და აქიქი ქაღ-
ანგეა ენე აოჩი ქიკიოქ რანგე ქიოაოაქანს B.

მელთაგან იშვა ეგე. არწმუნეთ
ნაგას სალუწროასა ცხორები-
სათჳს, რაჲთა დაიდგას გულსა
თჳსსა და შეპილებელ იჳოს დათ-
მენად სიმზნითა“.

და ესე ვითარცა თქუა, და-
ვარდა ფერკთა მათთა თანა და
თაჳსუანის-სკა საკრეგლთა მათ-
თა და მივრდა ანდრიანესა, რა-
ნეთუ იჳო იგი წინაგან სენაკა
დაქობალუღლი¹ გუნჳთა შინა. დ.
პროტა: „იგუღუ. უფალო, კათო-
ლიკ და მუ შიუღუაჲ შეგნიერღ-
ბასა სიკეთისა შენისაჲ. მუცა-
და გეწჳალინ ათაჲი ეგე მენი.
რამეთუ ეგე ყოველი შესაქმე-
ლად მატლთა არს. მუ შეგსუ-
ღენმ შენ ოჭოთა. გინა თუ
ვეცხლი. გინა თუ სამჳაუღი, ანუ
მონაგები. გინა თუ რაჲვე წარ-
სავალი, რამეთუ არაჲ წენწე ყო-
ფად არს განმზადებულთა მათ-
თჳს ღამთა, არამედ ყოველივე
აქა დაშთომად არს, არა არს
მცნ ქრთანისა ცენაჲ, რამეთუ
არაჲინ არს მუნ მიმლებელ. არა-
მედ წმინდათა სიწმიდე ქრთამ
არს წინაშე ღმრთისა“. და ესე
ვითარცა თქუა, იჯმნა მისგან
და წარვიდა სახიდ თჳსა, და
ილოცვიდა ღმრთისა მიმართ

ყარაყე თსიქ ქ ზაზათიყო-
ქსიანს¹:

სა ჟაჳი თათჳსთჳს ანსკალ თი
თაჳს ზიჳთ სერქირ სჳაჳ ზი-
ჳთ. ს ჟარბალ² ჯიჳთ: თი მჳ-
რქანთი. ჟანჳქ³ ჯე ქ ზანკე-
ზომს რანთისჳს აჳნჳსაჳ ქ სჳ-
პსჳ ს თსჳ⁴ მსჳ ჟიჳ-
თქე ქმ⁵. მქ ზაჳქრ ქ ჟანკრ-
კოქსიან მარანოჳ ჟი. ს მქ ქ
რარბროქსიან ზათანქჳჳ ჟი⁶ ჟქ
აჳქ თამსჳანს სჳსოქოჳ იჳჳანჳჳ
ქ⁷. მქ ჟრარბროსჳჳ ჟქსჳ თსქ
სჳმ არბოქ სჳმ ზანკრბა
სჳმ თათჳთათა. თჳ ქრქ
აჳთაოთასქანჳ, ჟქ იჳ ჰნჳ თამს-
ნსქს მათაჳსაჳ ქრქს ქ მათათ-
ქანქსქს, თჳ თამსჳანს თათსჳ
მთათჳსაჳ სჳქ. ჯქრ თნჳ სჳლთი
თამსჳ თაჳ ქათან ზანქს ქრქოქ.
თჳ მქანს თორე ზოგოქჳჳ სჳლთ-
აქს მათოთამ⁸: სჳ ჟაჳი თათ-
ჳსაჳ⁹ იოქიქს სთ ზამ ს სჳ ჟნაჳ
ქ თოთს ქრ. ს თანჳ¹⁰ თოჳლქ
ქსათოთამ ჟთქს ს ჟქსქს¹¹ ჟქ
ზათათათოთს სჳთჳქს ქ სოთოთიჳ-
ზოქსიან¹² თჳ ქრქ:

¹ დაქობალუღლი A.

¹ სხიქამოთ არარქე... ქ ზაზათიქოქსიანს — B. ² ს სერქირ სჳაჳჳ ზი-
ჳთ, ს ჟარბალ — B. ³ ჯიჳთ სქს B. ⁴ ჟანჳქ ქ B. ⁵ ქ ჯანკო B. ⁶ ჟნა —
B. ⁷ ~თქე ქმ ჟაჳ B. ⁸ ს მქ ქ რარბროქსიან ზათანქჳჳ ჟი — B. ⁹ ~ ჟოჳანჳ
B. ¹⁰ მქ ჟრარბროსჳჳ ჟქსჳ... სჳლთიქს მათოთამ — B. ¹¹ თნჳ — B. ¹² ჟთქ. ს
ჟქსქს ქ თოთს ს ქ თოთს ს ქ ჟქსქს B. ¹³ ქ სოთოთიქანოქსიანს ქ სო-
ჯიქს B.

დღე და ღამე, რაათა მტკიცედ
ეგოს ქმარი იგი მისი, რომელ-
მან-იგი აღიარა ღმერთი.

და შემდგომად დღეთა მცირე-
თა აგრძნა ნეტარმან ანდრიანე,
ვითარმედ მიჰყვანან იგინი [ჰ18]
დაშჯად წინაჲ მეფისა, ჰრქუა
წმიდათა მათ: „მიტევეთ, რაათა
მოვიყვანო მწევალი იგი თქუენი,
დაჲ იგი ჩემი, რაათა თანა და-
მიდგეს წამებასა ამას ჩემსა და
იხილოს აღსასრული იგი ჩემი,
რაჲეთუ ესე ფიციით აღუთქუ
მას“. დამათ უბრძანეს, და მან
მისცა ფასი მესაპყრობილეთა
მათ და წარვიდა და თავსმდებ
იყვნა წმიდანი იგი. და ვითარ
მოვიდოდა, იხილა იგი ერთმან
ვინმე მოქალაქეთაგანმა, და
სრბით მივიდა და უთხრა ანატო-
ლეს, ცოლსა მისსა: „განტევე-
ბულ არს ანდრიანე პყრობილე-
ბისაგან და მოვალს იგი მახლო-
ბელად, გზასა დაუტევე იგი“. ხო-
ლო მას არა ჰრწმენა და ჰრქუა:
„ვინმეა განუტევე იგი ეგემლე-
ვანთა მათ პყრობილებათაგან, ნუ
იყოფინ მისა, ვითარმეა დაჰსნ-
და და განეშორა წმიდათა მათ-
გან!“ და ვითარ-იგი ამას იტყო-
დეს ოდენ, აჰა ერთი მონათა
მისთაგანი შეეარდა გულგდებუ-

მხოლოდ იხუ ქორძამ ექ-
თაჲ სრანსიქს შერქონათ, სიქტ
ქ ზარე ს ქ ძირბ ჟათათათა-
ნათ¹ მათსიციე ტრ², მათ
ჟათარიონ. ზრამაქსეცე ქნბ სრ-
ქთა, მბს ქაჟასიქსნ³ ჰსრ⁴,
ქ სოღსქსრ სათეცე ქ ქლავოქს-
ანბ მსრომ, ს მსთეცე ქლავ-
დან მსრ. ჟანყი ქათა ქით-
ათათაჲ ნათ⁵ სრქმანრ ზან-
ქსრბ⁶: სე ზითა ზრამაქსაქ, ს⁶
ხო ქნჯი რანთათქსთათენ ს ს⁹
ქნათ, ს სო სრავქსათორ¹⁰ ქნჟ
ქნქსან¹¹ ქძიქიქი სრქთენ: სე
მქნჯესა სრქთაქ ქ დანთათარ-
ჩქ¹², სოსა ქნათ მან ბანოქ ქ¹³
ქათაქათესენ. ს ღნქათესაქ
ქათათათაჲ მანთიქსაქ¹⁴ მათ-
თიქ ქლავ ს მათ. სრბასქესაქ¹⁵
სქქქსანთა ქ სთათანათ¹⁶ ს ქათ
მათ ქ მათ, ქ დანთათარჩქ ქთ-
ქი ქნათ¹⁷: სის ზათ იჯ ზათ-
თათ¹⁸ ს მათ¹⁹. მ²⁰ქ სრბასქ²⁰
ქნათ ქანქ²¹ სთათათათ. ქ²¹თ
ქქქს ზათ ქთლანთაქ ს ირქსქ ქ
სრქთენ ქანქთანქ: სე მქნჯესა
ქათქ სთთქქს, მანთ აქქ მან ბა-
თაქ სოქქს სქს მათაქ ქთიქ ქ
ქრქ ს მათ. სქქს ქმ სრბასქ-

¹ ჟათათათანათ — B. ² მათსიციე სნ B. ³ ჟათასიქს B. ⁴ ჰსრ] ს ჟერიქ B. ⁵ ქ ქლავოქსან B. ⁶ ნათ — B. ⁷ ზანქსრბ — B. ⁸ ს — B. ⁹ ს — B. ¹⁰ სრ-
ქსათორ B. ¹¹ ქნჟ ქნქსან — B. ¹² ქ დანთათარჩქ B. ¹³ ბანოქ ქ] ქ ქა-
ნათქ ბანოქქ B. ¹⁴ მანთიქსაქ B. ¹⁵ სრბასქესაქ + მსქ ქმ B. ¹⁶ ქ სთათ-
ნათ — B. ¹⁷ მათ ქ მათ... ქთიქ ქნათ — B. ¹⁸ ჟათათათ B. ¹⁹ მათ B. ²⁰ სრ-
ბასქ B. ²¹ ქანქსიქ B.

ლი და ჰრქუა: „უფალი იგი ჩემი განტევებულ არს და ესერა მოვალს“. ვითარცა ესმა, დაწუხნა ფრიად, ეგრე ეგონა¹, ვითარმედ ელტოლილ არს, და ტიროდა მწარედ. ვითარცა იხილა იგი, აღდგა ადრე-ადრე, სრბით მივიდა, [319] დაუქმა კარი და აღიღო ტირილი და ეტყოდა: „განმეშორე ჩემგან, განვრდომილო ღმრთისაგან, რომელმან-ეგე უტყუე უფალსა ღმერთსა შენსა. ნუ იყოფინ ჩემდა, ვითარმცა მიგიგე სიტყუაჲ პირის-პირ პირსა შენ, რომელმან-ეგე უფარ ჰყავ ღმერთი, და ვითარმცა ვისმინე სიტყუაჲ ენისა მაგისგან მხაკუე რისა, რომელი-ეგე ეცრუვა შემოქმედსა თვსსა!“ და ჰრქუა მას: „უბადლო ვინმე, რაჲსა ჯელ-ცემულ იქმენ საქმესა. რომელსა ვერ შემძლებელ იყავ აღსრულებად? ვინ გამოგადლო შენ ეგებლევანისა მისგან მშჯდობისა და განსასუენებელისა ადგილისაგან? მითხარ-ლა, ვითარ იელტოდე, ვიდრე არღა შესრულ იყავ ღუაწლსა მას? ვითარ დასთხიე ჯაჰჲ საქურეელი², ვიდრე არღა გეხილვა ახოვნად გამოსრული იგი

ցաւ և տհաւաստիկ դասի Իրրե
լուաւ կիրնն¹ կարծեաց²։ Եթէ ի
մարտիրոսութիւնէ՝ փախուցեալ
է։ տրամեցաւ յոյժ⁴ և լալը դառ-
նապէտ ևւ⁵ իրրե ևտիս ղնա՝
յտան ևկաց, և⁵ թողեալ զգործն
դոր ունէր ի ձևաց⁶ անտի, և⁷
ընթացեալ⁸ փակեաց զդուրս
տանն⁹ և աղաղակ¹⁰ բարձեալ
ասէ¹¹։ Հետի լիցի լինէն անկեալն
լկատուծոյ, և⁵ որ ստեաց տեառն
Աստուծոյ իւրոյ¹²։ Զ՛աւ լիցի ինձ
խօսել ընդ բերանոյ՝ որ ուրացեալ
է¹³ զԱստուած, և լսել բան ի
բեղոէ նկնդաւորէ՝ որ զժնեաց¹⁴
արարչին իւրոյ ևւ ասէ ցայրս
իւր առ զուրոն¹⁵։ Ա՛յ թշուառա-
կան և անաստուած ալր, ո՞ սր-
ար քեզ հօրկ ձեռնամուխ լինել
չիրս՝ որում¹⁶ չէիր տտակ¹⁷ կա-
տալիլ, ո՞ տուն արձակեալ ձգե-
աց ևհան զքեզ յաջնպիտի խա-
ղաղսկան և հանգստական կալ-
անէ¹⁸։ աղէ, առա¹⁹ դու, զիա՛րդ²⁰
փախեալ²¹ չե²² ճակատեալ ի
պատեհաւմի²³։ զիա՛րդ ղէնըն-
կէց ևզկր չի տեսեալ ղնահա-
տակն²⁴։ զիա՛րդ վիրաւորեցար
չև նկտո²⁵ ի գրկաց ոստուցեալ
առժամաչն փախեալ և ևս թե-

¹ ეგუნა ა. ² საბჭოველი ა.

¹ և մինչդեռ զայն... լուաւ կիւնն՝ քանդի B. ² կարծէր B. ³ ի մարտիրոս-
ու թեմէն B. ⁴ յոյժ — B. ⁵ և — B. ⁶ ի ձեռացն B. անտի և — B. ⁷ ... վաղվաղա-
կի A. ⁸ զդուրս տանն՝ զղուռնն B. ¹⁰ աղաղակ՝ կախան B. ¹¹ ասէր B. ¹² Աս-
տուծոյ իւրոյ՝ իւրում B. ¹³ ուրացեալ է՝ ուրացաւ B. ¹⁴ գծեալաց B. ¹⁵ ցայրն
իւր առ զուրսն՝ ցնա B. ¹⁶ յորում B. ¹⁷ կարող B. ¹⁸ ո՞ տոռն արձակեալ...
կայսնէ — B. ¹⁹ աստ A. ²⁰ զի B. ²¹ յախար B. ²² չէ՝ մինչև էիւր B. ²³ ի պա-
տերազմի — B. ²⁴ զնահատակսն B. ²⁵ նետ B.

გულსა ედგა აღსრულებად. და დაუკარდა, რამეთუ დედაკაცი ეგრე სახედ ეტყოდა, უფროჲს-
ლა მით, რამეთუ ყრმა-ლა იყო და ახალსდალ, რამეთუ არა აღსრუ-
ლებულ იყო ათცამეტი თთუე ქორწილითგან მათით ვიდრე მუნ
ჟამამდე. ხოლო რაჟამს იხილა და თრიად იურვოდა¹ და ჰრქუა:
„განმიღე მე, დედუფალო ჩემო, ანატოლე, არა ეგრეთ არს, ვი-
თარცა ვლტოლით ვიყავ მე წმი-
დათა მათგან, ნუ იყოფინ! არა ეგრე არს, არამედ მოვედ წარყვა-
ნებად შენდა, რაჟთა სდგე შენ მახლობელად ჩუენსა და იხილო აღსასრული ჩემი, ვითარცა-იგი სიტყუაჲ დაედევ შენ თანა“.
[წმ1] და იგი ორგულებდა-ლა² და თქუა: „აჰა მზაკუაჲს მე უსჯულოჲ ესე, აჰა მტყუენს³ მე მეორე იუდა, განმეძორე⁴; უკუეთუ არა, თავით ჩემით თავსა ჩემსა უსაჯო, რა-
მეთუ განმზადებულ ვარ მე ამას ზედა“. და ვითარ დააუოენა და არა განულო⁵, ჰრქუა: „განმიღე, უკუეთუ არა, წარვიდე და არ-
ლარა გიხილო შენ, და იგლოვ-
დე შენ ამისთჳს, რამეთუ არა

მარყო აქნაყეს¹ ჩიხაჲ, და აქნ-
სა, ექი მანისი ჯე და ზორა-
ზარინ², ჟანდი ჯს და ჯე ჯე-
ხეთასან ამქსა ზარასანსაჲ³
ზიგა⁴: „ქი ქორტამ სიხსა ჯარქ
სოფნაჲსოჲ ექსინ⁵, ანჲ ენა-
ჩაჲ ქნჲ ექორ⁶, აქსინ ქი⁷
სანათიქი⁸, „ე ირყეს ეო⁹ ჯარ-
ბისა, სქტ¹⁰ იქსოჲსოჲ სი ქ
მარაქიოთოქსინჲ¹¹, ექს ქიჲ,
აქ სქსი ანისოჲ ექს, ექი მო-
სოჲსოჲ სიქსოჲ სიხსინ¹² ექს-
ნანს მქს, ირყეს და ეანსა ქსი
ქქი ენჲ ექს¹³: სი ზა ექ ზა-
ლასოჲქი ზამა, აქ¹⁴ ანჲ. სი
და ექს და¹⁵ სინჲქი ანისინ¹⁶.
ანა ანჲ მქს სი მოქს¹⁷. ქ
ქს ენა ქსინ. აქს [ქქი ექ
ანჲქს ანჲქს¹⁸ ექს¹⁹ ანისი,
ქსიქი აქს ანისი ქსი ქსინ²⁰,
ქს²¹ ქქს ჯარქ ქამხაჲ და ექ
ქქს, ანჲ ენა. ჩაჲ, აქს [ქქი
ექს²² ენამ და²³ ექ და სიხსინსა
ექს. ქანქამ²⁴ სოჲ ანისო-
ქს²⁵, ექი ექ სიხსი ექს²⁶ ქს-
იოჲ ქან ექს²⁷ ქი ქანქარქს²⁸.
ქანქი ქქსქსოქ²⁹ ენჲ ქი
სოქ³⁰ ექს³¹ სქქს. და სქქ
ქსიქი ქსიქი ქსინ და ექ ექსინ³²

¹ იორვოდა A. ² ურგულებდა-ლა A. ³ მტყუენის A. ⁴ განმეზორე A. ⁵ გა-
ნოლო A.

¹ და აქნაყეს B. ² ზორი ზარასინ B. ³ ექ B. ⁴ და — B. ⁵ ზარასანსაჲ
B. ⁶ ზიგა [ქქს B. აქ ქორტამ... ექსინ — B. ⁷ ქნჲ ექორ — B. ⁸ სქქ-
ქსი სიხსინ B. ⁹ ეო — B. ¹⁰ სქ B. ¹¹ ქი მარაქიოთოქსინჲ — B. ¹² სქქ-
ქსი სიხსინ B. ¹³ ირყეს და ეანსა ქსი სქქი ენჲ ექს — B. ¹⁴ ექ ზა-
ლასოჲქი ზამა — B. ¹⁵ ანჲ B. ¹⁶ სი — B. ¹⁷ სანსქსინ B. ¹⁸ სი სი-
მოქს — B. ¹⁹ ანჲქს B. ²⁰ ექს. A. ²¹ ქანქი აქს ანისი ქსი ქსინ — B.
²² ქქს — B. ²³ და აქ B. ²⁴ და ქანქამ B. ²⁵ ანისი B. ²⁶ ექს და ქი სქქ-
ქსიქსი ქქს B. ²⁷ ექსი ექს B. ²⁸ ქანქარქს — B. ²⁹ სქქიქი და სი-
ქსი B. ³⁰ სი — B. ³¹ ექქიქსი ექსიქს B. ³² ექსიქს B.

გნებავეს ხილვამ ჩემი, ვიდრე არ-
ლა ჯმნულ ვარ მე ამიერ სოფ-
ლით, რამეთუ თავს-მდებ ვიყავ
მე გუნდი იგი წმიდათა მათ.
და თუ მეძიებდენ და არა მპო-
ონ მე, მიწევნად არს მათ ზედა
ჩემთვისა ტანჯვამ ზედა წყლულებათა მათთა ვერ დასათმენელთა,
რამეთუ სულთა აღმოსვლად მიწევნულ არიან დიდძალთა მათ ტან-
ჯვათათჳს“.

და ვითარცა ესმა, ვითარმედ
იურვიან¹ წმიდანი, აღრე-აღრე
განულო კარი, და შეეარდა ში-
ნა და ურთიერთას მოეხუეოდეს.
ჰრქუა წმიდამან ანდრიანე: „სა-
ნატრელ ხარ შენ დედათა შო-
რის, რამეთუ შენ ხოლო მოიპო-
ვე კმარი შენი, ნანდვლვე შენ
ხოლო იპოვე კმრის-მოყუარე,
იკურთხენ² გვრგვინი შენი, შენდა
შეკრებად არს ბტული ესე ძლე-
ვისაჲ, რამეთუ შენცა მოწამეთა
მათ თანა [322] შერაცხად ხარ,
დალათუ არა იტანჯო“. და წა-
რიყვანა იგი და წარვიდა. და
ვიდრე იგი მივიდოდეს გზასა,
ჰრქუა ცოლსა მას თჳსსა: „ვი-
თარ განუგებელად დაუტევეთ
სახლი იგი ჩუენი?“ და მან მიუ-
გო და ჰრქუა: „ნუ, უფალო ჩე-
მო, ნურაჲ გპირნ შენ ქუეყანი-

— *კრხლივ ხნ ლ¹ ჟიამ თანჯანანს
ქ ქხირაქ ქლრხანგ ქქირაგნს ლ იჯ
ლარხნს ძილქხს, ჟანღქ ფრქ, მქ
მხილსაქ ჰასქ ხნ² ქ თანჯანაგ
რანაღირქს*

*ხლ კირძამ კილსლ, ხმქ³ ხნ-
ღქნ⁴ სილრქნ, ქაღქლაღასქ
ხრავ გჟილრან⁵, ლ ანქხსაქ გქ-
მხამრქ ქარქქნ. ლ⁶ აასქ გნა⁷
სილრქნ ს.ღრქანთა. ტრანხქ ხა
ღილ ქ კანსაქ, ჟქ ჟილ მქაქნ
გქთაგსქრ ჯანსქ ჟაქრ ღი, არ-
ჯარს ჟილ მქსიქნ⁸ ხრქხგარ ქხრ-
კრქს აქრასაქრ⁹. ირქნხსგქს აქსაქ
ღი¹⁰. ჟილ იღქრბქხსგნ¹¹ ჟაქთილ¹²
ქაღქრქლქხან, ჟანღქ ლ ჟილ მარ-
თქრიოთანთა¹³, მქაქთ ლ იჯ ჯარ-
ჯარქს¹⁴, ხლ აილსაქ ჟნა გნავ-
ლ მქნჯქილ ხრქშაქქნ¹⁵ ქ ჟანთა-
აქარქნ, აასქ გნა ს.ღრქანთა.
იქ ქქნ¹⁶ ჟიამ¹⁷ ლარღხგსქრ
ღქრს¹⁷ თან¹⁸ ღი, ხლ ზორა
აქათათსანქ თილსაქ¹⁹ აასქ²⁰.
იქ, თქრ ქამ, მქ ქიოქშ აილსქ²¹
ღხრქრალღირაქს²², ჟქ მქ ჟრ-
ღსგოღანხნ²³ ჟღსღ ჟქნქსამრქ.*

¹ იორვიან B. ² იკორთხენ B.

¹ ლ — B. ² გრქ მქ მხილსაქ ჰასქ ხნ] კიქ ქქრალღრხაქ ხნ B. ³ მქ B.
⁴ ზსღხაქ ხნ B. ⁵ ჟილრქნ — B. ⁶ ლ — B. ⁷ გნა — B. ⁸ გქთააქრ ჯანსქ... ჟილ
მქსიქნ] — B. ⁹ ო აქრასაქრ ქხრქრქ B. ¹⁰ აქილქ ღი] აქსაქიღნ ზ¹¹ ლ B. ¹¹ იღ-
ლრბქხსქრ B. ¹² ჟაქთილქ B. ¹³ მართქრიოთაგქს B. ¹⁴ ჯარჯარხსგქრ B. ¹⁵ მქნჯ-
ღხილ ხრქშაქქნ] აასქ გნა B. ¹⁶ აასქ გნა ს.ღრქანთა. იქ ქქნ — B. ¹⁷ ლარღხგსქრ
ღქრს] კანბქს არარხრ ჟქნჯი A. ¹⁸ თან B. ¹⁹ ლ ზორა აქათათსანქ თილსაქ
ნა B. ²⁰ აასქ + გნა B. ²¹ აილსქ] ქქქ მქ B. ²² ხრქრალღირაქს B. ²³ ჟრ-
ღსგოღსქ B.

Եւ մտեալ¹ նոցա ի րանտն,
դիմեաց² աղախինն Քրիստոսի
Անիտողի առ սուրբսն³, և անկե-
ալ⁴ երկիր պադանէր կապանաց
նոցա. և տես⁵ զմարմին նոցա
տրորեալս⁶ ի տանջանացն, մին-
չն⁷, որդանցն եռալ ի նոցանէ⁸
և դնալ ի գետնիւ. և⁹ հրաշաքե-
ալ ընդ սաստկութիւնն¹⁰, և¹¹
յղեաց զնաժիշտն¹² ի տունն¹³ և
հրամայեաց¹⁴ բերել¹⁵ բարակ
կտաւս¹⁶ զղգենլիս իւր¹⁷ բազ-
ում և¹⁸ մեծագնի, քանզի էր
յազատ յազգէ¹⁹ և մեծ²⁰. և առե-
ալ պատուեաց զկտաւն զայն²¹
և մաքրեաց²² զթարախ վիրաց
նոցա, և պատեաց զձեռս նոցա²³
և զոտս²⁴, քանպի էին լուծեալք
և ընդարմացեալք լերկաթոյն²⁵.

¹ Ի մտանել B. ² դիմեաց + առ սուրբսն B. ³ Անխտուլի առ ոտսրսն — B. ⁴ անկեալ — B. ⁵ տեսեալ B. ⁶ արորեալ B. ⁷ Ի տանջանաց մինչև և B. ⁸ Ի նոսա B. ⁹ և զնալ Ի գետնի և — B. ¹⁰ սաստկութիւն B. ÷ զիրացն B. ¹¹ և — B. ¹² զնաժիշտն մի Ի ծառայից իւրոց A. ¹³ Ի տուն իւր B. ¹⁴ հրամայեալ] ետ B. ¹⁵ + զամենայն A. ¹⁶ կտաւ B. ¹⁷ Ի զգնելեաց իւրոց B. ¹⁸ բազում և — B. ¹⁹ ազգէ B. ²⁰ Ի մեծատանց B. ²¹ զկտաւն զայն — B. ²² մաքրէր B. ²³ նոցա — B. ²⁴ զոռա + նոցա B. ²⁵ քանզի էին... յերկաթոյն — B.

თა მათ, მამროთა ღიღთა მათ
მთიელთაჲ. მოიღო და დახცა
ყოველი იგი მჭუარი და მოჰბა-
ნა ზუზლად¹ იგი წყლულებათა
მათთაჲ, და შეუხვნა გელნი და ფერგნი მათნი, რამეთუ იყვნეს
დაცნნილ და შებუგებულ საკრველთა მათგან. და იყო შჯდ დღე
ოდენ საპყრობილესა მას და ყოვლითა საღუაწითა იღუწიდა წმი-
დათა მათ.

და მოიწია დღე იგი, რომელ-
სა ეგულუა დაშჯად მძღავერსა
მას. და უბრძანა მოყვანებაჲ წმი-
დათაჲ მათ წინაშე მისსა. და აღ-
რე-ადრე მოვიდეს საპყრობილესა
მას და გამოიყვანნეს ყოველნი-
ვე, და ასხნეს უბელოდ ყოველ-
ნივე ზედა კარაულთა, რამეთუ
იყვნეს დაცნნილ ტანჯვათა მათ-
გან. და შეეკრნეს იგინი ერთი-
თა საკრველითა რკინისაჲთა.
გარნა ანდროიანე ხოლო მივიდო-
და მათ თანა მართლუკუნ შეკ-
რული. და ნეტარი იგი ანატო-
ლე მიუდგა კუალსა ანდროიანეს-
სა, ევედრებოდა² და ეტყოდა:
„უფალო ჩემო, ანდროიანე, შე-
იჭურე საჭურველი იგი ქრისტე-
სი და სძლე ახოვნებრ მბრძოლ-
სა მას ეშმაკსა, ნუ შეშინდები
ტანჯვათაგან! აჰა მახლობელ არს

ს მნაყ აო ნოთა¹ ჩ რანაჩნ
აოლორ ხოქნ, ს ამხნაჯნ ჩრიფ²
ყარამანქერ ჟაოცრან³:

სა სსხალ ზაოთალ აოლორნ ჟო-
რამ ჟნარეყოთიორბნ აოთქერ რანაო-
ლორნ⁴, ს ზრამაქთაფ⁵ აბსლ
ჟაოცრან ჟაოთოქსანს⁶ ს ქაო-
ქაოქასლქ ხრქხალ ქ რანათნ ზა-
ნქნ ჟამნსსასან, ს კარბსალ
მსრქქნ⁷ ქ ქსოაქ არამოღ ჟრაო-
თიფ⁸, ჟანვქ⁹ ჭქნ ლოპხალქ¹⁰
ქ თანჯანაფნ, ს ამხნსქსან
ქააქსალქ ჟქქაქლქ¹¹. რაჟყ მქ-
აქნ¹² სოქქათნოთ სრქაქერ ჟნო-
ქქ¹³ ქააქსალ ჰოთ ქ ქოთი, ს
სრანსლქნ მანათოიქ¹⁴ სრქაქერ
ქქქქ¹⁵ ზოქრ¹⁶ აოთაქსიქ ს¹⁷ აო-
ქერ. თქერ ქო, სოქქათნ¹⁸, აქოთი-
თნ ქოქ ქნოქქამ აოთათნაქ ქო-
თსალ ქქნოქრნ ჭქქათოთიქ¹⁹. მქ²⁰
სრქნქქო ქ თანჯანაფნ²⁰. ანა
მოთაქაფ²¹ ჭ ქქქქქნ მქოთლ²²
ს იქნ²³ ჟქქ: ს. ქქქნ მსრბ
სოქნ ქ თოქქ ჟათოთათოთქნ²⁴,

¹ ზოზლად B. ² ევედრებულა B.

¹ აო ნოთა — B. ² ამხნაჯნ ჩრიფ — B. ³ ჟოცრან] ჟნოთა B. ⁴ ს სსხალ
ზაოთალ... რანაოლორ — B. ⁵ ზრამაქთაფ + რანაოლორ B. ⁶ ჟოთაქსან B. ⁷ ს
ქაოქაქასლქ ხრქხალ... მსრქქნ] ს სოქნ B. ⁸ ჟრაოთიფ B. ⁹ ჟანვქ] ჟქ B.
¹⁰ ლოპხალ B. ¹¹ ს ამხნსქსანს ჟააქსალქ ჟქქაქლქ — B. ¹² მქაქნ — B. ¹³ ჟნო-
ქქ] მქაქნ B. ¹⁴ მანათოიქ B. ¹⁵ ქქქქ სრქაქერ B. ¹⁶ ზოქრ — B. ¹⁷ ს — B.
¹⁸ სოქქათნ — B. ¹⁹ ქათოთაქ ქქნოქრნ ჭქქათოთიქ — B. ²⁰ ქ თანჯანაფნ B.
²¹ მოთაქაფ] მსრბ B. ²² ქქქქქნ მქოთლ] ჭქქათოთი B. ²³ იქნ B. ²⁴ ს — B.
²⁵ ქ თოქქ ჟათოთათოთქნ — B.

ერისტე შემწედ შენდა“. და ვითარცა მიიწინეს დალიქსა მას, და შევიდა მესაპყრობილეთ-მოდლუარი იგი [324] და ჰრქუა მეფესა მას: „აჰა ესერა მოწევნულ არიან და დგანან მახლობელად დალიქსა მას თანამდებნი იგი“. ვითარცა ესმა მძლავრსა მას, ჰრქუა: „ყოველნივე განძარცუენით და შემოიყვანენით, რაათა ჰხედვიდენ ერთიერთისა ტანჯვასა“. და ჰრქუა მესაპყრობილეთ-მოძლუარმან მან: „იგი რომელნი წინავე იტანჯნეს, ვერ უძლავს სიტყვსაცა მოგებად, რამეთუ ფრიად ურვილ არიან, ხოლო ანდრიანე ჰგეისვე-ლა და შემცლებელ არს მიგებად, რასაცა ვინ ჰკითხვიდეს. ხოლო სხუათა მათ დამომდნალ არიან ჯორცნი მათნი, რამეთუ გუერდთაცა მათთა ძუალნი ჩანან შორით. და აწ თუ ვინმე ჰკითხვიდეს, ვერ შემცლებელ არიან მოგებად, არამედ კმა არს მათდა, რომელთაცა ტანჯვათა შინა არიან, ხოლო ჩუენ არა გუენბავს, ვითარმცა მეყსეულად აღვასრულენით იგინი, რეცა მცირე-მცირედ თანამდებნი, არამედ

თხისალ ¹ *ღნოსა* ² *ჯანააქოსი* ³ *სამოს* ⁴ *სამს* ⁵ *ეჭაყაღორნ*. *სადაოსი* ⁶ *სამოს* ⁷ *სამოს* ⁸ *სამოს* ⁹ *სამოს* ¹⁰ *სამოს* ¹¹ *სამოს* ¹² *სამოს* ¹³ *სამოს* ¹⁴ *სამოს* ¹⁵ *სამოს* ¹⁶ *სამოს* ¹⁷ *სამოს* ¹⁸ *სამოს* ¹⁹ *სამოს* ²⁰ *სამოს* ²¹ *სამოს* ²² *სამოს* ²³ *სამოს* ²⁴ *სამოს* ²⁵ *სამოს* ²⁶ *სამოს* ²⁷ *სამოს* ²⁸ *სამოს* ²⁹ *სამოს* ³⁰ *სამოს* ³¹ *სამოს* ³² *სამოს* ³³ *სამოს* ³⁴ *სამოს* ³⁵ *სამოს* ³⁶ *სამოს* ³⁷ *სამოს* ³⁸ *სამოს* ³⁹ *სამოს* ⁴⁰ *სამოს* ⁴¹ *სამოს* ⁴² *სამოს* ⁴³ *სამოს* ⁴⁴ *სამოს* ⁴⁵ *სამოს* ⁴⁶ *სამოს* ⁴⁷ *სამოს* ⁴⁸ *სამოს* ⁴⁹ *სამოს* ⁵⁰ *სამოს* ⁵¹ *სამოს* ⁵² *სამოს* ⁵³ *სამოს* ⁵⁴ *სამოს* ⁵⁵ *სამოს* ⁵⁶ *სამოს* ⁵⁷ *სამოს* ⁵⁸ *სამოს* ⁵⁹ *სამოს* ⁶⁰ *სამოს* ⁶¹ *სამოს* ⁶² *სამოს* ⁶³ *სამოს* ⁶⁴ *სამოს* ⁶⁵ *სამოს* ⁶⁶ *სამოს* ⁶⁷ *სამოს* ⁶⁸ *სამოს* ⁶⁹ *სამოს* ⁷⁰ *სამოს* ⁷¹ *სამოს* ⁷² *სამოს* ⁷³ *სამოს* ⁷⁴ *სამოს* ⁷⁵ *სამოს* ⁷⁶ *სამოს* ⁷⁷ *სამოს* ⁷⁸ *სამოს* ⁷⁹ *სამოს* ⁸⁰ *სამოს* ⁸¹ *სამოს* ⁸² *სამოს* ⁸³ *სამოს* ⁸⁴ *სამოს* ⁸⁵ *სამოს* ⁸⁶ *სამოს* ⁸⁷ *სამოს* ⁸⁸ *სამოს* ⁸⁹ *სამოს* ⁹⁰ *სამოს* ⁹¹ *სამოს* ⁹² *სამოს* ⁹³ *სამოს* ⁹⁴ *სამოს* ⁹⁵ *სამოს* ⁹⁶ *სამოს* ⁹⁷ *სამოს* ⁹⁸ *სამოს* ⁹⁹ *სამოს* ¹⁰⁰ *სამოს*

¹ *ღნოსა* — B. ² *სამს* — B. ³ *სამ* *ქაყაღორნ* B, ⁴ *სამს* B. ⁵ *სამოს* — B. ⁶ *სამოს* — B. ⁷ *სამოს* — B. ⁸ *სამოს* — B. ⁹ *სამოს* — B. ¹⁰ *სამოს* — B. ¹¹ *სამოს* — B. ¹² *სამოს* — B. ¹³ *სამოს* — B. ¹⁴ *სამოს* — B. ¹⁵ *სამოს* — B. ¹⁶ *სამოს* — B. ¹⁷ *სამოს* — B. ¹⁸ *სამოს* — B. ¹⁹ *სამოს* — B. ²⁰ *სამოს* — B. ²¹ *სამოს* — B. ²² *სამოს* — B. ²³ *სამოს* — B. ²⁴ *სამოს* — B. ²⁵ *სამოს* — B. ²⁶ *სამოს* — B. ²⁷ *სამოს* — B. ²⁸ *სამოს* — B. ²⁹ *სამოს* — B. ³⁰ *სამოს* — B. ³¹ *სამოს* — B. ³² *სამოს* — B. ³³ *სამოს* — B. ³⁴ *სამოს* — B. ³⁵ *სამოს* — B. ³⁶ *სამოს* — B. ³⁷ *სამოს* — B. ³⁸ *სამოს* — B. ³⁹ *სამოს* — B. ⁴⁰ *სამოს* — B. ⁴¹ *სამოს* — B. ⁴² *სამოს* — B. ⁴³ *სამოს* — B. ⁴⁴ *სამოს* — B. ⁴⁵ *სამოს* — B. ⁴⁶ *სამოს* — B. ⁴⁷ *სამოს* — B. ⁴⁸ *სამოს* — B. ⁴⁹ *სამოს* — B. ⁵⁰ *სამოს* — B. ⁵¹ *სამოს* — B. ⁵² *სამოს* — B. ⁵³ *სამოს* — B. ⁵⁴ *სამოს* — B. ⁵⁵ *სამოს* — B. ⁵⁶ *სამოს* — B. ⁵⁷ *სამოს* — B. ⁵⁸ *სამოს* — B. ⁵⁹ *სამოს* — B. ⁶⁰ *სამოს* — B. ⁶¹ *სამოს* — B. ⁶² *სამოს* — B. ⁶³ *სამოს* — B. ⁶⁴ *სამოს* — B. ⁶⁵ *სამოს* — B. ⁶⁶ *სამოს* — B. ⁶⁷ *სამოს* — B. ⁶⁸ *სამოს* — B. ⁶⁹ *სამოს* — B. ⁷⁰ *სამოს* — B. ⁷¹ *სამოს* — B. ⁷² *სამოს* — B. ⁷³ *სამოს* — B. ⁷⁴ *სამოს* — B. ⁷⁵ *სამოს* — B. ⁷⁶ *სამოს* — B. ⁷⁷ *სამოს* — B. ⁷⁸ *სამოს* — B. ⁷⁹ *სამოს* — B. ⁸⁰ *სამოს* — B. ⁸¹ *სამოს* — B. ⁸² *სამოს* — B. ⁸³ *სამოს* — B. ⁸⁴ *სამოს* — B. ⁸⁵ *სამოს* — B. ⁸⁶ *სამოს* — B. ⁸⁷ *სამოს* — B. ⁸⁸ *სამოს* — B. ⁸⁹ *სამოს* — B. ⁹⁰ *სამოს* — B. ⁹¹ *სამოს* — B. ⁹² *სამოს* — B. ⁹³ *სამოს* — B. ⁹⁴ *სამოს* — B. ⁹⁵ *სამოს* — B. ⁹⁶ *სამოს* — B. ⁹⁷ *სამოს* — B. ⁹⁸ *სამოს* — B. ⁹⁹ *სამოს* — B. ¹⁰⁰ *სამოს* — B.

დგედ-ლა მცირედ ჯამთა, რაათა მსგავსად შეცოდებისა მათისა მიეგოს მისაგებელი. ხოლო აწ ბრძანოს თუ შენმან სიმკნეზან ანდრიანესი, მოვიყვანოთ და ჰკითხეთ. და მძლავრმან მან ჰრქუა: „განძარცუეთ და შემოიყვანეთ იგი“. და აღრე-აღრე განძარცუეს და შეიყვანეს დაქუნდებული წინაშე მისსა. [მშნ] და ვიდრე მიჰყვანდა, ჰრქუეს წმიდათა მათ ანდრიანეს: „აჰა ღირს იქმენ შენ აღებად ჯუარისა შენისა და შედგომად კუალსა ქრისტესსა, ეკრძაღე შენ, ნუუკუე უკმოიქცე შენ ცუდთა მათ, ნუშცა მოგდარცუავს სამკაულსა შენსა მზაკუვარი იგი, ნუ შეიშინებ თქუმისა მათისაგან, არამედ გულსა იდგინე მისთჳს, რომელსაცა-იგი მოელი. განბასრე ზაკულებაჲ მზაკუვრისაჲ მის, რამეთუ ვერ ესწორებინა ვნებანი ამათ ჯამთანი მათ, რომელ გამოცხადებად არიან ჩუენდა დიდებანი“. და ნეტარი იგი ანატოლე მოეახლა და ჰრქუა: „იხილე, უფალო ჩემო, ღმრთისა მიმართ ხოლო დადევ სასოებაჲ შენი, ნუ შეშინდები გული შენი ტანჯვათა მათგან, რამეთუ საწუთრო არი-

რარე¹, ჩინაღირს ასაჲ. მხრკა-ვილცეჲ ჟნა ლ² აბეჲ³ ჩხერჲსა ლა ქაღქაღასი მხრკაგილცინ ჟნა⁴ ლ აბქინ⁵ ჟაოაღსაღ⁶, რარ-ბხალ ჟქაქი⁷ ლარ: ლ ქერქალნ ჟორა⁸ ასხნ სოღრჲნ ჟნა⁹. სკერქანტ, არა¹⁰ არქანტი ხერსი არნოლ¹¹ ჟსაღ ჟი ლ ხერქალ ჟნთ ჴრქათოთი. ჟღი¹² ლარ, მი¹³ ჟაო-ნაკება ჩ ჟანქი არი¹⁴ ქნთოქან ჟი. მი¹⁵ ჟღანბ¹⁶ ჟი ლა-ყხაგე რანსარქონ. მი¹⁷ ხერქ-ება ქორიგ თხანსხაჲ¹⁸. ბაღრ არა ჟრამანა¹⁹ რინაღირს, ჟი ჟნ არქანტი ჟარქარანჲ აქამან თამანასიქა²⁰ რანღერ-ბხალ ქაოაგნ ირ ქაქონსიგ ხნ ჩ მსჲ²¹, ლ სრანსქინ სნათო-ქი²² ჟოაქ ქხალ ჩ ჟა²³ თაჲ²⁴. სხა ჟაჲ²⁵, თქი ჩამ, არ სითოაბ მი-აქნ ჟიღი ჟიღი ჟი²⁶. მი²⁷ ჟარ-ჩოღხევილცე ჟღსჲ თხაქ თან-ჯანაგნ²⁸. საკალ ჩნჲ ჲ ხერქიღჲ ლ ქალქთსანა ქალქთსიგ ჲ რან-გქათნ. ჟონ ხნ ქიოთანჯანგნ ლ ქალქთსნაკან ჟიქოქჩინგნ. ქიღი მი²⁹ ჟარქარქი ლ³⁰ ჟნ ჟრქათაქი იორქანანა³¹ ქალქ-თხან. ჟი ხქე ქორქამ მარქ-ნააქჲ ჟჩნოღრხალნ ჲქი, რა-ღიამ ანჯამ ქიქსანაგ ლ ჩ

¹ კაოაქ ჩ რარე] ჩ რარეღირს B. ² მხრკაგილცეჲ ჟნა ლ] მხრკაგილცე-
აქ B. ³ აბეჲ + ჟნა B. ⁴ ლ ქაღქაღასი მხრკაგილცინ ჟნა — B. ⁵ აბქინ +
ჟნა B. ⁶ თოაქი B. ⁷ ჟქაქი B. ⁸ ლ ქერქალნ ჟორა — B. ⁹ ჟნა — B] არა
B. ¹⁰ არა — B. ¹¹ რანსარქ B. ¹² ჩ — B. ¹³ ჟღანბ B. ¹⁴ მი ხერქება... თხ-
ანსხაჲ — B. ¹⁵ ჟნარ B. ¹⁶ ჟი ჟნ თქანტი... კაქონსიგ ხნ ჩ მსჲ — B.
¹⁷ სნათოქი B. ¹⁸ ჟოაქ ქხალ ჩ ჟა] მხრქ ჩ ჟა ხხალ B. ¹⁹ თაჲ B. ²⁰ თხა
ჟაჲ — B. ²¹ ჟი — B. ²² მი ჟარჩოღხევილცე... თანჯანაგნ — B. ²³ ჲ ხერქიღჲ...
ქიღი მი — B. ²⁴ ლ + თქამ B. ²⁵ იორქანანა] რჩიქი B.

ან გუემანი იგი, საუკუნო არიან განსასუენებელნი იგი. მცირედ არიან ტანჯვანი ეგე და უკუნი-სამდე იყოს ქებაა შენთვის. მცირედ გამ დაითმინე, აჰა ანგე-ლოზთა თანა შერთულ იყო. უკუ-ეთუ იგი ოდეს კორციელებასა შინა იყავ, მრავალ გამ მთავარ-თაგან და მფლობელთაგან მოგე-ლო კდებამ, რავდენ უფროს ტანჯვათა მათ დაუთმო სასუფე-ველისათჳს ცათამსა!“ და ესე ვი-თარცა ჰრქუა ნეტარმან მან ანატოლე, შეიყვანეს ანდრიანე.

და იხილა მძლავრმან, ჰრქუა: [328] „რამ არს ანდრიანე, რამეთუ სდგა შენ ცთომასა მავას შინა და გნებავს, ვითარმცა ძვრ-ძვრად წარსწყმდი?“. ანდრიანე ჰრქუა: „გეტყჳ შენ, ვითარმედ საცთურისაგან აწლა მოვიქეც და არა მნებავს, ვითარმცა წარეწყ-მდი“. ჰრქუა მას მსაჯულმან მან: „არა ვიდრემე გნებავსა, ვი-თარმცა ჰმსახურე ანუ თუ თაყუ-ანის-ეც ღმერთთა მათ, ვითარ-ცა-ესე მე და ყოველნი?“ ანდ-რიანე ჰრქუა: „რამესა შენ შეც-თომილ ხარ და სხუათა აცთუ-ნებ? თავსა წარიწყმედ, რამეთუ თაყუანის-სცემ უტყუთა მათ და დაგიტევებიეს ღმერთი, რომელ-

ვირადც[საფ ჰარქქტირ ქასან აა-
კად მქ ქიჯაკი, ვიჯიქ იჯ
აოადილ სა რამერსისესა ხიხიფ
თანჯანაფიქ ქ ქსირაქ ღი` ირ
ქასან სერქსიფ არეაქილქხანს¹,
ნა ვაქა აააფსაქ სერანსიქს
სანაოილქაქ² მოიქს ქ სხერდს
ვსერქსანოა³

ქერს ხთხა ვსა⁴ რინალირს,
ააქ. ვქ⁵ ქ სერქსანქ, იოაკა-
ქს ქ მოიოილქხან⁶ ვიქ კაი⁷
ნ⁸ კამქა ჯარად კორნქს: ნ⁹
ააქ სერქსანოა⁷. სავფი ვეფ-
ქ⁸ ქ⁹ მოიოილქხანქ აქქა
ვფასათაფაქ, აქსოქსოქ იჯ კა-
ქამ კორნქს¹⁰, სსქ ვსა¹¹ რინა-
ლირს. მოქსან იჯ კამქა ვორსქ
აათოლათიფს, ნ იჯ სერქსიქ აა-
ვანსქ სიფა ირქაქს ხა ს ამსნხ-
ვხან¹², სერქსანოა ააქ. ვნქ¹³
მოიოიქს ს ვაქს მოიოილქსა-
ნხა, ს ვანბქ კიოილქსანსა ს
ვრადამოქქლანს ვაქს¹⁴ სერქსიქ აა-
ვანსიქლქ ანჯნქიფნ¹⁵. ქიოქსიქ
ვასათოლათ ვარარქქს¹⁶ სერქსიქ ს
სერქსიქ ს ბიქილ ს ვაქსაქს ს ამს-

¹ კაქსთხან ვქ ხქქ ქიქქამ... არეაქილქხანს — B. ² სანაოილქაქ B.
³ ვსა — B. ⁴ ქ — B. ⁵ აოაკაქს... კაა] კაა ქ მოიოილქხანქ B. ⁶ ს — B.
⁷ ს სერქსანოა ააქ B. ⁸ ხქქ B. ⁹ ქ + რადიქ B. ¹⁰ თაქსოქსოქ იჯ კამქა
კორნქს — B. ¹¹ ვსა — B. ¹² ს იჯ სერქსიქ... ს ამსნხვხან — B. ¹³ ვნქ¹³ რ¹³
B. ¹⁴ ს ვანბქ კიოილქსანს... ვაქს — B. ¹⁵ სერქსიქ ააქსანსქ ანჯნქიფ — B.
¹⁶ სერქსიქ B.

მან ქმნა ცაჲ და ქუეყანაჲ, ზღუაჲ და ყოველი რაჲ არს მას შინა¹. ჰრქუა მას მძლავრმან მან: „და აწ დიდნი ესე ღმერთნი მცირედ 'მგვირაცხიანა?'“ ანდრიანე ჰრქუა: „რამეთუ არიანეჲ არარაჲ“. გან-რისხნა მეფე იგი და უბრძანა წათითა გუემაჲ. ესმა ნეტარსა ანატოლეს, რამეთუ იწყეს ტანჯ-ვად, მირბიოდა წმიდათა მათდა, მიეახლა და ჰრქუა: „უფალმან ჩემმან იწყო წამებად“. და მათ ვითარცა ესმა, აღრე-აღრე იწყეს ლოცვად მისთჳს. და ვიდრე ჰგუემდეს წმიდასა მას ანდრი-ანეს, ჰრქუა მძლავრმან მან მტარვალთა მათ: „არქუთ მაგას, ვითარმედ: ნუ ჰვმობ ღმერთთა“. ანდრიანე ჰრქუა: „უკუეთუ მე ესოდენ ვიტანჯვი, რამეთუ ვჰვმობ უნდოთა მაგათ, [მმ7] შენდა რაედენ-მე დამარბულ არიან ტანჯვანი, რამეთუ ჰვმობ შენ საუკუნოსა მას ღმერთსა?“ ჰრქუა მას მძლავრმან მან: „მატ-თურთა მათ გასწაჲლნეს შენ სიტყუანი ესე“. ანდრიანე ჰრქუა: „ვითარ მატთუროთ ჰხადი შენ წინამძღუართა ცხორებისათა? თქუენ ხართ მატთურნი, რომელ-

ნაჯნ, იო ქ ზოთა² ლას ენა³ რინალორნი. სე ღმსბ სათოლადან⁴ აიოქონა⁵ ზამარსია: მკერსიანთა სასტ⁶. ჟანჯი იჯ ქასქ სნ ლ იჯ ქანჯ⁷: სე⁸ მარქაფსალ ქთაფა-ლორნი⁹ ზროთაქსაჲ სათნესქ იზო რიოქი სე¹⁰ კოსალ ზრანსიქინ მსოთაიქსაჲ¹¹, ქტე ასოთა¹² თან-ჯესქ, ღნქმაცოთ თო თოქრან, ლ სასოქა ხო ზიფა¹³ ლ სასტ. ზტენ¹⁴ ქმ ასიქინ არარ ქლავო-ქსიანი: სე ზიფო კოსალ ქაფ-ქაფაქსი¹⁵ ჯაფიქმ ლაფინ ქსანი ზიოთა სე ქ სათნესქ სერქინ მკერსიანთა¹⁶, სასტ რინალორნი¹⁷ ფეარჩინი. მსაფეტჲ იამა, ქტ¹⁸ მქ ზაქიოქი ყასათოლადან: მკ-ერსიანთა სასტ. ჳქ¹⁹ სქტე ხო თა-ჯაქ²⁰ სათნესქ ზაქიოქი²¹ ფო-ჯინჯან²², ჟსიყ არფხიო ირქიქი²³ თათნჯან²⁴ ამქარსალ²⁵ ყარჩინ²⁶ ზაქიოქსიქ ღმჯანოქსიანოქსი მსო-თოლად: ლასტ ენა²⁷ რინალორნი. მ²⁸ოქრსიოქსიქ ჟან თათოქსი ჟსიყ ილანოქ ჟაქოქ²⁹: მკერსიანთა სასტ. მ³⁰ოქტ³¹ მ³²ოქრსიოქსიქ ლი-ქსა ჟათაჯანოქსი³³ სსნათ³⁴. ჟოქჲ ჟე მ³⁵ოქრსიოქსიქ³⁶, იოქჲ ყათოქჲ ჟმარქიქ ქ ზროთიქ-რეს ლიოთოქსი³⁷.

¹ სერქსი ლ სერქსი... იო ქ ზოთა — B. ² ენა — B. ³ ღმსბ სათოლადან — ქიოქონა⁴ ღმსბამსბან ქიოქი B. ⁵ სასტ იჯ მსბ ლ იჯ ჟიოქი — B. ⁶ იჯ ქასქ სნ ლ იჯ ქანჯ⁷ ლ იჯ ქანჯ ქასქ სნ B. ⁸ სე — B. ⁹ რინალორნი B. ¹⁰ მსოთაიქსაჲ B. ¹¹ მსოთაიქსაჲ B. ¹² სე — B. ¹³ ქათნესქ სერქინ მკერსიანთა — B. ¹⁴ რინალორნი მარამარსიქი B. ¹⁵ სქ — B. ¹⁶ ჟქ — B. ¹⁷ თაქაქი — B. ¹⁸ ზაქიოქიქ — არამარსიქი B. ¹⁹ ფოქინჯი B. ²⁰ თათნჯანი B. ²¹ ამქარსალ — B. ²² ენა — B. ²³ ჟლანოქ ჟაქიოქი B. ²⁴ ჟათ-ოქსი B. ²⁵ სსნათ — ქმთ B. ²⁶ მ³⁵ოქრსიოქსიქ B. ²⁷ იოქჲ ყათოქჲ... ლიოთ-ოქსი — B.

ნი სტყუებით და წარსწყმედთ
კაცთა“.

უფროეს განიესო გულის-
წყრომითა და განრისხნა მეფე
იგი და უბრძანა ოთხთა მტარ-
ვალთა და ჰგუემდეს მას წათი-
თა. ანდრიანე ჰრქუა: „რადენ
განამრავლებ ტანჯვათა მაგათ,
უფროეს შეამკობ შუენიერებასა
მას გვრგვინისასა“. ხოლო ნეტარ-
სა მას ანატოლეს ვითარცა ესმ-
ნეს სიტყუანი ესე მეფისანი მის
და მიგებაჲ ანდრიანესი, მირბი-
ოდა და უთხრობდა წმიდათა
მათ. ჰრქუა მას მძლავრმან: „შე-
იწყალე სიყრმე ეგე შენი, რაჲსა
ცუდად წარსწყმედები? დიდთა
მათ ღმერთთა გეფუცები, რამე-
თუ გხედავ შუენიერებასა მაგას
შენსა და მეწყალი“. ანდრიანე
ჰრქუა: „მე მეწყალის თავი ჩემი,
ნუუკუე სრულიად წარვწყმდე“.
ჰრქუა მძლავრმან მან: „აღიარენ
ღმერთნი ესე, და შეგინდონ შენ;
და მეცა გადიდო შენ, და წი-
ნანდელსავე წესსა მას დაგამტ-
კიცო შენ, [328] რამეთუ შენ
არა მათებრ ხარ, არამედ აზნა-
ურ ხარ და მდიდრისა შვილი
ხარ, დაღათუ ყრმაჲ ხარ, ხოლო
პატივსა დიდსა ზედა ხარ. იგი-

მიადს [ი ვასილან კარქო-
ქსან ჯარძსაქ] [ქაფალირ
პრამასსაჲ ჯიქიყ იანანაჲ²
თანჯელ ღნა სათარ ჯაქოქსაჲ³
საქრქანთა⁴ სატ. მრჯაქ ქალ-
ლოს იათღნ⁵ თანჯანაჲ⁶ რაჲ-
მასათქ ქიქინსა იქსი⁷ ათა-
საყ⁸; [იას ჰრანსქსნ მანათი-
ქს იამანსაჲს იქანსა ქაქალი-
ქსნ ს ჯაქათასქანსქანსა საქრქ-
ანთაქ, ირჯაქს ს ქსქ, ხქქაქქ
აქათმქ სრქიქს⁹; [საქ ჟნა¹⁰
ქონთორს. ქანაქსა ქ ქსი ს¹¹
ქ მანსქოქქსნ ქი. ქსიქ¹² ქ ქსი
ქაქქ ქიქსქს¹³. მსბაქქ¹⁴ თა-
თათაქქსნ სრქოსაქ, იქ¹⁵
თსანსქ იქსი ქი¹⁶ ს იქიქქს
ქსი: [საქრქანთა სატ. მანათაქქ
ქანაქსა ქი ქაქამქსთქ, იქ მქ
ს ქ საქათ ქიქსაქ: მანათორს
სატ¹⁷. [თათოქქანსქა ქათათი-
აბიქს¹⁸ იქ ქაქქ ქქქსნ ქსი,
ს¹⁹ ს მსბარსქიქ იქსი ს ქ ქი²⁰
ქათაქქსნ სარქს²¹ ჯათათსიქსი-
ქანქი იქ ით ქქქს ღნთა სი,
სქ სქათ სი ს მსბათთან იქ-
ქი, იქ ქქქს ს მანთქ სი,
სქ მსბ აქათქს იქსი. ჯიქა
ქქსაქსნ სი ს იქქიქს თანს-

¹ მიადს [ი ვასილან კარქოქსან ჯარძსაქ] ქარქაქსაქ B. ² ჯიქიყ იანანაჲ — B. ³ ~ სათარ ჯაქოქსაქ თანჯელ ღნა B. ⁴ საქრქანთა სატორს B. ⁵ ქალქოსაქ ქაქქსნ ქანაქსაქ B. ⁶ ქ თანჯანაჲ B. ⁷ იქსი — B. ⁸ აქათს B. ⁹ [იას ჰრანსქსნ... სრქიქს — B. ¹⁰ ჟნა — B. ¹¹ ქ ქსი ს — B. ¹² ქსიქ ქი. ქაქქ ქიქსქს — B. ¹³ მსბაქქ B. ¹⁴ იქ — B. ¹⁵ იქსი ქი] იქსი B. ¹⁶ საქრქანსაქ... ქანათორს სატ — B. ¹⁷ ქათათიქს B. ¹⁸ ს — B. ¹⁹ ქ ქი — B. ²⁰ სარქს B.

ნი მდაბიონი არიან, შეილნი უგუნურთა და უპოვართანი“. ანდრიანე ჰრქუა: „უწყვი, რამეთუ იცი დაბაჲ იგი ჩემი და მეცნიერ ხარ ნათესავ-ტომისა ჩემისა წინანდელისა, ხოლო უწყოდელ-დამცა მათი იგი აზნაურებაჲ და მათი იგი სიმდიდრე და სოფელი¹ იგი, რომელ მათდა განზადებულ არს, შე-მცა-უვარდი ფერტა მათთა და ვეფდრე მათ, გილოცეს ხოლო თუმცა მათ, და შენითამცა პელითა დაჰმუსრენ² ქმნულნი ეგე კერპნი შენნი“. გან-რისხნა მეფე იგი და უბრძანა, და მუცელ-აქცევით განსხიბეს. და დაადგინნა ოთხნი კაცნი და ჰგუმედეს. და ვითარ იხილა გამოჩინებულნი³ ნაწლევნი მისი, უბრძანა და დააცადეს გუმეაჲ იგი, რამეთუ იყო იგი ფუფუნეულ ფრიად და ყრმა-ლა იყო, ოც და რვა წლის ოდენ. ჰრქუა მას მთავარმან მან: „იხილე-ლა, რაედენ მეწყალი აწ, არამედ სიტყვთ ხოლომცა აღიარენ ღმერთნი ესე, ვითარმედ ღმერთ არიან, აწ ესერა უბრძანებმა

კაცე და ანამთაჲ¹, *საერქანისა* *აასე*. *სასამ* და *სა²*, *სქტე* *ქიტხისა* *ჯო³* *ღვთაღონ* *ქამ*. და *ზანაჯისა* *ჯაღჯი* *ქამ* და *ღნასანსიან⁴*. *აქ* *სქტ⁵* *ღნიგა⁶* *ღთაღათოქსიან⁷* *ქითქირ* და *ღამბოქსიან⁸*, და *ღვთაღონ⁹* *იოიამ* *ასინ* *იონსინ*, *ანსიან* *ქირ* *არქიხ⁹* *აი* *იოთ* *ნიგა* და *აღაჯქირ¹⁰* *აიქიქი* *აინსი¹¹* *ქიან* *ქი*, და *ქიქინ¹²* *ბიოიქ¹³* *ქიქქირ* *ღასათსირა* *აათოილაბიენ* *ქი¹⁴*, *ჯაქრავსაქ* *ჯარბასაქ* *ქინაღორენ¹⁵*, *არამაქსაქ* *თანჯსი* *ღნასიოქ* *თხიქ* *ნიგა* *ქირიქ* *ღჩინოიორავ¹⁶*, და *ქორქამ¹⁷* *სოთსა* *აქნიონსოთს* *ქაქრისაქ¹⁸* *ღაღქიან¹⁹* *ნიორა²⁰*, *არამაქსაქ* *ქჩქჩაყიღვანსი* *ღთანჯანსი*. *ქანჯქ²¹* *ქი* *ქაქიოქ* *ქიქ* და *მანოიქ²²* *ქირს* *ქსან* და *ოქჩიქ* *ამავ²³*, *ბ²⁴* *აასე* *გნა²⁵* *ქინაღორენ*. *სხანსინ²⁶* *იორქაქ* *ქინაქსამ* *ქ* *ქხქ*. *ბქტ²⁶* *მქაქ* *ანოლანქქირ* *ღასათოლაბიან* *ქიქქქ* *ღქქქსინ* და *არამაქქი* *ქქქქსი²⁷* *ღქქქ*, და *ქაქინა²⁸* *იორქ* *ღნიქ* *ქს* *ქიქქქირ* *ქ* *სირქ²⁹* *ქ* *ღორან* *არქინსი* *საერქანისა* *აასე* *იორქ* *ანსოთ* *აათოილაბი* *ქქქქსი* *ქიქ³⁰*

¹ სუფელი B. ² დაჰმოსრენ B. ³ გაჰმუჩინებულნი B.

⁴ *ქანჯქ* *იქ* *ჯო...* *ანამთაჲ* — B. ⁵ *ასამ* და *სა* — B. ⁶ *ქიტხისა* *ჯო* — *ქიტხი* B. ⁷ და *ზანაჯისა...* *ღნასანსიან* — B. ⁸ *სქტ* B. ⁹ და *ღნიგაქ* B. ¹⁰ *ღაღათოლქსიან* — B. ¹¹ და *ღამბოქსიან* და *ღვთაღონ* — B. ¹² *არქიხ* — B. ¹³ და *აღაჯქირ* — B. ¹⁴ *აინსიოქ* B. ¹⁵ *ქიქინ* B. ¹⁶ *ბიოიქ* B. ¹⁷ *ღასათსირა* *აათოლაბიენ* *ქიქ* B. ¹⁸ *ჯაქრავსაქ* *ჯარბასაქ* *ქინაღორენ* B. ¹⁹ *თანჯსი* *ღნასიოქ* *თხიქ* *ნიორა* *ქირიქ* *ღჩინოიორავ* B. ²⁰ *ქორქამ* B. ²¹ *სოთსა* *აქნიონსოთს* *ქაქრისაქ* — B. ²² *ღაღქიან* B. ²³ *ნიორა* + *ქაქრათსაქ* B. ²⁴ *ქი* B. ²⁵ *ქიქ* და *მანოიქ* B. ²⁶ *ამავ* — B. ²⁷ *ამავ* — B. ²⁸ და — B. ²⁹ *გნა* — B. ³⁰ *სქტ* B. ³¹ *ღქქქქსინ* და *არამაქქი* *ქქქქსი* B. ³² *ქიქქქ* B. ³³ *ქაქინა* B. ³⁴ *იორქ* — B. ³⁵ და *ქი* B.

მკურნალთა და გან[გ]კურნეს
შენ, და ჩემ თანამცა იყოფოდე
საყოფელთა სამეფუთა“. ანდ-
რიანე პრქუა: „ვინაფთგან აღ-
მითქუ მე, [329] ვითარმედ გან-
მკურნო და პატრესა მიმაწიო და
საყოფელთა სამეფუთა მყოფ
მყო, მითხრედ მე ღმერთთა მა-
გათ შენთა, ვითარმედ რაჲ ჰნე-
ბავს ჩემთჳს, ანუ თუ მივედრონ
მე, და მე თაყუანის-ესცე მათ
და ვჰმსახურო, ვითარცა შენ
გინდეს“. პრქუა მეფემან: „იგი-
ნი არა იტყვან“. ანდრიანე
პრქუა: „ჰ უმჯულოო და განდ-
გომილო! და რაჲსა ჰმსახურებ
პირმეტყუელი ეგე პირუტყუთა?“
მას ეამსა განრისხნა მეფე იგი
და უბრძანა შეკრვაჲ მათ ყო-
ველთაჲ და წარყვანებაჲ მათი
საპყრობილედ, და თქუა: „იყოს
ეამი, ოდეს ყოველნი ერთბამად
განვიკითხნეთ და აღვასრულ-
ნეთ“. და წარიყვანეს იგინი იძულებით
ერისაგანთა მათ. და მიჰ-
ყვანდეს იძულებით და თრევით,
რამეთუ დაჰსნილ იყვნეს იგინი
ღიღძალთა მათ ტანჯვათაგან.

ხოლო ნეტარი იგი ანატოლე
ავთანდილ ექმნა წმიდასა ანდრი-
ანეს, აღუდგა ჰელი ნიკაფსა მის-
სა და ეგრე მიჰყვანდა და ეტ-

საყათილს¹ და მოძანს² ჩ
ქაფალირას³ აყარა⁴ და⁵,
აყათილს⁶ სინ⁷ და⁸ ათილ⁹
და¹⁰, [ქ¹¹ ჟ¹² ს¹³ კამხა¹⁴ ს¹⁵
სინ¹⁶ ათილ¹⁷ ს¹⁸ სინ¹⁹
სინ²⁰ ათილ²¹ ს²² სინ²³
სინ²⁴ ათილ²⁵ ს²⁶ სინ²⁷
სინ²⁸ ათილ²⁹ ს³⁰ სინ³¹
სინ³² ათილ³³ ს³⁴ სინ³⁵
სინ³⁶ ათილ³⁷ ს³⁸ სინ³⁹
სინ⁴⁰ ათილ⁴¹ ს⁴² სინ⁴³
სინ⁴⁴ ათილ⁴⁵ ს⁴⁶ სინ⁴⁷
სინ⁴⁸ ათილ⁴⁹ ს⁵⁰ სინ⁵¹
სინ⁵² ათილ⁵³ ს⁵⁴ სინ⁵⁵
სინ⁵⁶ ათილ⁵⁷ ს⁵⁸ სინ⁵⁹
სინ⁶⁰ ათილ⁶¹ ს⁶² სინ⁶³
სინ⁶⁴ ათილ⁶⁵ ს⁶⁶ სინ⁶⁷
სინ⁶⁸ ათილ⁶⁹ ს⁷⁰ სინ⁷¹
სინ⁷² ათილ⁷³ ს⁷⁴ სინ⁷⁵
სინ⁷⁶ ათილ⁷⁷ ს⁷⁸ სინ⁷⁹
სინ⁸⁰ ათილ⁸¹ ს⁸² სინ⁸³
სინ⁸⁴ ათილ⁸⁵ ს⁸⁶ სინ⁸⁷
სინ⁸⁸ ათილ⁸⁹ ს⁹⁰ სინ⁹¹
სინ⁹² ათილ⁹³ ს⁹⁴ სინ⁹⁵
სინ⁹⁶ ათილ⁹⁷ ს⁹⁸ სინ⁹⁹
სინ¹⁰⁰ ათილ¹⁰¹ ს¹⁰² სინ¹⁰³
სინ¹⁰⁴ ათილ¹⁰⁵ ს¹⁰⁶ სინ¹⁰⁷
სინ¹⁰⁸ ათილ¹⁰⁹ ს¹¹⁰ სინ¹¹¹
სინ¹¹² ათილ¹¹³ ს¹¹⁴ სინ¹¹⁵
სინ¹¹⁶ ათილ¹¹⁷ ს¹¹⁸ სინ¹¹⁹
სინ¹²⁰ ათილ¹²¹ ს¹²² სინ¹²³
სინ¹²⁴ ათილ¹²⁵ ს¹²⁶ სინ¹²⁷
სინ¹²⁸ ათილ¹²⁹ ს¹³⁰ სინ¹³¹
სინ¹³² ათილ¹³³ ს¹³⁴ სინ¹³⁵
სინ¹³⁶ ათილ¹³⁷ ს¹³⁸ სინ¹³⁹
სინ¹⁴⁰ ათილ¹⁴¹ ს¹⁴² სინ¹⁴³
სინ¹⁴⁴ ათილ¹⁴⁵ ს¹⁴⁶ სინ¹⁴⁷
სინ¹⁴⁸ ათილ¹⁴⁹ ს¹⁵⁰ სინ¹⁵¹
სინ¹⁵² ათილ¹⁵³ ს¹⁵⁴ სინ¹⁵⁵
სინ¹⁵⁶ ათილ¹⁵⁷ ს¹⁵⁸ სინ¹⁵⁹
სინ¹⁶⁰ ათილ¹⁶¹ ს¹⁶² სინ¹⁶³
სინ¹⁶⁴ ათილ¹⁶⁵ ს¹⁶⁶ სინ¹⁶⁷
სინ¹⁶⁸ ათილ¹⁶⁹ ს¹⁷⁰ სინ¹⁷¹
სინ¹⁷² ათილ¹⁷³ ს¹⁷⁴ სინ¹⁷⁵
სინ¹⁷⁶ ათილ¹⁷⁷ ს¹⁷⁸ სინ¹⁷⁹
სინ¹⁸⁰ ათილ¹⁸¹ ს¹⁸² სინ¹⁸³
სინ¹⁸⁴ ათილ¹⁸⁵ ს¹⁸⁶ სინ¹⁸⁷
სინ¹⁸⁸ ათილ¹⁸⁹ ს¹⁹⁰ სინ¹⁹¹
სინ¹⁹² ათილ¹⁹³ ს¹⁹⁴ სინ¹⁹⁵
სინ¹⁹⁶ ათილ¹⁹⁷ ს¹⁹⁸ სინ¹⁹⁹
სინ²⁰⁰ ათილ²⁰¹ ს²⁰² სინ²⁰³
სინ²⁰⁴ ათილ²⁰⁵ ს²⁰⁶ სინ²⁰⁷
სინ²⁰⁸ ათილ²⁰⁹ ს²¹⁰ სინ²¹¹
სინ²¹² ათილ²¹³ ს²¹⁴ სინ²¹⁵
სინ²¹⁶ ათილ²¹⁷ ს²¹⁸ სინ²¹⁹
სინ²²⁰ ათილ²²¹ ს²²² სინ²²³
სინ²²⁴ ათილ²²⁵ ს²²⁶ სინ²²⁷
სინ²²⁸ ათილ²²⁹ ს²³⁰ სინ²³¹
სინ²³² ათილ²³³ ს²³⁴ სინ²³⁵
სინ²³⁶ ათილ²³⁷ ს²³⁸ სინ²³⁹
სინ²⁴⁰ ათილ²⁴¹ ს²⁴² სინ²⁴³
სინ²⁴⁴ ათილ²⁴⁵ ს²⁴⁶ სინ²⁴⁷
სინ²⁴⁸ ათილ²⁴⁹ ს²⁵⁰ სინ²⁵¹
სინ²⁵² ათილ²⁵³ ს²⁵⁴ სინ²⁵⁵
სინ²⁵⁶ ათილ²⁵⁷ ს²⁵⁸ სინ²⁵⁹
სინ²⁶⁰ ათილ²⁶¹ ს²⁶² სინ²⁶³
სინ²⁶⁴ ათილ²⁶⁵ ს²⁶⁶ სინ²⁶⁷
სინ²⁶⁸ ათილ²⁶⁹ ს²⁷⁰ სინ²⁷¹
სინ²⁷² ათილ²⁷³ ს²⁷⁴ სინ²⁷⁵
სინ²⁷⁶ ათილ²⁷⁷ ს²⁷⁸ სინ²⁷⁹
სინ²⁸⁰ ათილ²⁸¹ ს²⁸² სინ²⁸³
სინ²⁸⁴ ათილ²⁸⁵ ს²⁸⁶ სინ²⁸⁷
სინ²⁸⁸ ათილ²⁸⁹ ს²⁹⁰ სინ²⁹¹
სინ²⁹² ათილ²⁹³ ს²⁹⁴ სინ²⁹⁵
სინ²⁹⁶ ათილ²⁹⁷ ს²⁹⁸ სინ²⁹⁹
სინ³⁰⁰ ათილ³⁰¹ ს³⁰² სინ³⁰³
სინ³⁰⁴ ათილ³⁰⁵ ს³⁰⁶ სინ³⁰⁷
სინ³⁰⁸ ათილ³⁰⁹ ს³¹⁰ სინ³¹¹
სინ³¹² ათილ³¹³ ს³¹⁴ სინ³¹⁵
სინ³¹⁶ ათილ³¹⁷ ს³¹⁸ სინ³¹⁹
სინ³²⁰ ათილ³²¹ ს³²² სინ³²³
სინ³²⁴ ათილ³²⁵ ს³²⁶ სინ³²⁷
სინ³²⁸ ათილ³²⁹ ს³³⁰ სინ³³¹
სინ³³² ათილ³³³ ს³³⁴ სინ³³⁵
სინ³³⁶ ათილ³³⁷ ს³³⁸ სინ³³⁹
სინ³⁴⁰ ათილ³⁴¹ ს³⁴² სინ³⁴³
სინ³⁴⁴ ათილ³⁴⁵ ს³⁴⁶ სინ³⁴⁷
სინ³⁴⁸ ათილ³⁴⁹ ს³⁵⁰ სინ³⁵¹
სინ³⁵² ათილ³⁵³ ს³⁵⁴ სინ³⁵⁵
სინ³⁵⁶ ათილ³⁵⁷ ს³⁵⁸ სინ³⁵⁹
სინ³⁶⁰ ათილ³⁶¹ ს³⁶² სინ³⁶³
სინ³⁶⁴ ათილ³⁶⁵ ს³⁶⁶ სინ³⁶⁷
სინ³⁶⁸ ათილ³⁶⁹ ს³⁷⁰ სინ³⁷¹
სინ³⁷² ათილ³⁷³ ს³⁷⁴ სინ³⁷⁵
სინ³⁷⁶ ათილ³⁷⁷ ს³⁷⁸ სინ³⁷⁹
სინ³⁸⁰ ათილ³⁸¹ ს³⁸² სინ³⁸³
სინ³⁸⁴ ათილ³⁸⁵ ს³⁸⁶ სინ³⁸⁷
სინ³⁸⁸ ათილ³⁸⁹ ს³⁹⁰ სინ³⁹¹
სინ³⁹² ათილ³⁹³ ს³⁹⁴ სინ³⁹⁵
სინ³⁹⁶ ათილ³⁹⁷ ს³⁹⁸ სინ³⁹⁹
სინ⁴⁰⁰ ათილ⁴⁰¹ ს⁴⁰² სინ⁴⁰³
სინ⁴⁰⁴ ათილ⁴⁰⁵ ს⁴⁰⁶ სინ⁴⁰⁷
სინ⁴⁰⁸ ათილ⁴⁰⁹ ს⁴¹⁰ სინ⁴¹¹
სინ⁴¹² ათილ⁴¹³ ს⁴¹⁴ სინ⁴¹⁵
სინ⁴¹⁶ ათილ⁴¹⁷ ს⁴¹⁸ სინ⁴¹⁹
სინ⁴²⁰ ათილ⁴²¹ ს⁴²² სინ⁴²³
სინ⁴²⁴ ათილ⁴²⁵ ს⁴²⁶ სინ⁴²⁷
სინ⁴²⁸ ათილ⁴²⁹ ს⁴³⁰ სინ⁴³¹
სინ⁴³² ათილ⁴³³ ს⁴³⁴ სინ⁴³⁵
სინ⁴³⁶ ათილ⁴³⁷ ს⁴³⁸ სინ⁴³⁹
სინ⁴⁴⁰ ათილ⁴⁴¹ ს⁴⁴² სინ⁴⁴³
სინ⁴⁴⁴ ათილ⁴⁴⁵ ს⁴⁴⁶ სინ⁴⁴⁷
სინ⁴⁴⁸ ათილ⁴⁴⁹ ს⁴⁵⁰ სინ⁴⁵¹
სინ⁴⁵² ათილ⁴⁵³ ს⁴⁵⁴ სინ⁴⁵⁵
სინ⁴⁵⁶ ათილ⁴⁵⁷ ს⁴⁵⁸ სინ⁴⁵⁹
სინ⁴⁶⁰ ათილ⁴⁶¹ ს⁴⁶² სინ⁴⁶³
სინ⁴⁶⁴ ათილ⁴⁶⁵ ს⁴⁶⁶ სინ⁴⁶⁷
სინ⁴⁶⁸ ათილ⁴⁶⁹ ს⁴⁷⁰ სინ⁴⁷¹
სინ⁴⁷² ათილ⁴⁷³ ს⁴⁷⁴ სინ⁴⁷⁵
სინ⁴⁷⁶ ათილ⁴⁷⁷ ს⁴⁷⁸ სინ⁴⁷⁹
სინ⁴⁸⁰ ათილ⁴⁸¹ ს⁴⁸² სინ⁴⁸³
სინ⁴⁸⁴ ათილ⁴⁸⁵ ს⁴⁸⁶ სინ⁴⁸⁷
სინ⁴⁸⁸ ათილ⁴⁸⁹ ს⁴⁹⁰ სინ⁴⁹¹
სინ⁴⁹² ათილ⁴⁹³ ს⁴⁹⁴ სინ⁴⁹⁵
სინ⁴⁹⁶ ათილ⁴⁹⁷ ს⁴⁹⁸ სინ⁴⁹⁹
სინ⁵⁰⁰ ათილ⁵⁰¹ ს⁵⁰² სინ⁵⁰³
სინ⁵⁰⁴ ათილ⁵⁰⁵ ს⁵⁰⁶ სინ⁵⁰⁷
სინ⁵⁰⁸ ათილ⁵⁰⁹ ს⁵¹⁰ სინ⁵¹¹
სინ⁵¹² ათილ⁵¹³ ს⁵¹⁴ სინ⁵¹⁵
სინ⁵¹⁶ ათილ⁵¹⁷ ს⁵¹⁸ სინ⁵¹⁹
სინ⁵²⁰ ათილ⁵²¹ ს⁵²² სინ⁵²³
სინ⁵²⁴ ათილ⁵²⁵ ს⁵²⁶ სინ⁵²⁷
სინ⁵²⁸ ათილ⁵²⁹ ს⁵³⁰ სინ⁵³¹
სინ⁵³² ათილ⁵³³ ს⁵³⁴ სინ⁵³⁵
სინ⁵³⁶ ათილ⁵³⁷ ს⁵³⁸ სინ⁵³⁹
სინ⁵⁴⁰ ათილ⁵⁴¹ ს⁵⁴² სინ⁵⁴³
სინ⁵⁴⁴ ათილ⁵⁴⁵ ს⁵⁴⁶ სინ⁵⁴⁷
სინ⁵⁴⁸ ათილ⁵⁴⁹ ს⁵⁵⁰ სინ⁵⁵¹
სინ⁵⁵² ათილ⁵⁵³ ს⁵⁵⁴ სინ⁵⁵⁵
სინ⁵⁵⁶ ათილ⁵⁵⁷ ს⁵⁵⁸ სინ⁵⁵⁹
სინ⁵⁶⁰ ათილ⁵⁶¹ ს⁵⁶² სინ⁵⁶³
სინ⁵⁶⁴ ათილ⁵⁶⁵ ს⁵⁶⁶ სინ⁵⁶⁷
სინ⁵⁶⁸ ათილ⁵⁶⁹ ს⁵⁷⁰ სინ⁵⁷¹
სინ⁵⁷² ათილ⁵⁷³ ს⁵⁷⁴ სინ⁵⁷⁵
სინ⁵⁷⁶ ათილ⁵⁷⁷ ს⁵⁷⁸ სინ⁵⁷⁹
სინ⁵⁸⁰ ათილ⁵⁸¹ ს⁵⁸² სინ⁵⁸³
სინ⁵⁸⁴ ათილ⁵⁸⁵ ს⁵⁸⁶ სინ⁵⁸⁷
სინ⁵⁸⁸ ათილ⁵⁸⁹ ს⁵⁹⁰ სინ⁵⁹¹
სინ⁵⁹² ათილ⁵⁹³ ს⁵⁹⁴ სინ⁵⁹⁵
სინ⁵⁹⁶ ათილ⁵⁹⁷ ს⁵⁹⁸ სინ⁵⁹⁹
სინ⁶⁰⁰ ათილ⁶⁰¹ ს⁶⁰² სინ⁶⁰³
სინ⁶⁰⁴ ათილ⁶⁰⁵ ს⁶⁰⁶ სინ⁶⁰⁷
სინ⁶⁰⁸ ათილ⁶⁰⁹ ს⁶¹⁰ სინ⁶¹¹
სინ⁶¹² ათილ⁶¹³ ს⁶¹⁴ სინ⁶¹⁵
სინ⁶¹⁶ ათილ⁶¹⁷ ს⁶¹⁸ სინ⁶¹⁹
სინ⁶²⁰ ათილ⁶²¹ ს⁶²² სინ⁶²³
სინ⁶²⁴ ათილ⁶²⁵ ს⁶²⁶ სინ⁶²⁷
სინ⁶²⁸ ათილ⁶²⁹ ს⁶³⁰ სინ⁶³¹
სინ⁶³² ათილ⁶³³ ს⁶³⁴ სინ⁶³⁵
სინ⁶³⁶ ათილ⁶³⁷ ს⁶³⁸ სინ⁶³⁹
სინ⁶⁴⁰ ათილ⁶⁴¹ ს⁶⁴² სინ⁶⁴³
სინ⁶⁴⁴ ათილ⁶⁴⁵ ს⁶⁴⁶ სინ⁶⁴⁷
სინ⁶⁴⁸ ათილ⁶⁴⁹ ს⁶⁵⁰ სინ⁶⁵¹
სინ⁶⁵² ათილ⁶⁵³ ს⁶⁵⁴ სინ⁶⁵⁵
სინ⁶⁵⁶ ათილ⁶⁵⁷ ს⁶⁵⁸ სინ⁶⁵⁹
სინ⁶⁶⁰ ათილ⁶⁶¹ ს⁶⁶² სინ⁶⁶³
სინ⁶⁶⁴ ათილ⁶⁶⁵ ს⁶⁶⁶ სინ⁶⁶⁷
სინ⁶⁶⁸ ათილ⁶⁶⁹ ს⁶⁷⁰ სინ⁶⁷¹
სინ⁶⁷² ათილ⁶⁷³ ს⁶⁷⁴ სინ⁶⁷⁵
სინ⁶⁷⁶ ათილ⁶⁷⁷ ს⁶⁷⁸ სინ⁶⁷⁹
სინ⁶⁸⁰ ათილ⁶⁸¹ ს⁶⁸² სინ⁶⁸³
სინ⁶⁸⁴ ათილ⁶⁸⁵ ს⁶⁸⁶ სინ⁶⁸⁷
სინ⁶⁸⁸ ათილ⁶⁸⁹ ს⁶⁹⁰ სინ⁶⁹¹
სინ⁶⁹² ათილ⁶⁹³ ს⁶⁹⁴ სინ⁶⁹⁵
სინ⁶⁹⁶ ათილ⁶⁹⁷ ს⁶⁹⁸ სინ⁶⁹⁹
სინ⁷⁰⁰ ათილ⁷⁰¹ ს⁷⁰² სინ⁷⁰³
სინ⁷⁰⁴ ათილ⁷⁰⁵ ს⁷⁰⁶ სინ⁷⁰⁷
სინ⁷⁰⁸ ათილ⁷⁰⁹ ს⁷¹⁰ სინ⁷¹¹
სინ⁷¹² ათილ⁷¹³ ს⁷¹⁴ სინ⁷¹⁵
სინ⁷¹⁶ ათილ⁷¹⁷ ს⁷¹⁸ სინ⁷¹⁹
სინ⁷²⁰ ათილ⁷²¹ ს⁷²² სინ⁷²³
სინ⁷²⁴ ათილ⁷²⁵ ს⁷²⁶ სინ⁷²⁷
სინ⁷²⁸ ათილ⁷²⁹ ს⁷³⁰ სინ⁷³¹
სინ⁷³² ათილ⁷³³ ს⁷³⁴ სინ⁷³⁵
სინ⁷³⁶ ათილ⁷³⁷ ს⁷³⁸ სინ⁷³⁹
სინ⁷⁴⁰ ათილ⁷⁴¹ ს⁷⁴² სინ⁷⁴³
სინ⁷⁴⁴ ათილ⁷⁴⁵ ს⁷⁴⁶ სინ⁷⁴⁷
სინ⁷⁴⁸ ათილ⁷⁴⁹ ს⁷⁵⁰ სინ⁷⁵¹
სინ⁷⁵² ათილ⁷⁵³ ს⁷⁵⁴ სინ⁷⁵⁵
სინ⁷⁵⁶ ათილ⁷⁵⁷ ს⁷⁵⁸ სინ⁷⁵⁹
სინ⁷⁶⁰ ათილ⁷⁶¹ ს⁷⁶² სინ⁷⁶³
სინ⁷⁶⁴ ათილ⁷⁶⁵ ს⁷⁶⁶ სინ⁷⁶⁷
სინ⁷⁶⁸ ათილ⁷⁶⁹ ს⁷⁷⁰ სინ⁷⁷¹
სინ⁷⁷² ათილ⁷⁷³ ს⁷⁷⁴ სინ⁷⁷⁵
სინ⁷⁷⁶ ათილ⁷⁷⁷ ს⁷⁷⁸ სინ⁷⁷⁹
სინ⁷⁸⁰ ათილ⁷⁸¹ ს⁷⁸² სინ⁷⁸³
სინ⁷⁸⁴ ათილ⁷⁸⁵ ს⁷⁸⁶ სინ⁷⁸⁷
სინ⁷⁸⁸ ათილ⁷⁸⁹ ს⁷⁹⁰ სინ⁷⁹¹
სინ⁷⁹² ათილ⁷⁹³ ს⁷⁹⁴ სინ⁷⁹⁵
სინ⁷⁹⁶ ათილ⁷⁹⁷ ს⁷⁹⁸ სინ⁷⁹⁹
სინ⁸⁰⁰ ათილ⁸⁰¹ ს⁸⁰² სინ⁸⁰³
სინ⁸⁰⁴ ათილ⁸⁰⁵ ს⁸⁰⁶ სინ⁸⁰⁷
სინ⁸⁰⁸ ათილ⁸⁰⁹ ს⁸¹⁰ სინ⁸¹¹
სინ⁸¹² ათილ⁸¹³ ს⁸¹⁴ სინ⁸¹⁵
სინ⁸¹⁶ ათილ⁸¹⁷ ს⁸¹⁸ სინ⁸¹⁹
სინ⁸²⁰ ათილ⁸²¹ ს⁸²² სინ⁸²³
სინ⁸²⁴ ათილ⁸²⁵ ს⁸²⁶ სინ⁸²⁷
სინ⁸²⁸ ათილ⁸²⁹ ს⁸³⁰ სინ⁸³¹
სინ⁸³² ათილ⁸³³ ს⁸³⁴ სინ⁸³⁵
სინ⁸³⁶ ათილ⁸³⁷ ს⁸³⁸ სინ⁸³⁹
სინ⁸⁴⁰ ათილ⁸⁴¹ ს⁸⁴² სინ⁸⁴³
სინ⁸⁴⁴ ათილ⁸⁴⁵ ს⁸⁴⁶ სინ⁸⁴⁷
სინ⁸⁴⁸ ათილ⁸⁴⁹ ს⁸⁵⁰ სინ⁸⁵¹
სინ⁸⁵² ათილ⁸⁵³ ს⁸⁵⁴ სინ⁸⁵⁵
სინ⁸⁵⁶ ათილ⁸⁵⁷ ს⁸⁵⁸ სინ⁸⁵⁹
სინ⁸⁶⁰ ათილ⁸⁶¹ ს⁸⁶² სინ⁸⁶³
სინ⁸⁶⁴ ათილ⁸⁶⁵ ს⁸⁶⁶ სინ⁸⁶⁷
სინ⁸⁶⁸ ათილ⁸⁶⁹ ს⁸⁷⁰ სინ⁸⁷¹
სინ⁸⁷² ათილ⁸⁷³ ს⁸⁷⁴ სინ⁸⁷⁵
სინ⁸⁷⁶ ათილ⁸⁷⁷ ს⁸⁷⁸ სინ⁸⁷⁹
სინ⁸⁸⁰ ათილ⁸⁸¹ ს⁸⁸² სინ⁸⁸³
სინ⁸⁸⁴ ათილ⁸⁸⁵ ს⁸⁸⁶ სინ⁸⁸⁷
სინ⁸⁸⁸ ათილ⁸⁸⁹ ს⁸⁹⁰ სინ⁸⁹¹
სინ⁸⁹² ათილ⁸⁹³ ს⁸⁹⁴ სინ⁸⁹⁵
სინ⁸⁹⁶ ათილ⁸⁹⁷ ს⁸⁹⁸ სინ⁸⁹⁹
სინ⁹⁰⁰ ათილ⁹⁰¹ ს⁹⁰² სინ⁹⁰³
სინ⁹⁰⁴ ათილ⁹⁰⁵ ს⁹⁰⁶ სინ⁹⁰⁷
სინ⁹⁰⁸ ათილ⁹⁰⁹ ს⁹¹⁰ სინ⁹¹¹
სინ⁹¹² ათილ⁹¹³ ს⁹¹⁴ სინ⁹¹⁵
სინ⁹¹⁶ ათილ⁹¹⁷ ს⁹¹⁸ სინ⁹¹⁹
სინ⁹²⁰ ათილ⁹²¹ ს⁹²² სინ⁹²³
სინ⁹²⁴ ათილ⁹²⁵ ს⁹²⁶ სინ⁹²⁷
სინ⁹²⁸ ათილ⁹²⁹ ს⁹³⁰ სინ⁹³¹
სინ⁹³² ათილ⁹³³ ს⁹³⁴ სინ⁹³⁵
სინ⁹³⁶ ათილ⁹³⁷ ს⁹³⁸ სინ⁹³⁹
სინ⁹⁴⁰ ათილ⁹⁴¹ ს⁹⁴² სინ⁹⁴³
სინ⁹⁴⁴ ათილ⁹⁴⁵ ს⁹⁴⁶ სინ⁹⁴⁷
სინ⁹⁴⁸ ათილ⁹⁴⁹ ს⁹⁵⁰ სინ⁹⁵¹
სინ⁹⁵² ათილ⁹⁵³ ს⁹⁵⁴ სინ⁹⁵⁵
სინ⁹⁵⁶ ათილ⁹⁵⁷ ს⁹⁵⁸ სინ⁹⁵⁹
სინ⁹⁶⁰ ათილ⁹⁶¹ ს⁹⁶² სინ⁹⁶³
სინ⁹⁶⁴ ათილ⁹⁶⁵ ს⁹⁶⁶ სინ⁹⁶⁷
სინ⁹⁶⁸ ათილ⁹⁶⁹ ს⁹⁷⁰ სინ⁹⁷¹
სინ⁹⁷² ათილ⁹⁷³ ს⁹⁷⁴ სინ⁹⁷⁵
სინ⁹⁷⁶ ათილ⁹⁷⁷ ს⁹⁷⁸ სინ⁹⁷⁹
სინ⁹⁸⁰ ათილ⁹⁸¹ ს⁹⁸² სინ⁹⁸³
სინ⁹⁸⁴ ათილ⁹⁸⁵ ს⁹⁸⁶ სინ⁹⁸⁷
სინ⁹⁸⁸ ათილ⁹⁸⁹ ს⁹⁹⁰ სინ⁹⁹¹
სინ<

ყოფდა: „სანატრელ ხარ, უფალო ჩემო, რამეთუ ღირს იქმენ შენ შესვლად გუნდსა მას და რიცხუსა წმიდათასა; სანატრელ ხარ, შენ, უფალო ჩემო, რამეთუ იტანჯე შენ მისთჳს, რომელმან იგი თავს-იდგა ტანჯვაჲ შენთჳს. აჰა მიხუალ აწ და იხილო დიდებაჲ მისი, რამეთუ რომელნი ეზიარნეს ვნებათა მისთა, დიდებისაცა მისისა ზიარ ყოფად არიან“. [330] და ვითარცა შევიდეს საპყრობილესა მას, ყოველნი იგი წმიდანი მოიკითხეოდეს და შეემთხუეოდეს ანდრიანეს, და რომელნი-იგი დაჰსნილნი ისხნეს ქუეყანასა, ძრომით ჯელ-დადგმით მიჰურებოდეს შემთხუევად მისა და ამბორს-უყოფდეს მას ამბორის-ყოფითა სიწმიდისაჲთა. ხოლო ნეტარი იგი ანატოლე მოჰკოცდა სისხლსა წმიდისა ანდრიანესსა და შეიცხებდა ჯორცთა თჳსთა. და ვითარცა შეემთხვნეს ანდრიანეს წმიდანი იგი, ჰრქუეს: „გიხაროდენ უფლისა მიმართ, რამეთუ დაიწერა სახელი შენი წმიდათა მათ თანა სრულთა მოციქულთა“. ჰრქუა ანდრიანე: „თქუენცა გიხაროდენ, რამეთუ თქუენ გამო არს შრომაჲ ესე და თქუენგან იყოს გვრგვნი იგი, არამედ ლოცვა ყავთ ჩემთჳს,

Երանելի էս դու, տէր իմ, զի արժանի եղիր թուել ի՛ գունդս սրբոցն²։ Երանելի էս դու, տէր իմ, զի արժանի եղիր ե՛ւ չար- չարեցար փոխանակ աշխարիկ՝, որ վասն քո չարչարեցաւ. ահա արդարեւ⁵ երթաւ տեսնես զփառս նորա, զի որք կցորդ եղեն չարչարանաց նորա՝ հա- զորդ լինին և փառաց նորա⁶։ Եւ իբրեւ մտին ի բանոն արդե- լան⁷, ժողովեալ ամենայն⁸ սրբոցն ողջոյն տային⁹ Ագրի- անոսի, մինչև անգամ որ լու- ծեալ տնկեալքն էին և կային ի գետնի, սողելով ի ձեռս՝ գնային տալ նմա զխաղաղութիւն և համ- բուրդին զնա ողջունիւ սրբու- թեան¹⁰։ Իսկ երանելին Անտառ- լի¹¹ մաքրէր զարիւնն ի սրբոյն Ագրիանոսէ¹² և ոծանէր զինքն, և սուրբքն ողջոյն տուեալ լկղ- րիտնոսի և ասեն ցնաւ. Ուրախ լիր ի տէր, քանզի դրեցաւ ան- ուն քո ընդ առաքինի նահա- տական։ Ասէ ցնոսա լկղրիանոս, Եւ դուք ուրախ լիրուք, քանզի ձեր է վաստակդ և ձեր է պատկն. այլ ողորթս արարէք, զի մի չար ինչ սերմանուցէ չիս բանաբ- կուն, քանզի յոյժ նուաղեալ եմ։ Ասեն ցնա ոսրբքն, Քաջալերի- ա՛յ, ոչ խղթհարէ դքեղ սա-

¹ Ի՛նչ Բ. ² Երբոցն՝ վկայիցն Բ. ³ Դի արժանիւ եղեր և — Բ.

⁴ Հարչարեցար փոխանակ այնորիկ | Հարչարիս փասն նորա Ե. ⁵ արդարեւ — Բ.

⁶ դի որք կցարդ... նսրաւ — Բ. ⁷ արդեւա՞ն — Բ. ⁸ ժողովեալ, ամենաշն | ժողովք

Ե. 9 առւին Ե. 10 մինչև անգամ որ... սրբութեան — Ե. 11 Անխտոյի Ե. 12 Աղ-

ԲԻՐԱՆՈՒՄ — Բ.

რამათა არა უკეთურებაჲ რამეშ
შემამთხვოს ჩემდა მომართ მზაკუ-
ვარმან, რამეთუ დიდად შეურვე-
ბულ ვარ“. ჰრქუეს მას წმიდათა
მათ: მჴნე იყავ, ვერ გძლოს შენ
ეშმაკმან მან, რამეთუ ივლტო-
და, ვითარცა იხილა დიდი იგი
დათმენაჲ შენი; და ჩუენ გუეში-
ნოდა, ვიდრე-იგი იყავ-ლა კაც-
თა ბუნებასა, ხოლო ვინაჲთგან

დედანი ვინმე მსახურნი და
სხუანიცა ვინმე მრავალნი [331]
მეცნიერთაგანნი დედანი უწყი-
ნოდ აღიმსთობდეს მსახურებად
წმიდათა მათდა მიმართ; ზოგნი
ჰკურნებდეს¹ წყლულებათა მათ-
თა, ზოგნი მჩუროთა² მოსწმედ-
დეს ზუზლასა წყლულებათა მათ-
თაგან. და ესრეთ განიყოფდეს
მსახურებად წმიდათა მათ, რაჲ-
თა ეზიარნენ ვნებათა მათთა.
ჰრქუეს მეფესა, ვითარმედ განი-
ყარა ქალაქისაგან სიმრავლე დე-
დებისაჲ უფროჲს-ლა აზნაურ-
თაჲ ხილვად წმიდათა მათ, და-
წუხნა ფრიად და უბრძანა, რაჲ-
თა მეგრევე არავინ შეუტეონ დე-
დათაგანი ხილვად წმიდათა მათ.
ვითარცა აგრძნა ნეტარმან ანა-

თიანაჲ, ჭანღი ქაქხაჲ ი ქენ
კოქთამ სოსა დმხბ ძოქქაქოლ-
ქქან კო. ს მხე სრქნჯჯაჲ კო-
ქამ ი ქსრიაჲ სოქრ ჭან დმარქ-
ქაქინ რხოქქინ³ იქ სარქ აქლან-
ქასი ქინჯ ქიანაჲ ქიან კო
რანსარქოლნ. მქ' აქოქსოს
ქრქოლანაჲ ქინჯ⁴:

უფეთათეს იპოვე კაცთა ბუნებასა,
ვითარმცა გზაკუა რაჲმე შენ მზა-
კუარმან მან. და ნუცა შე-რას-ორგულდები¹⁴.

ქიანაჲ იმანჲ აკაჯოინსაჲ
ს აქ სს რაქოქმქ ი ბანოქ სს-
ნანე² ზქნ ვანოქოქსაჲ³ აო
სოქრქან, სსსს თანსქოქ⁴ ნოქა⁵.
ს აქქ⁶ სოქაოქ⁷ მოქრქქინ ქქა-
ქაქი ქქოქან. ს აქოქქს ამქნ-
ქქან ქაქქანქქინ დოქრქან ი
მქქქ ქქრქანე ქქოქსქქ
ჯარქარანსე ნოქა სოქანსქო-
ქქსამქნ ქქრქანე⁸, ს ქოქაჲ
დქან⁹ ქქოქაოქქინ¹⁰, სქქ ქა-
ქქეჲ ი ქქოქქქნ ქოქოქქქინ
ქანანე მანაქანე სოქასე ი
სს სოქოქნ, სოქოქსაჲ¹¹ კოქ
ს რქამაქსაჲ მქ ყოქ ამქნსქინ¹²
ი ქანანე¹³ ქოქოქოქსაჲ¹⁴
მოქანსქ¹⁵ აო სოქრქან¹⁶, ქქრქ
დქოქსე სოქანსქინ¹⁷ სსსოქ¹⁸,
ქქ აოქქქან სოქოქქ მოქანსქ ი

¹ შე-რას-ურგულდები A. ² ჰკურნებდეს A. ³ ნჩქრითა A.

⁴ ს. სოქრქან იქქოქ თოქსაჲ სოქრქანოქ .. ქრქოქანაჲ ქინჯ — B. ⁵ ს აქ სს რაქოქმქ ი ბანოქ სს — B. ⁶ ვანოქოქსაჲ B. ⁷ სსსს თანსქოქ | სსსოქოქსოქ B. ⁸ სოქა — სქქანე ქქქრქ რქქქქქ B. ⁹ აქქქ სქქან B. ¹⁰ სოქ-
ოქქ B. ¹¹ აქოქქს ამქნსქქან... ქქრქანე — B. ¹² ს ქოქაჲ დქან | ქოქა B.
¹³ ქოქოქ B. ¹⁴ სოქოქსაჲ B. ¹⁵ თანსქქინ — B. ¹⁶ ს ქანანე B. ¹⁷ სოქ-
ოქ B. ¹⁸ მოქანსქ — B. ¹⁹ სოქრქან B. ²⁰ სოქანსქქინ — B. ²¹ სსსოქ B.

ტოლე, ვითარმედ დაიყენნეს დედანი შესლვად საპყრობილესა მას წმიდათა მათ, შეიხია თმად თჳსი და შეიშოსა სამოსელი სამამო და შევიდის მათა, ვითარცა მამაკაცი და ჰმსახურებდა მათ მარტო, ვითარცა ყოველნი იგი დედანი პირველ. და ოდეს აღასრულის მსახურებაჲ იგი მათა მიმართ, დაჟდის ფერკთა თანა ანდრიანესთა და დიდითა ქენენებითა ეტყვნ მას: „გევედრებო შენ, უფალო ჩემო, გეჰსენედ შენ ზოგადი იგი ყოფაჲ, მოიგსენე, უფალო ჩემო, რამეთუ თანამშრომელ გექმენ წამებასა მაგას. მოიგსენე, რამეთუ მე აღგწუართე შენ სიმჴნესა მაგას. მოიგსენე, რამეთუ მე მატყუებელ გექმენ შენ გვრგვინისა მის, რომელ შენდა მოლებად არს. [882] ევედრე უჟალსა მას ჩუენსა ქრისტესა, რადთა მიმიყვანო მეცა შენ თანა განსასუენებელად, რამეთუ ვითარცა შეყოფილ ვიყვენით ჩუენ სოფელსა მას ქირისასა და ცოდვის-მოყუარესა მას ცხორებასა, ეგრეცა ზიარმცა ვართ სანატრელსა მას ცხორებასა საუკუნე-

იანთნ თო ჩ საყაათლორსკ იერიფენ¹, ქარიფესალ მადრესაფ² ყანრა ჯარ ჯ დესელ დესათ საღნაყჩ³, მათანტერ⁴ თო ზოთა⁵ ჩერს ღაქრ მარო⁶ ჯ საყაათლორტერ⁷ ზოთა⁸ მქაქან⁹ ირატჳ ქაღან ჟამსნოქნ სანსაქდნ. ჯ კორტამ ჯნოქრ ღატჳთი იამსნსეო¹⁰, ზოთერ¹¹ თო იოთნ მდერქიანთი ჯ მსბად აოქროთანი¹² თოთერ ენა¹³. მქაქან დესი, თერ ჯამ, კოქ ქეჩი ღიქ დიქ რნაქლოქჩან¹⁴ მსო. ქეჰს'ა, თერ ჯამ¹⁵, ყი გოიბაქჩე სიქ ღიქ ჩ მაროთქოთოქმსან¹⁶. ქეჰს'ა, დი ხა კერქეჩი ჩ ზანათოთლოქჩან¹⁷ დესი¹⁸. ქეჰს'ა, დი ხა ხიქ თოქქ ყაათლორსკი¹⁹. თოთერ²⁰ მქანდამაქან²¹ დიქ ღიქ²². დი ირატჳ კეიოქ ხიქ²³ კაქამ აქქარჩა²⁴ ჩ ქოთაქჩან²⁵ ჯ ჩ მსდოთანტერ კხანა, ზოქნატჳ²⁶ ჯ ზაქოქიქ ქეიოქ კაქამ სოთნსქი ქაქანანჩა²⁷, მქ²⁸ აოთქან დესი, თერ ჯამ, დიქ²⁹ ზათოთლოქჩან³⁰ ჩან³¹ ზაქესა³² ჩ ქეჩი ღიქ დიქ დიქ ჩანქოთოთი აქ³³. ჯ

¹ მს არდელან... იერიფენ — B. ² ქიერესაფ B. ³ თან B. ⁴ ჯ მათანტერ B. ⁵ თო ზოთა) ჩ რანოზ B. ⁶ ჩერს ღაქრ მარო — B. ⁷ არდნანაქერ B. ⁸ მქაქან — B. ⁹ მქანოქნ ღანაქან... იამსნსეო — B. ¹⁰ ჯ ზოთერ B. ¹¹ აოქროთი B. ¹² ენა — B. ¹³ რნაქლ B. ¹⁴ თერ ჯამ — B. ¹⁵ ჩ მაროთქოთოქმსან B. ¹⁶ ო დესი ჩ ზანათოთლოქჩან B. ¹⁷ ქეჰსან დი... აქოქიქ — B. ¹⁸ დიქ მსო — B. ¹⁹ დქქოთოთ B. ²⁰ თოთერ ჯ დი B. ²¹ მქანდამაქან — B. ²² დიქ — B. ²³ ხიქარ B. ²⁴ ო კაქარჩა კაქამქი B. ²⁵ ჩ ქოთანქი B. ²⁶ ზოქნატჳ — B. ²⁷ კაქამ სოთნსქი ქაქანანჩა) აქამ სოთნსქი ქანაფ B. ²⁸ აქ — B. ²⁹ დიქ B. ³⁰ ზათოთლოქჩან ჩან) ზაქესა B. ³¹ ზაქესა — B. ³² ჯ ქეჩი დიქ დიქ სიქიქ ჩანქოთოთი აქ — B.

სა. ჰე გევედრები შენ, უფალო ჩემო, ესე თხოვაჲ ითხოვე მკსნელისა მისგან, რაჲთა იყოს შენდა პირველ ლოცვა თხოვის. ესე უწყი, რამეთუ მოგცეს შენ, რაჲ ითხოო, რამეთუ ჯერ-უჩს ღმერთსა თხოვაჲ ეგე შენი, რამეთუ შენ თვთ მეცნიერად იცი უწყსოვებაჲ ამის ქალაქისაჲ და უშჯულოებაჲ მეფისაჲ ამის, ნუუქუე მი-ვისმე-ერჩდეს მძლავრი იგი და მი-ვისმე-მცეს უღმრთოთა და უშჯულოთაგანსა, ნუუქუე შეაგინონ უშჯულოთა წმიდაჲ სარეცელი შენი; მივსენ მე, მეუღლე ესე შენი, რამეთუ ისწავე ნეტარისა მის მოციქულისაგან ეგე: ამომეც მე სასყიდელი შრომათა ჩემთაჲ ესე, რაჲთა აღვესრულო ცა ღედათა სახედ, რაჲმს იხილონ სიყუარული ესე, რომელ შერი ჩემდა მომართ აჩინო“.

და ესე ვითარცა თქუა, აღდგა ეგრე სახედვე მამებრ მოსილი და გარე შევლნა წმიდანთა იგი და ჰმსახურა მათ, რაჲცა ვის საკმარ რაჲ იყო. და აკამებდა მათ [ჰჰჰ] მცირედ რასმე საკმელსა, რამეთუ წყლულებითა მით სულთა აღმოსლვამდე მიწვეწულ იყვნეს. ესმა სხუათაცა ღედათა ვიეთმე, ვითარმედ შეიხია თმაჲ ანატოლუ და მამებრ

ეჩოსამ, ¹ მტ¹ თაჲ ქსი, ჯანყი ასიოძტ ზაქესქ ² ³ ბტნუ. ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

რიანესით იწყეთ, ნუჟუე იხი-
ლოს წმიდათა მათ მწარე იგი
ტანჯვად და შეშინდეს და დაბრ-
კოლდეს". და ოდეს დადევს
გურდემლი იგი ფერკთა თანა
ანდრიანესთა, აღუპყრნა ნეტარ-
მან ანატოლე ფერკნი წმიდისა
მის ანდრიანესნი და დაუსხნა
ზედა გურდემლსა მას და დიდი-
თა ძალითა დასცეს მტარვალთა
მათ მოკლონითა და დაუჩხერნეს
წვენი მისნი და წარხეთქნეს
ფერკნი მისნი. ჰრქუა მას ანატო-
ლე: „გვედრებდი, მონაო კრის-
ტესო, ვიდრე სულიერ-ლა ხარ,
წარმოუპყარ კელი შენი და წარ-
მოგკუთონ ეგეცა შენგან, რად-
თა სწორ წმიდათა მათ იყო შენ,
რამეთუ უმეტეს შენსა ტანჯულ
არიან იგინი". და მან წარუპყრა
მკლავი, და იგი დაუდებდა გურ-
დემლსა მას ზედა. და მტარვალ-
მან მან დასცა და წარხეთქა კე-
ლი მისი. და წმიდამან მან აღრე-
აღრე შეკვედრა სული თვისი
უფალსა. და მტარვალთა მათ
აღელა გურდემლი იგი და კეტი,
და მოეწყო და მოჰმესრეიდეს¹
წვეთა წმიდათა მათ. და ვიდრე

დოქ, სქტ თხაანსლიქ დარდენ
დაქანაქსიქ დეაონ თანჯანან¹
დარდრისეიქ სხე და დანდითხ-
ეიქ, სე კირქამ ხეჩნ დასან
აო იოსი ზორა, ათხალ სრანს-
ლიქნ სანათიქსაქ² დითი სირქინ³
საგრქანთიქ⁴ აყარდქრ⁵ ქ ქსრაქ
საქქინ. და მსბალ ოქთიქ რასხალ
დანანგენ სედა⁶, ქ რაგ სირს-
ეჩნ დითი ზორა⁷ დასედასხლიქ
დამანსაქნ⁸ ოსხერსენ⁹; სასე გენა¹⁰
სანათიქს. სადაქამ დეხე, ბა-
რაქ¹¹ რქსათიქს, მქნეხლი ქო-
ლიქ¹² სა ბგხა დბლინ ჭი და რათ-
ენსა¹³. ქ ქენ დაქე სა¹⁴, დქ¹⁵
რადასარ სირქეღ ქნქეჩა¹⁶ და
დო. დანდქ დიქა¹⁷ სასქქი ჯარ-
ჯარსგან დან დქსე¹⁸; სე ზორა
სარქსალსაქ დქადოქნ¹⁹, და ნა²⁰
დენქ ქ ქსრაქ საქქინ. და დან-
დქნ²¹ დარქსაქ ქ რაგ სირქრ²²
ქ საქქინ, და სირქნ ქადქადქსქ²³
აღანდსაგ დიქქინ²⁴; სე დან-
ნგენ ჯორე სქსაქ რანდქრბ სა-
ქქინ²⁵ და სქსქქ²⁶ ჯარქსეჩნ იღ-
სირქსან²⁷ ამანსეიქნ, მქნე²⁸
რასხალ აო ზოსა დანანგენ,
სირქქნ ქათაჯადიქნ აყარდქქინ²⁹
დითან დიქსლიქ და სასქლიქ. სქრ

¹ მოჰმოსრეიდეს B.

¹ დოქიქ სქტ თხაანსლიქ დანდითხეიქ — B. ² სანათიქსაქ B. ³ დითი სირქინ B. ⁴ საგრქანთიქ — B. ⁵ აყარდქრ B. ⁶ რასხალ დანანგენ სედა — B. ⁷ დითი ზორა — B. ⁸ დამანსაქნ — B. ⁹ დიქსერსი + ზორა B. ¹⁰ გენა — B. ¹¹ დბათიქ B. ¹² ქოქლიქ B. ¹³ და რათენსაქ დქ რათენს B. ¹⁴ ქ ქენ დაქე სა — B. ¹⁵ დქ B. ¹⁶ ქნქეჩა B. ¹⁷ დ-დო. დანდქ დიქაქ დქ B. ¹⁸ დ დან დქსე ჯარ-ჯარსგან B. ¹⁹ დბლინ B. ²⁰ და ნა — B. ²¹ დანდქნ B. ²² სირქსაგ B. + და სქრს-საქქინ დბლინ B. ²³ და სირქნ ქადქადქსქ — B. ²⁴ დიქქინ B. ²⁵ საქქინ B. ²⁶ და სქსქ — B. ²⁷ დსირქსა B. ²⁸ და მქნე B. ²⁹ აყარდქქინ B.

მიწვენამდევე მტარვალთა მათ, წმიდანი იგო წინაჲსწარვე განუმარტებდეს ფერკთა მათთა, ღალადებდეს და იტყოდეს: „უფალო, იესუ, შეივედრე სული ჩუენი“. [ჰჰჰ] და ესრეთ ყოველთავე შეჰვედრეს სული თჳსი უფალსა.

მას ეამსა ზრახვა ყო მძლავრმან ბილწთა მათ და უმჯულოთა თანა, და უბრძანა დაწუვაჲ გორცთა მათთაჲ ცეცხლითა. და თქუა: „ნუუუუე მოვიდენ გალივევლნი და წარიხუნენ ძუალნი მათნი“. და ნეტარი იგი ანატოლე მიემალა და მოჰპარა ჳელი იგი ანდრიანესი და შთაიგდო უბეთა მისთა. აღიხუნეს მიერითგან მტარვალთა მათ გორცნი იგი წმიდათანი და მიიხუნეს დაწუვად ცეცხლითა, რამეთუ წინავე განეშადა საგუმბილი¹ იგი. და შეუდგა ნეტარი ანატოლე და იპყრობდა დამომწუთოლვარესა სისხლსა ჳელითა თჳსითა და შეიცხებდა გორცთა თჳსთა. ეგრევე სხუანიცა იგი დედანი შეუდგეს კუალსა მათსა და აზნაურნიცა ვინმე არამციოდენი. და პატიოს-

მისილს, ენკალ გრიგის ძნრი სლამსნსტანს¹ აღანისტის გრიგის² ქარსანეჲ³,

შაქნთამ სიორიორეჲ ქ მქჲ არხალ⁴ რინალორის⁵ ზანდერბაქოქდ ლ ანსირილიდ⁶, რიამაქხაჲ ქ რიორ არქანსლ⁷ დამარმჩნა ნიყა⁸. ათ⁹. რაივსნ რაიქიქხაგჩენ ლ ათნონ¹⁰ გნისაიქასქ სრანსლქსნ სნათილსაქ¹¹ ექმსაქ¹² ლაქქანისაჲ¹³ გრათსაქ¹⁴ ბიონ¹⁵ სიქრჩანთიქ ლ ენქჲჲ ქ ბიჲ ქარი წარბქს¹⁶ აქნონსთქ დარჩენ¹⁷ დამარმჩნ¹⁸ სერიგნ ლ თარიან¹⁹ არქანსლ ქ რიორ, დანეჩ ქ²⁰ კიოაღაოქსნ გხილესაქ²¹ გნინგნ. ექსქ სერქსაქ ლ სრანსლქსნ²² სნათილქ ლ ენქონქქ ექსაქ²³ არქან²⁴ სერქსნ ქ ბილს ქარი ლ იბანქქქქქ, ნიქსაქქ²⁵ ლ აქქ რარისაქჲო ლანსაქქ ექსქ სერქსაქს²⁶, ლ კაღათაჲო იქ სალქაქ, ენქონსლქოქ აქთილსაქსნ სთაქოქქ²⁷ ლ

¹ საგუმბილი B.

¹ ამსნსტანს] აქსაქს B. ² გრიგის B. ³ ქარსანე — B. ⁴ სიორიორეჲ ქ მქჲ არხალ — B. ⁵ რინალორის B. ⁶ ზანდერბაქოქდ ლ ანსირილიდ — B. ⁷ ო არქანსლ ქ რიორ B. ⁸ ნიყა] სერიგნ B. ⁹ ათ + გილგ B. ¹⁰ ლ ათნონ] ათნონ B. ¹¹ ქასქ სრანსლქსნ სნათილქ B. ¹² ექმსაქ — B. ¹³ ლაქქანისაჲ B. ¹⁴ გრათსაქ — B. ¹⁵ ბიონ — B. ¹⁶ ლ წარბქს B. ¹⁷ დარჩენ — B. ¹⁸ დამარმჩნ B. ¹⁹ ლ თარიან — B. ²⁰ დანეჩ ქქ] ექ B. ²¹ კიოაღაოქს B. ²² ლ სრანსლქსნ — B. ²³ ექსაქქოა B. ²⁴ არქანს B. ²⁵ სერიგნ ქ ბილს... ნიქსაქს — B. ²⁶ სერქსაქქქქქქ B. ²⁷ ლ კაღათაჲ... სთაქოქქ — B.

ნითა მჩუროთა¹ და ძოწეულითა² დაიპყრობდეს სისხლსა მას მომწ-
თოლვარესა ჯოროცთა მათგან
წმიდათაჲსა და შთაიმაღლედეს
უბეთა თჳსთა. და სამოსელსაჲცა
მტარვალთასა მრავლითა ოქ-
როჲთა და თუალითა პატიოს-
ნითა და სამკაულითა მოიყიდ-
დეს, რამეთუ დაბღალულ იყვნეს
წმიდათა მათ სისხლითა. [ვჰს]
და ვითარცა მიიწინეს მტარ-
ვალნი იგი საჯუმბილსა მას,
შთასთხინეს ივინი. და ღვეს
მუნ მახლობელად კეთილად მსა-
ხურნი იგი დედანი, რომელნი-
იგი დიდითა ჳმითა ტიროდეს
და იტყოდეს: „მოგჳწსენენით
ჩუენცა, უფალნო, თქუენსა მთ-
გას სასუენებელსა“. ხოლო ნე-
ტარსა მას ანატოლეს ეგუღვა
შთაერდომად საჯუმბილსა³ მას
და ჳმობითა დიდითა იტყოდა:
„გვევდრებით თქუენ, მონანო
ქრისტესნო, მივედრეთ მეცა
თქუენ თანა“. და ვითარცა შთაჰ-
სთხინეს წმიდანი იგი საჯუმბილ-
სა⁴ მას, მეყსეულად იყო ქუბი-
ლი ზეცით და წჳმად სასტიკი,
და ეღვაჲ და ძრვაჲ დიდი. და

ბქრანსიჲ ვჩეხსალ არჩანს ჩ
მარწითე სეროყს, ს ქმადიყა-
ნტჩინ ჩ ბიფი ქლრჩანგ. მჩნჯს
ღჩანღერბა¹ ონყამ² ღაჩანყს³
გაღოამ ოიკლოჲ ს სიკამარე ყო-
თოლასიანოჲ ვარღოღ გნტჩინ⁴, ჭან-
ღქ⁵ ქმაქმადსალ ტჩინ⁶ არსამარ
სეროყს, სს ღასხსალ⁷ ჩ ონოგ⁸
ანოგ⁹ ონსიღეჩინ ჩ სსრეჲს ჩ ოქს-
როლასი კიოღმანტ¹⁰. სკაქინ ს მით
ანოგ¹¹ გარისყაჯოჲს კანსაჲჲ ორ
ს¹² ონბოლ ყოღმამარ სოქინ ს ა-
სტჩინ. ვიჯსგეტე ღმინო, სსსარე, ჩ
ღანგოთხონ¹³ ბსროლ: ოსქ¹⁴ ხ-
როანსიქინ ოსწათოქ¹⁵ სკამეტე ონ-
სიწნოლ ოქინტინ ჩ ონოგ¹⁶, ს ბიჯ
გარბსალ ასტე. ოღაჯსმ გბსჲ,
ბათოჲჲ ოსთოლბოქ¹⁷, ხსიფ ს ხს
ღნო ბსჲ: სს ჩორს ონსიღეჩინ ოღ-
სოლრეჲს ჩ ონოგ¹⁸, კანსარბოქ¹⁹
ოროთოლწინ ხოქ²⁰ ს ონბოქს ოსო-
თიქ ს ოქაქაოთასიონტე ს ჯარ-
ბოლმ²¹ ონბ²², მჩნჯს ოსასანსიქ
გაღაქჩინ ს ომსწაქინ ოთხო-
ხანგ²³, ს ჯიჯანსიქ ონოყ²⁴ ოროქინ
ჩ გაღმოლწხნტე ჯოლრე ონბოქს-
ლანგ²⁵, ოქრ²⁶ ონხსჩინ ოღაჩიბტინ
გარაღლჩინს გოქნოთიქ²⁷ ოქა-
ქინან. ს²⁸ ომანტე ჩ სოგანტე ოს-

¹ მჩუროთა B. ² ძოწეულითა B. ³ საჯუმბილსა B. ⁴ საჯუმბილსა B.

¹ ს ქმადიყანსტჩინ... მჩნჯს ოსლარტჩინ სსს B. ² ანოგამ — B. ³ გაღოამ ოიკლოჲ... ვარღოღ გნტჩინ ოონტჩინ ონო გნოგ B. ⁴ ჭანღქ⁵ ოქ B. ⁶ ტე B. ⁷ კო-
რსან B. ⁸ ღასხსალ + ღაჩანყს B. ⁹ ჩ ონოგ B. ¹⁰ ანოგ — B. ¹¹ კიოღმანტ — B. ¹² ომადო ანოგ სკაქინ B. ¹³ ორ ს — B. ¹⁴ ღანგოთხონს B. ¹⁵ ოსქ¹⁶ ს B. ¹⁷ ოსწათოქ¹⁸ ო. ¹⁹ ოქ ონოგ²⁰ ოქ სსრეჲს B. ²¹ ოსთოლბოქ²² ოქრისოთიქ B. ²³ გოლრეჲს ჩ ონოგ²⁴ ოქ სსრეჲს B. ²⁵ ხოქ²⁶ ონბ ბოქ B. ²⁷ ჯარბოლმ B. ²⁸ ონბ — B. ²⁹ ს ომს-
წაქინ ოთხოხანგ — B. ³⁰ ონოგ — B. ³¹ ოქ გაღმოლწხნტე... ონბოქს — B. ³² სს
ქრ³³ B. ³⁴ გარაღლჩინს გოქნოთიქ³⁵ გბრქიღნ ოქან B. ³⁶ ს — B.

შეძრწუნდა ქალაქი იგი და ყოველნი იგი აღგილნი, და დაშრტა ცეცხლი იგი საჯუმბილისაჲ¹ მის ძლიერისა მისგან წჳმისა. ვითარცა იხილეს მტარვალთა მათ საშინელებად იგი დიდი, ივლტოდეს. და რომელნიმე მათგანნი მოსწყდეს სივლტოლასა მას შინა, და მიიმართეს მორწმუნეთა მათ, რომელნი იგი მუნ ღგეს, ნეტარი იგი ანატოლე მოყუსებითურთ, წარიტაცნეს წმიდათა მათ ძუალნი. და იყენეს გორცნი მათნი გებულ, რამეთუ თმად ერთისა-ცა მათგანისაჲ არა შეტუსვილ იყო.

[337] კაცი ერთი ვინმე, კეთილად მსახური და მოშიშო ღმრთისაჲ, ცოლითურთ მიუჭდა და ევედრებოდა ანატოლეს და სხუათა მათ ძმათა და პრქუა: „ჩუენ მიერკერძო ამის ქალაქისანი ვიყოფოდეთ, რამეთუ ვიხილეთ უმჯულოებაჲ ამის ქალაქისაჲ და უკეთურებაჲ მოსისხლისა მაგის მეფისაჲ და მრავლით ეამითგან ვივლტოდეთ ბიზინტიად. აწ გნებაჲს თუ მოგუცენით ჩუენ წმიდანი ეგე, და შევსხნეთ ეგენი ნავსა და წარვიხუნეთ და დავჰმარხნეთ ეგენი ჩუენ თანა, ვიდრემდე აღესრულოს მეფე ესე.

იან¹, ანსიხაღ² კერხიჲ აი ია-ქათხანზ³. ლ იქმხეც⁴ რაღა-საყესაღ⁵ ირ ანუ ლაქს⁶, რან-გერბ სრანსიხანს სნათიქ⁷ ლ ილიქ⁸ ლ სანსამრ⁹, კაქათ-სხეც¹⁰ გნჯსარაჲ ქლაქიენ¹¹, ლ გოქ¹² ანსიქსარ, მქნჯ ღაღ ირ-გამ იჯ ზე¹³ აქსიგსაჲ ჰ რიოჲ ანსიქ¹⁴:

სქრ იში რარსაყაჲ ლ¹⁵ სრ-ქილქაჲ ქსათილქ¹⁶ რანსერბ სრ-ნათ. ქლქიქ მათილგხაჲ ირ სრ-ნსიქს სნათიქ¹⁷ ლ აი სიყარაჲ, ილიჯერ ლ¹⁸ ანქ. სხე კაქს-ლიქაჲ ღაღაქს¹⁹ აქიორქ²⁰ ქ-ნქამ²¹, ღანქი თხისაჲ ღამ-მარჯათიქს²² ღაღაქს ლ გო-ქილსანსილქს²³ ანსიქს ქათა-ლიქს, ჰ რაღიჲ ძამანსაქსიჲ რსოქ იაიქაღ²⁴ ჰ ქილგან-გქიჲ, ათსიქს რამარქილქ²⁵ ღმსრ ქაქრა²⁶. არე სქქ ლამ ჰ ჰსიქ²⁷ თილქ ჰ მსიქ²⁸ გოილქ ქლაქაჲ, ლ²⁹ გქილქ ჰ ზაღ³⁰, ლ სრქსილქ კაქსიქაჲ³¹ აქანსილქ³² ირ მსიქ

¹ საჯუმბილისაჲ B.

¹ მხოანს] ლ სსარს B. ² ანსიხაღ B. ³ კერხიჲ აი იაქათხანზ] კერქიქ მხოანსქ B. ⁴ ლ იქმხეც რაღა-საყესაღ B. ⁵ ირ ანუ ლაქს... ლ სანსამრ — B. ⁶ სრეიქ ქლაქიენ B. ⁷ იჯ ზე] ჯერ B. ⁸ ჰ რიოჲ ანსიქს] ჰ რიოჲ B. ⁹ რარს-აყაჲ ლ — B. ¹⁰ მსიქილქ A, abs. B. ¹¹ ლ აი სიყარაჲ, ილიჯერ ლ — B. ¹² ღა-ღაქს B. ¹³ აქიორქ — B. ¹⁴ ხმერ B. ¹⁵ ღანქი თხისაჲ... იაიქაღ²⁴ — B. ¹⁶ ათსიქს რამარქილქ²⁵ ღმსრ ქაქრა] აქანსილქ³¹ ღმსრ რაღათი ჰ ზრქათი B. ¹⁷ ჰსიქ B. ¹⁸ ჰ მსიქ — B. ¹⁹ ლ] გქ B. ²⁰ ჰ ზაღ B. ²¹ ხერქსაჲ კაქსიქაჲ აქანსილქ] აქანსილქ B.

და მაშინ-ლა უშენნეთ საყოფელ-
ნი თაყუანის-საცემელად, რამეთუ
ჩუეულ ვართ ჩუენ ესრე ყოფად,
უკუეთუ აქა დაუტევნეთ, ესმეს
მეტესა მას, და პერმე ბრძანოს
დაწუვად ცეცხლითა და ვიპოვ-
ნეთ ჩუენ მაგათდა მიმართ შეცო-
დებულ, რომელნი-იგი ღმერთმან
იკსნა ცეცხლისა მისგან ქუხილი-
თა მით და ძრვითა და წჳმითა".
და სათნო უჩნდა სიტყუად იგი
წინაშე მათსა. მას ეამსა შესხნეს
იგინი მაკუეებსა და წიაღ იხუ-
ნეს ბოზინტიად, რამეთუ ქარი
იგიცა შეგწე ექმნა მათ. ხოლო
ნეტარი იგი ანატოლე მუნვე
დაშთა და აქუნდა მის თანა ჳე-
ლი იგი ანდრიანესი და წარგ-
რაგნა იგი საკუმეველითა [პპხ]
და საცხებელითა ძოწეულსა¹ და
დადვა იგი ცხედარსა, სასთუ-
ნალსა თჳსსა, და სხუამან არავინ
უწყოდა, გარნა მან ხოლო.

და შემდგომად მცირეთა დღე-
თა კაცი ერთი ქალაქისაჲ მის,

მჩხგსა იქაქანანსა ანორენსა მათ-
გალორენს¹. ს² აყაჲ კაქნაქამ³
კაოთარსაჲ იქრა⁴ არათაჲდ
იოგა იქოლოდ ბრეკაოლოქს-
ათ. ღანღი სოქოროქიანსა ჲ მსგ
აკაქაჲ აოხსა. აყაჲ სქტ⁵ აოთ
ქოქოქმ⁶, სქტ ქათალორენსა ს რა-
მაქტ ყარბსაჲ მჩხანანგამ⁷ აკ-
რსაჲ იქოთ⁸, ს იოთანქამ⁹ მსგ¹⁰
მათსაქტ იქნოქსა, იოთა მათო-
თაქ იქისაჲ იქოქსა¹¹ ჲანგსა
ჯარქამამ¹² ს იოთამამ¹³ ს ანბ-
რსაჲ¹⁴; სჲ ჲანოქ ქოქსაჲ მათსა
იოთაჲ ჲოგა. ს აოხსა¹⁵ სქტ
იქოთა იქ მასოქსა¹⁶ ს იოთანსა¹⁷
იქ ჩიქანგაქიანსა, იოთაჲ სოქოქსა¹⁸
იოქსაჲ სქტ ჲოგა¹⁹; სქტ სრა-
ნსაქსა მსათოქსა მათსა ანგსა
იოქსაჲ იქსაჲ სქტ სქტ²⁰
ქანგაქსა ათქ, იოქსა ქათოქსაჲ
იქსა მარქანგ სქტ²¹ ს იოთაჲ
მათსაჲ სქტაჲ სოქოქსა მათსა:
სქტა²² სქტ²³ აქნოქსა²⁴ იქსა²⁵
სქტ²⁶ აქათსაჲ იქ ბქოქსაჲ სქტ-
იქ²⁷ იქ სქტაჲ სქტაჲ სქტაჲ

სჲ ქოთ საკაჲ სქტაჲ ალორგ
იქრ მჩ²⁸ ღათაჲჲჲჲ ჲათაჲჲჲჲ

¹ ძოწეულსა B.

¹ მათგალორენ B. ² ს — B. ³ კაქნაქამ — B. ⁴ იქრა B. ⁵ იოგა იქოლოდ...
ათხსა. აყაჲ — B. ⁶ ს სქტ B. ⁷ მქოქ B. ⁸ ყარბსაჲ მჩხანანგამ — B. ⁹ იქო-
თა — B. ¹⁰ იოთანქამ მსგ; იოთანქამ B. ¹¹ ჲანგსა ჯარქამამ... ანბრსაჲ
— B. ¹² აოთაჲ ჲოგა ს აოხსა; სქტ იქოთაჲ იქოთაჲ B. ¹³ იქ მასოქსა; სქტაჲ A. ¹⁴ იო-
თანსა — იქოთა B. ¹⁵ სქტ B. ¹⁶ სქტ ჲოგა; სქტაჲ B. ¹⁷ სქტ სრა-
ნსაქსა — B. ¹⁸ აქნოქსა + აოხსა; სქტაჲ B. ¹⁹ იქსა + მქოქსაჲ
B. ²⁰ ს — B. ²¹ ჲანგსა სქტაჲ B. ²² ს სქტ — B. ²³ იქ მჩხანანგაჲ —
B. ²⁴ იქ სქტაჲ; სქტ სქტ B. ²⁵ აოთაჲ სქტაჲ B. ²⁶ აოთაჲ სქტაჲ
B. ²⁷ მჩ; იქ B.

მთავარი, წარდგა წინაშე მეუ-
სა მის და მოითხოვა ცოლად¹
ნეტარი ანატოლე, რამეთუ იყო
იგი ფასიერ და წინათა აზნაურთა
დღედათაგანი, ქმნულკეთილ იყო
იგი ფრიად. წარავლინნა მეცნი-
ერთა დღედათაგანნი სიტყუად ნე-
ტარისა ანატოლესა. და მიუგო²
და ჰრქუა მისრულთა მათ დედა-
თა მისსა: „და მე ვითარცა მეს-
მა, ფრიად განვიხარე, რამეთუ
ვინაჲმცა იყო ჩემდა ეგვევითარი-
სა ქმრისა შემთხუევად ჩემდა!
ხოლო მეცადეთ მე სამ თთუე
ოდენ, რადთა განვემზადო, რამე-
თუ არა მცირე ვინ არს, რომე-
ლი-ეგვე მითხოვს“. ესრე მიუგო,
რამეთუ ეგულება მას სივლტო-
ლად, სადა-იგი ძუალნი წმიდა-
თანი იყვნეს. და ჯგერი ერთი წა-
რავლინა სათნო³ ყოფილი გონე-
ზად დედათად მათ. და ვითარცა
წარვიდეს დედანი იგი, აღდგა
ნეტარი იგი ანატოლე და მიდ-
გა ცხედართა მათ, სადა ჯელი
იგი ნეტარისა ანდრიანესი იდუა.
და დავარდა პირდაქცევიტ ქუ-
ეყანასა ზედა, ტიროდა და იტ-
ყოდა: „უფალო ღმერთო ჩემო,
შენ ხარ ღმერთი დევნულთად,

ესაჲ მათოდესალ აო ქთაფალთნ,
სანგრესაჲ იარ ჰ სნოქსიან¹
ფირანსელსნ სნათოიქ², ღანყი
ჲრ ენჯალესა ს აოაჲსნ ქაჲათ
სანსანჲ ს ამისნსნ სარესესო³,
საადჲ⁴ აჲსნ ფიამანა ჰ მანოქ
სანსანჲ⁵ სთისლ ენჲ სნათო-
ქსაჲ⁶, სის ჲორა სთათასისნს
თოლსა⁷ ათჲ ესესალ სანსანჲ⁸.
სა სს სრის სოლჲ ვიქ ოლას
სიქ⁹. ღანყი ო¹⁰ თოჲრ სნა ორ-
ესი¹¹ ფილჲ ენჲ სჲსჲსილ¹²
აოან¹³. აჲ ქოჲაჲოჲჲ სნა
ამისს სრის, ორჲ¹⁴ ფი სთო-
რასანჲსაჲ, ღანყი¹⁵ ო სქჲ
ფილჲ სნ¹⁶ ს ო სნგრესნ ფი
სა¹⁷ ჲაჲა სნარჲ, ღანყი¹⁸ ს-
მჲრ ქასესლ სნჲ¹⁹, ორ მარ-
მისნ სრესნ სქ²⁰, ს აო სნ-
ჲამ მს თოლჲსაჲ სანსილჲ ფ-
მისს სანსანჲ, სა²¹ სრის ფნა-
ესნ სანსანჲ²² სორსა სრისნ-
ქს²³ სნათოიქ²⁴, ს²⁵ ჲოჲა
მთა ს²⁶ მანქანს, ორ სჲ²⁷
სს²⁸ სრისსილ²⁹ ს³⁰ სნსესლ
ს ქსოლჲ სრეს³¹, თო-
ჲრ. სჲრ სთოლსა ს³², ს-
თოლსა სსესესი, ორ ოჲსასისნჲ
სს სნსესსისნსიჲ, ორ მსრბ სს
აო მანჲსაჲ სრეს³³. სჲსაჲ

¹ ცულად B. ² მიუგო B. ³ სათნო A.

¹ ს სნოქსიან B. ² სნათოიქ B. ³ ღანყი ჲრ ენჯალესა... სარესესო — B.
⁴ ს აოაჲ B. ⁵ ს მანოქჲ სანსანჲ B. ⁶ სთათოიქ სთასესლ ენჲ სნა B.
⁷ ესესალ სანსანჲ — B. ⁸ ოლას სიქ | ოლასსაჲ B. ⁹ ღანყი ო¹⁰ ფი ოქ B.
¹¹ არესი — B. ¹² სჲსჲსილ B. ¹³ აოან B. ¹⁴ ორჲს — B. ¹⁵ ფი B. ¹⁶ სნ¹⁷ ორ
B. ¹⁸ ს — B. ¹⁹ სნჲ — B. ²⁰ ჲრ A. ²¹ ს აო სნჲამ მს... სანსანჲ, სა — B.
²² სრისსილ — B. ²³ სნათოიქ B. ²⁴ ს — B. ²⁵ მთა ს | სნათოიქ B. ²⁶ სჲ²⁷ ჲრ
B. ²⁸ სს²⁹ B. ³⁰ სრისსილ — B. ³¹ სრეს | სრესაჲ სრეს სჲ B. ³² სქ |
მსრ B. ³³ ორ მსრბ სს აო მანჲსაჲ სრეს — B.

შენ ხარ ღმერთი შეუწევნელთაჲ, [ჰჰჰ] რომელი მახლობელ ხარ მათ, რომელნი განკათულ არიან გულითა, მოჰხედვე მკეველსა ამას შენსა ცოდვილსა და ნუ მისცემ სიბილწესა მეუღლესა ამას მოწამისა შენისასა; ნუ, უფალო ჩემო, ნუ დაივიწყებ ტანჯვათა მათ ანდრიანესთა მონისათა, ნუ იყოფინ, უფალო, ვითარმცა დაივიწყენ კრულებანი იგი, რომელთაჲს-ისხნა სახელისა შენისათჳს. ნუ იყოფინ, უფალო, ვითარმცა დაივიწყებ დანუსრვაჲ იგი წვეთა მისთაჲ და წარკუთვთაჲ იგი ჰელისაჲ, რომელ-ესე არს ჩემ თანა. ნუ იყოფინ, უფალო ჩემო, ვითარმცა ცუდად იყო შრომაჲ იგი და ტანჯვაჲ მონათა შენთაჲ, რომელ დაითმინეს სახელისა შენისათჳს. არამედ მოიგესენ იგი და განმარინებ მე მძლავრთა ამათგან, რადთა არა შეგებილწოს სულმყოფელმან მან მზაკუფარმან სარეცელი ანდრიანესი, მონისა შენისაჲ. შენ ხარ, უფალო, რომელმან იტსნენ მონანი იგი შენნი ცეცხლისა მისგან. მიტსენ მეცა ბილწისა ამის უმჯულომესაგან¹. და ვითარცა ესე წართქუა მრავლითა მით გუ-

ქია *ქ მსიყაღორ¹ საყაჩიხნ ღო, ლ მქ თაოქ ქ აყუბაქძიხნ ღმარამ-ზისქესა მკერქანთიქი ქლავქინ² ღო. მქ³ შტქ⁴ ჰამ, მქ⁵ მოიანარ ღოიანჯანა მკერქანთიქი³ ბაოთ-ქი⁴ ღო. ჟალ ქიყი, შტქ, ლქტ⁵ მოიასყიქი ღლასქანან ღლანთიქი⁶ ღოიქი ღლირბ⁷ აოქ⁸ ქათან⁹ ანთლანჟ⁸ ღო. ჟალ ქიყი შტქ, ლქტ⁵ მოიასო-ფქი⁶ ღრსქილამი⁷ რარბქინ⁸ ლ ღლ-თოქან⁹ ჰლასოჟ⁷ აქთიქიქი. ჟალ ქი-ფქი, შტქ, ლქტ⁵ ღნქოქან⁶ აოქ⁷ ქი-ფქი⁸ ღლან⁹ ლ ღლანთან⁹, ღოქი¹⁰ თიქინ¹¹ ბაოქაქინ¹² ღო ქათან¹³ ანთლანჟ¹⁴ ღო¹⁵. აქქ ღლანთიქი¹⁶ ქიქსოქ¹⁷ შტქ, ლ¹⁸ აყათსოქ¹⁹ ღქი²⁰ ქი²¹ აყათარაქი²² ¹⁰ქტანამქაჟ¹¹ ღოქ¹². მქ¹³ აყბქსოქ¹⁴ ზსნოქოქ¹⁵ მოიანარ-ქილან¹⁶ ღლანქიქინ¹⁷ ¹³მკერქანთიქი¹⁸ ბაოქაქი¹⁹ ღოქ²⁰ ¹⁴ქოქ²¹ ლ, ოქ²² ქიქსოქ²³ ლ²⁴ აყათ²⁵ რარბქინ²⁶ ლ²⁷ ქათან²⁸ ღოქ²⁹ ქი³⁰ ზოქინ³¹ მოქსოქ³², ლ³³ აზაქ³⁴ მქ³⁵ ოქ³⁶ ქი³⁷ ოქ³⁸ ქი³⁹ ოქ⁴⁰ ქი⁴¹ ოქ⁴² ქი⁴³ ოქ⁴⁴ ქი⁴⁵ ოქ⁴⁶ ქი⁴⁷ ოქ⁴⁸ ქი⁴⁹ ოქ⁵⁰ ქი⁵¹ ოქ⁵² ქი⁵³ ოქ⁵⁴ ქი⁵⁵ ოქ⁵⁶ ქი⁵⁷ ოქ⁵⁸ ქი⁵⁹ ოქ⁶⁰ ქი⁶¹ ოქ⁶² ქი⁶³ ოქ⁶⁴ ქი⁶⁵ ოქ⁶⁶ ქი⁶⁷ ოქ⁶⁸ ქი⁶⁹ ოქ⁷⁰ ქი⁷¹ ოქ⁷² ქი⁷³ ოქ⁷⁴ ქი⁷⁵ ოქ⁷⁶ ქი⁷⁷ ოქ⁷⁸ ქი⁷⁹ ოქ⁸⁰ ქი⁸¹ ოქ⁸² ქი⁸³ ოქ⁸⁴ ქი⁸⁵ ოქ⁸⁶ ქი⁸⁷ ოქ⁸⁸ ქი⁸⁹ ოქ⁹⁰ ქი⁹¹ ოქ⁹² ქი⁹³ ოქ⁹⁴ ქი⁹⁵ ოქ⁹⁶ ქი⁹⁷ ოქ⁹⁸ ქი⁹⁹ ოქ¹⁰⁰ ქი¹⁰¹ ოქ¹⁰² ქი¹⁰³ ოქ¹⁰⁴ ქი¹⁰⁵ ოქ¹⁰⁶ ქი¹⁰⁷ ოქ¹⁰⁸ ქი¹⁰⁹ ოქ¹¹⁰ ქი¹¹¹ ოქ¹¹² ქი¹¹³ ოქ¹¹⁴ ქი¹¹⁵ ოქ¹¹⁶ ქი¹¹⁷ ოქ¹¹⁸ ქი¹¹⁹ ოქ¹²⁰ ქი¹²¹ ოქ¹²² ქი¹²³ ოქ¹²⁴ ქი¹²⁵ ოქ¹²⁶ ქი¹²⁷ ოქ¹²⁸ ქი¹²⁹ ოქ¹³⁰ ქი¹³¹ ოქ¹³² ქი¹³³ ოქ¹³⁴ ქი¹³⁵ ოქ¹³⁶ ქი¹³⁷ ოქ¹³⁸ ქი¹³⁹ ოქ¹⁴⁰ ქი¹⁴¹ ოქ¹⁴² ქი¹⁴³ ოქ¹⁴⁴ ქი¹⁴⁵ ოქ¹⁴⁶ ქი¹⁴⁷ ოქ¹⁴⁸ ქი¹⁴⁹ ოქ¹⁵⁰ ქი¹⁵¹ ოქ¹⁵² ქი¹⁵³ ოქ¹⁵⁴ ქი¹⁵⁵ ოქ¹⁵⁶ ქი¹⁵⁷ ოქ¹⁵⁸ ქი¹⁵⁹ ოქ¹⁶⁰ ქი¹⁶¹ ოქ¹⁶² ქი¹⁶³ ოქ¹⁶⁴ ქი¹⁶⁵ ოქ¹⁶⁶ ქი¹⁶⁷ ოქ¹⁶⁸ ქი¹⁶⁹ ოქ¹⁷⁰ ქი¹⁷¹ ოქ¹⁷² ქი¹⁷³ ოქ¹⁷⁴ ქი¹⁷⁵ ოქ¹⁷⁶ ქი¹⁷⁷ ოქ¹⁷⁸ ქი¹⁷⁹ ოქ¹⁸⁰ ქი¹⁸¹ ოქ¹⁸² ქი¹⁸³ ოქ¹⁸⁴ ქი¹⁸⁵ ოქ¹⁸⁶ ქი¹⁸⁷ ოქ¹⁸⁸ ქი¹⁸⁹ ოქ¹⁹⁰ ქი¹⁹¹ ოქ¹⁹² ქი¹⁹³ ოქ¹⁹⁴ ქი¹⁹⁵ ოქ¹⁹⁶ ქი¹⁹⁷ ოქ¹⁹⁸ ქი¹⁹⁹ ოქ²⁰⁰ ქი²⁰¹ ოქ²⁰² ქი²⁰³ ოქ²⁰⁴ ქი²⁰⁵ ოქ²⁰⁶ ქი²⁰⁷ ოქ²⁰⁸ ქი²⁰⁹ ოქ²¹⁰ ქი²¹¹ ოქ²¹² ქი²¹³ ოქ²¹⁴ ქი²¹⁵ ოქ²¹⁶ ქი²¹⁷ ოქ²¹⁸ ქი²¹⁹ ოქ²²⁰ ქი²²¹ ოქ²²² ქი²²³ ოქ²²⁴ ქი²²⁵ ოქ²²⁶ ქი²²⁷ ოქ²²⁸ ქი²²⁹ ოქ²³⁰ ქი²³¹ ოქ²³² ქი²³³ ოქ²³⁴ ქი²³⁵ ოქ²³⁶ ქი²³⁷ ოქ²³⁸ ქი²³⁹ ოქ²⁴⁰ ქი²⁴¹ ოქ²⁴² ქი²⁴³ ოქ²⁴⁴ ქი²⁴⁵ ოქ²⁴⁶ ქი²⁴⁷ ოქ²⁴⁸ ქი²⁴⁹ ოქ²⁵⁰ ქი²⁵¹ ოქ²⁵² ქი²⁵³ ოქ²⁵⁴ ქი²⁵⁵ ოქ²⁵⁶ ქი²⁵⁷ ოქ²⁵⁸ ქი²⁵⁹ ოქ²⁶⁰ ქი²⁶¹ ოქ²⁶² ქი²⁶³ ოქ²⁶⁴ ქი²⁶⁵ ოქ²⁶⁶ ქი²⁶⁷ ოქ²⁶⁸ ქი²⁶⁹ ოქ²⁷⁰ ქი²⁷¹ ოქ²⁷² ქი²⁷³ ოქ²⁷⁴ ქი²⁷⁵ ოქ²⁷⁶ ქი²⁷⁷ ოქ²⁷⁸ ქი²⁷⁹ ოქ²⁸⁰ ქი²⁸¹ ოქ²⁸² ქი²⁸³ ოქ²⁸⁴ ქი²⁸⁵ ოქ²⁸⁶ ქი²⁸⁷ ოქ²⁸⁸ ქი²⁸⁹ ოქ²⁹⁰ ქი²⁹¹ ოქ²⁹² ქი²⁹³ ოქ²⁹⁴ ქი²⁹⁵ ოქ²⁹⁶ ქი²⁹⁷ ოქ²⁹⁸ ქი²⁹⁹ ოქ³⁰⁰ ქი³⁰¹ ოქ³⁰² ქი³⁰³ ოქ³⁰⁴ ქი³⁰⁵ ოქ³⁰⁶ ქი³⁰⁷ ოქ³⁰⁸ ქი³⁰⁹ ოქ³¹⁰ ქი³¹¹ ოქ³¹² ქი³¹³ ოქ³¹⁴ ქი³¹⁵ ოქ³¹⁶ ქი³¹⁷ ოქ³¹⁸ ქი³¹⁹ ოქ³²⁰ ქი³²¹ ოქ³²² ქი³²³ ოქ³²⁴ ქი³²⁵ ოქ³²⁶ ქი³²⁷ ოქ³²⁸ ქი³²⁹ ოქ³³⁰ ქი³³¹ ოქ³³² ქი³³³ ოქ³³⁴ ქი³³⁵ ოქ³³⁶ ქი³³⁷ ოქ³³⁸ ქი³³⁹ ოქ³⁴⁰ ქი³⁴¹ ოქ³⁴² ქი³⁴³ ოქ³⁴⁴ ქი³⁴⁵ ოქ³⁴⁶ ქი³⁴⁷ ოქ³⁴⁸ ქი³⁴⁹ ოქ³⁵⁰ ქი³⁵¹ ოქ³⁵² ქი³⁵³ ოქ³⁵⁴ ქი³⁵⁵ ოქ³⁵⁶ ქი³⁵⁷ ოქ³⁵⁸ ქი³⁵⁹ ოქ³⁶⁰ ქი³⁶¹ ოქ³⁶² ქი³⁶³ ოქ³⁶⁴ ქი³⁶⁵ ოქ³⁶⁶ ქი³⁶⁷ ოქ³⁶⁸ ქი³⁶⁹ ოქ³⁷⁰ ქი³⁷¹ ოქ³⁷² ქი³⁷³ ოქ³⁷⁴ ქი³⁷⁵ ოქ³⁷⁶ ქი³⁷⁷ ოქ³⁷⁸ ქი³⁷⁹ ოქ³⁸⁰ ქი³⁸¹ ოქ³⁸² ქი³⁸³ ოქ³⁸⁴ ქი³⁸⁵ ოქ³⁸⁶ ქი³⁸⁷ ოქ³⁸⁸ ქი³⁸⁹ ოქ³⁹⁰ ქი³⁹¹ ოქ³⁹² ქი³⁹³ ოქ³⁹⁴ ქი³⁹⁵ ოქ³⁹⁶ ქი³⁹⁷ ოქ³⁹⁸ ქი³⁹⁹ ოქ⁴⁰⁰ ქი⁴⁰¹ ოქ⁴⁰² ქი⁴⁰³ ოქ⁴⁰⁴ ქი⁴⁰⁵ ოქ⁴⁰⁶ ქი⁴⁰⁷ ოქ⁴⁰⁸ ქი⁴⁰⁹ ოქ⁴¹⁰ ქი⁴¹¹ ოქ⁴¹² ქი⁴¹³ ოქ⁴¹⁴ ქი⁴¹⁵ ოქ⁴¹⁶ ქი⁴¹⁷ ოქ⁴¹⁸ ქი⁴¹⁹ ოქ⁴²⁰ ქი⁴²¹ ოქ⁴²² ქი⁴²³ ოქ⁴²⁴ ქი⁴²⁵ ოქ⁴²⁶ ქი⁴²⁷ ოქ⁴²⁸ ქი⁴²⁹ ოქ⁴³⁰ ქი⁴³¹ ოქ⁴³² ქი⁴³³ ოქ⁴³⁴ ქი⁴³⁵ ოქ⁴³⁶ ქი⁴³⁷ ოქ⁴³⁸ ქი⁴³⁹ ოქ⁴⁴⁰ ქი⁴⁴¹ ოქ⁴⁴² ქი⁴⁴³ ოქ⁴⁴⁴ ქი⁴⁴⁵ ოქ⁴⁴⁶ ქი⁴⁴⁷ ოქ⁴⁴⁸ ქი⁴⁴⁹ ოქ⁴⁵⁰ ქი⁴⁵¹ ოქ⁴⁵² ქი⁴⁵³ ოქ⁴⁵⁴ ქი⁴⁵⁵ ოქ⁴⁵⁶ ქი⁴⁵⁷ ოქ⁴⁵⁸ ქი⁴⁵⁹ ოქ⁴⁶⁰ ქი⁴⁶¹ ოქ⁴⁶² ქი⁴⁶³ ოქ⁴⁶⁴ ქი⁴⁶⁵ ოქ⁴⁶⁶ ქი⁴⁶⁷ ოქ⁴⁶⁸ ქი⁴⁶⁹ ოქ⁴⁷⁰ ქი⁴⁷¹ ოქ⁴⁷² ქი⁴⁷³ ოქ⁴⁷⁴ ქი⁴⁷⁵ ოქ⁴⁷⁶ ქი⁴⁷⁷ ოქ⁴⁷⁸ ქი⁴⁷⁹ ოქ⁴⁸⁰ ქი⁴⁸¹ ოქ⁴⁸² ქი⁴⁸³ ოქ⁴⁸⁴ ქი⁴⁸⁵ ოქ⁴⁸⁶ ქი⁴⁸⁷ ოქ⁴⁸⁸ ქი⁴⁸⁹ ოქ⁴⁹⁰ ქი⁴⁹¹ ოქ⁴⁹² ქი⁴⁹³ ოქ⁴⁹⁴ ქი⁴⁹⁵ ოქ⁴⁹⁶ ქი⁴⁹⁷ ოქ⁴⁹⁸ ქი⁴⁹⁹ ოქ⁵⁰⁰ ქი⁵⁰¹ ოქ⁵⁰² ქი⁵⁰³ ოქ⁵⁰⁴ ქი⁵⁰⁵ ოქ⁵⁰⁶ ქი⁵⁰⁷ ოქ⁵⁰⁸ ქი⁵⁰⁹ ოქ⁵¹⁰ ქი⁵¹¹ ოქ⁵¹² ქი⁵¹³ ოქ⁵¹⁴ ქი⁵¹⁵ ოქ⁵¹⁶ ქი⁵¹⁷ ოქ⁵¹⁸ ქი⁵¹⁹ ოქ⁵²⁰ ქი⁵²¹ ოქ⁵²² ქი⁵²³ ოქ⁵²⁴ ქი⁵²⁵ ოქ⁵²⁶ ქი⁵²⁷ ოქ⁵²⁸ ქი⁵²⁹ ოქ⁵³⁰ ქი⁵³¹ ოქ⁵³² ქი⁵³³ ოქ⁵³⁴ ქი⁵³⁵ ოქ⁵³⁶ ქი⁵³⁷ ოქ⁵³⁸ ქი⁵³⁹ ოქ⁵⁴⁰ ქი⁵⁴¹ ოქ⁵⁴² ქი⁵⁴³ ოქ⁵⁴⁴ ქი⁵⁴⁵ ოქ⁵⁴⁶ ქი⁵⁴⁷ ოქ⁵⁴⁸ ქი⁵⁴⁹ ოქ⁵⁵⁰ ქი⁵⁵¹ ოქ⁵⁵² ქი⁵⁵³ ოქ⁵⁵⁴ ქი⁵⁵⁵ ოქ⁵⁵⁶ ქი⁵⁵⁷ ოქ⁵⁵⁸ ქი⁵⁵⁹ ოქ⁵⁶⁰ ქი⁵⁶¹ ოქ⁵⁶² ქი⁵⁶³ ოქ⁵⁶⁴ ქი⁵⁶⁵ ოქ⁵⁶⁶ ქი⁵⁶⁷ ოქ⁵⁶⁸ ქი⁵⁶⁹ ოქ⁵⁷⁰ ქი⁵⁷¹ ოქ⁵⁷² ქი⁵⁷³ ოქ⁵⁷⁴ ქი⁵⁷⁵ ოქ⁵⁷⁶ ქი⁵⁷⁷ ოქ⁵⁷⁸ ქი⁵⁷⁹ ოქ⁵⁸⁰ ქი⁵⁸¹ ოქ⁵⁸² ქი⁵⁸³ ოქ⁵⁸⁴ ქი⁵⁸⁵ ოქ⁵⁸⁶ ქი⁵⁸⁷ ოქ⁵⁸⁸ ქი⁵⁸⁹ ოქ⁵⁹⁰ ქი⁵⁹¹ ოქ⁵⁹² ქი⁵⁹³ ოქ⁵⁹⁴ ქი⁵⁹⁵ ოქ⁵⁹⁶ ქი⁵⁹⁷ ოქ⁵⁹⁸ ქი⁵⁹⁹ ოქ⁶⁰⁰ ქი⁶⁰¹ ოქ⁶⁰² ქი⁶⁰³ ოქ⁶⁰⁴ ქი⁶⁰⁵ ოქ⁶⁰⁶ ქი⁶⁰⁷ ოქ⁶⁰⁸ ქი⁶⁰⁹ ოქ⁶¹⁰ ქი⁶¹¹ ოქ⁶¹² ქი⁶¹³ ოქ⁶¹⁴ ქი⁶¹⁵ ოქ⁶¹⁶ ქი⁶¹⁷ ოქ⁶¹⁸ ქი⁶¹⁹ ოქ⁶²⁰ ქი⁶²¹ ოქ⁶²² ქი⁶²³ ოქ⁶²⁴ ქი⁶²⁵ ოქ⁶²⁶ ქი⁶²⁷ ოქ⁶²⁸ ქი⁶²⁹ ოქ⁶³⁰ ქი⁶³¹ ოქ⁶³² ქი⁶³³ ოქ⁶³⁴ ქი⁶³⁵ ოქ⁶³⁶ ქი⁶³⁷ ოქ⁶³⁸ ქი⁶³⁹ ოქ⁶⁴⁰ ქი⁶⁴¹ ოქ⁶⁴² ქი⁶⁴³ ოქ⁶⁴⁴ ქი⁶⁴⁵ ოქ⁶⁴⁶ ქი⁶⁴⁷ ოქ⁶⁴⁸ ქი⁶⁴⁹ ოქ⁶⁵⁰ ქი⁶⁵¹ ოქ⁶⁵² ქი⁶⁵³ ოქ⁶⁵⁴ ქი⁶⁵⁵ ოქ⁶⁵⁶ ქი⁶⁵⁷ ოქ⁶⁵⁸ ქი⁶⁵⁹ ოქ⁶⁶⁰ ქი⁶⁶¹ ოქ⁶⁶² ქი⁶⁶³ ოქ⁶⁶⁴ ქი⁶⁶⁵ ოქ⁶⁶⁶ ქი⁶⁶⁷ ოქ⁶⁶⁸ ქი⁶⁶⁹ ოქ⁶⁷⁰ ქი⁶⁷¹ ოქ⁶⁷² ქი⁶⁷³ ოქ⁶⁷⁴ ქი⁶⁷⁵ ოქ⁶⁷⁶ ქი⁶⁷⁷ ოქ⁶⁷⁸ ქი⁶⁷⁹ ოქ⁶⁸⁰ ქი⁶⁸¹ ოქ⁶⁸² ქი⁶⁸³ ოქ⁶⁸⁴ ქი⁶⁸⁵ ოქ⁶⁸⁶ ქი⁶⁸⁷ ოქ⁶⁸⁸ ქი⁶⁸⁹ ოქ⁶⁹⁰ ქი⁶⁹¹ ოქ⁶⁹² ქი⁶⁹³ ოქ⁶⁹⁴ ქი⁶⁹⁵ ოქ⁶⁹⁶ ქი⁶⁹⁷ ოქ⁶⁹⁸ ქი⁶⁹⁹ ოქ⁷⁰⁰ ქი⁷⁰¹ ოქ⁷⁰² ქი⁷⁰³ ოქ⁷⁰⁴ ქი⁷⁰⁵ ოქ⁷⁰⁶ ქი⁷⁰⁷ ოქ⁷⁰⁸ ქი⁷⁰⁹ ოქ⁷¹⁰ ქი⁷¹¹ ოქ⁷¹² ქი⁷¹³ ოქ⁷¹⁴ ქი⁷¹⁵ ოქ⁷¹⁶ ქი⁷¹⁷ ოქ⁷¹⁸ ქი⁷¹⁹ ოქ⁷²⁰ ქი⁷²¹ ოქ⁷²² ქი⁷²³ ოქ⁷²⁴ ქი⁷²⁵ ოქ⁷²⁶ ქი⁷²⁷ ოქ⁷²⁸ ქი⁷²⁹ ოქ⁷³⁰ ქი⁷³¹ ოქ⁷³² ქი⁷³³ ოქ⁷³⁴ ქი⁷³⁵ ოქ⁷³⁶ ქი⁷³⁷ ოქ⁷³⁸ ქი⁷³⁹ ოქ⁷⁴⁰ ქი⁷⁴¹ ოქ⁷⁴² ქი⁷⁴³ ოქ⁷⁴⁴ ქი⁷⁴⁵ ოქ⁷⁴⁶ ქი⁷⁴⁷ ოქ⁷⁴⁸ ქი⁷⁴⁹ ოქ⁷⁵⁰ ქი⁷⁵¹ ოქ⁷⁵² ქი⁷⁵³ ოქ⁷⁵⁴ ქი⁷⁵⁵ ოქ⁷⁵⁶ ქი⁷⁵⁷ ოქ⁷⁵⁸ ქი⁷⁵⁹ ოქ⁷⁶⁰ ქი⁷⁶¹ ოქ⁷⁶² ქი⁷⁶³ ოქ⁷⁶⁴ ქი⁷⁶⁵ ოქ⁷⁶⁶ ქი⁷⁶⁷ ოქ⁷⁶⁸ ქი⁷⁶⁹ ოქ⁷⁷⁰ ქი⁷⁷¹ ოქ⁷⁷² ქი⁷⁷³ ოქ⁷⁷⁴ ქი⁷⁷⁵ ოქ⁷⁷⁶ ქი⁷⁷⁷ ოქ⁷⁷⁸ ქი⁷⁷⁹ ოქ⁷⁸⁰ ქი⁷⁸¹ ოქ⁷⁸² ქი⁷⁸³ ოქ⁷⁸⁴ ქი⁷⁸⁵ ოქ⁷⁸⁶ ქი⁷⁸⁷ ოქ⁷⁸⁸ ქი⁷⁸⁹ ოქ⁷⁹⁰ ქი⁷⁹¹ ოქ⁷⁹² ქი⁷⁹³ ოქ⁷⁹⁴ ქი⁷⁹⁵ ოქ⁷⁹⁶ ქი⁷⁹⁷ ოქ⁷⁹⁸ ქი⁷⁹⁹ ოქ⁸⁰⁰ ქი⁸⁰¹ ოქ⁸⁰² ქი⁸⁰³ ოქ⁸⁰⁴ ქი⁸⁰⁵ ოქ⁸⁰⁶ ქი⁸⁰⁷ ოქ⁸⁰⁸ ქი⁸⁰⁹ ოქ⁸¹⁰ ქი⁸¹¹ ოქ⁸¹² ქი⁸¹³ ოქ⁸¹⁴ ქი⁸¹⁵ ოქ⁸¹⁶ ქი⁸¹⁷ ოქ⁸¹⁸ ქი⁸¹⁹ ოქ⁸²⁰ ქი⁸²¹ ოქ⁸²² ქი⁸²³ ოქ⁸²⁴ ქი⁸²⁵ ოქ⁸²⁶ ქი⁸²⁷ ოქ⁸²⁸ ქი⁸²⁹ ოქ⁸³⁰ ქი⁸³¹ ოქ⁸³² ქი⁸³³ ოქ⁸³⁴ ქი⁸³⁵ ოქ⁸³⁶ ქი⁸³⁷ ოქ⁸³⁸ ქი⁸³⁹ ოქ⁸⁴⁰ ქი⁸⁴¹ ოქ⁸⁴² ქი⁸⁴³ ოქ⁸⁴⁴ ქი⁸⁴⁵ ოქ⁸⁴⁶ ქი⁸⁴⁷ ოქ⁸⁴⁸ ქი⁸⁴⁹ ოქ⁸⁵⁰ ქი⁸⁵¹ ოქ⁸⁵² ქი⁸⁵³ ოქ⁸⁵⁴ ქი⁸⁵⁵ ოქ⁸⁵⁶ ქი⁸⁵⁷ ოქ⁸⁵⁸ ქი⁸⁵⁹ ოქ⁸⁶⁰ ქი⁸⁶¹ ოქ⁸⁶² ქი⁸⁶³ ოქ⁸⁶⁴ ქი⁸⁶⁵ ოქ⁸⁶⁶ ქი⁸⁶⁷ ოქ⁸⁶⁸ ქი⁸⁶⁹ ოქ⁸⁷⁰ ქი⁸⁷¹ ოქ⁸⁷² ქი⁸⁷³ ოქ⁸⁷⁴ ქი⁸⁷⁵ ოქ⁸⁷⁶ ქი⁸⁷⁷ ოქ⁸⁷⁸ ქი⁸⁷⁹ ოქ⁸⁸⁰ ქი⁸⁸¹ ოქ⁸⁸² ქი⁸⁸³ ოქ⁸⁸⁴ ქი⁸⁸⁵ ოქ⁸⁸⁶ ქი⁸⁸⁷ ოქ⁸⁸⁸ ქი⁸⁸⁹ ოქ⁸⁹⁰ ქი⁸⁹¹ ოქ⁸⁹² ქი⁸⁹³ ოქ⁸⁹⁴ ქი⁸⁹⁵ ოქ⁸⁹⁶ ქი⁸⁹⁷ ოქ⁸⁹⁸ ქი⁸⁹⁹ ოქ⁹⁰⁰ ქი⁹⁰¹ ოქ⁹⁰² ქი⁹⁰³ ოქ⁹⁰⁴ ქი⁹⁰⁵ ოქ⁹⁰⁶ ქი⁹⁰⁷ ოქ⁹⁰⁸ ქი⁹⁰⁹ ოქ⁹¹⁰ ქი⁹¹¹ ოქ⁹¹² ქი⁹¹³ ოქ⁹¹⁴ ქი⁹¹⁵ ოქ⁹¹⁶ ქი⁹¹⁷ ოქ⁹¹⁸ ქი⁹¹⁹ ოქ⁹²⁰ ქი⁹²¹ ოქ⁹²² ქი⁹²³ ოქ⁹²⁴ ქი⁹²⁵ ოქ⁹²⁶ ქი⁹²⁷ ოქ⁹²⁸ ქი⁹²⁹ ოქ⁹³⁰ ქი⁹³¹ ოქ⁹³² ქი⁹³³ ოქ⁹³⁴ ქი⁹³⁵ ოქ⁹³⁶ ქი⁹³⁷ ოქ⁹³⁸ ქი⁹³⁹ ოქ⁹⁴⁰ ქი⁹⁴¹ ოქ⁹⁴² ქი⁹⁴³ ოქ⁹⁴⁴ ქი⁹⁴⁵ ოქ⁹⁴⁶ ქი⁹⁴⁷ ოქ⁹⁴⁸ ქი⁹⁴⁹ ოქ⁹⁵⁰ ქი⁹⁵¹ ოქ⁹⁵² ქი⁹⁵³ ოქ⁹⁵⁴ ქი⁹⁵⁵ ოქ⁹⁵⁶ ქი⁹⁵⁷ ოქ⁹⁵⁸ ქი⁹⁵⁹ ოქ⁹⁶⁰ ქი⁹⁶¹ ოქ⁹⁶² ქი⁹⁶³ ოქ⁹⁶⁴ ქი⁹⁶⁵ ოქ⁹⁶⁶ ქი⁹⁶⁷ ოქ⁹⁶⁸ ქი⁹⁶⁹ ოქ⁹⁷⁰ ქი⁹⁷¹ ოქ⁹⁷² ქი*

ლის-სიტყვითა და ურვითა მი-
ერულა. და აჰა ერთი ვინმე მათ
წმიდათაგანი ეჩუენა მას და
ჰრქუა: „მშჯღობაჲ შენ თანა,
ანატოლე, მგვეალო ქრისტესო,
მგნე იყავ, რამეთუ არა უგულე-
ბელს-გყო შენ ღმერთმან, [340]
და არცა ჩუენ დავიფიწყეთ შრო-
მაჲ ეგე შენი, რომელ აჩუენე
ჩუენდა მომართ, და ვითარცა
ვეჩუენებით ჩუენ ქრისტესა, აღ-
რე-ადრე ვევედრებით შენთჲს,
რადთა მოხვდე შენ ჩუენ თანა,
რამეთუ დაიწერა სახელი შენი
რიცხუსა წმიდათასა“. ჰრქუა ნე-

ტარმან ანატოლე: „წარდგაა თქუენ თანა წინაშე ქრისტესა უფა-
ლი იგი ჩემი?“ ჰრქუა მას: „ჰე, უწინარესცა ჩუენსა, ხოლო შენ
აღღეგ და შეჯედ ნავსა და მოვედ მახლობელად ჩუენსა, რადთა
მუნ ბიება ყოს ღმერთმან შენთჲს და მოგიყვანოს შენ ჩუენდა“.

და განიპყრა ძილისა მისგან
და დაუტევა ყოველივე საცხო-
რებელი თჲსი, გარნა ჯელი იგი
ანდროიანესი წარიღო, და შეჯ-
და ნავსა. და მწლაფრ მივიდო-
და, სადა იყვნეს ჯორცნი იგი
წმიდათანი მათ. პოვნა სხუანიცა
ვინმე ოტებულნი მორწმუნენი
პირისაგან მის მეფისაჲსა, და
წარემართა მათ თანა ნავითა.
ვითარცა ესმა მთაფარსა მას, რო-
მელი ითხოვდა მას ცოლად, ვი-

მოიწყადა დღასათაჲს ღო, ვიცი
ყოცხერ მსო. აქ¹ ქაღიქაღიქი
ქრესტს მსო² ჴრქათათი, აღო-
ჯესაჲ ქათან ღი დი სისესესი აო
მსო, ჲ ღრესაჲ ანოჲს ღი ჲ
ფჩრას³ ირეიენ: საჲ ყნა სრ-
ნსიქს⁴ სწათოიქ⁵. სრესესაჲ
ფიქ⁶ ჴრქათათი⁷ ჲ თსოჲს ჲმ-
ოჲ⁸: საჲ⁹. სკო¹⁰, ჲ კოოჲ
ფან ყმსო სრესესაჲ ჴრქათათი
თქრს ღი სკრქათანო¹⁰, აქ დო¹¹
ქაროფსოჲ მოოჲ ჲ ნოჲ ჲ სჲ აო
მსო. ფანდჲ ანოჲ აქე აროთფჲ
ფიქ სსოოჲსაჲ ჲ აბჲჲ აო მსო¹²:

სჲ ჲ მქოთი ჲღრ აოიქსიჲ¹³ კა-
რსოჲ ჲ ფნოქს¹⁴, ჲ ჴოიქოჲ ფო-
მსნაჲს ჲნ¹⁵. ყბსიჲს²² სკრქა-
ნოჲს აო¹⁷ ღნჲ ჲღრ ჲ ნაჲსაჲ.
ღ იოჲსთაჲსოჲ ჲრქოჲ, იო ჲსი
მაროქსნჲ ირეიენ¹⁸. სფიო ჲ
ყოქს¹⁹ იოჲნო²⁰ ჲაჲათოჲსიოჲს
ქოჲსთოჲსიჲსა ქრესთაჲ ჴოჲჲ-
ლოქს ჲ ნაჲსაჲ ღნჲ ნოჲს:
ქრქ²¹ კოჲ ჲაჲაროჲსიოჲს, იო
სწიქრქჲ დნა ჲღრ ჲ სწოჲსიჲს²²
სქჲ²³ ქოჲსიჲსა ჲ²⁴ მთსაჲ აო

¹ აქ — B. ² სრესესაჲ მსო B. ³ ჲ დი B. ⁴ სრანსიქს — B. ⁵ სწათოიქ B. ⁶ ფიქ დიქ ბსო B. ⁷ ჴრქათათი B. ⁸ ჲმ B. ⁹ ათჲ + ყნა B. ¹⁰ სრესესაჲ ჴრქათათი... სკრქათანი — B. ¹¹ დო — B. ¹² ფანდჲ ანოჲ აქე აროთფჲ... აო მსო — B. ¹³ ჲღრ აოიქსიჲ ჲოჲსაჲ B. ¹⁴ ჲ ფნოქს ჲ ჲრქანსიქს B. ¹⁵ ჲნ B. ¹⁶ ყბსიჲს [ჲღრ მქოთი ყბსიჲს B. ¹⁷ აო B. ¹⁸ ჲ ნაჲსაჲ... ირეიენ — B. ¹⁹ ჲ ყოქს — B. ²⁰ იოჲნო B. ²¹ ჲ სრქ B. ²² ჲღრ ჲ სწოჲსიჲს — B. ²³ სქ B. ²⁴ ჲ — B.

თარმედ იელტის, შევიდა წინა-
შე მეფისა მის და გამოითხოვნა
შემწენი, და წარიყვანნა მრავალნი ერისაგანნი. შესხდეს ნავსა და სდევდეს მას. და მიევლო ვითარ ათას ოდენ ასპარეზ, ქარი წინაუკუნი აღდგა და უკუნსწინა იგინი [341] მუნვე კუალსა, ვინაჲცა წარმოსრულ იყვნეს. მრავალნი მათგანნიცა მოსწყდეს სასტიკად ლელვათა მათ აღბრულთაგან, დაინთქნეს. და ვითარცა შუვა ლამე ოდენ იყო, სული მაცთური ეჩუენა ანატოლეს და მისთანათა მსგავსად ნავისა, რომელსა ეუცნეს მენავეთ მოძღუარნი, რეცა თუ ფრიად გელოვანნი. და ჰრქუა მათ მენავეთ-მოძღუარმან მან დიდითა კმითა: „ვინაჲ წარმოხუდით, ანუ რომლად გეგულები მისლვაჲ? და მათ ჰრქუეს: „ნიკომედიითა წარმოვედით და ბიზინტიად მიგუპართავს“. ჰრქუა მათ: „ცთომილ ხართ, არა არს ეგე გზაჲ, მარცხლ კერძო ძიაქციეთ“. რამეთუ ეგულებოდა მათი უფესკრულად მიყვანებაჲ, რაჲთამცა წარწყმიდნა. ეგონა¹ მათ,

ქსავალიორს სისიერხაჲ ხარ¹ იფნასიანოქჩინ. ლ ღირე რაგიომ ათისალ ღნიქ ხარ სმოთ ნიფი² ქი ზაღ ლ³ სრქაქი ორსო ნირა. ლ ზაღსალ სასყარქჲა ქირს⁴ რიფორ, რიომ ღნიქქიმასკაჲ კარხაღ ლ ღნიქქე ანუქქი⁵ ქსთს კიქა, ოსათი ზაღსეჲან⁶. ლ ომანდ ქი ზიფან⁷ მსიღანი ქი სასთიქოქჩინ⁸ აქსაფენ⁹ ღნიქქიმასქ¹⁰; ს¹¹ ქირს ქი მქე ოქქირქი სიღსალ¹², რიქი მიქიროქჩინ¹³ სასთიანქ¹⁴ სრსსეჲა¹⁵ სწათიქსალ ლ ორიფ ღნიქ ზამ¹⁶ ქი სქირაქარანს ზაღქ. კიქიქ ქქინ ზაღსაქხაიქ ლ¹⁷ ზაღსაქარქ¹⁸ კიქიქ სქსლამოთქ. ლ სასქ ფნიოსი ზაღსაქსინ¹⁹ მსბოჲაქ. ოსათი²⁰ სქქ²¹ ლ²² სქამ კი²³ ოქ ოქსიქ სრქალ; ს²⁴ ნიფი²⁵ სასინ²⁶. ქ სქსიქქიქსალ სქაქ, ლ ქ რქიღანუქიქი ზაღსამქ; სქს²⁷ ფნიოსა. ოქირსოქ ქქ²⁸, ქს აქე ღათაქარქინ. კაქი სიქქინ²⁹ სრქაქქ. ქ ჰასასიქიქქი³⁰ სქთიქსეჲაროქ; ჴანუქ³¹ სქამქე ოქსთა კანუქსიქსათანსქ, ოქ ანუქ სქიროქსე³²; ს³³ სქარბხალ ნიფა სქ³⁴ რაღსაქსიქ ზაღორქქ სქსინ³⁵ კარსან ლ³⁶ ქიქსიქქინ ოქსაღათსთინ³⁷ ოქ ოქ-

¹ ეგუნა B.

¹ სისიერხაჲ ხარ სისიერქ B. ² ლ ღირე რაგიომ... ნიფიქ მთისალ B. ³ ლ — B. ⁴ ქირსქ კასასიოს B. ⁵ ანუქქი — B. ⁶ ოსათი ზაღსეჲან — B. ⁷ ქი ზიფან⁸ — B. ⁸ ოქიქ სასთიქოქჩინ⁹ აქსაფენ მსიღანი B. ⁹ ღნიქქიმასქ — B. ¹⁰ ს¹¹ — B. ¹¹ სიღ B. ¹² სასთიანქ — B. ¹³ სრსსეჲა B. ¹⁴ ზამ — B. ¹⁵ ზაღსაქარქ — ლ ზაღორქ B. ¹⁶ ს¹⁷ სასქ ფნიოსი ზაღსაქსინ სქსინ B. ¹⁸ სქქ B. ¹⁹ ლ — B. ²⁰ კიქ B. ²¹ ლ ნიფა — B. ²² სასინ + ფნიოს B. ²³ სასინ B. ²⁴ მიქირსალ ქქ მიქირსეჲაქ B. ²⁵ სიქ B. ²⁶ ჰასასიქიქ B. ²⁷ რან-ქქი ლ B. ²⁸ ოქ ანუქ სქიროქსე B. ²⁹ სქქ B. ³⁰ სქსინ B. ³¹ კარსან ლ კაროქსალ B.

ვითარმედ ნანდვლვე მენავენი არიან, აღდგეს და აქციეს აფრია იგი, რაჟთამცა მიიმართეს მუნ მიმართ, ვინაჲ კერძოცა ჰრქუა მათ მაცთურმან მან. და მუნთქუეს ოდენ წმიდაჲ იგი ანდროიანე გამოცხადა ნავითა მცირითა და ახლითა კმითა ჰრქუა მათ: „მოჰმართეთ, ვითარცა მოხუალთ, ნუ ისმენთ მისსა, რამეთუ იგი თავადი არს შთამთქმელი და წარწყმედაჲ თქუენი ჰნებაჲს“. და მუნთქუესვე მოისპოსული იგი უკეთური. და ნეტარმან ანატოლე იხილა წმიდაჲ იგი ანდროიანე, [342] რამეთუ წინა უძღოდა¹ მათ. აღივსო სიხარულითა და მალლითა კმითა ჰრქუა: „აჰა უფალი იგი ჩემი“. და მუნთქუესვე მიეფარა მათგან.

და ქარითა განმარჯუებულთა მიიწინეს ბიზინტიად ქალაქად რიგურაჲს ოდენ. და გარდაჰჳდა ნავსა მას და მიიმართა სახლსა მას, რომელსა ისხნეს ძუალნი იგი წმიდათანი მათ ნეტარმან ანატოლე. და დავარდა წინაშე მათსა და თაყუანის-სცა მოთმინეთა მათ ძუალთა და მიიღო წარკუეითილი იგი პელი

მსიგნს ეწი იო სასაჲ მილიც-ეოცელს აქნ¹, სე საჲ ქანსარ-ბასიქ² მოღრნს შიქრისანი სრის-ეაჲ³ ჩიქრს ჩი ქსრსაჲ წაღასიქ⁴. ღ ღჩ⁵ რარბსაჲ საჲ. სისაჲ იოჲჲსა ღ ღჲჲ⁶, ღ⁷ მჩ⁸ სჲჲ ღ⁹ მა¹⁰, ღჲჲჲ ღ¹¹ ღ¹² ღ¹³ ღ¹⁴ ღ¹⁵ ღ¹⁶ ღ¹⁷ ღ¹⁸ ღ¹⁹ ღ²⁰ ღ²¹ ღ²² ღ²³ ღ²⁴ ღ²⁵ ღ²⁶ ღ²⁷ ღ²⁸ ღ²⁹ ღ³⁰ ღ³¹ ღ³² ღ³³ ღ³⁴ ღ³⁵ ღ³⁶ ღ³⁷ ღ³⁸ ღ³⁹ ღ⁴⁰ ღ⁴¹ ღ⁴² ღ⁴³ ღ⁴⁴ ღ⁴⁵ ღ⁴⁶ ღ⁴⁷ ღ⁴⁸ ღ⁴⁹ ღ⁵⁰ ღ⁵¹ ღ⁵² ღ⁵³ ღ⁵⁴ ღ⁵⁵ ღ⁵⁶ ღ⁵⁷ ღ⁵⁸ ღ⁵⁹ ღ⁶⁰ ღ⁶¹ ღ⁶² ღ⁶³ ღ⁶⁴ ღ⁶⁵ ღ⁶⁶ ღ⁶⁷ ღ⁶⁸ ღ⁶⁹ ღ⁷⁰ ღ⁷¹ ღ⁷² ღ⁷³ ღ⁷⁴ ღ⁷⁵ ღ⁷⁶ ღ⁷⁷ ღ⁷⁸ ღ⁷⁹ ღ⁸⁰ ღ⁸¹ ღ⁸² ღ⁸³ ღ⁸⁴ ღ⁸⁵ ღ⁸⁶ ღ⁸⁷ ღ⁸⁸ ღ⁸⁹ ღ⁹⁰ ღ⁹¹ ღ⁹² ღ⁹³ ღ⁹⁴ ღ⁹⁵ ღ⁹⁶ ღ⁹⁷ ღ⁹⁸ ღ⁹⁹ ღ¹⁰⁰ ღ¹⁰¹ ღ¹⁰² ღ¹⁰³ ღ¹⁰⁴ ღ¹⁰⁵ ღ¹⁰⁶ ღ¹⁰⁷ ღ¹⁰⁸ ღ¹⁰⁹ ღ¹¹⁰ ღ¹¹¹ ღ¹¹² ღ¹¹³ ღ¹¹⁴ ღ¹¹⁵ ღ¹¹⁶ ღ¹¹⁷ ღ¹¹⁸ ღ¹¹⁹ ღ¹²⁰ ღ¹²¹ ღ¹²² ღ¹²³ ღ¹²⁴ ღ¹²⁵ ღ¹²⁶ ღ¹²⁷ ღ¹²⁸ ღ¹²⁹ ღ¹³⁰ ღ¹³¹ ღ¹³² ღ¹³³ ღ¹³⁴ ღ¹³⁵ ღ¹³⁶ ღ¹³⁷ ღ¹³⁸ ღ¹³⁹ ღ¹⁴⁰ ღ¹⁴¹ ღ¹⁴² ღ¹⁴³ ღ¹⁴⁴ ღ¹⁴⁵ ღ¹⁴⁶ ღ¹⁴⁷ ღ¹⁴⁸ ღ¹⁴⁹ ღ¹⁵⁰ ღ¹⁵¹ ღ¹⁵² ღ¹⁵³ ღ¹⁵⁴ ღ¹⁵⁵ ღ¹⁵⁶ ღ¹⁵⁷ ღ¹⁵⁸ ღ¹⁵⁹ ღ¹⁶⁰ ღ¹⁶¹ ღ¹⁶² ღ¹⁶³ ღ¹⁶⁴ ღ¹⁶⁵ ღ¹⁶⁶ ღ¹⁶⁷ ღ¹⁶⁸ ღ¹⁶⁹ ღ¹⁷⁰ ღ¹⁷¹ ღ¹⁷² ღ¹⁷³ ღ¹⁷⁴ ღ¹⁷⁵ ღ¹⁷⁶ ღ¹⁷⁷ ღ¹⁷⁸ ღ¹⁷⁹ ღ¹⁸⁰ ღ¹⁸¹ ღ¹⁸² ღ¹⁸³ ღ¹⁸⁴ ღ¹⁸⁵ ღ¹⁸⁶ ღ¹⁸⁷ ღ¹⁸⁸ ღ¹⁸⁹ ღ¹⁹⁰ ღ¹⁹¹ ღ¹⁹² ღ¹⁹³ ღ¹⁹⁴ ღ¹⁹⁵ ღ¹⁹⁶ ღ¹⁹⁷ ღ¹⁹⁸ ღ¹⁹⁹ ღ²⁰⁰ ღ²⁰¹ ღ²⁰² ღ²⁰³ ღ²⁰⁴ ღ²⁰⁵ ღ²⁰⁶ ღ²⁰⁷ ღ²⁰⁸ ღ²⁰⁹ ღ²¹⁰ ღ²¹¹ ღ²¹² ღ²¹³ ღ²¹⁴ ღ²¹⁵ ღ²¹⁶ ღ²¹⁷ ღ²¹⁸ ღ²¹⁹ ღ²²⁰ ღ²²¹ ღ²²² ღ²²³ ღ²²⁴ ღ²²⁵ ღ²²⁶ ღ²²⁷ ღ²²⁸ ღ²²⁹ ღ²³⁰ ღ²³¹ ღ²³² ღ²³³ ღ²³⁴ ღ²³⁵ ღ²³⁶ ღ²³⁷ ღ²³⁸ ღ²³⁹ ღ²⁴⁰ ღ²⁴¹ ღ²⁴² ღ²⁴³ ღ²⁴⁴ ღ²⁴⁵ ღ²⁴⁶ ღ²⁴⁷ ღ²⁴⁸ ღ²⁴⁹ ღ²⁵⁰ ღ²⁵¹ ღ²⁵² ღ²⁵³ ღ²⁵⁴ ღ²⁵⁵ ღ²⁵⁶ ღ²⁵⁷ ღ²⁵⁸ ღ²⁵⁹ ღ²⁶⁰ ღ²⁶¹ ღ²⁶² ღ²⁶³ ღ²⁶⁴ ღ²⁶⁵ ღ²⁶⁶ ღ²⁶⁷ ღ²⁶⁸ ღ²⁶⁹ ღ²⁷⁰ ღ²⁷¹ ღ²⁷² ღ²⁷³ ღ²⁷⁴ ღ²⁷⁵ ღ²⁷⁶ ღ²⁷⁷ ღ²⁷⁸ ღ²⁷⁹ ღ²⁸⁰ ღ²⁸¹ ღ²⁸² ღ²⁸³ ღ²⁸⁴ ღ²⁸⁵ ღ²⁸⁶ ღ²⁸⁷ ღ²⁸⁸ ღ²⁸⁹ ღ²⁹⁰ ღ²⁹¹ ღ²⁹² ღ²⁹³ ღ²⁹⁴ ღ²⁹⁵ ღ²⁹⁶ ღ²⁹⁷ ღ²⁹⁸ ღ²⁹⁹ ღ³⁰⁰ ღ³⁰¹ ღ³⁰² ღ³⁰³ ღ³⁰⁴ ღ³⁰⁵ ღ³⁰⁶ ღ³⁰⁷ ღ³⁰⁸ ღ³⁰⁹ ღ³¹⁰ ღ³¹¹ ღ³¹² ღ³¹³ ღ³¹⁴ ღ³¹⁵ ღ³¹⁶ ღ³¹⁷ ღ³¹⁸ ღ³¹⁹ ღ³²⁰ ღ³²¹ ღ³²² ღ³²³ ღ³²⁴ ღ³²⁵ ღ³²⁶ ღ³²⁷ ღ³²⁸ ღ³²⁹ ღ³³⁰ ღ³³¹ ღ³³² ღ³³³ ღ³³⁴ ღ³³⁵ ღ³³⁶ ღ³³⁷ ღ³³⁸ ღ³³⁹ ღ³⁴⁰ ღ³⁴¹ ღ³⁴² ღ³⁴³ ღ³⁴⁴ ღ³⁴⁵ ღ³⁴⁶ ღ³⁴⁷ ღ³⁴⁸ ღ³⁴⁹ ღ³⁵⁰ ღ³⁵¹ ღ³⁵² ღ³⁵³ ღ³⁵⁴ ღ³⁵⁵ ღ³⁵⁶ ღ³⁵⁷ ღ³⁵⁸ ღ³⁵⁹ ღ³⁶⁰ ღ³⁶¹ ღ³⁶² ღ³⁶³ ღ³⁶⁴ ღ³⁶⁵ ღ³⁶⁶ ღ³⁶⁷ ღ³⁶⁸ ღ³⁶⁹ ღ³⁷⁰ ღ³⁷¹ ღ³⁷² ღ³⁷³ ღ³⁷⁴ ღ³⁷⁵ ღ³⁷⁶ ღ³⁷⁷ ღ³⁷⁸ ღ³⁷⁹ ღ³⁸⁰ ღ³⁸¹ ღ³⁸² ღ³⁸³ ღ³⁸⁴ ღ³⁸⁵ ღ³⁸⁶ ღ³⁸⁷ ღ³⁸⁸ ღ³⁸⁹ ღ³⁹⁰ ღ³⁹¹ ღ³⁹² ღ³⁹³ ღ³⁹⁴ ღ³⁹⁵ ღ³⁹⁶ ღ³⁹⁷ ღ³⁹⁸ ღ³⁹⁹ ღ⁴⁰⁰ ღ⁴⁰¹ ღ⁴⁰² ღ⁴⁰³ ღ⁴⁰⁴ ღ⁴⁰⁵ ღ⁴⁰⁶ ღ⁴⁰⁷ ღ⁴⁰⁸ ღ⁴⁰⁹ ღ⁴¹⁰ ღ⁴¹¹ ღ⁴¹² ღ⁴¹³ ღ⁴¹⁴ ღ⁴¹⁵ ღ⁴¹⁶ ღ⁴¹⁷ ღ⁴¹⁸ ღ⁴¹⁹ ღ⁴²⁰ ღ⁴²¹ ღ⁴²² ღ⁴²³ ღ⁴²⁴ ღ⁴²⁵ ღ⁴²⁶ ღ⁴²⁷ ღ⁴²⁸ ღ⁴²⁹ ღ⁴³⁰ ღ⁴³¹ ღ⁴³² ღ⁴³³ ღ⁴³⁴ ღ⁴³⁵ ღ⁴³⁶ ღ⁴³⁷ ღ⁴³⁸ ღ⁴³⁹ ღ⁴⁴⁰ ღ⁴⁴¹ ღ⁴⁴² ღ⁴⁴³ ღ⁴⁴⁴ ღ⁴⁴⁵ ღ⁴⁴⁶ ღ⁴⁴⁷ ღ⁴⁴⁸ ღ⁴⁴⁹ ღ⁴⁵⁰ ღ⁴⁵¹ ღ⁴⁵² ღ⁴⁵³ ღ⁴⁵⁴ ღ⁴⁵⁵ ღ⁴⁵⁶ ღ⁴⁵⁷ ღ⁴⁵⁸ ღ⁴⁵⁹ ღ⁴⁶⁰ ღ⁴⁶¹ ღ⁴⁶² ღ⁴⁶³ ღ⁴⁶⁴ ღ⁴⁶⁵ ღ⁴⁶⁶ ღ⁴⁶⁷ ღ⁴⁶⁸ ღ⁴⁶⁹ ღ⁴⁷⁰ ღ⁴⁷¹ ღ⁴⁷² ღ⁴⁷³ ღ⁴⁷⁴ ღ⁴⁷⁵ ღ⁴⁷⁶ ღ⁴⁷⁷ ღ⁴⁷⁸ ღ⁴⁷⁹ ღ⁴⁸⁰ ღ⁴⁸¹ ღ⁴⁸² ღ⁴⁸³ ღ⁴⁸⁴ ღ⁴⁸⁵ ღ⁴⁸⁶ ღ⁴⁸⁷ ღ⁴⁸⁸ ღ⁴⁸⁹ ღ⁴⁹⁰ ღ⁴⁹¹ ღ⁴⁹² ღ⁴⁹³ ღ⁴⁹⁴ ღ⁴⁹⁵ ღ⁴⁹⁶ ღ⁴⁹⁷ ღ⁴⁹⁸ ღ⁴⁹⁹ ღ⁵⁰⁰ ღ⁵⁰¹ ღ⁵⁰² ღ⁵⁰³ ღ⁵⁰⁴ ღ⁵⁰⁵ ღ⁵⁰⁶ ღ⁵⁰⁷ ღ⁵⁰⁸ ღ⁵⁰⁹ ღ⁵¹⁰ ღ⁵¹¹ ღ⁵¹² ღ⁵¹³ ღ⁵¹⁴ ღ⁵¹⁵ ღ⁵¹⁶ ღ⁵¹⁷ ღ⁵¹⁸ ღ⁵¹⁹ ღ⁵²⁰ ღ⁵²¹ ღ⁵²² ღ⁵²³ ღ⁵²⁴ ღ⁵²⁵ ღ⁵²⁶ ღ⁵²⁷ ღ⁵²⁸ ღ⁵²⁹ ღ⁵³⁰ ღ⁵³¹ ღ⁵³² ღ⁵³³ ღ⁵³⁴ ღ⁵³⁵ ღ⁵³⁶ ღ⁵³⁷ ღ⁵³⁸ ღ⁵³⁹ ღ⁵⁴⁰ ღ⁵⁴¹ ღ⁵⁴² ღ⁵⁴³ ღ⁵⁴⁴ ღ⁵⁴⁵ ღ⁵⁴⁶ ღ⁵⁴⁷ ღ⁵⁴⁸ ღ⁵⁴⁹ ღ⁵⁵⁰ ღ⁵⁵¹ ღ⁵⁵² ღ⁵⁵³ ღ⁵⁵⁴ ღ⁵⁵⁵ ღ⁵⁵⁶ ღ⁵⁵⁷ ღ⁵⁵⁸ ღ⁵⁵⁹ ღ⁵⁶⁰ ღ⁵⁶¹ ღ⁵⁶² ღ⁵⁶³ ღ⁵⁶⁴ ღ⁵⁶⁵ ღ⁵⁶⁶ ღ⁵⁶⁷ ღ⁵⁶⁸ ღ⁵⁶⁹ ღ⁵⁷⁰ ღ⁵⁷¹ ღ⁵⁷² ღ⁵⁷³ ღ⁵⁷⁴ ღ⁵⁷⁵ ღ⁵⁷⁶ ღ⁵⁷⁷ ღ⁵⁷⁸ ღ⁵⁷⁹ ღ⁵⁸⁰ ღ⁵⁸¹ ღ⁵⁸² ღ⁵⁸³ ღ⁵⁸⁴ ღ⁵⁸⁵ ღ⁵⁸⁶ ღ⁵⁸⁷ ღ⁵⁸⁸ ღ⁵⁸⁹ ღ⁵⁹⁰ ღ⁵⁹¹ ღ⁵⁹² ღ⁵⁹³ ღ⁵⁹⁴ ღ⁵⁹⁵ ღ⁵⁹⁶ ღ⁵⁹⁷ ღ⁵⁹⁸ ღ⁵⁹⁹ ღ⁶⁰⁰ ღ⁶⁰¹ ღ⁶⁰² ღ⁶⁰³ ღ⁶⁰⁴ ღ⁶⁰⁵ ღ⁶⁰⁶ ღ⁶⁰⁷ ღ⁶⁰⁸ ღ⁶⁰⁹ ღ⁶¹⁰ ღ⁶¹¹ ღ⁶¹² ღ⁶¹³ ღ⁶¹⁴ ღ⁶¹⁵ ღ⁶¹⁶ ღ⁶¹⁷ ღ⁶¹⁸ ღ⁶¹⁹ ღ⁶²⁰ ღ⁶²¹ ღ⁶²² ღ⁶²³ ღ⁶²⁴ ღ⁶²⁵ ღ⁶²⁶ ღ⁶²⁷ ღ⁶²⁸ ღ⁶²⁹ ღ⁶³⁰ ღ⁶³¹ ღ⁶³² ღ⁶³³ ღ⁶³⁴ ღ⁶³⁵ ღ⁶³⁶ ღ⁶³⁷ ღ⁶³⁸ ღ⁶³⁹ ღ⁶⁴⁰ ღ⁶⁴¹ ღ⁶⁴² ღ⁶⁴³ ღ⁶⁴⁴ ღ⁶⁴⁵ ღ⁶⁴⁶ ღ⁶⁴⁷ ღ⁶⁴⁸ ღ⁶⁴⁹ ღ⁶⁵⁰ ღ⁶⁵¹ ღ⁶⁵² ღ⁶⁵³ ღ⁶⁵⁴ ღ⁶⁵⁵ ღ⁶⁵⁶ ღ⁶⁵⁷ ღ⁶⁵⁸ ღ⁶⁵⁹ ღ⁶⁶⁰ ღ⁶⁶¹ ღ⁶⁶² ღ⁶⁶³ ღ⁶⁶⁴ ღ⁶⁶⁵ ღ⁶⁶⁶ ღ⁶⁶⁷ ღ⁶⁶⁸ ღ⁶⁶⁹ ღ⁶⁷⁰ ღ⁶⁷¹ ღ⁶⁷² ღ⁶⁷³ ღ⁶⁷⁴ ღ⁶⁷⁵ ღ⁶⁷⁶ ღ⁶⁷⁷ ღ⁶⁷⁸ ღ⁶⁷⁹ ღ⁶⁸⁰ ღ⁶⁸¹ ღ⁶⁸² ღ⁶⁸³ ღ⁶⁸⁴ ღ⁶⁸⁵ ღ⁶⁸⁶ ღ⁶⁸⁷ ღ⁶⁸⁸ ღ⁶⁸⁹ ღ⁶⁹⁰ ღ⁶⁹¹ ღ⁶⁹² ღ⁶⁹³ ღ⁶⁹⁴ ღ⁶⁹⁵ ღ⁶⁹⁶ ღ⁶⁹⁷ ღ⁶⁹⁸ ღ⁶⁹⁹ ღ⁷⁰⁰ ღ⁷⁰¹ ღ⁷⁰² ღ⁷⁰³ ღ⁷⁰⁴ ღ⁷⁰⁵ ღ⁷⁰⁶ ღ⁷⁰⁷ ღ⁷⁰⁸ ღ⁷⁰⁹ ღ⁷¹⁰ ღ⁷¹¹ ღ⁷¹² ღ⁷¹³ ღ⁷¹⁴ ღ⁷¹⁵ ღ⁷¹⁶ ღ⁷¹⁷ ღ⁷¹⁸ ღ⁷¹⁹ ღ⁷²⁰ ღ⁷²¹ ღ⁷²² ღ⁷²³ ღ⁷²⁴ ღ⁷²⁵ ღ⁷²⁶ ღ⁷²⁷ ღ⁷²⁸ ღ⁷²⁹ ღ⁷³⁰ ღ⁷³¹ ღ⁷³² ღ⁷³³ ღ⁷³⁴ ღ⁷³⁵ ღ⁷³⁶ ღ⁷³⁷ ღ⁷³⁸ ღ⁷³⁹ ღ⁷⁴⁰ ღ⁷⁴¹ ღ⁷⁴² ღ⁷⁴³ ღ⁷⁴⁴ ღ⁷⁴⁵ ღ⁷⁴⁶ ღ⁷⁴⁷ ღ⁷⁴⁸ ღ⁷⁴⁹ ღ⁷⁵⁰ ღ⁷⁵¹ ღ⁷⁵² ღ⁷⁵³ ღ⁷⁵⁴ ღ⁷⁵⁵ ღ⁷⁵⁶ ღ⁷⁵⁷ ღ⁷⁵⁸ ღ⁷⁵⁹ ღ⁷⁶⁰ ღ⁷⁶¹ ღ⁷⁶² ღ⁷⁶³ ღ⁷⁶⁴ ღ⁷⁶⁵ ღ⁷⁶⁶ ღ⁷⁶⁷ ღ⁷⁶⁸ ღ⁷⁶⁹ ღ⁷⁷⁰ ღ⁷⁷¹ ღ⁷⁷² ღ⁷⁷³ ღ⁷⁷⁴ ღ⁷⁷⁵ ღ⁷⁷⁶ ღ⁷⁷⁷ ღ⁷⁷⁸ ღ⁷⁷⁹ ღ⁷⁸⁰ ღ⁷⁸¹ ღ⁷⁸² ღ⁷⁸³ ღ⁷⁸⁴ ღ⁷⁸⁵ ღ⁷⁸⁶ ღ⁷⁸⁷ ღ⁷⁸⁸ ღ⁷⁸⁹ ღ⁷⁹⁰ ღ⁷⁹¹ ღ⁷⁹² ღ⁷⁹³ ღ⁷⁹⁴ ღ⁷⁹⁵ ღ⁷⁹⁶ ღ⁷⁹⁷ ღ⁷⁹⁸ ღ⁷⁹⁹ ღ⁸⁰⁰ ღ⁸⁰¹ ღ⁸⁰² ღ⁸⁰³ ღ⁸⁰⁴ ღ⁸⁰⁵ ღ⁸⁰⁶ ღ⁸⁰⁷ ღ⁸⁰⁸ ღ⁸⁰⁹ ღ⁸¹⁰ ღ⁸¹¹ ღ⁸¹² ღ⁸¹³ ღ⁸¹⁴ ღ⁸¹⁵ ღ⁸¹⁶ ღ⁸¹⁷ ღ⁸¹⁸ ღ⁸¹⁹ ღ⁸²⁰ ღ⁸²¹ ღ⁸²² ღ⁸²³ ღ⁸²⁴ ღ⁸²⁵ ღ⁸²⁶ ღ⁸²⁷ ღ⁸²⁸ ღ⁸²⁹ ღ⁸³⁰ ღ⁸³¹ ღ⁸³² ღ⁸³³ ღ⁸³⁴ ღ⁸³⁵ ღ⁸³⁶ ღ⁸³⁷ ღ⁸³⁸ ღ⁸³⁹ ღ⁸⁴⁰ ღ⁸⁴¹ ღ⁸⁴² ღ⁸⁴³ ღ⁸⁴⁴ ღ⁸⁴⁵ ღ⁸⁴⁶ ღ⁸⁴⁷ ღ⁸⁴⁸ ღ⁸⁴⁹ ღ⁸⁵⁰ ღ⁸⁵¹ ღ⁸⁵² ღ⁸⁵³ ღ⁸⁵⁴ ღ⁸⁵⁵ ღ⁸⁵⁶ ღ⁸⁵⁷ ღ⁸⁵⁸ ღ⁸⁵⁹ ღ⁸⁶⁰ ღ⁸⁶¹ ღ⁸⁶² ღ⁸⁶³ ღ⁸⁶⁴ ღ⁸⁶⁵ ღ⁸⁶⁶ ღ⁸⁶⁷ ღ⁸⁶⁸ ღ⁸⁶⁹ ღ⁸⁷⁰ ღ⁸⁷¹ ღ⁸⁷² ღ⁸⁷³ ღ⁸⁷⁴ ღ⁸⁷⁵ ღ⁸⁷⁶ ღ⁸⁷⁷ ღ⁸⁷⁸ ღ⁸⁷⁹ ღ⁸⁸⁰ ღ⁸⁸¹ ღ⁸⁸² ღ⁸⁸³ ღ⁸⁸⁴ ღ⁸⁸⁵ ღ⁸⁸⁶ ღ⁸⁸⁷ ღ⁸⁸⁸ ღ⁸⁸⁹ ღ⁸⁹⁰ ღ⁸⁹¹ ღ⁸⁹² ღ⁸⁹³ ღ⁸⁹⁴ ღ⁸⁹⁵ ღ⁸⁹⁶ ღ⁸⁹⁷ ღ⁸⁹⁸ ღ⁸⁹⁹ ღ⁹⁰⁰ ღ⁹⁰¹ ღ⁹⁰² ღ⁹⁰³ ღ⁹⁰⁴ ღ⁹⁰⁵ ღ⁹⁰⁶ ღ⁹⁰⁷ ღ⁹⁰⁸ ღ⁹⁰⁹ ღ⁹¹⁰ ღ⁹¹¹ ღ⁹¹² ღ⁹¹³ ღ⁹¹⁴ ღ⁹¹⁵ ღ⁹¹⁶ ღ⁹¹⁷ ღ⁹¹⁸ ღ⁹¹⁹ ღ⁹²⁰ ღ⁹²¹ ღ⁹²² ღ⁹²³ ღ⁹²⁴ ღ⁹²⁵ ღ⁹²⁶ ღ⁹²⁷ ღ⁹²⁸ ღ⁹²⁹ ღ⁹³⁰ ღ⁹³¹ ღ⁹³² ღ⁹³³ ღ⁹³⁴ ღ⁹³⁵ ღ⁹³⁶ ღ⁹³⁷ ღ⁹³⁸ ღ⁹³⁹ ღ⁹⁴⁰ ღ⁹⁴¹ ღ⁹⁴² ღ⁹⁴³ ღ⁹⁴⁴ ღ⁹⁴⁵ ღ⁹⁴⁶ ღ⁹⁴⁷ ღ⁹⁴⁸ ღ⁹⁴⁹ ღ⁹⁵⁰ ღ⁹⁵¹ ღ⁹⁵² ღ⁹⁵³ ღ⁹⁵⁴ ღ⁹⁵⁵ ღ⁹⁵⁶ ღ⁹⁵⁷ ღ⁹⁵⁸ ღ⁹⁵⁹ ღ⁹⁶⁰ ღ⁹⁶¹ ღ⁹⁶² ღ⁹⁶³ ღ⁹⁶⁴ ღ⁹⁶⁵ ღ⁹⁶⁶ ღ⁹⁶⁷ ღ⁹⁶⁸ ღ⁹⁶⁹ ღ⁹⁷⁰ ღ⁹⁷¹ ღ⁹⁷² ღ⁹⁷³ ღ⁹⁷⁴ ღ⁹⁷⁵ ღ⁹⁷⁶ ღ⁹⁷⁷ ღ⁹⁷⁸ ღ⁹⁷⁹ ღ⁹⁸⁰ ღ⁹⁸¹ ღ⁹⁸² ღ⁹⁸³ ღ⁹⁸⁴ ღ⁹⁸⁵ ღ⁹⁸⁶ ღ⁹⁸⁷ ღ⁹⁸⁸ ღ⁹⁸⁹ ღ⁹⁹⁰ ღ⁹⁹¹ ღ⁹⁹² ღ⁹⁹³ ღ⁹⁹⁴ ღ⁹⁹⁵ ღ⁹⁹⁶ ღ⁹⁹⁷ ღ⁹⁹⁸ ღ⁹⁹⁹ ღ¹⁰⁰⁰

¹ უძღოდა B.

² აქ — B. ³ ქანსარბასიქ — B. ⁴ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ⁵ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ⁶ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ⁷ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ⁸ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ⁹ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹⁰ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹¹ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹² სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹³ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹⁴ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹⁵ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹⁶ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹⁷ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹⁸ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ¹⁹ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²⁰ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²¹ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²² სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²³ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²⁴ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²⁵ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²⁶ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²⁷ სე საჲ ქანსარბასიქ — B. ²⁸ სე სა

და დადგა ანდრიანეს თანა და მუტლ-შედრეკილად თაყუანის-სცა. და ვითარცა შევიდა შინა, ამბორს-უყოფდა ყოველთა ძმათა და დათა წმიდათა. და ევედრა მათ, რაჟთამცა ლოცვა-ყვეს მისთვის, რამეთუ მუნ შეკრებულ იყვნეს ყოველნი მორწმუნენი ქრისტესნი. აკურთხევდეს ღმერთსა და ევედრებოდეს ნეტარსა ანატოლეს, რაჟთამცა კნინ გან-რაჟმე-ისუენა, რამეთუ ფრიად მაშურალ იყო. და ვითარცა დაიძინა, ეჩუენა წმიდა იგი ანდრიანე ძილსა შინა და ჰრქუა: „ანატოლე, გვევალო ქრისტესო და ასულო მარტვლთო, მოვედ ამიერიტგან განსასუენებელად შენდა ჩუენ თანა, და მოიღესასყიდელი მრობათა შენთაჲ“. და მუნთქუესვე შეჰვედრა სული თვისი. [343] და შემდგომად მცირისა ეამისა მოვიდეს ძმანი განღვტებად მისსა. და ჰოვეს იგი აღსრულებული. და აღდგეს ყოველნი და თაყუანის-სცეს ღმერთსა. და აღიღეს იგი და დადევს წმიდათა მათ მოწამეთა თანა. და ყვეს სატსენებელი მისი საყოფელსა მას შინა წმიდათა-სა. და მაშინდა გამოჰბეჭდეს კა-

ათა *საერქანითი*¹. *ა ბიზნო ქორარნეიღებალ*² *კაღიქმ კაიქ*³, *სა ხერხ კარსაჲ კაღიქმენ*⁴ *ხაიოთ* *ა*⁵ *სო იღიქნ ამანაჲ*⁶ *სერარენ*⁷ *ა ჟირე სეროგნ, ა სოღაქსაგ*⁸ *ღნოთა აღიქმ არნსლ* *ქათან ნორა*. *ქათნქი ანჲ ზინ ძიღიქსოჲ ამანაჲ* *აღასოთა-გხაღნ* *ქრქითითი* *ა* *ორნქტინ* *ქლსათილაძე*, *ორჲ ა სოღაქტინ*⁸ *ღს-რანსლქნ მანათიქი* *აღანღელ* *სა-კაღიქმ* *ა*⁹ *ქათნქი ზე აქსათილაჲ* *კიქტ*: *სა* *ქ*¹⁰ *მოთანსლ*¹¹ *ქ ჟოზნ*, *ა*¹² *სერსერ*¹³ *ნამა სოღერნ*¹⁴ *საერქანითი* *კანოღერ*¹⁵ *ა* *ამტ*. *იღ სერქი*, *მანათიქი*¹⁶, *აღიქტინ* *ქრქითითი* *ა* *ღასოთი* *მოღოქოთ-საგ*. *სა* *აქსოღსოღ*¹⁷ *ქ* *აღანღიოთი* *ქო*, *ა*¹⁸ *ენსაჲ* *ქქარბა* *ქათათა-კიგ ქიგ*: *სა* *ნოქნქამაჲ* *აღან-ღსაგ* *ღიღიქნ*¹⁹, *ა* *ქხო* *საქოღ* *ქამოღ*²⁰ *სლქო* *სოღარენ*²¹ *ქარ-ქოღიანსლ* *ღნა*²², *ა* *ღოქნ*²³ *ქქო-ნანსაჲ*, *ა* *ქარსან* *ამანსლქან* *საგქნ* *კაღიქმ*, *ა* *ათსაჲ* *ხერხ* *ღნა* *ენჲ* *სოღერ* *ქქაქან*. *ა* *ქენ-ჯერეგქნ* *აღიქმ* *არნსლ* *ქ* *ქერს* *სეროგნ*. *ა* *აქსაქტა*²⁴ *სნქსგქნ* *ღოღიქნ*, *სა*¹⁸ *ქაღიქმ* *ქქან* *არ-ანჲ* *ა* *ქანანჲ*²⁵ *ქოღიქნ* *არ-ღქნ* *ამანსლქნ* *ქამანსაჲ* *ა* *რა-*

¹ *საერქანითი* B. ² *ბიზნო ქორარნეიღებალ* — B. ³ *სლქაგ* B. ⁴ *ხაიოთ* *ა* — B. ⁵ *ამანაჲ* — B. ⁶ *ხერარენ* B. ⁷ *აღიქტინ* B. ⁸ *ღნოთა აღიქმ არნსლ...* *ა* *აღიქტინ* — B. ⁹ *სა* *საქოღ* *ქი* *აღანღელ* B. ¹⁰ *ქ* *ენჲ* B. ¹¹ *მოთანსლ* B. ¹² *ნოქნ* — B. ¹³ *სერსერ* B. ¹⁴ *სოღერნ* — B. ¹⁵ *კანოღერ* — B. ¹⁶ *მანათიქი* — B. ¹⁷ *აქსოღსოღ* *ა* *ამტ* B. ¹⁸ *ა* — B. ¹⁹ *ღიღიქნ* B. ²⁰ *ქხო* *საქოღ* *ქამოღ* — B. ²¹ *სოღარენ* *ქ* B. ²² *ღნა* — B. ²³ *ღოქნ* *ა* *ღნა* B. ²⁴ *ქოღიქნ* *არ-ანჲ* *ა* *აქსაქტა* — B. ²⁵ *არანჲ* *ა* *ქანანჲ* B.

რო სახლისაჲ მის, სადა ისხნეს წმიდანი იგი. და სიმრავლე მანებისა და დედებისაჲ დაშთა მუნ ყოლად ყოელისაგან ჯმნულნი და ჰმონებდეს უფალსა ჩუენსა იესუ ქრისტესა, რომლისაჲ არს დიდებაჲ და ძალი უკუენითი უკუენისამდე, ამენ.

*ქარისად, ბაოაკისილ თსან
მსრიჲ მხოსაჲ ჳრხათისა. ირომ
ფიროქჩიანს¹ და ქაოღ² ენჲ ზორ
სოღრ ჴიღლიჲ, აქამ და მჩჲო³:*

¹ მსაგის ანუგზ... ფიროქჩიანს და — В. ² ქაოღლირსილ В. ³ ენჲ ზორ... მჩჲო) გჯაჲ და ფიღჩი და ფოღრრ ფიღჩის აქამ და მჩჲო და ქაღლიტხანსა ქაღლიტხანს В.

И. В. АБУЛАДЗЕ.

ШТУДИИ ПО ГРУЗИНСКО-АРМЯНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ: ИСТОЧНИКИ НЕКОТОРЫХ ГЛАВ «МНОГОГЛАВА» VI. ЖИТИЕ АДРИАНА И АНАТОЛИИ (НАТАЛИИ)

Р е з ю м е

Среди памятников древнегрузинской письменности обнаруживаются три редакции названного произведения: одна — метафрастная, переведенная с греческого языка в эпоху эллинофильского направления в грузинской литературе (XI — XIII вв.), а другие две, предшествующие ей, являются первоначальными, т. е. неметафразированными, мало чем отличающимися друг от друга. Сопоставлением этих двух текстов выясняется, что одна из них представляет упрощенную редакцию другой.

Для решения вопроса, с какого языка переведена первоначальная редакция жития, необходимо сравнение текста с ее иноязычными древними версиями, в первую очередь, с греческой и армянской.

Таким сравнением выясняется, что наибольшая близость замечается между грузинской и армянской версиями. Окончательное решение вопроса о приоритете одной из них, как источнике для другой, пока не удастся. Однако, все-таки, имеются некоторые языковые приметы, побуждающие нас предполагать зависимость армянской версии от грузинской.

Анализ языка (лексики и грамат. строя) первоначальной редакции грузинской версии жития показывает, что она относится к раннему периоду древнегрузинской письменности (V — VIII вв.).

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედ.-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით

რედაქტორი ი. აბულაძე

გამომცემლობის რედაქტორი ც. შალამბერიძე

ტექნიკური რედაქტორი ე. ბოკერია

კორექტორი დ. წერეთელი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 20.12.1965; ქალაქის ზომა 60×90^{1/16};

ნაბეჭდი თაბახი 14.94; საალოცხო-საგამომცემლო თაბახი 15.28;

უფ 02266; ტირაჟი 1000; შეყვება 1130;

ფასი 1 ზან. 20 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, ძეგუჩინის ქ. № 8
Издательство «Мецниერება», Тбилиси, ул. Дзержинского № 8

გამომცემლობა „მეცნიერების“ სტამბა, თბილისი, გ. ტაბიძის ქ. № 3/5
Типография Издательства «Мецниერება», Тбилиси, ул. Г. Табидзе 3/5